Österreichische Nationalbibliothek

digitalisiert mit Google

Uj füves es viragos magyar kert, mellyben mindenik fünek es viragnak neve ... ertelmesen megjegeyeztetnek. (Neuer ungarischer Gras und Blumengarten.) (hung.)

Landerer

Pozsony 1775

Signatur: 165248-A
Barcode: +Z205621909
Zitierlink: http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ205621909
Umfang: Bild 1 - 344

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

NATIONALBIBLIOTHEK
IN WIEN
165248-A
ALT-

155 E. 83

165248-A

IOSEPHUS CSAPO.
Nobilis Hungarus, Medic. Doct. & L.R.
Civitis Debretzinensis - Physicus.

ÚJ

FÜVES ÉS VIRÁGOS

MAGYAR

KERT,

MELLYBEN

MINDENIK

FÜNEK ÉS VIRÁGNAK

Neve, Neme, Ábrázatja, Terméſzete
és Ezekhez képest külömbféle Haſznai,
értelmeſſen meg-jegyeztettek.

CSAPO JÓSEF

MEDICINAE DOCTOR,

és Nemes Szabad Királyi DEBRETZEN Városának
Phyſikussa által.

2276.

POSONYBAN,

LANDERER MIHÁLY'

költségével és betüivel. 1775.

VALÓSÁGOS

IGAZ NEMESSÉGGEL

BÖLTSESSÉGGEL ÉS TUDOMÁNNYAL

TÜNDÖKLŐ

TEKINTETES NEMZETES

ÉS VITÉZLŐ

BEZEREDY

MIHÁLY

URNAK,

AZ FELSEGES KIRÁLYI

ITÉLŐ RENDNEK

NAGY ÉRDEMŰ

TAGJÁNAK,

KÜLÖNÖS

NAGY TISZTELETRE MÉLTÓ,

IGEN KEGYES:

URÁNAK,

EZEN

ÚJ FÜVES ÉS VIRÁGOS

MAGYAR KERTET

MÉLY ALAZATOSSÁGGAL

AJÁNLJA.

TEKINTETES UR!

érdemem felett való igen kegyes Uram!

Eleitöl fogva helyes és jó ſzokás vólt az, hogy valamelly tudos Munkának Szerzöje, azt különös tekintetre és tiſzteletre méltó Urának és Fautorának ajánlotta; Innét a' többi között Magyar és Deák Munkákat-is olvaſok, mellyek az én Eleimnek Csapo Györgynek és Csapo Jánosnak (kik Tekintetes Nemes Komárom Vármegyének a' közelebb múlt Században Itélö Széknek Tagjai valának) ajánlva-is vagynak. Ha meg-gondolom azért mennyi ſok

eſz-

eſztendeig, az mi Nemes Vármegyénket Tekintetes Nemes Györ Vármegyét érdemlett Vice-Iſpányi ſzép Hivatalával az Tekintetes Ur ditséretesſen ékesítette; ezek alatt az Idök alatt pedig Vérünkhez, Házunkhoz és magam Személyéhez minémü hajlandóságokkal és kegyes indúlatokkal viſeltetett: Bizonyára mindenek felett méltónak 's illendöbbnek itéltem, hogy örök emlékezetnek okáért, és háládatos ſzívemnek ki-nyilatkoztatására, ezen ſaját Magyar Munkámnak oda ajánlásával, ez egéſz Világ elött, kivált ez mi ékes hires Magyar Nemzetünk elött az Tekintetes Urat alázatoſſan meg-tiſztelјem: Folyamodok azért illendö alázatoſsággal az Tekintetes Urhoz, engedje-

meg, hadd légyen ez Munkátskámnak illy formán való oda ajánlása az Tekintetes Ur elött, igaz tiſztelettel tellyes és háládatos ſzívemnek egy élö és emlékeztetö Oſzlopa: Az jó Iſten pedig az Tekintetes Urnak drága életét az mi moſtan ditsöségeſſen Uralkodó Felséges és Kegyelmes Királyné Aſzſzonyunknak MÁRIA THERESIAnak további Contentumára; Ez mi Magyar Hazánknak ékeſségére és javára, nékem pedig ſzolgájának kivaltképen való örömére, ſzép Nemes Magzattyaival együtt hoſzſzú idökre terjeſzſze, és mennyei 's földi áldáſokkal koronázza, tiſzta igaz indúlatomból ſzivesen ohajtom és kivánom.

Kéſz és alázatos ſzolgája
CSAPO JOSEF.

RÖVID BESZÉDEK
AZ
BÖTSÖS OLVASÓHOZ.

A Bölts Teremtő az ő végtelen Tökélleteſségeit az Emberekkel a' Teremtett Dolgokban-is néminémüképen meg-ismértettni kiványa, nem csak azokban pedig, mellyekben Elevenség vagyon, hanem mellyek Elevenség nélkül valók-is; mint a' többi között miném̃ek a' Fűvek és Virágok; Ezek azok ez tsudálatos teremtett Dolgok, mellyekről ez Elől-járó Beſzédemben kiváltképen való említést tenni, méltónak itéltem: Mert ugyan-is a' Fűvek az egéſséges teſtnek táplálására-is ſzolgálnak, avagy nem tetſzik-é ki ezekből az Iſtennek JOSÁGA. *Az Emberekben méltán uralkodó ezer féle nyavalyák a' Fűvek és Virágok által meg-gyógyíttatthatnak; ehol az* IRGALMASSÁG: *Mindenik fű külőnös nyavalya ellen haſznos, külőnös illatú, külőnös ſzinű, magvairól és gyökerérőll véghetetlenül el-ſzaporodó; imé a'* NAGY HATALOM: *A' Fűvek és Virágok között ſzint úgy vagynak Nemzetségek, Nemek*

és Familiák , (a' honnét-is de Sexu Plantarum CAMERARIUS *'s egyebek irtanak) látod melly nagy* BÖLTSESSÉG *ez : Mindenféle Országokban és Tartományokban (mint elmémmel visgáltam, és szemeimmel szemléltem) az Földnek, a' levegő Égnek és Napfénynek, külömbözése 's mivólta szerént külőnös nyavalyák-is uralkodnak, vagy bővségessebben 's gyakrabban az Embereket sanyargatják, de mindenütt olly Fű-is terem , melly épen azt a' Betegségnek Nemét az ollyatén helyben meg-gyógyitja : Mert ugyan-is a' tengerek mellett lakozok, a' sós vérnek miatta Scorbutus nevű nyavalyában sokat szenvednek , imé a' Kalánlevelű-fű azt gyógyitja, e' pedig a' tenger partjain Hollandiában, Sveciában 's egyébütt leg bővebben terem : Amerikában a' Frantzos nyavalya uralkodik felettébb , imé ott terem bőven a' Sarsaparilla nevű fű : Lengyel Országban a' Plica Polonica nevű főbeli dagadás uralkodik, imé ott sok Medvetalpu-fű terem : Magyar Országban a' forró és ragadó Betegségek , melly sok helyeken néha uralkodnak , ehol majd mindenütt a' Scordium vagy Fokhagymaszagu-fű terem, melly az Ember véréből minden mérget 's veszedelmes nedvességet kiűz ; Ezen kivül meg-esik gyakran hogy utazó Emberek Lábaik meg-dagadnak , imé az utak mellett*

terem a' haſználló kakuk-fű ; Néha Ember keze lába el-törik az útban , de ugyan ott terem a' fekete Nadály-fű (SYMPHITUM MAJUS) *: A' külömbféle és néha roſz étel miátt az utazó Embereket gyakran a' hideg ki leli, de épen a' puſztákban és mezőkben terem a' mondatott Ezerjó-fű. De mindenek felett leg-tsudálatossabb ez a' mit mindgyárt mondok, melly Obſervatiót könyvben még nem olvaſtam; tudni-illik: melly Fűvek leg-ártalmassabbak, el-annyira, hogy embert 's barmot, ha meg-eſzi, hamar meg-ólik, azok vizekben és magas hegyeken vagy igen sűrű nagy Erdőkben teremnek, a' hova Ember vagy állat nem könnyen mehet ; mint példának okáért a'* CICUTA AQUATICA *Wepferi melly Bűrök neme, és leg-kissebb meg-ételével Embert és Barmot hamar ſzörnyű kinlódáſſal meg-ól, terem az nagy Tőkban és Motsárokban; Az* ACONITUM *vagy ſisak-fű minden fűvek között leg-mérgeſſebb, és terem leg-magoſſabb hegyeken ; Az* LAUREOLA *névű Plántának éretlen korában piros ſzinű, meg-éresekor bors ſzemni nagyságu fekete gyümőltseit a' ki meg-eſzi, annak bélit ősſze ſzaggatják, terem pedig ez sűrű Erdőkben. És imé mind ezekből az elől ſzámlált 's külőnős erejű 's külömbféle helyeken növő Fűvekből, nem tűndöklik-é ki a'* MINDENHATÓ-

NAK *az ő Teremtései eránt való* Providentiája *vagy nagy* BÖLTS GONDVISELÉSE-IS. *Meg-tetſzik továbbá, hogy a' Füvekről való Tudomány, úgymint, Nemeiknek esmérése, Ereinek tudása, melly haſznos, ſzükséges és gyönyörüséges légyen az Emberi Nemzetnek. Nem tsuda tehát, hogy ama' Bölts Király* SALAMON-*is a' Füveknek meg-esmérésében olly' nagy tökélleteſségre ment; De a' régi Magyarok Királyja* CHÁBA *vagy Csába úgy látſzik, nem kevéſsé esmérhette a' füveket, mert az útközetben meg-ſebeſsítetett maga rendes Magyar Hadi Seregét, egy Fűvel, mellyet Csába frének, attól az Időtől fogva moſt-is neveznek, a' Táborban meggyógyíttatta; Szent* LÁSZLÓ *Király haſonlóképen a' Füvekről való Tudománnyal birhatott, mert 'azt irják némelly régi Tudosok: hogy az Tatárokat minekutánna a' Magyar Hazából ki-űzte, az Országban hamar nagy Peſtis támadott, melly Király akkor egy Füvet talált, mellyel a' Peſtiseseket ſzerentséſen gyógyíttatta, melly füvet-is az Időtől fogva mind e' mai napig Szent* LÁSZLÓ *Király neveznek. Annakokáért ezen Bölts és kegyes Királyokat méltó minden igaz ſziviieknek követni: Én-is azért az ékes Magyar Nemzetnek haſznára, és meg-tiſztelésére, ezen uj Füves és Virágos Ma-*

gyar

gyar Kertet magam el-kéſzitettem, és a' mint moſt vagyon, ſok fáradtsággal és munkával (de nem kérkedésből ſzólok) Előſzőr ſok idő múlva rendben ſzedegettem, 's az után ſaját kezemmel, kétſzer illy rendel le-irtam 's nyomtatattam, hogy az egéſz Magyar Hazában a' Fűvekben gyönyörködők, mind pedig a' Fűvek nélkül ſzükölködők, az kivántató fűvet mind ez könyvetskében, mind a' mezőben, könnyű úton módon meg-találhaſsák, és magok haſznára fordithaſsák: Ez Magyar Kertben pedig a' Füveknek és Virágoknak illy rendet ſzabtam, hogy tudni-illik négy ſzáſz tizenhét nevezeteſsebb Füveket Alphabeticus rendbe helyheztettem, azon néven nevezvén mindeniket a' melly ſzokottabb és helyeſſebb, utánna pedig mindenik Fűnek több Magyar neveit helyheztetvén; Ezek után pedig az Deák, Frantzia, Olaſz, és Német neveket irtam. Ez alatt mindenik fűvet úgy le-rajzoltam, nagyságára, ſzinére 's formájára nézve, hogy azt az Olvasó meg-esmérheſse, és ehez képest könnyű móddal, a' hol mindenik Fű teremni ſzokott meg-keresheſse: Ezeknek utánna mindenik fűnek belső 's külső Haſznait, külömbféle belső nyavalyák, és az Emberi teſtnek külső romlásai ellen fel-jedzettem: Ezek alatt a' Füveknek OECONOMICUS *vagy köz haſznairól-is emlékezet*

vagyon. Utoljára némelly BOTANICUS *Obſervatiokat és Orvoſi Tanátslásokat, 's egyéb haſznos* PRAECAUTIÓKAT *egyik máſik Fű eránt a' kegyes Olvasóval közleni kivántam: Mind ezek után pedig egy ſzükséges mutató Táblát Alphabetice irtam, mellyben ez Füves, és Virágos Kertben, általam nagy ſzorgalmatossággal és vigyázáſsal plántált mindenik ékes Plántátskának ſók egyébféle neve-is feljegyezve vagynak, és fel-találtatthatnak, mellyek ősſzveséggel Hat ſzáſz negyvenhát ſzámból állanak. Végtére egy Deák és Német Index a' Fűvek neveiről ſubnectáltatott. Minden Rendben 's Karban helyheztettek előtt azért, reménylem ez munkámmal avagy tsak azért-is kedvet találok, mivel jó és haſznos végre így el-kéſzitteni igyekeztem. A' Mindenható pedig Tégedet kedves Olvasó bóldog és hoſzſzú élettel koronázzon én ohajtom és kivánom. Irtam Debretzenben Ezer Hétſzáz hetven negyedik Eſztendőben, Pünkőſt Havának Első Napján.*

Csapo Jósef, Orvos Doktor
és Szabad Királyi Nemes Debretzen
Várossában Phyſikus.

ÚJ

FÜVES és VIRÁGOS

MAGYAR KERT.

I.

ANGYAL-FÜ Angelica. *Deákúl:* Angelica major Dodonæi. Angelica archangelica foliorum impari lobato HENR. JOH. NEPOM. CRANTZ. *Frantziavul:* Angelique. *Olaſzul:* Angelica. *Németül:* Angelick, Engelwurz, Bruſtwurz.

A' Virága mint a' Kaporé úgy nö borittó formára sárga; A' Magvai laposok és igen jó illatúak. Három réfni magaſságra nö a' leg-nagyobbik, nagy Hegyekén terem, némellyek kerteikben-is nevelik. Ezt MORAND Stirpium Hiſtoria *T.* X. helyeſen le-rajzolta. A' közép ſzabásu Angyal-fü a' mezökön-is találtatik: Ezt HENRIK CRANTZ Ur nevezi igy: *Angelica Sylveſtris foliis æqualibus ovato-lanceolatis, ſerratis.* A' kiſſebik penig vizenyös és árnyékos helyeken terem, de keveſſebb erejü mint az elso.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Méreg ellen*; A' Gyökérnek porát fél Drakmát (az az harmintz bors szem nehézségüt) egy kalán vizben vagy borban bé-kell venni. 2) *Pestis ellen*, haszná, ha a' gyökere egy éjtszakában etzetben áztattatik, és az etzetet róla meg-iszszák regvel. Söt azt javallom, hogy Pestisnek Idején (mellytöl a' jó Isten mindnyájunkat kegyelmessen meg-örizzen) ha valaki észre venné magán, hogy az az dögleletes nyavalya meg-szökte, melly a' kezdö Fö-fájásból, Testnek bagyadtságából 's a' t. meg-esmértetthetik; azonnal a' fent emlitett port Bor-etzetben vegye-bé, feküggyek-le, és két vagy három óráig izzadgyék utánna, valóban az halálától megmenekedik. 3) *Melly-rekedésröl*: ha tudni-illik sürü nyál valaki mellyét szorongatja: Az apróra vagdalt édes gyökérre öntsön forró vizet, töltse-ki a' vizet egy finsába, kavarjon belé egy kés hegyre férö Angyelika Gyökér port, 's igya-meg melegen, fog használni: Vagy fél Lat Angyal gyökeret föszszön-meg egy meszszely Árpa vizben, keverjen belé egy kalán szin mézet 's kevesénként igyék belöle, azon haszna lészen.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Szemek homályosságáról*: Mosd a' szemet a' zöld fünek ki-préselt vagy nyomott és meg-tiszttult Levével. 2) *Sebröl*: Akár a' porát, akár a' Levét a' sebben belé eresztvén azt meg-tiszttittya 's meg-gyógyittya.

Nóta: 1) A' Magvainak azon Haszna vagynak mint a' Gyökerének. 2) Míg szárba nem indúl, addig kell ki-ásni ez gyökeret, így hathatósabb erejü lesz.

2.

ANGYAL ÉDES GYÖKÉR.

Szent János-kenyere vagy gyökere, Vad édes Gyökér, Erdei édes gyökér,

Édes

Édes paprágy gyökér. *Deák:* Polypodium, Filicula. Polypodium vulgare, frondibus pinnatifidis, pinnis oblongis, ſubſerratis, obtuſis, radice ſquamata H. J. N. CRANTZ Inſt. Rei. Herb. *Frantz:* Polypode. *Olaſz:* Polypodio. *Német:* Engelſüß, Süßfarn.

Ez a' Paprágy névü Fünek a' neme, tsak hogy ſokkal kiſſebb; a' vén Tser és Tölgyfák töveiben terem; Ollyan a' Levele mint egy kis madár ki-terjeſztett ſzárnya; Gyökere vékony, görtsös, édes, N. Ungvár-Vármegyében kivalt-képen bövségeſſen terem. Igen ſok nemei vagynak a' Paprágynak, úgy hogy M. D. CRANTZ Ur hatvan öt felét magyaráz az ö könyvében. De ezt a' mi Füvünket, mellynek gyökerét a' Patikákban-is tartják, helyeſſén le-rajzolta DODONÆUS-is Lib. V. Cap. III. pag. 464.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Szorulásról:* Ez Fünek gyökeréből egy Unciat, az az: nyóltz Drakmát (egy Drakma hatvan bors vagy árpa nehézségü) vévén, főzd-meg vizben vagy aſzu ſzilva levében, és idd-meg melegen. 2) *Köſzvényről:* Kinek lába talpát vagy egyéb tagjait gyakorta tartós fájdalom járja, e' gyökér porát regvel Eſtve egy Drakmáig egye-meg, utánna egy finsa theát iván, egynéhány napokig; Bort pedig addig ne igyék.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Fitzamodásról:* Törd porra a' meg-ſzáradott gyökeret, és mézzel öſzve kevervén kösd a' romlott tagra. 2) *Repedésről:* Kinek tenyerén vagy lábán a' bör meg-repedezett, köſſe réá ezen port.

KÖZ HASZNAI: A' Diſznóknak döge lévén, ezen gyökeret öſzve vagdalva ételek közzé kavarják.

3.

ARANY VIRÁG: Szent Jakab Virága, Arany-fü. *Deák:* Chryſanthemum, Bellis major colore aureo, Chryſanthemum ſegetum, foliis amplexicaulibus, ſuperne laciniatis inferne dentato ſerratis. CLUSII I. p. 334. *Frantz:* Chamomille jaune. *Olaſz:* Fior de ogni. *Német:* Goldwieſenblum.

Formája mint az ökörſzem virágnak, tsak hogy ennek még a' virág levelei-is arany ſziniüek, amazé fehérek. Az ökörſzem virágnak ſemmi ſzaga nints, ennek pedig ollyan a' ſzaga mint a' Balsamom, kivált ha keze között az Ember dörsöli.

KÜLSÖ HASZNAI: *Sebröl:* Fözd-meg borban a' Virágait, mosd véle a' ſebet, és meg-tiſztúl.

4.

ARANYOS PAPRÁD, Arvaleány-haja, Szent Ilona füve, Egy bojtos-fü, Paprád. *Deák:* Adianthum aureum vel rubrum, Aſplenium, Trichomanes, Polytrichum officinarum. Aſplenium frondibus pinnatis, pinnis ſubrotundis crenatis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Polytric. *Olaſz:* Polytricho. *Német:* Widertodt, Abthon, Steinfeder, rothe Mauerrauthe.

Ez-is Paprágynak a' neme, de igen apró; A' ſzáratskái ollyan ſzép ſárgák, mint a' tiſzta arany: Erdökön, nedves és köves helyeken terem. Ez

Té-

Télen-is zöld. A' magvatskái a' Levelek oldalain vagynak.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Fulladásról:* Fözd-meg e' füvet vizben, tégy kevés ſzin mézet belé és igyad gyakorta. 2) *Lépdagadast-is* oſzlat, ha Theá gyanánt regvel 's eſtve valaki él véle. 3) *Sárgaságról* haſznál ezen módon.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Haj-nevelésre:* Aztasd lugos vizben, mosd a' fejedet véle; a' korpáját a' fönek el-véſzi, 's az hajat neveli. 2) *Golyva ellen:* Kösd e' füvet gyakran réá, el-oſzlattya.

Nóta: Itt a' Debretzeni Téglás Kerten túl, némelly nedves réteken An. 1771ben én egy moh forma Plántátskát találtam, mellynek apró ſzárai és fejetskéi ſzép arany ſzinüek; csak egy ujni magaſſan nö. Én ezt meg-visgálván, TRAGUSnak ſzavai ſzerint valóságos aranyos paprád némének lenni tapaſztaltam, és annak, mellyet LONICERUS nevez Polytrichum APULEJI. És valóban azon haſznai lehetnek, mellyek a' Patikákban lévö aranyos Paprádnak, mellynek Adianthum aureum a' neve.

5.

ARANYOS ISTÁP-FÜ: Mezei aranyos veſzſzö, Veres gyürü-fü.

Deák: Virga aurea latifolia, Conſolida Saracenica. Solidago caule erecto, foliis ovatis acuminatis, ſerratis, racemis, lateralibus ſimplicibus PLUKENETII. *Frantz:* Verge d'Or. *Olaſz:* Virga aurea. *Német:* Gulden-Wundkraut, breit heidniſch Wundkraut.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Fövénytöl:* A' gyökerét és a' Leveleit törd porrá, idd azt gyakran valami Lében, minden bizonnyal a' Vesében és Holyagban lévő

követskéket vagy Fövényt ki-hajtja. 2) *Vizi betegségben:* Vegyék az egész virág fejeit, főzzék fehér borban, 's itassák gyakran a' Beteggel.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Száj-rothadásban:* Ezen füröl főtt vizzel a' szaj belöl gyakran mosatassék. 2) *Sebet tisztitt és* gyógyitt, ha a' zöld Leveleit meg-törvén azok a' sebre rakatattnak, kivált az oh sebeket derekassan tisztittya e' fü; ha porát etzettel öszve gyurják, 's meg-szárasztván azt, a' sebre bintegetik.

6.

ARANY FONÁL-FÜ: Haj-nevelö-fü, Gerény-fü, Bóldog Asszony haja. *Deák:* Epithymum cuscuta minor. Cuscuta Epithymum officinarum H. Crantz. *Frantz:* Teigne de Thym. *Olasz:* Epithymo. *Német:* Thymseiden, Kleinfilzkraut.

A' Olasz kakuk-füre szokott tekeredni, és el-is fojtja azt, mint a' tzérna olly vékonyak 's hosszak a' száratskái, vörhönyegesek, engedök.

BELSÖ HASZNAI és KÜLSÖK; ugyan azok, mint az alább meg-irandó Gerény-fünek a' hasznai; söt a' kakuk-fü miatt, mellyböl nedvességét vészi, nagyobb eröt tulajdonit Matthiolus nékie.

7.

ÁRPA-RÉPA: Tsitsoka. *Deák:* Helianthemum, Corona solis parvo flore radice tuberosa Tournefortii. Sol altissimus radice tuberosa esculenta J. G. H. Krameri Tentam. Botanic. pag. 127.

Helianthus tuberoſus foliis ovato cordatis triplici nerviis H. CRANTZ.

A' tsillag fűvek nemei között, ez leg-magoſsabb; és kertekben-is termeſztik.

KÖZ HASZNAI: Ha tüzes parás alatt megsütik, jobb izü és haſznoſsabb meg-enni. De nyersen és föve 's etzettel meg-öntve enni nem javallom, mivel nem tsak kevés tápláló erö vagyon benne, de ezen kivül a' gyomorban ſok ſzeleket támaſzt, melly miatt egyéb haſznoſsabb bé-vett Eledeleknek megeméſztése akadályoztatik; 's a' honnét Gyomor és Bélfájások, és a' tápláló Nedveſségeknek romlásai következnek.

8.

ARTITSOKA: Olaſz-tövis. *Deák:* Cynara, Carduus ſativus ſeu eſculentus. Cinara ſcolimus foliis ſubſpinoſis, pinnatis indiviſisque, calycinis ſquammis ovatis CLUSII II. p. 153. *Frantz:* Artichaut. *Olaſz:* Arthioceo. *Német:* Artiſchocken, Artivien, Welſchdiſtel.

Tüskés Plánta fez', Bogátskoro nemeihez való; Nagy Urak kerteikben termeſztik.

KÖZ HASZNAI: A' tüskés fejeit meg-főzik, 's úgy eſzik, de alkalmatlan tápláló erejü.

9.

ARTIFIÓLA. *Deák:* Scorzonera hortenſis vel Hiſpanica. Scorzonera caule ramoſo, foliis amplexicaulibus

integrls ſerratis. HENRICI CRANTZ. Mat. Med. Tom. I. p. 26. *Frantz:* Scorzonaire. *Német:* Artiſi, Haberwurz.

Ez a' Bakſzakál-fünek a' neme; de a' név külömbsége attul vagyon, hogy ez a' kertekben termeſztetik; a' Bakſzakál pedig önként a' mezökön terem; Az Artiſiola gyökerét Tehén huſsal és levessel meg-főzik, amazét a' Patikákban tartják. Mindeniknek tejes a' gyökere.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vérének sós vólta* meg-édesíttetik, ha ki ennek gyökeréröl fött vizet iſzik. 2) *Podagra ellen*, azon formán kéſzitve haſznál. 3) *Melancholia* (az az nehéz gondolatok) ellen a' gyökeréröl fött sürübb Lév haſznos. Mindenekröl pedig leg-haſznoſsabb a' gyökérnek ki-nyomott leve.

10.

ÁLTAL-BUVO-FÜ. *Deák:* Perfoliata, Bupleurum foliis amplexicaulibus, inferioribus linearibus, ſummo cordato oblongo. ALB. V. HALLER Stirp. Helv. 427. *Frantz:* Percefeville. *Olaſz:* Perfoliata. *Német:* Durchwachs, Bruchwurz, Nabelkraut.

Elsö tekintettel ki-nem isméri, azt gondolna, talám valami Ebtéj neme, de közelebb visgálván a' Levelei nem tejedzenek, kerekded formák, világos zöldek, mellyeknek közepében a' Száratskák által nöttek. A' virágai ſzép sárgák. A' magvatskái feketéllök, hoſzſzatskák, egy felül domboruak, más felül lapoſsak. Terem a' mezökön és a' Gabonák között.

BEL-

BELSÖ HASZNAI: 1) *Esésről*: Főzzék-meg leveleit fehér borban, 's itassák azt, vagy törjék azokat porrá, és igya-meg vizben. 2) *Sérvésről*: Belőlről, hasonlóképen készülve használ.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Köldök-szakadását* a' kis gyermekeknek kiváltképen meg-gyógyitja, ha a' zöld Leveleket öszve törve fel-kötik, vagy pedig azon zöld és törött leveleket borral és ros lisztel öszve kevervén pép formán, öszve hajtogatott ruha között a' Gyermek köldökére kötik. 2) *Golyvát* ezen módon készülve 's reá téve el-oszlatja. 3) *Tsont-törést* öszve forrasztja. 4) *Csuzt* el-oszlatja, ha a' leveleket reá kötik, vagy porát azoknak reá hintik. 5) *Hólttetemt* el-veszti, a' Leveleknek gyakorta való reá köttetése, kivált ha előre a' zöld Levelek meg-töretnek mosárba. A' magvainak azon jó hasznai vagynak.

II.

BABAKALÁTS. Diszno tövis. *Deák*: Carlina. Chamæleon alb. Clusii II. p. 155. Carlina acaulis caule unifloro breviore. H. Krantz. *Frantz:* Carline. *Olasz:* Chameleone biance. *Német:* Eberwurz, weisse Eberwurz.

Tüskés fü ez mint a' Bojtorján; a' földön elterjedve vagynak a' tüskés levelei, nints szára, hanem a' tüskés levelek közepiben vagyon a' feje, ez közel ollyan mint a' nagy Lapú virágos feje, tsak hogy annál sokkal nagyobb, kerekdéd, lapos. Hegyeken lévő útak mellett terem. Blakvell. Tom. II. helyessen le-festette.

BELSÖ HASZNAI: Ennek gyökerét mérgesnek tartja Galenus; de ugyan tsak a' szárazz hasznos izzadást okoz, ha fél Drakmát a' porából ember bészen.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Rhü* ellen haſznál, ha gyökere porából Irat tsinálſz, és avval tagaidat kened egynéhányſzor. 2) *Fog-fájás* ellen főzzik-meg e' gyökeret etzetben, és tartaſsék a' meleg leve a' fájos fogra.

12.

BÁBA-IRE-FÜ. *Deák:* Pimpinella alba officinarum. Pimpinella Saxifraga foliis pinnatis, foliolis radicalibus ſubrotundis, ſummis linearibus H. CRANTZ. J. R. H. Tragoſelinum TOURNEFORTII. *Frantz.* Pimpinelle. *Olaſz:* Pimpinella. *Német:* Bibernel, Bockpeterlein, Steinpeterlein.

Vagyon kiſsebb és nagyobb, ollyan a' levele 's úgy áll-fel mint a' Párló-fü-é, vagy nagyobb Ezerjófü levelei, az virágai fellyül borittó kosár-formára öſzve állanak, mint az Egérfark-fü virágjai, ſzép fehérek. Terem hegyeken és fövényes halmokon. A' gyökere fehér, erös jó illatú, mikor nyers valóságos Bakſzagú.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Fövény ellen:* A' füve, kivált a' gyökere vizben főzetettvén, azt ki-hajtja, gyakran iván azt a' vizet. 2) *Katharus* ellen, melly sürü nyáltól vagyon, ha a' gyökere porát tiz 's tizenkét Gránnit, az az tizenkét bors ſzemeket nyomot, regvel és eſtve theában bé-veſzel, haſználni fog. 3) *Kolikáról*, melly a' ſzelektöl vagyon, jó, midön a' gyökerét fejér borban meg-főzik, 's azt a' bort fél kis üveg poharonként a' beteg iſzſza.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Szeplöket* és egyéb ortzán lévö foltokat, el-veſzti ezen fünek ki-ſatsart leve, mosván ez lével az ábrázatot. 2) *Szemeket világosit:* Ezen módon, ha mosatattnak azok ez lével.

vel. 3) *Sebeket* tiſztitt ezen fü, ha a' zöld leveleit meg-törve azokra kötöd. 4) *Torokfájás* és Dagadás ellen igen haſznos a' gyökér, midön azt vizben főzik, és avval a' gyermek torkát fetskendik. Mondolák és nyaktsap dagadását, melly sürü nyáltól ered, haſonló módon el-oſzlatja, azokat-is fetskendezvén véle. 5) *Szé-ütésről:* Kinek nyelvet a' ſzél úgy meg-üti, hogy ſzaval el-áll, rágja gyakran e' gyökeret és ízollani fog.

Nóta: A' kiſſebb Bába-füről a' régi Füves Emberek azt irják: melly Dajkának teje el-apadt, ha csak kebelében hordozza-is ezen füvet; hat óra alatt annyira meg-neveli tejét, hogy a' füvet kénteleníttetik magától el vetni.

13.

BABLEVELÜ-FÜ: Kövér-fü, Varjubab, Sülyfünek-is nevezik de helytelenül. *Deák:* Fabaria, Craſſula. Telephium flore albo. Telephium legitimum Clusii hiſt. 2. p. 67. *Frantz:* Orpin, Repriſe, Feve apeiſſe, ou Joubarbe. *Olaſz:* Faba craſſa. *Német:* Fette Henne, Wundkraut, Bruchkraut, Donnerbonen.

Ez fü ollyan forma, mint az Öregbab vagy Diſznóbab-füve, a' Levelei kerekdedek, vaſtagok, puhák, terem önként a' ſzölök között és a' kertekben.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Sérülésről*, akár kinyomott levét, akár főtt vizet iſzod, fog arról haſználni. 2) *Vérhas* ellen azon módon lehet véle élni.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Tökösség* ellen haſznál, midön a' zöld Leveleit meg-törve reá teſzik. 2)

Orrvér folyását meg-állitja, ha a' Leveleket meg-törve a' homlokra kötik.

14.

BAGOLY-BORSÓ Tsitseri-borsó, Szeges-borsó, Kerti Lednek. *Deák:* Cicer domeſtica MATHIOLI. *Frantz:* Ciches ou Cices. *Olaſz:* Cice, o Cicero, Cicherchia. *Német:* Ziſer, Küchenerbs.

BELSÖ HASZNAI: *Vizellet rekedést* a' Tsitseri-borsóból kéſzült lév meg-inditja, tsak hogy vesékben vagy Holyagban termett kötöl a' rekedés eredett ne légyen, mivel olly formán nagy fájdalmakat okoz.

15.

BAJ-FÜ. Torok-fü, Tsap-fü, Nyaktsap-fü, Nyelves-fü, Földiborostyán-fü, Diadalmas-fü, Pera-fü, Lónyelvü-fü. *Deák:* Uvularia officinarum: Hippogloſſum MATTHIOL. Laurus Alexandrina fructu pediculo, vel folio inſidente C. BAUHINI. Uvularia, foliis ſeſſilibus flore unico. H. CRANTZ. J. R. H. *Frantz:* Bislingva ou Herbe de la Cornéille. *Olaſz:* Bislingva. *Német:* Zungenblatt, Zapfenkraut.

Közel ollyanok a' Levelei mint a' Puſzpángé, tsak hogy keskenyek, hegyeſſek, ſénylö zöldek: maga a' Plánta úgy áll mint egy kis fátska; mindenik levél végén, 's ág között egy borſoni Nagyságu piros Bogyó terem.

A' Gyö-

A' Gyökere fejér, görtsös, jó illatú. Terem böven Posonyon fellyül, három mértföldre, Szent György névü Város mellett álló Hegyeken; És onnét Német Országba-is böven hordják.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vizellet meg-állásáról:* Törjék porrá a' gyökerét, igya fejér borban a' Beteg, és az fen akadt vizet meg-inditja. 2) *Nyaktsap és mondolák* dagadását el-oszlatja, midön Leveleit vízben főzik, és azt a' vizet a' Beteg gyakran szájában forgatja.

KÜLSÖ HASZNAI: *Folyó sebek* gyogyitattnak, ha ki a' Leveleket és a' gyökerét porrá töri, és a' sebeket avval hintegeti.

KÖZ HASZNAI: Saláta közt-is eszik e' Gyökeret, és igen hivesittö.

Nóta: Némelly Túdos, Füveket esmérö Emberek, különbséget tésznek a' Laurus Alexandrina; az Uvularia; és a' Hyppogloſſum között: azt allitván, hogy a' Régiek az elsönek neve alatt más különbözö Plántát értenek, és usáltak mint a' két utólsó. De úgy látszik, mint PLINIUS az ö XV-dik Könyvének utolsó részében a' Laurus Alexandrinát megirja, csak ugyan ollyan forma az, mint a' mi Uvulariánk. De bezeg a' Hyppogloſſum, és az Uvularia között nevezetes különbség vagyon; mellyet Deákul magyarázok eképen: Hypogloſſum, seu quod idem Bislingva habet folia oppoſita,e quibus pone ortum eorum aliud exſurgit foliolum; sed Uvularia folia alterne poſita habet, quae ſuccenturiatis deſtituuntur foliolis: Denique Hypogloſſum radice, tenuibus paucisque fibris conſtante gaudet, cum Uvularia radice longa craſſa, plurimis fibris seu radiculis adhaerentibus a natura sit donata. LONICERUS pedig a' Laurus Alexandrinát, Uvularianak és Hypogloſſumnak-is nevezi.

16.

BAK-FÜ: Seb-fü, Betonica. *Deák*: Betonica, Vetonica: Betonica officinalis, ſpica interrupta, corollarum lacinia labii intermedia emarginata H. CRANTZ & Betonica foliis ovatis crenatis, calicibus hirſutis HALLERI. *Frantz*: Betoine. *Olaſz*: Betonica. *Német*: Betonien, Zehrkraut.

Ezen fü ollyan forma mint a' Tiſztes-fü, ez okból némelly Tudosok annak nemeihez ſzámláljak: A' külömbség ez: hogy a' Levelei ſetét kékek, 's ſzélei jobban bé-vagba vagynak; Az virágai piroſſák jó ſzaguak. Nyárban böven találtatik Erdökben, kaſzáló rétekben. A' Botanikuſok vagy Füveket Visgálok, némellyek vetekednek erröl a' füröl, minémü fünek a' ſpecieſse vagy neme légyen ez. Hajdan pedig Ant: MUSA ezen füröl és ennek ſok haſznairól, egy egéſz kis könyvet irt.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Fö-fájást* enyhit, midön mint a' Herbathéát úgy kéſzitve gyakran iſzod. 2) *Podágrát* azon módon iſzünteti. 3) *Tüdönek ſebjeit* gyogyitja igy kéſzitve. Végy egy fél marékkal Bak-fü Leveleit, főzd-meg egy ittze vizben fedö alatt, ſziird-meg azután, és két kalán ſzin mézet ereſz belé, 's gyakran egy fél üveg pohárra valót meg-kell inni. 4) *Veſéknek* kiſebeſedésekröl, ezen módon kéſzitettve haſznál.

KÜLSÖ HASZNAI: *Fönek ſebjeit*, mellyek kivül ütések vagy esések által lettek, a' ki gyogyittani akarja, főzze ezt a' füvet borban, és ruhát áſztattván-meg véle, köſse a' ſebes före.

Nóta: Azt írja THEOD: ZWINGER az ö Könyvében, ha ezen fünek gyökerét tavaſzſzal ki-áſsák, 's valaki azt meg-eſzi, úgy meg-nehézitti fejét, mintha bortól réſzegedett vólna meg.

17.

BAK-SZAKÁLL: Bak-fü, Kakuk-ſaláta, Téli ſalata, Kigyómarást-gyogyittó-fü. *Deák:* Tragopogon, Scorzonera Sylveſtris, Barba vel Coma Hirci. Tragopogon pratenſe, calicibus corollae radium aequantibus foliis integris ſtrictis. H. CRANTZ. *Frantz:* Barbe de Buc. *Oláſz:* Barba de Buc. *Német:* Bocksbart, Habermalch, Gauchbrod.

Ez az Artifiolához haſonló fü; Réteken és zab között terem. A' gömbölyü és Tſillagos sárga virága ha meg-érik, ollyan mint a' pehel vagy pih, és a' Levergö égben a' ſzéltöl ſzéllel hordoztatik.

HASZNAI: Ugyan azonok, mellyek az Artifioláé, csak hogy a' Bak-ſzakáll gyökerét inkább a' Patikákban tartják; Ennek gyökerét pedig Levesekbe föve az aſztalokra rakják, mint magam-is Helvetziában laktomban bövségeſſen véle éltem. Némelly Bölts Emberek másként azt tartják, hogy ez az Bak-ſzakál-fü gyökere az orvoslásra hathatoſsabb erejü, mint a' kerti Bak-ſzakáll vagy Artifiola.

18.

BALHA-FÜ: Balhamagu-fü. *Deák:* Pſyllium, Pulicaria; Plantago pſyllium officinarum caule ramoſo her-

baceo, foliis ſubdentatis, recurvatis, capitulis aphyllis H. CRANTZ. *Frantz*: Herbe aux puces. *Olaſz*: Pſyllo. *Német*: Flöſamen, Pſillenkraut.

Ez uti-fünek a' Neme, Levelei hoſzſzak, keskenyek; magvai feketék, fényeſſek; akkorák 's olly formák, mint a' balha, kertekben-is termeſztik.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Égést:* A' Tagokon gyogyitt ezeknek a' magoknak kotsonnyája, kenvén ezzel azokat. 2) *Nyelv, kezek, 's Lábak* börének repedését ugyan ezen kotsonnya gyogyitja. 3) *Inak öſzve ſugorodását* ezen módon meg-könnyebbiti a' kotsonnya: E' pedig kéſzitteſsék így: kevéſsé megtörvén a' magokat, töltsenek réá roſa vizet, vagy tiſzta vizet, 's áljon a' magvokon egy éjtſzaka. Belsőképen ártalmas ezen magokkal élni.

19.

BALSAMINA, Inereſztö-fü, Faivirág, Momortika. *Deák*: Balſamina, Momordica, Charantia, Pomum mirabile. Momordica pedata, pomis ſtriatis, foliis pedatis ſerratis HENR. CRANTZ. Et altera: Pomis ovatis mucronatis ejusdem. *Frantz*: Marveille. *Német*: Balſamápfel.

Ez kétféle: Az egyiknek ollyan a' Levele mint a' ſzöllöé, vagy mint a' Földitöké, de kiſſebb; Virága ſárga öt Levelü, gyümöltse gömbölyü, piros, dioni nagyságu; Ez az igaz Momordika vagy Balſamina. A' máſik ollyan mint egy Fátska, hoſzſzú tſipkéd a' Levele; virága piros; Gyümöltse hoſzſzúkás, zöld, 's ha meg-nyomják ſzeilyel úgró; Ez az Fajvirág.

Mind

Mind kettöt kertekben terméſztik, és Haſzna-is egy féle.

KÜLSÖ HASZNAI: *Sebeket gyogyitt* az olajja, kenvén azt avval. 2) *Végbél fájdalmáit* 's dagadáſit, melly az arany értöl eredett meg-enyhitti azon olaj azon formára. 3) *Égést-is* meg-enyhit az olajja.

Nóta: A' Momordika Olaj így kéſzitteſsék: Egynéhány Gyümöltsei öſzve ſzuzatattván, áſztaſſanak egynéhány napokig Fa-olajban, vagy Len-mag olajban. Ezután meg-kell öket főzni, és oſztán ez olajt belölök ki-nyomni, melly olaj ismét uj gyümöltsökkel fel-foraltaſsék, 's máſodſzor ki-nyomatassék, 's úgy el-tétessék.

20.

BÁRSONY-VIRÁG: Szerelem-fü. *Deák:* Amaranthus purpureus, Flos amoris. Amaranthus purpureus ſimplici panicula. C. Bauhini. *Frantz:* Fleur d' amour, Fleur de jalouſié. Paſſe Velours. *Olaſz:* Amarantho. *Német:* Sammetblume, Tauſendſchön.

A' kertekben termeſztik, ollyan a' virága mint a' piros kakastaréj. Vagyon teſtſzinü, zöld és kékſzinü. A' Büdöske névü kerti virágot-is némellyek Bárſony virágnak nevezik.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vérfolyáſt* meg-állit, akár Leveleit, akár virágát, akar magvait meg-főzöd, 's vizét iſzod. 2) *Hasmenéſt* állit azon módon.

KÜLSÖ HASZNAI: *Végbéleröltetéſit* tſillapitja az fü és virág, a' ki azt forró téjjel meg-lotsolja, ki-nyomja, 's melegen az végbélre kivül oda köti.

Nó-

Nóta: Azt tartják némellyek, hogy a' magvainak meg-étele a' tejet neveli.

21.

BARATZK-LEVELÜ-FÜ, Vizi-bors, Vizi-hunyor, Ebgyömbér, Balha-fü, Légy-fü, Keserü-fü. *Deak:* Perſicaria, Pulicaria, Hydropiper; Polygonum perſicaria, floribus hexandris digynis, ſpicis ovato-oblongis, foliis lanceolatis, ſtipulis ciliatis. H. CRANTZ; & Polygonum hydropiper floribus hexandris, ſemidyginiis, foliis lanceolatis ſtipulis ſubmuticis ejusdem. *Frantz:* Perſicaire, Courage, Poi ure d' eau. *Olaſz:* Hidropepe & Pepe aquatico. *Német:* Pferſingkraut, Waſſerpfeffer, Flökraut, Muckenkraut, Hundspfeffer.

Háromféle ez fü; melly a' vizes árkokban és álló vizekben terem: Könnyü meg-ismérni leveléröl, mert ollyan mint a' Baratzk-levél. Egyiknek Levelei tsipöſſek; Máſiké édeſſek; Harmadiké ſavanyuak. A' virága mint a' Pujka taraja hoſzſzú, piros. Vagyon negyedik-is, melly itt Debretzenben a' Kertekben terem; olly magas mint a' Napra-forgó; Levelei akkorák mint a' zöld Dohány Levelei; Fellyül ſzép piros hoſzſzan le loggó virágjai vagynak, mellyeket itt karmaſin virágnak neveznek. HENR. CRANTZ Ur ezt irja le így: Polygonum orientale nicotianae folio, calice florum purpureo.

BELSÖ HASZNAI:) *Vérhas ellen* a' gyengébb izü Baratzk-levelü fü (Perſicaria mitis) haſznos, ki ris kásával Leveleit főzi, 's azt a' Leveſt hör-

pörgeti. 2) A' tsipöſſebb izü, emberben termett apró követskéket meg-töri, 's belöle ki-hajtja.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Fene ellen*: (gangræna) a' tsipös Levelö kiváltképen haſznál, meg-törvén azokat, és zölden a' tagra rakván. 2) *Sebeket* gyogyittának ezen füvek mindenfélét.

KÖZ HASZNAI: 1) Fekélyes Lovak hogy meg-gyogyuljanak, főzzik borban ez Füvet, és moſsák gyakran azon borral azokat. 2) A' Nyereg fel-törvén a' Ló hátát, rakják réá ezen Leveleket, haſználni fog. 3) Balhákat el-üzi, ki párnája alá téſzi ezeket, ezt magam-is haſzonnal probáltam. 4) A' Lovakat a' Férgek meg-nem lepik, ha ezen fünek fris levével azok kenetettnek. 5) A' Húst takarják-bé ez füvel, és ſemmi féreg hozzá nem közelit. A' kertinek gondolom azon Haſznai vagynak. Az Elsök ugyan a' NORICUM COMMERCIUMban-is az ö ſok Haſznaikról ditsértettnek.

22.

BÁRÁNY-NYELV-FÜ: Kertiatratzél, Burets, Ugorka-ſzagu-fü, Borágo. *Deák*: Borrago, Borrago officinalis foliis omnibus alternis, calicibus patentibus H. CRANTZ. *Frantz*: Borrache. *Német*: Buretſch, Borragen.

Ez ökör-nyelv-fü neme: Külömböz abban, hogy a' Levelei gömbölyüek, kemények és ſzörösſek, mellyeket valaki tenyerei között dörsöli, valóságos Ugorkát illatoznak, és igy Dinnye-ſzagu-fünek nem jól nevezik. A' virága világos kék, ollyan és akkora mint a' kerti Nigella, az az Fekete Koriándrom virága. Ökör-nyelvnek ſe helyeſſen neveztetik. Termeſztetik kertekben, de ganajos földön-is a' mezökben önként terem.

BEL-

BELSÖ HASZNAI: 1) *Belsö részek dagadását* el-oſzlatja, az erröl a' füröl fött ſavo, viz, vagy a' fünek ki-nyomott leve, iván azt. 2) *Szívet meg- vidamit* 's erösítt a' virága, ki azt ételben eſzi, 's Italban iſzſza, akár bor akár viz légyen. 3) *Nehéz gondolatokat* ezen módon el-hárit. 4) *Követ ront* emberben, ezen zöld-fü ki-nyomott leve.

KÜLSÖ HASZNAI: *Iny-rothadása* ellen, ez fünek hamvát méh-ſerrel öſzve kell keverni sürüen, 's ezzel a' ſzáj-inyeit kenegetni.

KÖZ HASZNAI: Máſſütt ſok helyeken a' Turbolyából (Chæreſolium) vagy Galambbegyből (Valerianella) kéſzült Salátát, ezzel a' füvel egyelittik, melly-is igen jó vér-tiſztittó és hivesittö eſzköz, mellyel külsö Orſzágokban magam-is eledelül gyakran éltem.

Nóta: A' régi Tudóſok nagy betsben tartották ez fünek virágjait, állítván azokat ſzív-erösittöknek, és minden méreg ellen valóknak. Az ujjabbak közül némellyek haſzontalanoknak tartják, némellyek haſznoſſaknak: A' bizonyos, hogy a' PARISIAI AKADEMIA Böltsei e' virágokból analyſi Chemica valóságos Salétromot hoztak-ki; a' Salétromnak pedig hivesittö, oſzlató 's enyhittö ereje vagyon: Söt BOLDOUC névü Tudós Frantzia ez virágokban ö általa tapaſztalt három féle sörül-is tanú-bizonyságot téſzen *Memoire de L' Academie de Science.*

23.

BÁRÁNYTSETS-FÜ: Egertsetsfü. *Deák:* Sedum minus, Illecebra; Sedum minus teretifolium luteum. J. BAUHINI: Sedum rupeſtre foliis ſubulatis confertis, & floribus congeſtis LINNÆI *Frantz:* Joubarbe petite. *Olaſz:* Sem-

per-

pervivo minore. *Német:* Mauerpfeffer, Katzentraublein.

Ez a' fü a' régi kö-falakon terem. Itt a' Debretzeni nagy Erdöben-is böven terem, nagyobb szabásu, araſzni magas, kinek Levelei fel-felé állanak. A' virágai a' tetejében tſillagoſſák és sárgállok.

BELSÖ HASZNAI: *Epe bövségét* a' gyomorból ki-hanyatja a' Leveleknek leve.

KÜLSÖ HASZNAI: *Ráksült* emberböl ki-tiſztitt a' leve, mellyel moſataſsék.

KÖZ HASZNAI: Levét ha annyi égett borral öſzve egyelittik, 's ábrazatjokat azzal mosogatják ſzéppé, gyengévé, 's ſényeſſé téſzi azt.

34.

BASALYIKOM: (Szelid) Szelid Baſalyikom. *Deák:* Baſilicum, Ocymum odoratum ſeu caryophillatum. Ocimum latifolium maculatum 1. criſpum Bauhini. *Frantz:* Baſilic. *Olaſz:* Baſilico. *Német:* Baſilien, zahme Baſilien.

Egyik ſzéles levelü, a' máſik apró levelü, mint a' Tyukhur-fü levelei, a' kertekben termeſztik, igen jó illatja vagyon, kivált a' kiſſebbiknek.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Fö-fájásban:* az homlokra kell kötni a' zöld Leveleket. 2) *Szájnak repedezéſeit* meg-gyogyitja a' magvaiból kéſzült kotsonnya. 3) *Tsets-bimbok ki-repedezéſeket*, ez kotsonnya haſonlóképen meg-gyogyitja kenvén és kötözvén azokat evvel.

Né-

Nóta: A' régiek azt mondgyak, ha a' Basalyikomot mustban vetik, annak a' borának jó muskatály ízaga lészen töle. De egy német Országi Tudos Orvosok Societássa, nem rég azt jedzette-meg ez illyen bor felül, hogy ámbár mértékletessen igya valaki, még-is nagy bodulásokat és fö-fájásokat okoz: Lásd Onomatologia medica completa pag. 187. melly Onomatologiat ugyan ezen Societas irta, és Anno 1755ben ki-nyomtatatta. Doct. Haller Ur penig ennek eleibe Praefatiot tett.

25.

BASALYIKOM (vad) Vad basalyikom. Erdei basalyikom. *Deák:* Ocymastrum, Ocymoides. Saponaria ocymoides, calicibus cylindricis, villosis, caulibus dichotomis procumbentibus H. Crantz. *Frantz:* Basilic sauvage. *Német:* Wilde Basilien.

Magossan nö, levele ollyan mint a' Basalyikomé, de nagyobb; Virági fejérek, töltsér formájúak, magvai ollyak mint a' Belénd-fü magvai; A' mag-tartója hasas. Terem Erdökben, 's egyébütt-is.

HASZNAIT mi illeti; mint a' kerti Basalyikomnak, ennek-is Plinius azon hasznokat tulajdonitja, de én részemröl nehezen hiszem, mert nagy külömbség vagyon, ez 's amaz között.

26.

BASAL-ROSA: Basa-rosa, Basirosa. *Deák:* Poeonia. Poeonia foliis lobatis ex ovato lanceolatis Halleri. *Frantz:* Pivoine, Penoesne. *Olasz:* Pe-

Poeonia. *Német:* Gichtrosen, Peonienrosen.

Esméretes fü ez a' Kertekben, nagy piros rósai vagynak nékie, a' magvai feketéllök, gömbölyegek, hofszúkaſſak, vaſtagok mint egy borsó ſzem.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Nyavalyatörés* ellen. Midön a' Gyermek ollyan állapotban vagyon, mint tudni-illik fogai jövéſekor, vagy mikor a' Geleſztáknak indúlnak, és félö, hogy ne talám a' nyavalyais ki-üti; akkor ettül meg-öriztetthetnek, ha a' magokat öſzve törik, és kásájába néha vele étetik. Ha pedig a' nyavalya már tori a' Gyermeket: töltsenek egyhány ſzem magra egy finſa meleg vizet, törjék együtt mind addig, mig a' viz fejérellö ſzinre változik, ezután ruhán meg-ſzürvén ezt a' vizet, kis-kalánkánként itaſsák a' kis gyermekkel, és meg-fogja ſzüntetni nyavalyáját. 2) *Gyermek ágyoſóknak* méheket tiſztítja, ha méh az az Tzitrom-fü vizében regvel és eſtve harmintz Gran Baſa-róſa gyökere porát bé-véſzik a' beteg aſzſzonyok.

Nóta: A' Baſa-róſa gyökerének mérges természeti vólta eránt. D. HALLER Ur gyanakodik: Azt magam-is tapaſztaltam, hogy a' nyers gyökerének igen nehéz ſzaga vagyon mint a' Büröknek. De ezen nyers gyökérnek külsö applicatiojában való haſznait in nervorum ſexus ſequioris morbis tapaſztaltam.

27.

BÉTSI-FÜ: Római Nardus, Mária Magdolna-füve. *Deák:* Nardus celtica; Valeriana celtica foliis ovatis obtuſis minime dentatis. HALLERI. *Frantz:* Nard Celtiques, Gaulois. *Olaſz:* Spi-

ca celtica. *Német:* Cretiſcher Nard, Marien Magdalenkraut.

Matska gyökér-fünek (Valeriana) a' neme ez; Alatsony-fü, és igen vékony, rövid, a' ſzára, levelei hoſzſzak, sárgállók; Virágai-is sárgállók; Gyökere hegyes, kedves illatú. Terem az Auſtriai, Styriai magas hegyeken, a' honnét Bétſi-fünek-is hivják. A' Carpathus magas hegyeken-is termöt Clusius in Hiſt. Stirp. pag. 515. nardus alpina neve alatt le-irta 's feſtette. Helvetziában pedig leg-elsöben nagy hirü Albert. v. Haller meg-lelte.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Gyomor gyengeségét* elvészi a' ki azt porban éhomra, és étel után a' mennyi a' porából kés hegyire reá fér bé-vészi. 2.) *Izzadást* okoz a' fött vize. 3) *Vizelletet* hajt ugyan ez.

KÖZ HASZNA: Ruha tiſztítani való Seprüt-is tſinálnak belöle.

28.

BÉKA LENTSE: Vizi-Lentse, Vad-lentse. *Deák:* Lens paluſtris, Lenticularia: Lemna lenticula aquatica Lobelii, & Lemna lenticula major Michaelis. *Frantz:* Lentille d' eau, Lentille de marais. *Olaſz:* Lente di Palude. *Német:* Waſſerlinſen, Froſchlauch.

Vagyon nagy és kiſſebb; álló vizekben és vizes árkokban terem, 's a' vizet zöld leveltskeivel el-boríja.

BEL-

BELSÖ HASZNA: *Sárgaságról*; tsalhatatlan orvoſságnak állitja RAJJUS, valaki arra öntött forró vizet, mint a' théát gyakran iſzſza.

KÜLSÖ HASZNA: *Májdagadáſát* el-oſzlatja e' vizi-lentse, ha öſzve zuzva a' jobbik horpaſzſzára kötik a' betegnek.

KÖZ HASZNAI: A' Rutzák vagy Rétzék igen ſzeretik ez vizi füvet, kivált ha korpával öſzve egyelittik, 's úgy adják nékiek, meg-is hiznak.

29.

BELÉND-FÜ: Bolondító-fü, Diſznó-bab. *Deák*: Hyoſciamus vulgaris, ſive niger, Faba ſuilla, Apollinaris: Hyoſciamus officinarum, foliis amplexicaulibus, ſinuatis, floribus ſeſſilibus H. CRANTZ. *Frantz*: Jusquiame jaune. *Olaſz*: Jusquiame. *Német*: Bilſenkraut, Schlafkraut, Saubohn, Zigeinerkraut.

Ez kétféle nemü: egyik fekete a' máſik ſejér. A' feketének hoſzſzas, ſzéles és tſipkés levelei vagynak, nehéz ſzagúak mint a' Búrök; a' virágok töltsér formájúak, ſetét sárgák; A' magvai gömbelyüek, ſzürkék, ollyan mint a' mák magok, de két akkorák; árkok és gátok mellyet terem. A' ſejér Belénd levelei rövidebbek, de ſzéleſſek, ſejérellök, puhák.

BELSÖ HASZNAIRÓL ſemmit ſe irhatok, hanem inkább ſok-féle ártalmairól irhatnék, de azokat itt mind elöl ſzámlálni nem tartom tanátsosnak.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Kemén tsomókat* a' teſten el-oſzlatnak az reá rakott levelei. 2) *Fájdal-*

makat enyhít az olajja, mellyel keneteſsék a' fájos réſz: Illyen olaj a' Patikákban tartatik.

Nóta: 1) A' Belénd magokkal advas ſogaknak füstölését, mint a' köz nép fogfájásról javallja, én épen nem tanátslom, a' ſzomorú példák ſzerént, úgymint minémü füſtelésektöl, az emberek elméjekben megháborodtanak, és mint egy dühöſségre jutottak, mint ezt a' Tudósok in Ephemeridibus naturae curioſorum meg-jegyzették. 2) Mélto vólna a' Belénd füvet Városok és Faluk körül ki-irtattni mivel a' gonoſz tudákos emberek, leveleivel, magvaival 's gyökereivel ſok féleképen kárt teſznek az emberekben.

30.

BOGLÁR VIRÁG, Béka virág, Tyukláb-fü, Sömör-fü, Béka-fü, Égetö lángas-fü, Sebeſitö-fü, Lator-koldus, Hollóláb, Kakas-láb. *Deák:* Ranunculus pratenſis erectus acris C. Bauhini & Ranunculus flammula foliis ovato lanceolatis, petiolatis, caule declinato H. Crantz. *Frantz:* Ranuncule, Grenovillette. *Olaſz:* Ranunculo. *Német:* Hanenfuß.

Ez fünek kerekes sárga fénylö virágjai vagynak mellyeket ha ki meg-rág, mint a' tüz, úgy égeti a' nyelvet. Terem vizenyös réteken két-féle; egyiknek a' ſzára fenn-álló, a' máſiké le-hajló.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Farsábát* gyogyít mikor leveleit meg-zuzván a' fájos helyre kötik, a' mellyen-is egynéhány óra mulva vereſsége tamaſztván hólyagot-is ízi. 2) Fogfájásról haſznál a' gyökere pora, mellyet a' fájos advas fogba hinteni kelletik; söt azon

azon advas fog minden fájdalom nélkül ez által ki-is fog hullani, mint Theod. ZWINGER az ö Botanicum Theatrumában irja.

Nóta: 1) Nem helyesſen nevezik Hollólábnak, mert az a' Coronopus. Latorkoldusnak pedig azért nevezték, mivel ezen füvel némelly kolduſok egéſz teſteken holyagokat ſzitattnak, a' végre, hogy kik öket látándják, annyival nagyobb könyörületeſségre és bövebb Jótéteményre fel-indítaſſanak. 2) Itt Debretzenben egy igen ki-terjedö levelü Ranunculus vagy Boglár-virág neme önként terem, mellynek ſemmi tſipös vagy etetö erejét nyelvemen nem érzem. Ezen kivül terem egy tellyes virágú sárga Boglár virág, mellyet itt sárga boglárkának neveznek: Ezt én nevezem igy: Ranunculus pallido flore plenoque, aconitifolius. J. Cs.

31.

BOGÁTS KORÓ (töviſſes) Töviſſes bogáts kóró, Takáts vakaró, Bogánts vakaró, Venus Aſzſzony-ferdöje, Szomjúhozó Lapu, Töviſſes Lapu, Páſztorveſzſzeje. *Deak:* Dipſacus, Carduus fullonum, Carduus veneris, Virga paſtoris, Attractilis: Dipſacus fullonum, foliis ſeſſilibus ſerratis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Chardon de Foullon, Cardon à Carder. *Olaſz:* Dipſaco, o Cardo di Cardare. *Német:* Weberdiſtel, Spindeldiſtel, Frauenbad, Bubenſtrel.

Ez igen esméretes fü: A' Feje, a' mellyben a' virágjai, tele hoſzſzas vékony tüskékkel. A' virágok

állanak köröskörül mint annyi méz-lép Lyukakban. A' két egymás ellenébe állo levelei olly ſzoroſſan a' ſzáraihoz köröskörül nöttek, hogy áz eſsö-viz és Harmat bennek meg-áll, ezért a' levelek között találkozó vizért nevezik Venus Aſzſzony ferdöjének. Egyébbként két-féle ez az Bogáts koró: Az egyiknek, nagy tüskés fejei vagynak, ez a' Dipſacus: A' máſiknak apró, tüskés, és ſok vékony ágokon álló fejei vagynak, ez a' Virga paſtoris, az az Páſztor veſzſzeje.

BELSÖ HASZNAI: *Száraz betegségröl* a' gyökerét ditsérik némelly orvoſok.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Homályos ſzemeket* és Hályogot gyogyít a' fen emlitett viz, a' ki azzal ſzemeit moſſa. 2) *Sömört gyógyít* ezen vizzel való mosás, 3) *Rühet vagy ſennyedéket* el-veſzti, ha ennek gyökeréböl fris Irós vajjal Irat kéſzíttenek, és ezzel magokat kenegetik. 4) *Szömöltsököt* haſonló módon el-veſzt ez az Ir.

KÖZ HASZNAI: A' Poſztó tsinálók evvel tiſztítják a' Poſztójokat.

Nóta: Úgy látſzik, hogy a' régi Magyarok, a' Lapukat és korókat (i. e. Lapatha & Carduus) Bogátskoroknak nevezik; innét némelly könyvekben találtatik illy nevezeteknek külömbsége: Töviſſes Lapu, Tövisetlen lapu; vagy Töviſſes Bogáts körö és Tövisetlen Bogáts koró.

32.

BOGÁTS KORÓ: (ſzöſzös) Szöſzös bogáts koró, Fejér bogáts koró. *Deák:* Acanthium. Onopordon Acanthium calycibus ſquarroſis, ſpinis ſubulatis, foliis ovato oblongis ſinuatis.

H.

H. CRANTZ. *Frantz:* Chardon argentin. *Olasz:* Acanthio. *Német:* Weiſſer Beerdiſtel.

Ez Bogáts koró forma-fü gabonák közt-is terem. Levelei nagy de tüskéſek, öblöſſek, fejérek, igen ſzöſzöſſek. Ezen Fürül DIOSCORIDES emlékezik.

BELSÖ HASZNA: *Görtstöl* öſzve húzott ember (a' Tetano, Opiſtotono, Emproſtotono tentatus) kinek nyakát, Derekát, vagy elöre vagy hátra húzta a' Görts: főzze-meg ez fü leveleit és gyökerét vizben, es igya, meg-épül.

KÖZ HASZNA: Ez fü ſzöſzét le-lehet ſzedni, és meg-lehet fonni, és ſzüni mint a' ſelymet; méltó azért vólna ezen füvet ſzaporítani.

33.

BÓLDOG-ASZSZONY TSIPKÉJE: Málnafa vagy fü. Tsipkefa Erdei ſzeder. *Deák:* Rubus Idæus. Rubus Idæus officinarum, foliis quinato-pinnatis ternatisque, caule aculeato, petiolis canaliculatis H. CRANTZ. *Frantz:* Framboiſier. *Német:* Hymbeer.

Ez Földi ſzedernek neme, a' gyümöltsök veressek, kedves illatúak és jó izüek. Árnyekos Erdökben és tserékben böven terem. Errül Profeſſör SCHULTZ Saxoniában különös Diſſertátiót irt, mellyben azt valja, hogy ez Plánta Idæa névü hegyen nem találtatik.

BELSÖ HASZNAI: *Forró betegségben* ezen gyümöltsöknek ki-nyomott levét igen haſznos inni, fél fél kis üveg pohárral, mert a' nagy tüzet a' vérben el-óltja, és az el-lánkadtt teſtet-is meg-vidámítja.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Gyenge gyomrot* a' reá kötött levelek meg-erösítik. 2) *Torok dagadáſt* el-oſzlatnak, ha főzik a' leveleket, és a' fött vizével a' belsö ſzáját moſsák. 3) Ezen fünek sürü lug-forma levével az ember haja meg-moſatattván, meg-feketedik.

Nóta: Sokáig nem kell tartani ezen ſzeder nemét, mert kevés napok alatt férgetskék teremnek bennek.

34.

BÓLDOG-ASZSZONY TÖVISSE: vagy tenyere, Szüz Mária teje vagy tenyere, Fejér hátú tövis, Kerti bogánts, Töviſſes fejér kerti bogáts koró. *Deák:* Carduus Mariæ. Carduus Mariæ officinalis, foliis amplexicaulibus haſtato-pinnatifidis, ſpinoſis, calycibus aphyllis, ſpinis canaliculatis, duplicato ſpinoſis H. Crantz. *Frantz:* Chardon de Notre Dame, *Német:* Marien-diſtel, Frauendiſtel.

Ennek Levelei és virágai ollyanok, mint a' tövisſes Lapué, vagy Bogáts koróé: Levelek ſzélei tüskeſſek, ſzélei pedig olly ſok fejér ſóltokkal rakvák, mellyek a' nap fényen mint az ezüſt úgy fénylenek. Kertekben böven termeſztik, Spányol Orſzágban önként terem a' mezökben.

BEL-

BELSÖ HASZNAI: *Nyilallás* ellen mellyet ſzegezésnek-is neveznek, lágy meleg vizzel a' magokat meg-kell törni, 's azt a' meg-ſzürt vizet igya a' Beteg gyakran.

KÜLSÖ HASZNAI: *Kemény dagadáſokat* a' levelei lágyítják, ha azokat zölden reájok rakják.

Nóta: Téj fünek helytelenül nevezik, mert ſemmi téj formá nedveſséget, mint egyébb füvek magából ki-nem botsát.

35.

BORJÚ ORRÚ-FÜ: Ebfejü-fü, Oroſzlánſzájú virág, Orrosfejü-fü. *Deák:* Antirrhinum. Antirrhinum foliis plerisque alternis, lanceolatis, obtuſis, caule ramoſiſſimo, diffuſo. HENR. CRANTZ. *Frantz:* Oeil de Chat, Mouron violet. *Olaſz:* Antirrhino. *Német:* Drant, Sterkkraut, Kalbsnaſen.

Ollyan virágjai vagynak mint a' Lenlevelü-fünek, de violaſzinüek; A' levelei ollyak, mint a' Tyuk ſzem-fü levelei, de keskenyebbek. A' levelei közt nevelkedett hüvellyei vagy gyümöltsei (mellyekben apró, hoſzſzú, fekete, vékony ſok magotskák) ollyak mint egy Borjú feje. Melly a' köſziklás helyeken terem, annak kiváltképen a' gyümöltsei ollyanok mint az ebnek feje, mert mindeniknek két ſzeme, ſzája és órra vagyon. A' kitsiny Szánto-földekben és Halmokon terem. A' nagyobbakat kertekben termeſztik.

KÜLSÖ HASZNAI: *Mérget* ki-üz Emberből, ha magát ez füvel füſtöli, vagy belöle kéſzült Fördöben fördik, vagy véle magát kötözteti. Ez fünek veſztés ellen való Haſznáról, ſok hijába valóſságot

költenek a' vén Aſzſzonyok, mellyeknek-is hogy hitelt adjon valaki, nem tanátslom.

36.

BORJU LÁB-FÜ: Süly-fü, Áron ſzakálla, Német-gyömbér. *Deák:* Arum vulgare majus; Arum maculatum, foliis maculis candidis ſive nigris BAUHINI pin. 195. *Frantz:* Pied de veau. *Olaſz:* Aro. *Német:* Aron, deutſcher Imber.

Majd ollyak a' levelei mint egy ſzív, de hoſzſzak: LONICERUSnak figurája ſzerint pag. 200. inkább vizi nyilfü leveleihez haſonlók, mellyekben fejér vagy fekete pettegetéſek vagynak; ſzárai egy araſzni magaſſak, mellyeknek tetejében, egy hoſzſzú hüvely vagyon, ebből Április Havában ki-nö egy piros fö, melly olly forma mint egy mosár törö, ez a' virágai, mellyek között ſzörök láttzanak; a' virágokból apró zöld gömbölyü gyümöltsök léſznek, mellyek úgy láttzanak, mint valami ſzölö gerezd, de Öſzre meg-pirúlnak. Terem régi és ſetét Erdökben.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Fulladásró'*, melly a' sürü nyáltúl vagyon, igen haſznos ezen gyökér pora, húſz grannit magában, vagy paránnyi tzúkorral együtt egynéhányſzor théában bé-vévén: Régenten a' fulladozo emberek ezen port liſzt közzé-is tették, és úgy kenyeret sütöttek mint PLINIUS Lib. 2. Nat. Hiſt. cap 16. emlékezik. 2) *Gyomornak nehéz emészſztését* könnyüvé téſzi ugyan ez por.

KÜLSÖ HASZNAI: *Köſzvént* oſzlat, ki az uj Gyökeret porrá töri és ſzékfü virág porával vagy ros liſztel öſzve kevervén, a' fájoſ helyre köti ſzárazon. 2) *Sebeket* a' Levelei tiſztitják.

Nó-

Nóta: 1) A' zöld füvet és nyers Gyökeret nem kell bé-venni, mert mérges lévén halált okoz: mint Dokt. Störk Ur-is Bétsben egy ifjú Emberről emlékezik, ki-maga esze szerint ez füvet meg-ette, 's nagy Cardialgiában esvén miatta, meg-hólt. 2) Ezt a' füvet-is Isten-szakála-fünek hivják, de igen roszszúl; mert nem illik 's nem is szabad a' Teremtőnek nevét teremtett dolgokra ruházni. A' régi Magyarok pedig Natragulyának-is nevezték, de más fü az.

37.

BORSÓ (vad) Vad-borsó. *Deák:* Securidaca. Securidaca caule scandente H. Crantz. *Frantz:* Feve lupine. *Német:* Peltschen.

Levelei ollyak mint a' borsóé, a' magva ollyan mint a' régiek fejszéje, két élü. A' Búza és Arpa között terem.

BELSÖ HASZNAI: *Gyomrot erösíttenek* ez fünek keserü magvai, kiket borban meg-kell főzni, 's a' bort inni kell regvel.

38.

BORS-FÜ: *Deák:* Satureja, Thymbra; Satureja officinarum pedunculis bifloris H. Crantz. *Frantz:* Sariette ou Savourée. *Olasz:* Thimbra. *Német:* Sedeney.

Házi Kertekben termesztik, ollyan jó a' szaga mint a' kakuk-füé.

HASZNAI azonok, mint a' kakuk-fünek.

39.

39.

BORSOTSKA-FÜ: (kis) Kis borſotska-fü, Temondád-fü, Büdös-fü, Erdei és Mezei vad retek. *Deák:* Iberis, Thlaspi minus; Thlaspi alterum minus umbellatum, Naſturtii hortenſis folio Narbonenſe. LOBELII Icon. 218. *Frantz:* Naſtor Sauvage. *Olaſz:* Thlaspi. *Német:* Beſemkraut (klein) klein wilder Kreß, Brunkraut.

Ez fünek ize, levele, ollyan mint a' Naſturtiumnak vagy kertitormának, de a' hüvellyei ollyak, mint a' vad muſtaré (Thlaspi), tsak hogy kiſſebbek, mellyekben két verhenyeges magotska van.

KÜLSÖ HASZNAI: *Köſzvény* ellen a' megzuzott levelek, a' fájos tagra köttetvén GALENUS és DAMOCRATES tanúbizonyságai ſzerint kiváltképen haſználnak.

Nóta: 1) Te 'mondad-fünek azért nevezték, mivel a' Régiek ezzel ſzokták vólt a' Hideglelléseket gyógyítani, talpokra kötvén ezt magoknak 's a' t, 2) Némellyék állítják; a' ki ez fünek gyökerét nyakára köti, annak Fogfájását el-veſzi.

40.

BORSOTSKA-FÜ (nagy) Nagy Borſotska-fü, Palatzka-fü, Temondád-fü, Vad-muſtár, Vad-torma. *Deák:* Thlaspi majus, Thlaspi arvenſe ſiliquis latis BAUHINI. *Frantz:* Seneve Sau-

Sauvage. *Olasz*: Thlaspi. *Német*: Baurenſenff.

HASZNAI az Elsövel egyezök. Ezen kivül, ki iſzik róla, abban a' sült tiſztítja.

41.

BOROSTYÁN, (földönfutó) Földön futó borostyán, Folyó-fü, Földi-borostyán, Kereknádra. *Deák*: Hedera terreſtris, Chamæciſſus; Hedera humi repens Bauhini pin. 35. Glechoma foliis reniformibus Linnæi. *Frantz*: Lierre terreſtre. *Olasz*: Hedere o Elera. *Német*: Gundelreb, Epheу.

Ez fü kertekben önként terem, hoſzſzan el-fut a' perje közt; Levelei veſe formájúak, ſetét zöldek; A' virágai hoſzſzaſſak, kékek: Amaz Pariſiai füvek nemeinek hires visgalója Tournefort ezt az Cala minthákhoz vagy matska-fü nemeihez ſzámlálta Boerhave pedig Chamæclemának nevezi.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Száraz betegségben* ez fü leveleit a' Beteg forro vizzel meg-önteſſe 's egy két finsával regvel 's eſtve belöle igyék. 2) *Vér pökéſt*, melly tüdöből ered, meg-állítja, 's a' Tüdöt még tiſztítja, illyen módon ki él véle.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Kolikát* meg-allít (az az a' Bélfájáſt) midön e' füvet vizben meg-főzik, és azt melegen öſzve hajtogatott ruha között melegen a' hasra kötik. 2) *Fövény*, és vese 's holyagban lévö kö ellen, az egéſz füböl kéſzült fördö haſznos.

KÖZ HASZNAI: A' lovaknak béliben akár mi romlást gyógyít, tsak a' széna között eteſsék vélek ez füvet.

Nóta: Pénz levelü-fünek helyetlenül nevezik, mert az más fü, mint ide alább meg-magyaráztam.

42.

BOROSTYÁN, (fárafutó) Fárafutó-borostyán, Fai-borostyán. *Deák:* Hedera arborea. Hedera foliis ovatis lobatisque. HENR. CRANTZ. *Frantz:* Lierre en Arbre. *Olajz:* Hedera. *Német:* Baumwinde.

Ollyan Planta, ez mint egy kis gyenge fátska. Az Imperiumban egy Tudós Társaság azt irja felöle, hogy ez régenten Indiából Görög Országban vitetett volna, a' honnét egész Europában el-terjedett, úgy hogy már most az Erdökben-is találtatik, 's a' kertekben-is magában terem. Levelei fetét zöldek, három szegeletüek, telelök, keménnyek, fénylök. Öszszel virágzik, télen a' gömbölyü bogyói meg-érnek. Fák alatt terem, és azokra tekervényesſen fel-fut.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Nyavalyatörés* ellen a' Levelek pora haſználatos. 2) *Gyermekek el-száradását* azon pora meg-szünteti, melly in ACTIS NATURÆ CURIOSORUM Vol. Vto meg-bizonyíttatik.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Sebeket-is* kötözhetni az levelekkel. 2) *Fontanelláknak* a' fájából golyóbitskákat tsináltattnak a' Chyrurgusok.

Nóta: A' Fekete Bogyóit meg-nem kell enni, mert fellyül 's alúl purgálnak.

43.

BÖRVÉNY: Télizöld; Folyó-fü, Földi-borostyán, Mindenkor zöld, Börvei-fü, Bervén-fü, Száz-fü, Lontz, Meteng. *Deák:* Vincapervinca, Clematis daphnoides flore ſimplici; Vinca minor caulibus procumbentibus foliis lanceolato-ovatis floribus pedunculatis H. CRANTZ. *Frantz:* Pervenche. *Német:* Singrün, Wintergrün, Jngrün, Magdpalmen, Todtviolen.

A' Kertekben terem, ha ültetik egyſzer, magában el-ſzaporodik; A' levele sötét zöld, kemény 's vaſtag mint a' bör, innét börvény a' neve. Télben zölden meg-marad, ezért Téliziöldnek-is helyeſſen neveztetik. A' virága ſzép kék, töltséres forma, akkora mint a' Harang virág.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Hasfájást-folyást vérhaſt* meg-gyógyít ez fü, a' ki borban főzi 's úgy iſzſza. 2) *Torokdagadását 's fájását* el-veſzik a' levelek, a' ki-azokról való fött vizzel, gyakorta a' torkát öblögeti, de ezen végre Ölzſzel kelletik a' leveleket meg-ízedni.

KÖZ HASZNA: A' kinek bora zavaros, nem tiſztúlhat-meg, vonnja-le azt más hordóba, be tsálson börvény leveleit belé, verje-bé az aknájá vagy ſzáját, nem ſokára meg-tiſztúl: ez probált dolog.

44.

BÖSOVÉNY: Bubuitska. *Deák:* Phellandrium, Cicuta paluſtris tenu fo-

folia; Phellandrium aquaticum foliorum ramificationibus divaricatis HENR. CRANTZ.

Ez-is Büröknek a' Neme; ollyan levelei vagynak, közel mint a' kapornak vagy Anisnak, a' honnét Foeniculum aquaticum a' neve. Terem vizekben

BELSÖ HÁSZNAI: 1) Azon nyavalákról haſznosnak tartatik, mint a' Bürök alatt emlékezék. A' Londoni Tudósok probát tévén ezen fünek sürü levével (cum Extracto) se haſznát, se ártalmát nem tapaſztaltak. 2) Belsö süly és seb ellen egy drakmáig való bé-vett magvait haſznosoknak, mondja az ifjabb. HEISTER A. N. C. Vol. V. En úgy itélem, elsö bé-vételre elég tsak fél-annyi; mert Büröknek neme lévén, nem lehet néki tökelleteſſen hinni eleinten.

Nóta: A' Lovak ha meg-eſzik e' füvet, töle hamar meg-döglenek, olly nyavalya által mellyet Deákul neveznek paraplegia, melly ſzéllütesnek a' neme: Ellemben az fü az ökröknek ſemmi ártalmat nem okoz; mint ezeket maga LINNÆUS in Itinerario Weſt. 46. mint valóságos dolgokat meg-bizonyította.

45.

BUBOLYITSKA: Mogyoró ſaláta, Baraboly, Vadturbolya, Mihálykamonya. *Deák:* Cicutaria odorata, Cicutaria Pannonica CLUSII Pſeudoapios DODONÆI, Myrrhis odorata RIVINI. Chærofillum bulboſum, caule levi, geniculis tumidis H. CRANTZ. *Frantz:* Chiche ſauvage. *Német:* Peperl, welſcher Körffel.

Ez

Ez fü ollyan majd mint a' Turbolya-fü, de leveletskei gömbölyegek; gyökere gömbölyü mint egy mogyoro; fakó szinü és némünémüképen jó szágú. Találtatik erdön és szölök között. Némellyek ezt a' Görögök Holoconitisének lenni tartják. Oenanthe neménck-is lenni mondják.

Nóta: Itt Debretzemben salyáta gyanánt eszik ezen Bubolyitskát az ö gyökerével: Némellyek ártalmasnak tartják. Clusius Doktor azt irja, hogy ennek meg-étele után ö maga fö fájást szenvedett: Én elégszer élvén véle itt Debretzemben azt nem tapasztaltam.

46.

BUZA-VIRÁG: Kék-virág, vadpésma. *Deák:* Cyanus minor. Centaurea Cyanus officinalis, calicibus serratis, foliis linearibus integerrimis infimis dentatis Lobelii Icon. 546. *Frantz:* Bleüet, Blaveole, Aubifoin petit. *Olasz:* Fior campese. *Német:* Kornblume (blaue,) Raden, Kornnägelein.

Ez fü a' Gabonák között két réf magossan-is nö, fejeket botsát, kikböl szép világos kék tsipkézett virágok nönek. A' kertekben-is egy tellyes sárga virágut termesztenek, ezt Pésma virágnak nevezik.

KÜLSÖ HASZNAI: *Szemek vereségit* el-veszik a' meg-zúzott, és a' szemre rakott virágok.

47.

BUZÉR-FÜ: Festö-fü, Pirositófü, Veresfestö-fü, Veres-fü. *Deák:*

Rubia tinctorum ſive ſativa, Rubia tinctorum foliis ſubſenis. H. CRANTZ. *Frantz:* Garance. *Olaſz:* Rubia. *Német:* Ferberröthe.

Ez a' Ragadó-fünek a' neme: A' hoſzſzú keskeny levelei a' ſzárai körül tsillagos formán állanak, mint a' tsillagos máj-fü levelei; kiknek töveiben nönek-ki az apró, ſejér kereſzt forma virágotskák, mellyek leg-fellyül a' levelek töveiből apró ſzáratskákon állanak. A' gyökere hoſzſzú, vékony, kivül belül piros. Mezökön önként terem, termeſztik-is kertekben kivált Sileſiában; hajdan a' Hollanduſok Zelandiában termeſztették.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Esésről*: A' ki magosról esett, abban fugorodott vért el-oſzlatja, és gyógyitja ez gyökérröl fött viznek itala, vagy pora huſz granumra bé-véve, mert ſeb gyógyittó erö-is van benne, innét ez gyökeret a' Törökök nevezik BAYA, melly jegyez Balſamot, vagy Balſami tulajdonságot. 2) *Hóſzám* el-állását meg-inditja ez, ha ki azon módon él véle.

KÖZ HASZNAI: 1) A' Poſztó tsinálok veſzik haſznát, pirosra feſtvén véle a' gyapját; Bört-is veresre feſtenek véle: De hogy ſzebb és tartoſſabb légyen feſtékje, elöre három eſztendeig a' föld alatt kell a' gyökereket tartani. 2) A' ſzáraival és leveleivel az ón edényeket fényesitteni és tiſztittani lehet.

Nóta: Ha a' malatzoknak egynéhányſzor korpába adgyák ez gyökeret enni, apróra vagdalváu azt, tehát minden tsontok piróſsá válik töle.

48.

BUZOGÁNY-FÜ, Kákabot, Baka. *Deák:* Typha ſive Clava paluſtris. Ty-

Typha anguſtifolia, foliis ſemicylindricis &c. H. CRANTZ. *Frantz:* Maſſes, Mache. *Olaſz:* Mazza, Sorda. *Német:* Waſſerkolben, Mooßkolben, Narrenkolben.

Tókban és álló vizekben a' nád között terem; a' gyermekek jadzanak véle, fellyül ollyan mint a' bot, ha ütnek véle ſzéllyel mégyen pehel formájába.

BELSÖ HASZNA nints, ellenben a' ki meg-eſzi a' buzogányát azt meg-fojtja.

KÜLSÖ HASZNAI: *Égést* gyógyitt, ha a' pelhét oh hájjal öſzve kevervén, a' teſtet véle kenik.

KÖZ HASZNA 1) Párnakat vagy vánkosokat és Dunyhákat meg-lehet a' pelhével tölteni. 2) A' Bodnárok az az Pintérek leveleivel a' hordó fenekeit öſzve foglalják.

Nóta: A' Buzogány pelhe, ha a' fülben mégyen, ſiketséget okoz.

49.

BÜRÖK: (közönséges) Közönséges bürök, Bödök, Börög, Sip-fü, Bösvény. *Deák:* Cicuta major ſeu vulgaris: Cicuta maculata foliorum ſerraturis mucronatis, petiolis membranaceis apice bilobis. HENR. CRANTZ. *Frantz:* Cigue, Segue. *Olaſz:* Cicuta. *Német:* Schierling, Wütterich.

Ez fü ember magaſságra-is nö, és ki-terjed ſzéleſſen. A' ſzárán veres pettegetéſek vagynak; levelei ollyak mint a' petreſelyemé, de ſetét zöldek és nagyob-

batskák. A' virágai fehérek, aprok, borittó módra állok; magvai az Anis maghoz hasonlok, de fehérellök. Az egész fü igen büdös. Terem mindenütt az árkok mellett, és árnyékos helyeken.

BELSŐ HASZNAI: Mérges fünek tartatik ez sokaktól; En ezen Magyar Országi Bürköt virosussabbnak, az az mérgesebbnek tartom, mint azt, melly egyébütt terem; Mindazonáltal belsö haszнait ANT. STÖRCK UR, (Felséges és kegyelmes KIRÁLYNÉ ASZSZONYUNKNAK mostani Udvari Elsö Orvosa) bizonyitja egynéhány Munkaiban, mellyeket, ezen fü eránt ki-botsátott: Tudni-illik a' mirigyes dagadásokat (Scirrhos) az el-oszlatja, és a' Raksülyt elveszti ez fünek sürün ki-fözött leve (Extractum), melly készittetik következendöképen: A' zöld fünek leve ki-nyomattatik vagy préselteték, ezen leve tserép edényben gyenge tüznél szüntelen való kavarás alatt, hogy meg-ne pergelödgyék, fözetik, mind addig, mig sürü pép vagy kása formájú nem leszsz; Ekkor osztán a' bürok levelei porával öszve gyuratik, hogy mint tészta ollyan légyen: Ebböl két 's három bors szem nyomót regvel 's estve a' sinlödö ember bé-vészen egynéhány napokig, A' gyökerévelés füvével pedig belsöképen élni nem tanátsos.

KÖZ HASZNA: Ha ki a' zöld Bürök-füvel a' tsizmáját meg-keni, fekete, fényes és puha lészen az attól.

Nóta: Nem kevés Authorok, minden mérges füveket, mellyek borittó formájúak (Plantae Umbellatae) közönséges névvel Cicutáknak nevezték. A' mérges Füvekröl és Bürkökröl leg-bövebben és jobban irt RIVINUS Introductione Generali in Rem Herbariam. Anno 1690. és TREW in Commercio Norico Anno 1740.

50.

BÜRÖK (vizi mérges) Vizi mérges-bürök. *Deák:* Cicuta aquatica. Cicuta viroſa Umbellis oppoſitifoliis, petiolis marginatis obtuſis H. CRANTZ. *Német:* Waſſerſchierling.

Olíyan a' levele mint a' petreſelyem, de ſetét-zöld, vizekben terem, a' ſzára alol veres és zöld ſzinü. N. Györ Vármegyében egy helyen böven terem.

HASZNAI nintsenek hanem ártalmai, mert akár ember, akár marha leg-kevesebbet eſzik benne, hamar meg-hal töle.

Nóta: A' régi Görögök Athenás Városában, a' kit halálra itéltek evvel a' fünek meg-ételével ölték-meg. Ama' nagy bölts Pogányt SOCRATEST és DEMOSTHENEST-is ezen fü levének meg-itatásával azon Városbéliek meg-ölték.

51.

CSÁBA IRE: Csába üröm, Chába Ire, Chába üröm, Dinnyeſzagu-fü, Iſten-ſzakálla-fünek vétek nevezni. *Deák:* Pimpinella Sanguiſorba pratenſis major flore ſpicato C. BAUHINI, & minor hirſuta lævis Ejusdem. *Frantz:* Pimpinelle, Grande Sanguiſorbe. *Olaſz:* Pimpinelle. *Német:* Bibernel, Sperber-kraut, Blutkraut.

Ez Fünek levelei toll formára állanak, tsipkeſ-sek; A' ſzárai 's ágai verhenyegeſſek; Ágai végen

gyüſzü forma geſztenye ſzinü termés vagyon, e' körül ſok apró kék virágorskák állanak, kiknek közepéből sárga fonalatskák ki-növe látſzanak. Kétféle ez: kiſſebb és nagyobb, az elsö terem füves mezökön; A' máſik máſik kövér nedves földben.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vérhast* meg-állit ez fü ha leveleit vizben vagy borban főzöd, 's azon levét iſzod. 2) *Has-folyást* azon módon meg-állit. 3) *Tüdöt tiſztittya* és rothadástól a' süly miatt oltalmazza a' gyökere pora, ki azt mézzel egyelitve eſzi.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Sebet* gyogyittanak a zöld öſzve tört és reá rakodtt levelek; a' meg-ſzáaztott és ſebbe hintett levelek pora-is azont miveli. 2) *Tsüvös fekélyeket* és rákot azon módon meg-gyógyitja.

KÖZ HASZNAI: 1) A' nagyobb, Csába-Ire lövet ſalyáta gyanánt-is eſzik: Borban-is téſzik, mellyfül igen egéſséges 's jó izü itallá válik az. 2) A' lovakban lévö férgeket, az ez geleſztákat az fü megöli, mind a' ſzénájok közzé tévén azt, mind pedig abrakjok közzé öſzve vagdalva kevervén azt 's mind Italokban hányván a' füvet, mellyet TABERNÆMONTANUS-is gyakran illy haſznosnak lenni maga tapaſztaláſa ſzerént bizonyit.

Nóta: Ez Fü pedig minémü hathatos ſebeket gyógyittó erejü légyen, és miért neveztetik Csába Ire-fünek, meg-tetſzik e' következendökböl: Tudnillik: CHÁBA Magyar régi Királya ATTILA Királynak HONORIUS Csáſzár Leányától ſzületett kiſſebbik Fia, édes Attyának halála után, midön az ö két Teſtvérjeivel az Orſzág el-oſztáſa eránt meg-nem egyezhetett vólna, és a' Magyarok-is meg-nem akarának egygyezni; Nagy hadakozás és kemény ütközet támadván közöttök az Orſzágban, tizenöt ezer Magyar hadi ember mind egyig ſebben eſett; De ezen füvel való kötöztetés, és egyéb formában való orvoſoltatás által mindnyájan meg-épültenek, a' honnét ered[illegible] nézz

ve mind e' mái napig Csíba-Irének hivatik, a' régi Magyarok pedig Chába-Irének neveztik, mert Chába Király akkor maga maradtt-meg életben, a' fent nevezett Magyar ſereggel.

52.

CSALLÁN: (égetö) Égetö Csallán, Nagy-Csallan, Chyallán (a' régi Magyarok ſzava ſzerént.) *Deák:* Urtica urens; Urtica dioica, foliis cordatis, racemis geminis. H. Crantz. *Frantz:* Ortie. *Olaſz:* Ortica. *Német:* Neßeln, Brenneßeln.

Csallánt nem ſzükség magyaráznom, mert a' gyermekek-is esmérik.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Fövényt* a' vesékből ki-tiſztitja a' fött vize e' fünek. 2) *Vérköpést* megállat, a' ki-préſelt és bé-vett leve.

KÜLSÖ HASZNAI: Szél-ütött embereknek tagjaikat haſznos a' zöld csallánnál verni, mert érzékenységet és eröt okoz azokban.

53.

CSALLÁN: (apró) Apró-csallán. *Deák:* Urtica minor ſeu criſpa. Urtica pumila foliis ovatis racemis bipartitis H. Crantz. *Frantz:* Ortie petite. *Német:* Kleinbrenneßel.

HASZNAI azonok mint az elsönek.

KÖZ HASZNAI: A' tejes fazékakat ha megdörgölik belöl ezen zöld fűvel, ſok feli leſz a' téjnek töle,

54.

CSALLÁN (árva) Árva-csallán, Holt-csallán, Szelid-csallán, Matskaparéj. *Deák:* Urtica mortua ſeu iners, Galeopſis; Lamium purpureum fœtidum folio ſubrotundo; ſive Galeopſis Dioscoridis, Galeopſis maxima Pannonica. Clusii II. p. 36. Lamium purpureum foliis cordatis obtuſis petiolatis H. Crantz & alterum verum: Lamium album foliis cordatis acuminatis petiolatis verticillis vigintifloris Ejusdem. *Frantz:* Ortie puante, Ortie ne piquant point. *Olaſz:* Ortica mortua. *Német:* Todte Neßel, Taubneßel.

Ollyanok a' levelei mint az égetö tsallané, de gömbölyegek, nagyok 's nem égetök; A' virágai mint a' Csallané, vagy inkább mint a' fekete peſzertze virágai, de fehérek, vereſſek-is, többnyire pedig fehérek: Találtatik ſovények mellett 's tserék közt-is.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Fehér folyáſt* az Aſzſzony Emberböl ki-tiſztitja, kivált a' fehér virágú, mind a' füve mind a' virága, élvén azzal Thea gyanánt. 2) *Gelyvákat* haſonlóképen el-veſzti ez fü, azon modón véle való élés által. 3) *Vizelletet*, melly meg-rekedtt, meg-inditja a' róla való ital.

Nóta: Ez füvet a' Plinius Lamiumának lenni állitják némellyek, de más az, mint közelebb, ez alatt meg-irott Csallán neme alatt meg-magyaráztam. Az árva-csallánt az az Galeopſiſt pedig nevezi Clusius ...mium folio urticae: Máſok az erdei méh-füvet ne-

vezik

vezik Plinius Lamiumnak, de ez sem az, mert valóságos méh-füvek nemeihez tartozik ez, mind ide alább a' méh-füvek sorjaiban-is helyheztettem.

55.

CSALLÁN: (jószagu) Jószagu-csallán, Erdei-csallán. *Deák:* Lamium montanum, Lamium Plinii, Lamium Pannonicum foliis meliſſæ Clusii Lamium montanum meliſſæ folio Bauhini p. 231. Mellitis Linnæi. Spec. Plantar. pag. 832. *Német:* Waldneßel, Wanzenkraut.

Ez Fü réfni magaſſan-is terem, ſzára négy ſzegeletü, levelei haſonlok az kerti méh-fühöz, de ſetét zöldek, kedves illatuak: A' virágjai a' ſzárakon kerék ſorban állanak, keſztyü formájúak, teſt ſzinüek. Völgyes erdökben vékony fák alatt árnyékos helyeken terem; A' mint magam-is böven ſzedtem ez a' füvet, Anno 1761-dik Eſztendöben, midön volnék Nemes Veſzprém Vármegyeben, N. Keneſſey Péter Ur Küngös nevü jószágában 's erdejében, a' holott fiatal fák alatt lejtös és árnyékos helyeken ſok terem. Ez tehát az igaz Plinius füve. Mindazonáltal némelly Tudoſok más füvet-is neveznek Plinius Lamiumnak, melly a' Galeopſis maculata J. Bauhini, vagy Lamium mortuum Columnae Lamium alba linea notatum. Ezen Csallán nemet Hoffman Gáſpár a' Lépnek meg-keményedéſe ellen kiváltképen javalja.

BELSÖ HASZNAI: *Fövény* ellen kiváltképen való virtuſſa vagyon az erdei csallánnak, mind praeſervativè mind curativè, akár théa gyanánt uſuálja a' ſinlödö ember, akár ki-préselt levét iddogalja.

Nóta: Ezen füvünket Fuschius és Tragus Meliſſophyllumnak, az az méh-fü nemének nevezték, de minden ok nélkül, mert ugyan-is ezen Plinius fünek, ſe méh-fü vagy tzitrom-fü ſzaga nem vagyon; a' méhek-is nem járják, 's nem-is gyönyörködnek ebben mint az méh-füvekben: Helyeſebben azért a' Lamiumok vagy Csallánok nemeihez ſzerkeztetthetik; annyival-is inkább, mivel ezen füvünknek-is, mint a' Csallánoknak ajakas virágai vagynak. Az méh-füvek pedig mind kereſzt virágnak.

56.

CSALLÁN (fekete) Fekete-csallán, Varju-mogyoró. *Deák:* Scrophularia; Scrophularia nodoſa foliis cordatis trinervatis caule acutangulo. Henr. Crantz. *Frantz:* Scrofulaire. *Olaſz:* Scrophularia. *Német:* Braunwurz (männlein) Sauwurz. Feigwarzenkraut, Knodenkraut.

Ollyan a' levele mint a' Csalláné, de hoſzſzabb és ſetét zöld, 's büdös ſzagu, mint a' Bak, virága apró, verhenyeges; Gyökere apró gugátskákkal mint a' borsó ſzemek rakva. Terem házi kertekben és vizek mellett.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Belsö ſebeket* gyógyitt ez fü, iván azt théá gyanánt. 2) *Gugákat* Ember teſtén el-veſzti a' gyökere, mert oſzlató ereje vagyon, akár borban főzze, akár vizben 's úgy igya valaki.

Nóta: Purgáló ſenna névü leveleknek nehéz ſzagát el-veſzik ezen levelek főzetettvén azokkal. 2) A' ſertéſeknek ſebeit ez fü tiſztitja, ha zölden reá rakják, és az azokban lévö nyüveket ki-veſzti azon módon reá rakatattván.

57.

CSÁSZÁR-KORONÁJA VIRÁG; Korona-virág. *Deák:* Corona Imperialis Dodonæi pempt. 202. Petilium foliis caulinis H. Crantz. *Frantz:* Couronne Imperiale. *Német:* Kaiſers-Kron.

Ez mint egy Korona formán álló a' Liliomok között leg-rendeſſebb kerti virág a' ízemre, de a' ſzaglásra, az ö büdöſségére nézve leg-rutabb azok között.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Az méhnek 'fel-háborodáſit*, melly el-ájulásban, gégének fojtogatáſaiban 's a' t. áli, a' Belga Aſzízonyok ez fü gyökerének ſzagolásával hamar le-tsendeſittik. 2) *Keményi dagadáſokat* oſzlat ezen gyökér. Belsöképen ſemmi módon nem kell véle élni, mert igen mérges fü ez.

58.

CZAMOLY-FÜ: Sas-fü, Harang-virág, Keſelö-fü, Geleſzta-fü. *Deak:* Aquilegia hortenſis ſimplex. Bauhini. pin. 144. *Frantz:* Ancholie Colombine. *Német:* Agley, Ackley.

Fél ember magaſságra-is nö a' kertekben, virága kék és piros, egyveles ſzinü, le-felé loggó, harangformájú; levelei ollyak mint a' nagyobbik fetskefüé; A' magvai ſzinekre és nagyságokra nézve a' Balhákhoz haſonlittanak. Az fü erdökben és mezökben-is találtatik.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Himlözö* Gyermekeknek haſznos a' magokat Pápa-fü vízében törve és me[illegible] ſzü

ſzürve bé-adni, két Lat vizben fél vagy quintlit, az az egy nehéz éket meg-törvén. 2) *Meg-rekedtt* vizelletet ezen magok meg-inditják, rágván azokat, vagy meg-törvén tiſzta kút vizben. A' leveleknek ezen haſznai.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Torok belsö dagadását* a' virágai és a' magok el-oſzlatják, kivülröl felkötvén azokat. 2) *Száj-rothadását* a' virág vize tiſztitja.

59.

CSENGÖ-FÜ (kis) Kis-csengö-fü, Csengö virág, Likas levelü-fü. *Deák:* Hipericum minus ſeu vulgare C. Bauhini, Herba perforata. Hypericum perforatum floribus trigynis, caule ancipiti, foliis obtuſis, pellucido punctatis H. Crantz. *Frantz:* Millepertuis. *Olaſz:* Hyperico perforata. *Német:* Sanct Johanneskraut, Johanneskraut.

Közel ember magaſságra fel-nö a' ſzára; Ennek oldalain kétfelül apró ſzárak ſzármaznak, kiken egynéhány ſorban két két ſima levél egymás ellenébe áll, mellyek ollyanok 's akkorák mint a' sárkerép levelei, tsak hogy ſzéleik nem tsipkéſſek: Ezen levelek tövetskeibe ismét egy 's két aprobb levelettskék látſzanak. A' leveles ſzárak végeiben vagy teteiben vagynak öt levelü sárga virágok, mellyek dörsöltettvén ſzurkot illatoznak, 's veres nedveſséget magokból botsáttanak. Mind virágok mind levelek pedig mintha tüvel által ſzurták vólna, olly apró lyukatskákkal tellyeſek.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vesékben lévö sült* kitiſztitja a' magva, ha gyakran egy drakma vagy köt-

kötting nyomó belöle meg-evödik. 2) *Fövénytöl* ezen módon meg-öriztetik ember. 3) *Belsö sebeket* meg-gyógyit ezen fü és virág ha fött vizét iſzſzak. 4) *Vérfolyáſokat* meg-állatja ezen uton 's módon. 5) *Geleſztákat* Emberben ezen módon meg-öli. 6) *Nehéz gondolatokat*, mellyek a' hasban lévö ereknek rekedéséböl, gyengeségéböl, 's érzékenységéböl &c. ſzármaznak, meg-ſzünteti ez fü és virága, ha fött vizet az olly ember iſzſza.

KÜLSÖ HASZNAI: *Égésröl* jó, ha arra az öſzve törött magokat és leveleket rakják.

KÖZ HASZNAI: A' lovakban lévö férgeket megöli ez zöld-fü leve, torkokban töltvén ezt, vagy a' ſzéna 's abrak között eteſsék-meg e' füvet a' lovakkal, azonképen haſználni fog.

Nóta: Nem meltó hogy emlités, hanem hogy intésképen irjam, minémü ſok babonaságot viſzen véghez a' tudatlan köz-nép ez füvel.

60.

CSENGÖ-FÜ (nagy) Nagy-csengö-fü, Szent János-füve, Vér-fü, Vér-állató-fü. *Deák:* Hypericum majus. Aſcyron, Androſæmon minus, Hypericum Aſcyron. floribus pentagynis, caule tetragono, herbaceo, erecto ſimplici, foliis levibus integerrimis Henr. Crantz. *Frantz:* Jaunette. *Német:* Sanct Johannes Kraut, (groß)

Ollyan formájú ez mint az elsö, ki-vévén ezt, hogy ſokkal nagyobbak és ſzéleſſebbek levelei, 's azok és a' virágok nem lyukaſſák. Terem vizenyös helyeken és patakok mellett.

HASZ-

HASZNAI: Azonok mint az Elsönek Lobelius Doktor tanúbizonysága szerént.

Nóta: A' cserékben vagy Bokrok között harmadik csengö-fü-is találtatik, melly Véres-fünek neveztetik, ezt nevezi Henr. Crantz Ur: Hypericum Androsæmum floribus trigynis, pericarpiis baccatis, caule fruticoso ancipiti. Levelei hasonlok a' nagy-csengö-fü leveleihez; virágai pedig a' kissebb csengö-fü virágjaihoz. Hasznai azonok mint az Elsö alatt meg-irtam.

61.

CSER-LEVELÜ-FÜ: (kis) Kis cser-levelü-fü, Szénakék, Kis sarlos-fü, Gamandor-fü, Fodorka. *Deák*: Chamædris vulgaris, Teucrium Linnæi, Querculus minor, Triffago, Serratula, Chamædris minor repens Bauhini pin. 248. Teucrium Chamædris officinarum, foliis cuneiformi-ovatis, incisis crenatis petiolatis, floribus subverticillatis ternis petiolatis Rivini T. 10.

Ez fünek levelei ollyak mint a' Cserfa levelei, de aprobbak, fénylök, kevésé illatozok; A' virága kesztyü forma veresellö. Némellynek alsó ajaka öt részre osztva vagyon, mellyeknek középsöje kalán módra bé-felé hajlik. Terem mezökön, réteken; De a' szántó földeken termö más, mert az fel-áll mint a' Bors-fü, e' pedig föld szint el-terjed: A' Debreczeni nagy erdöben böven termettnek találtam, mellynek levelei fényesek vóltak.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Szintelen és dagadtt* [illegible]rázatú Leányzok, kiknek egész testek petszett, és

kik

kik kevés mozdulásra-is el-fáradnak 's fulladoznak; Főzzék-meg e' zöld füvet fele vizben, fele réſz borban 's igyanak ebből éhomra és uſonna tájban egy üveg pohárra valót, és meg-épülnek. 2) *Köſzvínyes* Embernek-is haſznos ez füröl főtt vizet minden napon melegen meg-inni. 3) *Vizi betegséget* gyógyitt az kinyomott zöld-fü leve.

62.

CSER-LEVELÜ-FÜ: (közép) Közép cser-levelü-fü, Nagy ſarlos-fü, Kerti fodorka. *Deák:* Teucrium erectum, Chamædris erecta. Teucrium lucidum foliis ovatis acute inciſo ſerratis glabris, floribus axillaribus geminis, caule erecto. H. Crantz. *Német:* Großer Bathengel.

HASZNAI: Ezé-is azonok mint az Elsöjé.

Nóta: Az igaz cser-levelü-fü (Chamædris vera) köſziklás és köves hegyek oldalain terem; a' levelei igen fényeſſek; A' fü mint magam-is láttam alatsonotska: A' virágai keſztyü formák, vereſellök, pároſſan egymás mellett állok. Ez az igaz kamedris tehát különöſſen az Aſzſzonyi nemnek haſznál, mert kiváltképen a' méhet tiſztittván, ſok nyavalyáktól ötet meg-örzi, és az anya-méh miátt betegeskedö Aſzſzonyokat meg-gyógyitja. Ennek okáért mint betsülhetetlen füvet javallom ezt az igaz Kamandort.]

63.

CSER-LEVELÜ-FÜ: (nagyobb) Nagyobb cser-levelü-fü, Nagyobb ſarlos-fü, Bibinella. *Deák:* Teucrium majus

jus Chamædris fruticosa RAJI. Teucrium majus Pannonicum latifolium. C. CLUSII. *Német:* Großer Gamander.

Ez nagy Kamandort 1771-dik Esztendöben a' Debretzeni nagy Erdöben az ö virágzásában találtam; vagyon más-is, mellynek levelei keskennyek.

HASZNAI: Fájos tagú embereknek ezen füböl ferdöt kéizitteni szoktanak.

64.

CZÉKLA. *Deák:* Beta, Beta vulgaris caule erecto HENR. CRANTZ. *Frantz:* Bette ou Reparée. *Olasz:* Bieta o Bietola. *Német:* Mangold.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Hasat lágyit* a' Czéklának meg-étele. 2) *Hektikás* Embereknek-is használ, mert hivesitö természete vagyon.

KÜLSÖ HASZNAI: *Holyag* szittatás után ezt kell a' testre rakni, és meg-enyhitti a' fájdalmat, 's a' sebet meg-gyógyitja.

65.

CSILLAG-FŰ: Béka-therjék, kék csillag virág. *Deák:* Asteratticus, Asterion, Bubonium, Inquinalis. Asteratticus coeruleus vulgaris. BAUHINI, FUSCHII & CLUSII. *Frantz:* Estoile herbe, Petit aspergoutte, Petit muguet. *Olasz:* Aster attico. *Német:* Sternkraut, Schartenblume.

A' virágiai kékek, kerekdeden állanak, a' közepekbe egy szép sárga gomb vagyon. Terem halmokon

kon és réteken; levelei egyiknek szélesſek, másiknak keskennyek, ravatosſak, N. Győr Városának fundusán, szabad hegyen lévő Parlagomban-is böven terem.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Dühös eb maráſt* gyógyitt az öszve tört gyökere. 2) *Torok-dagadáſt* azon formán oſzlat, ha a' tört gyökerét réá rakják.

Nóta: A' meg-mart tagot nem kell mindjárst bé-gyógyíttattni, hanem elöſzör köpöllyel a' mérget belőle ki-szivatni szükség, hogy az ember élete megtartaſsék.

66.

CSILLAG VIRÁG: *Deák:* Lychnis coronaria altera rubra. Lobelii. Icon. 334. *Frantz:* Oeillets, Paſſe fleurs, Paſſeroſes. *Olaſz:* Lychnide. *Német:* Margenröſslein, Martenroſen.

Két egymás ellenébe álló hoſszas szörös levelei vagynak; virágjai úgy állanak kerekded sorban, mint a' szeg-fü, sok féle szinüek, piroſsak, fehérek 's a' t. kertekben termeſztik.

KÜLSŐ HASZNAI: 1) *Sebeket gyógyítt* a' levele ha reá jok rakják. 2) *Ágyvelöt tiſztitt* tüſzszentés által a' gyökerének fel-szivott leve.

67.

CSIKORGÓ-FÜ. Innyuito-fü. *Deák:* Gratiola, Gratiola officinalis floribus pedunculatis, foliis lanceolatis ſerratis. H. Crantz. *Frantz:* Gratiole. *Olaſz:* Stanca cavello. *Német:* Wildaurin.

Ez fü két 's három araſzni magoſſan nö. A' ſzára négy ſzegeletü; keſerü levelei néminémüképen az Isóp leveleihez haſonlok, de ſzéleſſebbek gyengebbek és végeiken ravatoſſak, egymás ellenében állanak ketteſſen; Ezek között a' teſt ſzinü és töltsér forma virágok látſzanak. Gyökere áll ſok fejér vékony forma ſonalakból. Teremni ſzokott ez fü vizenyös lapályos helyeken: Én böven találtam N. Györ Várossánál ſzigetben, a' Sidó temetö felé lévö legellö réteken; És itt Debretzennél a' téglás kerten túl való vizenyös rétek mellett.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vizi betegséget* gyógyitt e' fü, a' ki leveleit borban főzi, és ebből a' borból regvelenként egy finsára valót meg iſzik: Egy meſzely borban pedig elég egy vagy két drakma; Száraz levelei porát pedig ezen végre 15. vagy 30. granumra meg-eheti mindennap. 2) Geleſztákat ki üz ezen módon ki él véle.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *A' kis gyermekeknek fejek-vizikorságát*, mellytöl ollyan a' fejek mint egy tök dinnye, melly miatt helytelenül váltott gyermekeknek tartattnak (mint ez egy Magyar munkámban, mellyet a' kis gyermekek nyavalyáiról irtam 's nyomtatattam, bövebben meg-magyaráztam) ezen reá rakott zöld fü levelei el-oſzlatják. 2) *Sebet tiſztitt*, ha róla főtt borral azt moſsák 's leveleit reá rakják.

Nóta: 1) Nem jó az illyen fü között legeltetni a' lovakat, mert minden tápláló nedveſségek ez fü étele által belölök ki-hajtattván, el-hitványodnak. 2) E' Füvel ne minden orvoſolja magát, mert gyenge terméſzeteknek veſzedelmes lenni ſzokott, tsak erös terméſzetü paraſzt embereknek való. Itt Debretzemben a' köz emberek, kik ez füvet csikorgó fünek hivják, némellyek negyed 's harmad napi hideglelésben, fél marokra valót-is leveleiböl borban meg-föznek 's azt iſzſzák-meg, melly fellyül 's alól annyira ki-purgálja öket, hogy azon roſz vendégektöl egéſzlen

azon napon bé-ne vegyék, melly a' Hideglelésnek napja: A' be-vétele után pedig azon nap lavanyot ne egyenek.

68.

CZILLÁR-FŰ: Farkas ſzölö, Négy levelü-fü, Csillag-fü, Paris-fü.

Deák: Paris herba. Paris quadrifola H. CRANTZ. *Frantz*: Raiſin de Renard, Etrangle Loup. *Olaſz*: Herba Paris. *Német*: Einbeer, Wolfsbeer.

Ez Füvetske sürü, árnyékos, nedves Erdökben találtatik, egy araſzra fel-nö; tetejében négy, ſagyalfa leveleihez haſonlittó és tsillag formán álló levelei vagynak, ezeknek felette ismét aprobb négy leveletskék állanak, mellyeknek közepében egy kis ſzölö ſzem nagyságú gyümölts vagy bogyó vagyon, melly gömbölyü és feketellö. Ezen füvet BAUHINUS pin. 167. Ebſzölö nemeihez ſzámlálja, és nevezi igy: Solanum quadrifolium bacciferum. TABERNÆMONTANUS pedig Farkas répa nemeihez téſzi, és nevezi igy: Aconitum Salutiferum: Mivel pedig a' nevezett füvek mérgeſlek, azért a' mi Czillár-füvünket-is némellyek ollyannak tartják; de MATTHIOLUS ezt az ö könyvében tagadja, és belsö jó Haſznait maga ſaját Experientiájával bizonyitja. ETTMÜLLER Doktor, hajdan Lipſiában egyſzer 's mind Profeſſor, pediglen ſok haſznait elöl ſzámlálta.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Peſtiſſes Gugák* ellen a' füvek között nints jobb ennél, mikor a' zöld leveleit öſzve zuzzák, a' kéményhez ragadtt korommal öſzve keverik és pép formában réájok rakják, mert megérlelvén azokat, ki-fakadásra-is hozza. 2) *Szemérem teſtnek* heves dagadását meg-ſzünteti a' reá rakott zöld-fü. 3) *Rúksulyt* el-veſzti, ha zölden olom mo-

veres szemeket meg-gyógyítja ez fünek ki-fatsart leve, mellyeket gyenge ruhákban réájok kötni kell.

69.

CZIMÁZ-FÜ: Palatzkféreg-fü. *Deák*: Xyris, Spatula foetida: Iris foetidiffima corollis imberbibus, petalis interioribus patentiffimis, caule uniangulato, foliis enfiformibus H. CRANTZ. *Frantz*: Glayeul puant ou fauvage. *Német*: Wandlaußkraut.

Ez fünek levelei hoszszak, 's ollyak mint egy kétélü tör, meg-dörsöltettvén olly büdösek mint a' büdös féreg, mellyet a' Magyarok Czimáznak-is nevéznek; virága karmasin szinü; gyümöltse akkora mint egy borsó szem és piros. Terem rétes helyen, Erdön és mezön-is.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Mirigyeket és Golyvát* el-oszlat a' gyökere pora etzettel bé-vétettve. 2) *Dagadtt* Lépet-is meg-puhítja ez por, ki gyakrán fél drakmát szarvas nyelvü füröl fött vizben bé-vészen. 3) *Fulladásról*: Jó ezen por fejér Isopról fött vizbe bé-véve.

KÜLSÖ HASZNAI: *Varat sömört*, és fakadásokat gyógyitthatja, valaki ez fü ki-fatsar lévevel azokat mosogatja.

KÖZ HASZNAI: Fözd-meg ez füvet vizben, mellyel azon forron öntözd-meg az Ágynak az az nyoszolyának szegeleteit, és el-veszti a' Czimázokat.

70.

CZIM-NYELVÜ-FÜ, Erösittö-fü, Szeretetre-hajtó-fü. *Deák*: Cata-

nance. Catananche chondrilla cyanoides luteo choronopi folio. H. CRANTZ. *Német*: Sterkblum, Streichkraut.

KÖZ HASZNA: Némelly Aſzſzonyok, ezen zöld füvet, vagy a' ſzárazat, timsós vizben megfözik, és ágyakat véle sárgára feſtik: de ſok babonaságot-is viſznek véghez véle.

Nóta: Ezen füvel mint emlittém, a' büvös bávos hitetlen lelkü emberek ſok babonaságot viſznek véghez a' Hazaſak körül; Ezen okból nem akarom ezt itt le-feſteni, vagy ki-magyarázni. LONICERUS Doktor ugyan az ö ſtives könyvében pag. 156. megmagyarázta és figuráját-is ſiſtálja.

71.

CZIRÓK: Csilköles, Czirköles. *Deák*: Sorgum, Milium Indicum, Milium arundinaceum ſemine ſubrotundo nigricante C. BAUHINI pin. 26. *Frantz*: Millet d' Inde, Ble' Barbu, Sorchi. *Olaſz*: Sorgo. *Német*: Sorgſaamen, Indianiſcher oder Welſcher Hirſch.

Mint a' nád olly magoſſán nö ez, és olly kemény a' ſzára. A' ſeje ſok ſzegeletes magokat terem, mellyek kevéſsé nagyobbak mint a' köles. Ez Plánta leg-elsöben Indiából Olaſz Orſzágban vitettetett, a' honnét egéſz Europában el-terjedett. N. Györ Vármegyében magam-is termeſzetettem.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Fejér folyását* Aſzſzony embernek meg-ſzünteti, ha meg-tört magvait fözi, és azoknak levét iſzſza. 2) *Vérhaſt* meg-állat a' magva, ha azt böv ſzámmal meg-törve tojás fejérivel meg-iſzſza.

KÖZ HASZNAI: 1) Ezen magokat meg-daráltattván az az öröltettvén liſzt léſzen belölök, de e' liſztből töredékeny kenyér válik, lehetne emendalni vagy jobbitani árpa liſztnek hozzá adásával. 2) A' Tyukokat és galambokat ezen magokkal hizlaltattni lehet.

72.

CZYPRUS-FÜ (kerti) Kerti czyprus-fü. *Deák*: Cupreſſi herba, Chamæcypariſſus, Abrotanum foemina. Santolina chamæcypariſſus, pedunculis unifloris foliis quadrifarie dentatis H. Crantz. *Frantz*: Cypres petit. Cypres de Jardin, Garderobe. *Német*: Cypres, Gartencypres, Gartheil.

Ezt böven termeſztik a' Debretzeni házi kertekben-is; ſzürke ſzinü alatson, fátska forma jó ſzagu-fü. A' tetején hoſzſzú ſzárakon apró ſzék-fü virágokhoz haſonló virágjai vagynak, kik erös ſzaguak. Kétféle ez fü, egyik jó a' máſik roſz ſzagu. A' mezei Cyprus pedig, Kalintza-fü neve alatt meg-iratott.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Sárgaságról* fözd-meg e' füvet és igyad vizét egynéhány napokig. 2) *Geleſztákat* meg-öl emberben, ki olly tejet iſzik, mellyben ez füvet magostól meg-főzték. 3) *Holdjárnat* meg-inditt borban meg-főzetettvén, 's ezt a' bort megivván. 4) *Dühös állat maráſa* által következö veſzedelemtöl meg-öriztetik, ki ez füvet ſok ideig eſzi 's vizet iſzſza. 5) Fejér folyását Aſzſzonynak megállitja, ha tiz 's huſz napokig ez füvet eſzi akár zölden akár porúl.

KÜLSÖ HASZNAI: Méhnek rekedéſeit 's fájdalmait meg-ſziinteti ez fü, az ágyékra köttettvén az vagy élvén a' belöle kéſzült fördövel.

KÖZ

KÖZ HASZNAI: A' moly 's egyébb féreg nem bántja a' ruhákat, a' mellyek közzé e' fü rakatik.

73.

CSOMBOR: Putnok-fü, Köſzvény-menta. Chyombor (a' régi Magyarok ki-mondáſa ſzerént.) *Deák:* Pulegium, Glecho: Menta pulegium floribus verticillatis, foliis ovatis obtuſis ſubcrenatis, caulibus ſubteretibus repentibus, ſtaminibus corolla longioribus. *Frantz:* Pulege, Pouliot. *Olaſz:* Pulegio. *Német:* Poley.

Ezt a' füvet faluſi paraſzt Aſzſzonyok-is esmérik; a' mentához haſonló, csak hogy ſokkal kiſſebbek a' levelei, igen jó ſzaguak; apró teſtſzinü virágjai a' ſzárai körül tsuportoſsan állanak. Terem vizes réteken, és kertek árkaiban-is.

BELSÖ HASZNAI: 1) *A' meg-rekedtt hóſzámról* kiváltképen ditséretes ez fü, mert ezt meginditja, valaki belöle egy latot véſzen, 's arra egy meſzely forró vizet önt, és regvel 's eſtve egynéhány nap ezt meg-iſzſza; a' belöle kéſzült fördö-is errül haſználatos. 2) *Rekett ſzeleket* Emberböl ki-hajtja ezen módon. 3) *Fulladástól* meg-ſzabaditt, ez fünek fött vize, kevés ſzin mézzel öſzve egyeletive.

74.

CSORMOLYA: Fekete buza, Rokafark-fü. *Deák:* Melampyrum, Triticum vaccinum J. Bauhini Alopecu-

rus THEOPHRASTI & PLINII, Melampyrum arvenſe ſpicis conicis laxis, bracteis dentato ſetaceis. H. CRANTZ. *Frantz:* Ble' noir, Ble' vache ou de boeuf. Rouge herbe. *Német:* Mohrenweitzen, Wachtelweitzen, Kühweitzen.

A' Buzak között terem, ſzint úgy feje van nékie, melly piros ſzinü; A' magva a' buzához ſokat haſonlit.

KÜLSÖ HASZNAI: *Dagadáſokat és keménységeket* a' Csormolya liſzti lágyitja és oſzlatja.

KÖZ HASZNA: Ez füvet a' Tehenek és Ökrök ſzeretik enni.

Nóta: 1) E' Magoknak liſzti a' kenyeret megfeketitti, és a' ki illyen kenyeret eſzik, annak fejét meg-nehezitti; MATTHIOLUS mindazonáltal azt állitja, hogy ez magok liſzti nem ártalmas a' kenyérben.

75.

CSOMORIKA: Vizi méreg, Farkas nevetö-fü, Méhek nevetéſe. *Deák:* Apium riſus, Ranunculus ſceleratus, foliis inferioribus palmatis, ſummis digitatis, fructibus oblongis H. CRANTZ. *Frantz:* Grenouillette aquatique, ou Grenoillette d' Eau. *Német:* Waſſerhanenfuß, Froſchpfeffer.

Ez Boglár virágnak a' neme; a' levelei petreſelyemhez haſonlok, néha fehér petegetéſekkel rakvák, erös etetö izüek; a' virágai áprók. Terem álló vizekben, vizes árkokban, motsárokban.

BEL-

BELSÖ HASZNAIRÓL Nem irhatok, mert a' ki meg-éſzi ez füvet, azt nem ſokára meg-öli; elsöben tsudálatos Nervuſok contracturáját, húzását okozza az emberben, úgy hogy még az ábrázatja inait-is ſzéllyel huzza, mint mikor a' nevetésnek actuſa alatt az ép ember azon ábrázatnak inait mozgatni ſzokta. Ezen kivül juh, ketske 's a' t. ezen fünek ételétöl el-véſz.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Golyvákat* el-veſzti a' füve azokra köttettvén. 2) *Arany-ér rekedést* meg-nyitja, midön a' levelek olajban áztattattván a' végbélre köttetettnek.

Nóta: A' ki meg-találta enni e' veſzedelmes füvet, annak Dioscorides régi nevezetes Orvos azt javallya, hogy azonnal annyi téjet igyék, a' mennyi tsak belé fér, hanytató Orvoſsággal-is éljen elsöben, az után magát ſirokkal keneteſſe.

76.

DERÉTZE. *Deák:* Beccabunga, Veronica beccabunga, racemis lateralibus, foliis ovatis, planis, caule repente Henr. Crantz. *Frantz:* Berlé, Cardamine. *Olaſz:* Craſſione. *Német:* Bachbungen, Waſſerbungen.

Vizes helyeken és folyáſok partjain terem, ollyan apró kékellö a' virága mint a' Veronikaé; Levelei gömbölyegek, és mint a' forma levelei úgy meg-tsipik a' nyelvet.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vérnek rodhattságát* és sós forma voltát (Scorbutus) melly miatt ember egéſz külsö teſte, belöl pedig ſzája, Inye, foltokkal, fakadékokkal és ſebekkel ſzüntelen telve, ez fü kiváltképen helyre hozza, és meg-jobitja illy formában:

ban: Végyen illyen ember két marékni illy zöld füvet; fözze-meg téj-ſavoban két ittzében, vagy inkább mikor förni kezd, veſſe belé, igyék ebből napjában háromſzor-is egy 's két üveg pohárral, continuálván ezt így egynéhány hetekig és meg-gyógyúl. Az ki-nyomott fünek levét-is haſználatos ezen nyavalyaról inni.

77.

DISZNÓKÖMÉNY: Erdei vadkömény, Kénköves gyökér. *Deák:* Peucedanum, Foeniculum porcinum; Peucedanum officinale foliis quinquies tripartitis, filiformibus, linearibus H. CRANTZ. *Frantz:* Queüe de pourceau. *Olaſz:* Finochio porcino, Peucedano. *Német:* Haarſtrang, Saufenkel, Schwebelwurz.

Ez fü leveleire nézve a' kömény fühöz haſonlitt; sárga virágotskai borittó módra sürüen öſzve állanak; magvai hoſzſzaſſak; A' gyökere fejéből hajſzálhoz haſonló, vékony leveletskék köröskörnyül fél-felé állanak. Terem Magyar Orſzágban hegyeken és erdökben.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Fulladásról*, melly sürü nyáltól eredett, meg-ſzabaditt ez gyökér borban főzetettvén, vagy ki-nyomott leve bé-vétetettvén. 2) *Torokgyikot* vagy dagadáſt, ezen ki-fatsart lév mézzel egyelitettvén, és azt iván meg-gyógyítja.

KÜLSÖ HASZNAI: *Inak öſzve vonását, és görtsöt* gyógyítt ez meg-tört és etzetben 's olajban habart gyökér, mellyel kenegetni kelletik azokat.

78.

DISZNÓRÉPA: Diſznó kenyér, Földi kenyér. *Deák*: Cyclaminus, Arthanita; Cyclamen Europeum corolla retroflexa. H. Crantz. *Frantz*: Pain de porceau. *Olaſz*: Pan porcino. *Német*: Erdöpfel, Schweinbrod, Waldruben, Erdſcheibkraut.

A' Levelei ſzív formájúak, vagy ollyak mint a' mogyoroſa levelei, föld ſzint feküſznek; Virágja ſzárai a' töveből ki-növe vagynak, kiknek tetején egy piros jó ſzagu virág, mellynek levelei hátra felé hajlanak, mint a' Narciſſusban láthatni. A' gyökere répa forma, gömbölyü lapos, fekete, néha verhenyeges, belöl fejér, keſerü, erös etetö izü; Terem köves, vizes és árnyékos helyeken, Szántó földben, erdöben: Házi kertekben-is termeſztik.

BELSÖ KÉPEN Veſzedelmes ez gyökérrel élni, mert a' beleket öſzve ſzaggatja.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Kemény Gugákat* (Scirrhos) el-oſzlatja a' meg-reſzelt gyökér, ki reá rakja. 2) *Has rekedést* meg-inditt azon módon a' hasra köttettvén. 3) Geleſztákat-is illy formán meg-öl és ki-hajt.

79.

DINNYE: (sárga) Sárga dinnye *Deák*: Melopepo, Cucumis officinarum melo, foliorum angulis rotundatis, pomis toruloſis. H. Crantz. *Frantz*: Melons. *Olaſz*: Pepone. *Német*: Melaune.

BELSÖ HASZNAI: 1) *A' sürü és sós* vért meg-jóbbitja a' jól meg-érett dinnye étele. 2) *Badgyatt* tagokat a' nagy hívség miatt az ö hivesíttö erejével és kellemetes illatjával meg-frissíti 's meg-erösítti. 3) *Vesék fájdalmát* a' fövény miatt meg-enyhittik a' magok, vizben töretettvén és azon vizet meg-iván. 4) *Forró betegségben* ezen módon készült viz itala-is igen hasznos. 5) *Almatlanságot* hasonlóképen ezen viz tsendes álommal fel-váltja.

Nóta: Az én gusztusom szerént leg-jobbnak tartom, a' Cserhéjú, a' fehér és zöldbélü dinnyéket. Tiszán innét N. Szabolts Vármegyében kivált Bogáton igen jokat termesztenek. Dunántól N. Komárom Vármegyében Csepen és N. Fehér Vármegyében, Abán, különös nagy és jó izü Dinnyéket ettem; mert kevés a' magvok, a' bélek mint a' méz ollyan édes, és mint a' vaj úgy el-olvadnak ember szájában, felette jó illatúak, és ezen tulajdonságokra nézve, böv meg-ételek után-is a' gyomor semmi nehézséget vagy meg-terheltetést nem érez.

80.

DINNYE: (görög) Görög dinnye. *Deák*: Anguria: Cucumis anguria foliis palmato sinuatis, pomis globosis echinatis. *Frantz*: Citrouille. *Német*: Wassermelonen.

BELSÖ HASZNAI: Azonok | mint az elsöé, kiváltképen Magyar Országban, sok forró betegségben sekvö ember, ennek levének gyakor itala által, ki-épülni tapasztaltatott.

Nóta: Pestre leg-jobbakat 's egésségeseket hoznak, mellyek noha nagyok még-is könnyük, piros bélüek, apró fekete maguak. Rosszúl tselekesznek Tiszán innét, hogy éretlen le-szedik 's el-adják, melly miatt

az

az emberek| betegségben esnek: Éretlen Görög dinnye pedig az, a' melly noha kitsiny, még-is nehéz, béle halaván ſzinü, igen tömött, magvai viaſz ſzinüek 's a' t.

81.

DOHÁNY: *Deák*: Nicotiana, Tabacum, Petum, Herba ſanctae Crucis, Herba Reginae, Hyoſciamus peruvianus Dodonæi pempt. 452. *Frantz*: Nicotiane, Herbe à la Reine. *Olaſz*: Tabaco. *Német*: Toback.

A' füveket Visgálók hétféle nemeit ſzámlálják elöl a' Dohánynak, de izére nézve igen ſokféle, ki erőſſebb, ki gyengébb, ki jó ſzagú, ki roſzſzabb: A' Döbrei Dohányt én leg-haſznoſſabbnak tapaſztalom; levelei igen gyengék, ſárgállok, ibolyát illatozók; A' füſti kedves ſzagu, nyelvet nem tsipö mint a' Dioſzegi Dohány, melly a' nyelvet meg-is ſebesítö erejü; Nemes Heves Vármegyéből Peſtre eleget viſznek az elsöböl: Vámospirtsen pedig mindenek felett leg-gyengébb Dohány és jó terem. Ezt a' füvet leg-elsöben 1560-ban Nicotius, ki az akkori Frantzia Királynak máſodik Franciscusnak Liſabonában Követje vólt, Frantzia Orſzágban hozta az uj világból, melly az America, az elött ſemmit ſe tudtak Europában a' Dohány felöl. A' Luſitaniai Királyné Catharina pedig a' magvait leg elsöben Udvari Orvoſſai által examináltatta.

BELSÖ HASZON véget, nem tanátsos meg-enni a' Dohányt, ſe zölden, annyival inkább ſzárazan, mivel halálos vérhaſt támaſzt. A' mi pedig a' Dohány füſtit és porát illeti, ha az idö és hely ſzük nem vólna, ſokat kellenék itt azoknak irnom, kik azokkal élnek, de ezt máſzorra hagyom. Mivel pedig ſokaknak ártalmokra, némellyeknek penig haſznokra vólt, innét a' Tudoſok közül-is némellyek az ö

könyveikben a' Dohányt ditsérik, mások gyalázzák. En úgy tartom semmi se rosz a' mi az emberen kivül vagyon, tsak okossan éljen a' teremtett dolgokkal: Haszinos a' Dohány füsti Phlegmaticus embernek; ki tele nedvességgel és turhával; ártalmas száraz embernek, és piros ábrázatú embereknek. Haszinossabb regvel éhomra, ártalmas pedig közel étel elött és hamar utánna dohányozni, mivel az eledeleknek jó meg-emésztésére szükséges Lympha spirituosa a' nyállal együtt ki-vettetik.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *El-ragadó nyavalyák*tól minémü a' Pestis a' Dohány füsti DIEMERBROEK tanúbizonysága szerént meg-öriz. 2) *Dagadozott lábakat* mellyeket veresség nélkül valók (pedes oedematosi) az ölzve zuzott és réájok rakott levelek meglohasztják. 3) *Sebeket* azon formán a' levelek gyógyittanak.

KÖZ HASZNAI: Magam szemeimmel láttam, hogy a' rühes tehén, a' száraz dohányról fött vizzel mosatattván meg-tiszttult. Ugyan ez lével a' nyoszolyák forróan meg-öntettettvén, a' büdös férgek belöllök kivesznek. Ember feje pedig mosatattván, a' sok apró férgetskéktöl meg-szabadúl.

Nóta: Némelly nagy emberek azt állitják, hogy a' Dohány füsti az ember orra felett lévö szita forma tsontotskán (os cribrosum) által-hatván az agyvelöben mégyen, de azt nehezen hiszem, mindazonáltal mélto volna még-is ollyas hallottat examinálni, ki életében a' levegö égnek sokat áldozott.

82.

EB-CSIPKE: Vad-rósa, Paragi rósa. *Deák:* Rosa Sylvestris, Rosa canina germinibus ovatis, pedunculisque glabris, caule petiolisque aculeatis Do-

DONÆI pempt. 187. *Frantz:* Roſier Sauvage, Roſe de Chien, Eglantier. *Német:* Feldroſen, Dornroſen, Heckroſen, wilde Roſen.

Ez vad róſa terem mindenütt, sövények között és tserék között; a' gyümöltse hoſzſzukás, piros, öſzöl a' gyermekek-is ſzedegetik és nyerſen eſzik.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vérfolyást* meg-állit a' virága, ki théá formára iſzíza. 2) *Holyagban* lévö fövényt ki-hajt a' gyümöltsének vagy Csipkéjének magva pora törve be-vétettvén.

83.

EB-NYELV: Atratzél, Eb-nyelvü-fü. *Deák:* Cynogloſoſſum vulgare ſeu officinale; Cynogloſſum ſtaminibus corolla brevioribus, foliis lato-lanceolatis, tomentoſis, ſeſſilibus H. CRANTZ. *Frantz:* Langue de chien. *Olaſz.* Cynogloſſo, Lingua di cane. *Német:* Hundszung.

Ollyan ez fü mint a' fekete nadály gyökér füve, tsak hogy ſokkal kiſſebb. A' ſzöſzös levelei föld ſzint el-terülve vagynak, kiknek közepibe apró leveletskék láttattnak. A' ſzára nem egyeneſſen fel-álló. A' gyökere verhenyeges. Terem fövényes ſzáraz földben, uton utfélen.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vérhaſt* állit, ha gyökerének porát egy drakmáig véres borban meg-iſzod. 2) *Magnak* folyását, azon uttal móddal meg-ſzünteti.

KÜLSÖ HASZNA: *Keményi dagadásokat* lágyitja 's meg-érleli a' meg-zuzott gyökere.

84.

EB-SZÖLÖ Szépſzölö. *Deák:* Solanum vulgare, Solatrum: Solanum nigrum, caule innermi herbaceo, foliis ovatis dentato-angulatis, umbellis nutantibus H. CRANTZ. *Frantz:* Morelle. *Olaſz:* Solano. *Német:* Nachtſchatten, Schlafkraut.

Ez fü a' kertekben önként terem, a' bors ſzem nagyságú gyümöltsei öſzſzel zöldek oſztán feketékki válnak. Az egéſz fünek erös pésma ſzaga van.

BELSÖ HASZNAI nintsenek hanem ártalmai: Bizonyittatik in COMMERCIO LITTER. NORIC. hogy egy valaki paré gyanánt meg-ette és meg-hólt töle.

KÜLSÖ HASZNAI: *Heves dagadáſt* 's annak fájdalmát ſzüntetik a' levelek fel-rakatattván. 2) *Csuſzt* vagy Szent Antal tüzet, azon módon a' levelek el-oſzlatják. 3) *Köröm mireg* ellen haſználnak, a' meg-zuzott és réá kötözött levelek. *Káksüyt* ezen módon ez levelek el-veſztik.

Nóta: Vigyázni kell, hogy kis gyermekek az eb-ſzölö zöld vagy fekete gyümöltsét meg-ne egyék, mivel a' miatt a' nyavala ki-törné öket: Javallom azért, hogy a' Cselédes Gazdák ez füvet az ö házi kerteikből ki-irataſsák. Az apró marha-is vagy mint Dunántól nevezik az Baromfi ez eb-ſzölö gyümölts meg-étele után el-véſz.

85.

EB-SZÖLÖ: (fel-futó.) Fel-futó eb-ſzölö, Vizi eb-ſzölö, Erdei ſzölö, Vad-ſzölö, Temondád-fü, Mély-fü. *Deák:* Solanum ſcandens, Dulcamara, Amara dulcis, Vitis ſylveſtris MATTHIOLI. Solanum dulcamara caule inermi fruteſcente flexuoſo, foliis ſuperioribus haſtatis, racemis cymoſis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Amer doux, Douce amere, Vigne Sauvage. *Olajz:* Vite Salvatico. *Német:* Hinſchkraut, je länger je lieber.

A' Horthobágyi vizekben és sár-rétiben a' kákák között elég terem. Az Tekint. Andráſi Urak Hidgya alatt igen nagyokat láttam: De ſokkal kiſſebbek teremnek árkokban. Lehetne ezt nevezni fel-futó vizi eb-ſzölönek-is; Levelei haſonlok a' közönséges eb-ſzölöhöz; Virágjai tsillag formájúak, kékellök, tiz 's tizenkét ſzámmal a' ſzáratskákon függök, a' közepekben pedig sárga gombotskával ékeskedök. Az egéſz Plánta magaſſán fel-fut, és ollyan tulajdonsága vagyon leveleinek és veſzſzei héjának, mellyek rágatattván, elöſzör keſerü izt adnak, tovább rágattattván mind édeſsebb izüekké léſznek.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Máj meg-keményedése* ellen: Végy fél maréknit ez levelekből, főzd-meg egy ittze vizben 's idd-meg. 2) *Száraz betegségnek* elein haſonló módon haſználatos. 3) *Köſzvény* ellen kiváltképen ditséretes ez fü főtt vize. 4) *Frantzurul* igyék mindennap az ember egy két unciát az apró ágatskáiról főtt lévben. 5) *Sárgaság* ellen pedig a' gyökerét kiváltképen ditséri DEKKER in Excitationibus Practicis.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Aſſzony ember melyjeinek* keménységet 's dagadáſát az öſzve zuzott és réa rakott levelek meg-gyógyitják. 2) *Szeplöket ortzán* 's egyéb teſten lévöket, és foltokat el-háritja az ezen fü gyümöltseiböl ki-nyomott lév, valaki ezzel magat moſſa.

KÖZ HASZNA: A' nyakába akaſztják a' ſzarvas marhának a' Páſztorok ez füvet, némelly nyavalya ellen.

68.

EB-TÉJ: Tejes-fü, Farkas-téj. *Deák:* Eſula, Tithymalus, Lathyris: Euphorbia pithyuſa Umbella quinquefida, bifida, involucellis ovatis mucronatis, foliis lanceolatis infimis involutis retrorſum imbricatis H. CRANTZ & alia: foliis inferis linearibus, ſuperioribus foliis, alſine minoris ſimilibus conſpicitur. *Frantz:* Thithymali, Herbe a' lait, Eſpurge. *Olaſz:* Tithimalo. *Német:* Wolfsmilch, Teufelsmilch.

Ez fü úton útfélen terem, a' gyermekek-is esmerik; Levele vagy ſzára meg-ſzaggatattván, téj ſzinü nedveſség ſziváról-ki belölök, melly tüz módjára égeti a' nyelvet.

BELSÖ HASZNAI: Vizi betegségben ki vagyon-'s abban ſinlödik, meg-ſzabadúl, midön a' gyökere porát tiz vagy huſz gránra kevés ó borban minden harmad nap meg-iſzſza, az héjának porát elég tizenöt granumig bé-venni. Egyébként mérges fü ez, és nem minden embernek tanátsos bé-adni, mert fellyül alúl ſzörnyen purgálja az embert, és bélit-is öſzve ſzaggatja.

KÜL-

KÜLSÖ HASZNA: *Szömöltsöt* el-veſzt ez fü teje, tsak hogy gyakran tsepegteſſe reá az ember.

Nóta: A' nagy eb-téj neveztetik Lathyris, Eſula major Pythyuſa, melly a' neveztetett Ördög-téj. 2) A' kertekben-is termeſztenek egy eb-téj nemét (mellynek Lathyris vagy Cataputia minor a' neve) mellynek magvait sár-fü mag gyanánt tizenöt ſzámmal a' köz ember meg-eſzen; Ez némellyeket közzülök olly keményen fellyül alúl meg-purgál, hogy harmad napig-is meg-fekſzik: De bár ne élnének véle magok veſztekre, inkább Orvos Doktoroktól kérvén tanátsot, mivel nem minden nyavalyában a' purgatiok tanátsoſsak. 3) Én egy különös Eb-téj füvet találtam Dunán túl Nemes Györ Vármegyében, mellynek characterét mivel ſohol ſe olvashattam, reſzem-ki azt ek képen: Eſula major fruteſcens, foliis ſalicinis, ſemine orobi linguam validiſſime urente.

87.

EGÉRFÜL-FÜ: Szörös-fü, Béka virág (de helytelenül így) *Deák*: Auricula muris, Piloſella, Gnaphalium dioicum ſarmentis procumbentibus, caule ſimpliciſſimo, corymbo ſimplici terminali floribus dioicis Henr. Crantz. *Frantz:* Piloſelles, Oreille de ſouris, Oreille de ratte. *Olaſz*: Orechia di topo. *Német:* Maußöhrlein.

Ezen ſfü terem homokos, parlagos és kemény földben, a' földön el-terül; A' levelei akkorák és ollyan ſzörösſek, mint az egér füle, hamu ſzinüek, virágjai sárgák. Ezt némelly Tudoſok az Oroſzlány fog-fü nemeihez ſzámlálják.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Köhögést*, melly csipös materiától vagyon szünteti ez fü fött vize. 2) *Vérkö ést* meg-állit abban, a' ki gyakran herbathe formára iszik róla. 3) *Vérhast* ezen módon meg-állit.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Szájnak sebeit* gyógyitja, midön fött vizével az mossattatik. 2) *Orr vérfolyását* meg-állitja, ha ezen fü porát Orr-lyukába botsátják.

Nóta: Egy Auricula füvet le-festett Dioscorides, mellyet ö és mások igaz Auriculának lenni állittanak: Ezt én Deákul magyarázván tészem-ki ekképen: Auricula muris haec, habet serpiliformia foliola, in cauliculis erectis oppositа, ex quorum alis utrinque flosculа duo tresve prodeunt: Tudni-illik fenn álló, kakuk-fü levelü szösszetlen kis fü ez, melly Patikákban nem tartatik, hanem az elsö.

88.

EGÉRFARK-FÜ: Ezer levelüfü, Czitzfarkkoró. *Deák:* Millefolium, Achillea foliis bipinnatis nudis, laciniis linearibus dentatis, caulibus sulcatis. H. Crantz. *Frantz:* Millefeville, l' Herbe militaire. *Olasz:* Milfolio. *Német:* Schaafgarben, Garbenkraut.

Terem úton útfélen, kertekben, temetökben: Varaditsnak a' neme ez, egy réfni magossan nö, tetejében az apró fejér virágjai, úgy állanak öszve mint a' Varaditsnak virágai. Ezeknek 's a' toll forma leveleknek Kámfor szaga van, ha meg-dörsöltettnek. E' fü a' Sthalianusok elött igen betses.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Szülés után való fájdalmakat* meg-enyhittik ez fü virágai, a' ki azokat forró vizzel meg-önti és issza. 2) *Vesiknek fájdal-*

mait, melly a' bennek lévö köböl 's fövényböl eredttek el-veſzi ezen fü fött vizének itala. 3) Az arany érnek és a' hóſzámnak rend kivül való folyását ezen módon meg-tsillapitja 's moderálja.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Sebeket 's Fekélyeket* ez fü meg-tiſztitt 's meg-gyógyitt, ki fött lévével azokat párolja 's moſſa. 2) *Hányást* meg-ſzünteti ha fuvit és virágit apróra vágdalva, és forró borral vagy forró vizzel meg-öntözgetik 's úgy melegetskén a' gyomorra kötik.

Nóta: Nemes Györ Vármegyében a' Nagybaráti mezön veres virágú Egér-fark fuvet böven teremni láttam; *Ez Vérhasról* haſznoſſabb mint az elsö vagy fejér virágú Egérfark-fü.

89.

EGÉR - TÖVIS. Pésmakoró.

Deák: Ruſcus, Myrtus ſylveſtris, Ruſcus aculeatus foliis ſuprafloriferis nudis H. Crantz. *Frantz:* Bruſc, du Tricon. *Olaſz:* Bruſco. *Német:* Mausstorn.

Ez fü tsemete forma levelei, ollyak, mint a' myrtusfa levelei vagy puſzpáng levelei, de hegyeſſek és ſzuroſſak; Olaſz Orſzágban erdökben terem, a' mi Orſzágainkban kertekben termeſztik.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Nehéz vizelést* vagy annak egéſz fen akadását, meg-ſzabaditja ez fü gyökere akár porúl, akár fött vizül bé-véſzi valaki. 2) *Vizi holyagban* lévö apró követskéket ki-hajtja ez uton módon. Vagy gyümöltseit kavéval együtt pergeljék, 's úgy kávét belöle főzzenek ſzint úgy ſog haſználni.

90.

EGYLEVELÜ-FÜ: *Deák:* Unifolium; Ophr's unifolia. J. BAUHINI. *Frantz:* Une feville. *Német:* Ein Blatt.

Ez füvetske Gyöngy Virág neme, de igen kisded; Egy gömbölyeg levele van; Virágotskái fejérek, jó ſzagúak. Terem hegyeken és árnyékos erdökben.

BELSÖ HASZNAI: *Peſtis* ellen kiváltképen haſználatos a' gyökerének pora, egy vagy fél quintlire (az az nehezékre) egy kalán etzetben bé-véve, melly után az ember bé-takarodzék, hogy izzadhaſſon.

91.

ENDIVIA: Apró katang. *Deák:* Endivia, Intybus; Cichorium endivia floribus ſolitariis pedunculatis, foliis integris crenatis H. CRANTZ. *Frantz:* Endivie. *Olaſz:* Endivia. *Német:* Endivien, klein Sonnenwerbel.

HASZNAI: Az Endiviának azon haſznai mint a' Kattang koronak, melly haſonlóképen termeſztetik.

Nóta: A' mezei Endiviát Chondrillának nevezik. Klein Sonnenwirbel.

92.

EPERJ-FÜ: Földi eperj-fü. *Deák:* Fragaria, Fragaria veſca flagellis reptans H. CRANTZ. *Frantz:* Fraiſe. *Olaſz:* Fragole. *Német:* Erdperkraut.

A' Debretzeni Cserében elég böven terem, melly ſokkal jobb izü, mint a' mellyet a' házi kertekben termeſztenek.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Forró betegségben* az eperj gyümöltsnek ki-nyomott levét haſznos adni a' betegnek.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Sebeket* meg-ſzáraztanak a' reájok rakott levelek. 2) *Fogfájást* meg-ſzüntetik ezen levelek, ki ezeket rágja.

93.

EZERJÓ-FÜ, (kis) Kis ezerjó-fü, Földi-epe, Föld-epéje-fü, Hideglelést gyógyíttó-fü. *Deák*: Centaurium minus, Febrifuga, Gentiana centaurium corollis quinquefidis, infundi buliformibus caule dichotomo H. Crantz. *Frantz*: Centaurée petite, Fiel de terre. *Olaſz*: Centaure minore, Biondella. *Német*: Tauſendguldenkraut, Fieberkraut.

Terem ez füvetske nedves réteken, mint a' bors-fü (Satureja) úgy áll-fel és akkora; Levelei kakuk-fü leveleihez haſonlok, tsak hogy ſetét zöldek; Virágjai a' tetejében aprok, tölcsér formájúak, vereſſek. Az egéſz fü igen keſerü.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Hideglelös* ember főzze-meg ez füvet virágostól borban, mellynek ha erös fele viz légyen. 'S igya ehomra melegen azt, egy két finsányira, vagy annyi kis üveg pohárra valót, mellyet Dunán túl németeſſen glázlinak neveznek. 2) *A' nehezen emésztö* gyomrot meg-ſegiti ezen módon.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Sebeket tiſztitt* és gyógyítt az erröl fött viz, mellyel mosni kell azokat.

2) *Koſzos fejet* azon módon mosván véle, meg-gyógyitja.

94.

EZERJÓ-FÜ: (nagy) nagy ezerjó-fü, Szarvas gyökér-fü, Körös-fa levelü-fü, Diktamos, Ditamos. *Deák:* Dictamnus albus, Fraxinella: Dictamnus fraxinella officinarum HENR. CRANTZ. *Frantz:* Fraxinelle, Dictam blanc. *Olaſz:* Ditamo bianco. *Német:* Diptam, gemeiner Diptam.

A' levelei ollyak mint a' körös-fa levelei, két arafzni magaſſán nö; Virágjai ollyan mint a' kis ezerjó-füé, de ſokkal nagyobbak és nem keſerüek; Dunán túl a' Bakonyi Erdöben böven teremni láttam.

BELSÖ HASZNAI: *Nyavalya - törés* ellen gyermekeknek hafznos bé-adni egynéhány granumra a' gyökere porát, egy kalán fekete csereſzne vizben: kivált hafznos adni azt, midön a' gyermekek himlök miatt nyavalya-törésben esnek. Koros emberek-is kiket a' nyavalya tör gyakorta, hafznoſſán élhetnek ez gyökérrel.

Nóta: A' gyökerét ezen hafzonra. Tavaſzkor kell ki-ásni mig ſzárba nem mégyen: Öſzkor-is lehet.

95.

FARKASALMA: Him farkasalma, Farkashézaggyökér, Hézaggyökér; Likafir. *Deák:* Ariſtolochia longa; Ariſtolochia clematitis foliis cor-

da-

datis, caule erecto, floribus axillaribus confertis H. CRANTZ. *Frantz:* Aristoloche, Foterrle. *Német:* Oſterlucey.

Ez fü ſzölökben és kertekben önként terem, ſzív forma levelei vagynak, kiknek olly erös ſzagok és izek mint a' bors; A' hoſzſzú vékony gyökere ſzint illyen izü; A' virágok sárgállok hoſzſzukáſok: Dunán túl a' Rábtza névü folyó viz mellett lévö ſzigeti kertekben elég terem magában.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Szülés után a' megrekedtt vért* a' méhböl ki-tiſztitja ennek gyökere, akár porúl akár italúl végye-bé a' beteg; porúl elég egy-ſzerre fél drakma az az harmintz bors ſzem nehézségü. 2) *Hóſzám rekedést*, melly hideg sürü vértöl eredett, meg-inditja ezen gyökér, tsak főzzék-meg egy meſzſzely vizben egy latig, melly vizböl naponként éhomra egy finsával melegen kell inni. 3) *Fulladozó* Személyeket, kik tudni-illik a' tüdöben rekedett sürü nyál miatt ollyanok meg-ſegitti ezen gyökér ezen módon való véle élés által.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *A' tsüvös és kemény 's büdös ſebeket* (fiſtulæ) jó ezen porral hintegetni, mert hamarább gyogyúlnak. 2) *Lábſzáron lévö régi fekélyeket és ſebeket* ezen por meg-gyógyitja réájok hintetettvén, vagy borban azt meg-főzvén és pép formán a' ſebes lábakra rakván. 3) *Vadhust* a' ſebekröl el-veſzt az réájok hintetett gyökér pora. 4) *Sebekre*, mellyek ütés 's vágás által eſtek, a' köz nép-is tudja mitsoda haſznos a' Farkas-alma leveleit réá rakni, akár zölden, akár elsöben borban meg-főzvén ezeket.

KÖZ HASZNAI: Lovaknak fekélyei és ſebjei mellyek a' nyeregtöl eſtek ezen réá hintett fü levelei vagy gyökere porával meg-tiſztúlnak 's meg-gyógyúlnak. A' marhában-is pedig hogy vad-hus vagy nyüvek ne támadjanak meg-akadályoztatja.

Nóta: A' gömbölyü gyökerü Ariſtolochia Likaſírnak neveztetik.

96.

FARKAS RÉPA: Farkas gyökér, Farkas bab, Farkas méreg-fü, Négy levelü-fü, Gyökere el-fordúlt-fü Viſzſza forduló ſzölö, El-forduló ſzölö, Mérges-fü. *Deák:* Aconitum, Uvaverſa, Strangulator lupi, Aconitum lycoctonon, Aconitum pardalianches MATTHIOLI: Aconitum lycoctonum foliis palmatis multifidis villoſis H. CRANTZ. *Frantz:* Aconit, Tuë loup. *Olaſz:* Aconnito. *Német:* Wolfswurz, Giftkraut.

Ez fü köſziklás hegyeken és erdökben-is terem: Némelly Botanikuſok a' Boglár virág nemeihez, (ad Ranunculos) máſok ſiſak-fü nemeihez (ad Napellos) ſzámlálják ez mérges füvet.

HASZNAIRÓL nem irhatok, hanem ártalmairól, mert ez felette mérges fü, mellynek meg-étele le után, mind Ember, mind bárom hamar meg-hal.

97.

FARKAS-NYILA-FÜ: *Deák:* Bidens: Bidens bullata: foliis ovatis ſerratis, inferioribus oppoſitis, ſuperioribus ternatis intermedio majore. HENR. CRANTZ.

Magos fü ez: Terem árkokban.

HASZ-

HASZNA ez: Hogy itt Debretzemben a' köznép vérhas ellen nagy haſzonnal él véle; a' levele porát borban 's vizben itattván a' beteggel.

98.

FAL-FÜ: Köronto-fü, Fogoly-fü. *Deák:* Parietaria, Perdicium: Parietaria officinalis foliis lanceolato ovatis alternis TABERNÆMONTANI p. 550. *Frantz:* Parietaire. *Olaſz:* Parietaria. *Német:* Glaskraut, St. Peterskraut, Mauerkraut.

Terem ó és új falak mellett, hoſzſzú gyenge levelei vagynak, mellyek a' Has-lágyittó-fü leveleihez haſonlok. Ezt a' füvet leg-helyeſſebben le-rajzolták az ö Herbariumaikban BRUNFELD és TABERNÆMONTANUS, és az ujjabbak közzül BLAKWEL.

BELSÖ HASZNAI: *Vizellet rekedését* megiditja a' zöld-fü ki-nyomott leve, egy kis üveg pohárkába féröt bé-vévén abban.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Csuſzt* az az Szent Antal tüzét 's egyéb heves dagadáſokat el-oſzlatják a' meg-zuzott és reá rakott zöld levelek. 2) *Vizelletet* és következkéket emberböl ki-hajt ez fü, ha iros vajjal meg-rántják és az lábak közzé kötik.

KÖZ HASZNAI: 1) Kehes ſzarvas marháknak ez füvet a' Régiek meg-törve jó haſzonnal bé-adták. 2) Az üvegek pedig ſzép tiſztákká vállnak ezen füvel moſatattván.

Nóta: A' meg-irott fal-fü az igazi Officinalis, az az: Patikában való Parietaria: E' helyében ugyan némellyek máſit ſubſtituálnak, mellyet CLUSIUS Doktor nevez igy: Parietaria Sylveſtris flore luteo: Es azt irja e' felül, hogy ſemmi orvoſi haſznát nem tudja. 2) Ezen füvet Perje-fünek és Inny-fünek-is nevezik némellyek, de helytelenül.

99.

FEHÉR HÁTU-TÖVIS: Fehér vagy ſzöſzös bogátskoronak-is lehetne nevezni az én itéletem ſzerént. *Deák:* Acanthium Dioſcoridis. *Frantz:* Chardon argentin. *Olaſz:* Acanthium. *Német:* Weiſer Diſtel.

Ez fü a' Bogátskoróhoz haſonló, hoſzſzú; nagy, hegyes, ſzélein meg-tüskézett ſzöſzös fehér levelei vagynak. A' Gabonák közt terem. Ugyan ezen füvet a' 32-dik ſzám alatt Bogátskoró neve alatt le-is irtam.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Inaknak görtsös öſzve huzását* (Tetanum) a' gyökere meg-gyógyítja, tsak eteſsék 's itaſsák azt a' beteggel.

KÖZ HASZNA: A' levelekhez ragadott ſzöſzt le-vévén, ſzint úgy lehet kéſzitteni mint a' ſelymet.

100.

FESTÖ-FÜ: Feſtö virág, Gyapju feſtö-fü. *Deák:* Iſatis, Glaſtum, Flos tinctorius: Iſatis tinctoria foliis radicalibus crenatis, caulinis ſagittatis, Siliculis oblongis H. Crantz. *Frantz:* Paſtel. *Olaſz:* Glaſto, Guado, Paſtillo. *Német:* Ferbblumen, Paſtel, Heydenſchmuck.

Ez fünek ollyak levelei mint az úti füé, ſetét zöldek, de csipkéztettek. Egynéhány arasznira magaſſan nö; A' virágai kereſzt formájúak, sárgák le felé loggok mint a' lednek virága (vitia ſylveſtris) Terem hegyes helyeken és mezökön; virágzik pedig Pünköst

BELSÖ HASZNAI: 1) *Véret embernek* megtiſztitja, ha ez füvet borban vagy vizben meg-fozi 's úgy iſzſza: mivel pedig a' sürü vért ennyire meggyengitti, innet. 2) *A' Lép-dagadáſat* és sárgaságot-is el-háritja.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Dagadáſokat el-oſzlat* a' zölden reá rakott fü levele. 2) *Sebeket* ezen módon gyógyitt. 3) *Sérvéſt-is* 's akármi ſzakadást a' külsö 's Belsö réſzekben helyre állitja, tsak kötözzék ezen zöld füvel.

KÖZ HASZNA: A' Feſtök Gyapjaikat és Poſtoikat ſzép kékre feſtik ez füvel, kivált azzal a' mellyet kézi munka által ſzaporittanak; söt az meri mondani RAIJUS hogy ezen fü minden egyéb feſtékeknek fundamentoma.

101.

FETSKE-FÜ: (nagy) Nagy fetske-fü, Arany-fü, Arannya verſengö-fü, Czinadonia, Vereſellö-fü, Vérehullo-fü. *Deák:* **Chelidonium majus, Hirundinaria: Chelidonium majus pedunculis multifloris. LINNÆI.** *Frantz:* **Chelidoine grande, Eſclaire grande.** *Olaſz:* **Chelidonia majore.** *Német:* **Schellkraut, Schwalbenkraut.**

Ez Plánta más-fél réſni magaſſan nö, önként terem kertekben sövények 's árkok mellett és mezön; ſzép sárga virága vagyon mint a' Boglár virágnak; A' Levelei haſonlok a' Czamoly vagy Sas fü leveleihez, tsak hogy világos zöldek, és ha a' levelek vagy ſzárai meg-ſzakaſztattnak, sárga nedveſség folyki belölök.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Sürü vért* meg-ritkitt ez fü gyökere, ki a' róla fött vizet gyakran iſzſza. 2) *Háſat meg-inditja*, ki azon módon ezen gyökeret iſzſza, vagy az uj és nedveſséggel tellyes gyökeret úgy meg-kéſzitti 's bé-veſzi.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Szömöltsöt a' kézröl* el-veſzt a' fü sárga leve, tsak gyakran tseppentsék reá. 2) Szemen lévö hályogot-is el-veſzti, és eg éb külsö ſeb-helyeit meg-tiſztitja ezen sárga nedveſség, ha egy tseppet reá tseppentenek. Söt tsudálatos: a' Gólyák-is az ö fiaiknak ſzemeiket ezen füvel gyógyitják, és ſetét ſzemeik meg-világoſodnak nékik.

102.

FETSKE-FÜ: (kis) Kis fetske-fü, Füge levelü-fü, Galambbegy, Varjumogyoro; Golyva-rontó-fü, Süly-fü, Mezei sül-fü. *Deák:* Chelidonium minus, Scrophularia minor: Ranunculus ficaria foliis cordatis angulatis petiolatis H. CRANTZ. *Frantz:* Petit Eſclaire. *Olaſz:* Chelidonia minore. *Német:* Feigwarzenkraut, Kleinſchellkraut.

Ez nedves mezökön és rétes kertekben terem, a' virága ollyan mint az elsöé, fénylö, sárga; Alatson füvetske ez, Boglár virág füvek nemeihez tartozik.

BELSÖ HASZNAI: *Vérnek sós' vóltát* (Scorbutus) a' levelek jobbra változtatják, ki él vélek faláta gyanánt.

KÜLSÖ HASZNA: *Vig bélben a' sült* (hæmorrhoides coecas) az ö kezdetiben, a' zöld-fü leve ruhában tetetettvén és reá köttettvén FRID: HOFFMAN es Orvos tanúbizonysága ſzerént el-ofzlatja.

Nóta: Némellyek azt tartják, ha a' gyökerét golyvás ember nyakába akaſztja, 's úgy hordozza, golváját el-veſzi róla.

103.

FOKHAGYMA-SZAGÚ-FÜ: (mezei) Mezei fokhagyma-ſzagú-fü. *Deak:* Alliaria, Heſperis alium redolens: Eryſimum alliaria foliis cordatis H. CRANTZ. *Frantz:* Alliaire. *Olaſz:* Alliaria. *Német:* Knoblauchkraut.

Ez fü két ſingnire fel-nö; mezön és sövények mellett terem; A' virága fehérellö néha sárgálló, kereſzt formájú: Levelei a' nagy csallán leveleihez haſonlok, csak hogy nem ſzúroſsak, és világos zöldek, mellyek ha dörsöltettnek valóságos fokhagymát illatoznak.

KÜLSÖ HASZNA: *A' fene* melly tagot el-foglalni akarja, igen haſznos azt ez fünek meg-zúzott leveleivel kötözni, vagy ennek ki-nyomott levét etzettel egyelitve, ruhákkal a' dagadásra rakni.

104.

FOKHAGYMA-SZAGÚ-FÜ: (vizi) Vizi fokhagyma-ſzagú-fü, Vizi fodorka; Ezer jó fünek-is nevezik, de helytelenül. *Deák:* Scordium: Teucrium ſcordium officinarum foliis oblongis ſeſſilibus dentato ſerratis, floribus geminis lateralibus pedunculatis, caule diffuſo H. CRANTZ. *Frantz:* Germendrée

drée d' eau, Chamaraz. *Német:* Lachknoblauch, Waſſerbathing.

Tartozik ez Fü a' Cserlevelü-fü nemeihez, innét TOURNEFORT nevezi igy: Chamædris paluſtris, mert vizenyös tós helyeken terem; A' mint-is böv természét tapaſztaltam N. Györ Városának fundusán, a' Város Temetöjén túl lévö lapátzokban; Itt Debretzen körül pedig a' köntös kertben lévö vizenyös helyeken bövségeſſen találtam. Ez fü-is dörsölve foknagymát illatoz.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Dögleletes ragadó* nyavalyáktól mint a' Peſtis, meg-örzi ez fü az embert, tsak gyakran ennek porát egy drakmát borban vagy etzetben bé-végyen. 2) *Rothaſztó forró* betegségböl meg-ſzabaditt ez füröl fött viznek gyakori itala. 3) *Patétsben* fekvö embernek igen haſznos ezt ezen módon inni adni. 4) *Hagymázban* lévök haſonlóképen ezen nevezett ital által meg-épülnek. 5) *Tüdöt* következö rothadástól meg-örzi, úgy, ha a' fü leveleit porrá törik, és ezt mézzel öſzve keverik addig mig sürü pép vagy káſa formájú leſz, 's ezt fél kalánra valóig gyakran eſzik. 6) *Melyben* öſzve gyült genyettséget (Empyema) ki-tiſztitja ezen uton módon való élés által. 7) *Farſabát* gyógyitt fél maréknira fél-ittze vizben főzetettvén 's ezt iván, vagy véle kötözvén a' fájos tagot.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Fenérül* kiváltképen haſznos e' fü, melly-is főzeteſsék etzetben, és ebben mártsanak ruhákat 's teregeſsék melegen a' tagra. 2) *Csüvös ſebeket* (fiſtulas) jó véle fetskendeni, mert azokat meg-tiſztitja és meg-gyógyitja, de ekkor borban kelletik meg-főzni. 3) *Eves* dagadáſokat és folyó régi fekélyeket meg-tiſztitja, tsak kötözzék e' fü zöld leveleivel, vagy hintsék-meg a' ſzáraz levelek porával.

105.

FOLDI BODZA: *Deák:* Ebulus, Sambucus humilis. *Frantz:* Yeble, Sureau bas. *Német:* Niederholder.

Ezt a' földi bodzát a' gyermekek-is esmérik, terem Dunán túl imitt amott utak mellett.

BELSÖ HASZNAI: 1) Vizikorságtól meg-szabaditt e' képen: Vedd a' zöld bodza gyökerének középsö zöld hajját, meg-reszelvén azt nyomjad-ki a' levét, vedd-bé fel latnira ez levet minden harmad nap és meg-szabadúlsz. A' magvait-is ha egy drakmáig megtörve borban meg-iszod azon formán haszsnálnak, mivel igy-is fellyül alúl hatalmasson purgálnak. 2) *Farsabások* meg-épülnek, tsak ez bodza gyökere vagy magva porát fél-drakmát Földi tömjén-fü fött vizében gyakran igyák-meg, 3) *Izzadást* okoznak a' virágai ha théa módra iszszák.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Vizes vagy fehér dagadások* el-oszlanak, ez zöld bodza száras héja porának sel-köttetése által. 2) *Tsusz vagy* Szent Antal tüze-is el-oszlattatik a' közép zöld héjának reá köttetése által. 3) *Sérülséseket*, és ezekből származott külsö dagadásokat meg-gyógyitjak a' veres borban fött és reá rakott bodza levelei. 4) *Szemérem testnek dagadása* ezen módon meg-gyógyúl, kivált ha apró bojtorjánnal veres borban főzetettnek. 5) Bör alatt öszve gyült vért el-oszlattnak, a' vizben fött és reá tétettetett levelek.

KÖZ HASZNA: Borban vetettvén a' Bodza uj virági, annak ezek által muskatály szaga lészen.

Nóta: Némellyek a' földi bodza gyökerérül fött vizzel, vagy tsupa levével hajaikat mossák, a' végre hogy feketék és kontorok légyenek hajaik.

106.

FÖLD FÜSTI: *Deák:* Fumaria, Fumus terrae, Capnos: Fumaria officinalis pericarpiis monoſpermis, racemoſis, caule diffuſo. HENR. CRANTZ. *Frantz:* Fumere. *Olaſz:* Fumo terra. *Német:* Erdrauch.

Ennek levelei vékonyak, aprók, hamu ſzinüek; virágjai keſztyü formák, aprók, vereſellök. Terem a' hegyi ſzölök között egy arafzni magaſſán és bokroſſán, el-is terjed föld-ſzint. Izére nézve keſerü.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Köſzvént* ki-irt a' kinyomott leve vagy Succuſſa, ha azt tiſztulva az olly ſzemély éhomra és uſonnakkor fél üveg pohárkánira iſzſza, a' fött vize-is jó e' végre. 2) *Frantzus* ſzemélyek eleinten ezen formában ez füvel való éléſsel magokat meg-ſegithetik. 3) *Sárgaságról-is* jó vize és leve.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Koppaſzságát* embernek meg-ſzörösitti tsak főzzék a' levét ſzilva-fa vagy Cseresnye-fa gummában (mellyet matska-méznek nevez a' köz nép) és kennyék magokat ezzel. 2) *Koſzt* és varat gyógyitt ezen leve vagy Succuſa, ha egyarányu ſokaságu lapu gyökér vizével etzettel 's mézzel öſzve egyelitve főzik, 's igy a' tiſztátalan tagokat moſsák.

107.

FÖLDI MOGYORO: *Deák:* Lathyrus radice eſculenta; Lathyrus arvenſis repens tuberoſus C. BAUHINI, Lathyrus tuberoſis cirrhis diphyllis, fo-

foliis ovalibus, internodiis nudis. H. CRANTZ. *Frantz*: Nois de terres. *Német*: Erdnuß, Erdfeigen, Erkeln.

Majd ollyan forma fü ez mint a' Borsó-fü, Gabonák között el-terjed, ſzép piros jó illatú virágjai vannak; Öſzſzel a' ſzántás közben meg-láttatik a' gyökere, melly fige forma, barna. A' Diſznók igen ſzeretvén ez gyökeret, a' tarlokon hamar ki-turják.

HASZNAIRÓL: egyebet nem irhatok, hanem hogy itt Debretzenben ez fü gyökerét meg-főzik, és kedves tsemege gyanánt az Eledelek után mint a' Geſztenyét fel-tétetik, mondhatom-is hogy jó 's édes ízü ollyankor a' fehér béle: Hasat pedig nem inditt ennek étele, söt inkább ſzoritt.

Nóta: Ezen földi mogyoró nevezetiben a' Füvekről Irok külömböznek: Mert MATTHIOLUS Pſeudoapiumnak nevezi, holott ſemmi haſonlatoſsága nintsen az apiumokhoz; Joh. RAJI Methodo Plantarum pag. 52. Bulbocaſtanum (földi geſztenye) neve alatt adja elöl: Némellyek Oenanthe nemeihez ſzámlálják melly Bubolyitska neme. C. LINNÆUS Bunium alatt recenſeálja. Lehetne ugyan ezen mi földi mogyoronkat-is földi vagy diſznó geſztenyének nevezni, noha Theod. ZWINGER in Theatro Botanico Bubolyitskáknak (Oenanthe) valamelly nemeihez haſonlittani láttatik ez mi füvünket, mert azt irja, hogy ollyak a' levelei mint a' Koriandrum füé, holott a' mi földi mogyoronk füvének levelei 's virágai inkább a' Borſojéhoz haſonlittanak.

108.

FÜL-FÜ: Fülben ereſztö-fü, Fülben máſzo-fü, Fülben fatsaró, Házi zöld, Téli zöld, Mindenkor élö, Kövi-

roſa, Mennydörgö-fü. *Deák:* Sedum majus, Sempervivum majus, Barba Jovis, Aizon: Sempervivum tectorum foliis ciliatis propaginibus patentibus H. CRANTZ. *Frantz:* Jou barbe grande. *Olaſz:* Sempervivo. *Német:* Hauswurz, Donnerbar.

Házok tetején, ſendelyen nevelkedik ez Plánta, és ſzéles 's vaſtag leveleit el-ſzaporitja.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Nyavalyás kis gyermekeknek*, az az: kiket a' nyavalya tör add inni ez fünek ki-nyomott levét, kis kalánkánként. 2) *Rettegésröl* ezen formán fog haſználni azoknak.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Dagadáſokat* (inflammationes) el-oſzlatják a' reá rakott levelek. 2) *Szájban* lévö apró kelevényeket 's holyagotskákat (aphtas) a' zöld fü leve el-veſzti kenetettvén azok véle. 3) *Egésröl* igen haſznos e' fü leve, tsak hajjal vagy Irós vajjal fözzék-meg 's úgy kennyék a' meg-égett tagokat. 4) *Szömöltsöt* a' kezeken, a' Lábokon pedig a' tyuk-ſzemeket (clavos,) el-veſzti az azokra kenetett zöld-fü leve, vagy reájok tétetett öſzve zuzott levele; E' végre javallom, elöſzör a' lábakat meleg vizben meg-kell áztattni, ez után a' kemény clavuſoknak tetéjeket le-mettſzeni, 's úgy oſztán azonokra a' fül-fü leveleit meg-zuzva fel-rakni.

KÖZ HASZNA: Lónak dagadtt lába gyógyittaſsék igy: Fözzék-meg e' füvet etzetben, veſsenek belé timsót, és köſsék a' ló lábára.

109.

FÜRTÖZ-FÜ: Szölö-fü, Mirha-fü, Bay-fü, Iſten kenyere. *Deák:* Bo-

trys, Ambrosia, Botris odorata Morisoni. *Frantz:* Piment, Millegraine. *Olasz:* Botri. *Német:* Traubenkraut, Lungenkraut, Krottenkraut, Türkisch Beyfuß.

Ez fünek ollyanok levelei mint a' Bikfáé, de sokkal hoszszabbak, igen jó szagúak: Ez füvet H. Crantz Ur az Atriplex vagy Laboda füvek alatt helyheztette, Linnæus pedig a' Chenopodiumok közzé.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Fulladás* ellen, fözdmeg e' füvet édes gyökérrel, és igyad. 2) *Véres genyetséget* köpök, fözzék-meg kevesé ez füvet téjben 's igyák az illy tejet; A' száraz levelek pora-is mézzel öszve kevertetthetik pép vagy Liktariom formára, mellyöl napjában egynéhányszor az olly ember egy kalánba feröt meg-ehetik.

KÜLSÖ HASZNA: *Has-tekerést* meg-tsendesitt ez fü, tsak fözzék olajban, melly olajjal keneteſsék a' has jó melegen.

KÖZ HASZNAI: 1) Ruhák közzé rakatattván ez fü, nem tsak jó szagot ád azoknak, de a' mollynak kár-tételetül-is meg-örzi. 2) E' fünek lugjával mosatattván az ember feje, a' serkék belöle elvesznek.

110.

FÜRÉSZ LEVELÜ-FÜ: Fogas levelü-fü, Festö-fü. *Deák:* Serratula tinctoria foliis lyrato-pinnatifidis, pinna terminali maxima floſculis conformibus H. Crantz. *Frantz:* Serrate, Herbe des teinturiers. *Olasz:* Serratula. *Né-*

met: Schartenkraut, Sichelkraut, Ferberſcharten.

Terem az erdökben és mezökön; A' ſzára tövébül ki-jövö levelek, ſzéleſſek, hoſzſzak, és mind két ſzélein fogaſsak, mint a' Füréſz; A' felsö levelek aprobbak; A' ſzárak fejei ollyak mint a' tüskés bojtorjáné: Tseh Orſzágban bövségeſsen terem.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Eſsröl*: haſznos ez fü vagy ennek gyökere fejér borban meg-főzve, mellyet inni kell. 2) *Arany-ér fel-dagadását* a' végbélben elooſzlatja, veres borban ha meg-főzik ez leveleket, és ezen borral azt párollyák, vagy a' fris gyökeret zuzzák-meg és rakják reá.

KÖZ HASZNA: Poſztot-is feſtenek ezen plántával.

III.

FÜZFA LEVELÜ-FÜ: *Deák:* Salicaria, Lyſimachia: Lyſimachia floribus ſpicatis foliis conjugatis Henr. Crantz: Mat. Med. & Lyſimachia foliis quaternis ſubſeſſilibus, pedunculis quaternis unifloris, Ejusdem. *Frantz:* Lyſimachie, Corneole, Souſie d' eau, Perce boſſe. *Olaſz:* Lyſimachia. *Német:* Weiderich.

Az egyiknek virágjai kaláſz formán állanak, ſetét veres ſzinüek; Levelei a' füzfa leveleihez haſonlittanak, ez az igaz Salicaria, mellyröl Tournefort és von Haller-is emlékezik. A' máſik négy leveles, sárga virágu, a' virágok ſzéllyél állok, ez az [illegible]zi Lyſimachia, mellyröl irt Matthiolus. Mind

ez két fü ölni magoſſan fel-nö, a' vizes helyeken gyenge füz-fák között. A' Lyſimachiat Conrad: Gesnerus Chamenerium nemeihez ſzerkezteti; Linnæus pedig Lythrum neve alatt recenſeálja.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vérköpést* mind kettö meg-ſzünteti, a' ki a' föld levelek ki-nyomott levét vagy Succuſát iſzſza. 2) *Vérhaſt* ezen formán meggyógyitja.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Orr vérfolyáſt* meg-állit a' meg-zuzott és az orr lyukában dugott zöld levele.

KÖZ HASZNAI: Ez füveknek füſti a' legyeket a' házból ki-üzi.

112.

GALAMBBEGY: Kikeleti ſaláta, Apró mezei ſaláta. *Deák*: Valerianella, Lactuca agnina; Valeriana locuſta floribus triandris, caule dichotomo, foliis linearibus H. Crantz. *Frantz.* Sallade de Chanoine. *Német*: Feldlattich, Rebkreſſe.

Ez a' Báldrián fühöz haſonló, de igen gyenge alatsony füvetske; kikelet felé a' hó el-olvadván a' ſzegény Emberek ki-áſsák és Városokba viſzik a' piatzra leg-elsö Tavaſzi Saláta gyanánt el-adván azt. Nemes Nagy Györ Városa ſántzaiban eleget ſzednek a' ſzegények. Itt Debretzenben pedig kikeletfelé árultatik.

BELSÖ HASZNAI: *Kolikát* melly az epetül ſzármazott meg-ſzünteti, ha valami lében meg-főzik ez füvetskéket, és ezt a' levet melegen itatják a' Beteggel.

KÖZ HASZNA: Saláta gyanánt élnek véle itt Debretzenben és Nagy Györben-is 's egyébütt: kiváltképen való jó vér tiſztittó és ſzorulláſt ſfel-ſzabadittó ereje vagyon ez füvetskének.

Nóta: A' Galambbegy neve inkább a' kis fetske füre illik.

113.

GÁLNA-FÜ: *Deák*: Conſoligo, Helleborus fœtidus caule multifloro folioſo, foliis pedatis. HENR. CRANTZ. *Német*: Lauskraut.

Hunyor neme ez, apró a' levele, köves hegyeken terem.

HASZNA nintsen, hanem ártalma, mert Embert és barmot, ha meg-eſzi, el-veſzti.

114.

GYAPJAS-FÜ: Rókafark, Rétikender. *Deák:* Gnaphalium tomentoſum; Gnaphalium caule ſimpliciſſimo, corymbo ſimplici, terminatrici, ſarmentis procumbentibus H. CRANTZ Mat. Med. *Frantz*: Immortelle. *Olaſz:* Gnaphalio. *Német*: Ruhrkraut, Wieſenwolle, Schömmelkraut, Feldkatzen.

Kitsiny Plánta ez, mellynek apró gyenge a' kakuk-fühöz haſonló apró, de gyapjas leveletskei vagynak, mellyek a' ſzárán fel-felé állanak. Folyok mellett és fövenyes földben terem.

BEL-

BELSÖ HASZNA: *Vérhasban* ſinlödö ember, erröl a' füröl fött vizet igyék.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Torok-dagadásban*: nyomják-ki a' levét, keverjék öſzve téjjel és borral, és ezt gyakran a' beteg a' torkában forgaſsa melegetskén. 2) *Köröm mérget* meg-gyógyíttanak a' megzuzott és reá rakattatott zöld levelek.

KÖZ HASZNA: Ennek igen gyenge gyapját, vagy inkább pamutját fonni-is lehet, és igy köz haſznra fordittani.

Nóta: Régenten a' ſzegény emberek ez fünek leveleivel toll helyett töltötték-meg az Párnáikat vagy Derékakaljaikat. A' Debretzeni nagy Erdöben 1773-dik Eſztendöben egy ſzép ſárga virágu gyapjas-fü nemére akadtam, mellyhez haſonlóról PLUKENETIUS emlékezik e' képen: Gnaphalium herbaceum odoratiſſimum foliis decurrentibus, obtuſis, mucronatis, utrinque tomentoſis planis. Ezen füvetske-is ſárga gyapárnak neme. Embereknek igen haſznos fü lehetne ez, mert a' virágnak épen ollyan drága illatja van, mint a' Mecchabéli Balſamomnak: a' honnét el-hiſzen, hogy Vérhasban lévöknek; Hektikás Embereknek, 's egyéb belsö ſebekben ſinlödözöknek, ha véle élnének, ſokat haſználhatna.

115.

GERÉNY-FÜ: Köſzvény-fü, Paplan a' Len-földben. *Deák:* Cuſcuta major, Caſſutha: Cuſcuta europæa floribus ſeſſilibus H. CRANTZ. *Frantz:* Augurie de lin, Goutte de lin. *Olaſz:* Cuſcuta. *Német:* Flachsſeide, Filzkraut.

A' Gerény-fü a' komló, tsallán, de kivált a' len közt terem, és reá tekeredik annyira, hogy azt

el-is fojtja. A' Botanikuſok ezt Paraſitica Plántákhoz ſzerkeztetik, mivel nem a' földből, hanem a' melly fühöz ragadtt, abból veſzi nedveſségét és nevelkedését.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Májnak és Lépnek* keménységét meg-lágyitja, fel-maréknira vizes borban főzetettvén egy ittzében, mellynek regvel felét 's eſtve a' máſikat meg-kell inni.

Nóta: Némellyek ezt Bóldog-Aſzſzony hajának-is nevezik, de inkább az Epithymumra illik ez név.

116.

GYÉKÉNY-FÜ: Gyékény-káka, Öreg-káka, Fülemüle-fü. *Deák*: Juncus laevis panicula ſparſa major C. Bauhini, & Juncus floridus Ejusdem. *Frantz*: Jonc. *Olaſz*: Jonco. *Német*: Binſen.

A' Tókban és motsáros helyeken elég terem; Az egyik virágos, a' máſik nem az; A' virágoknak három a' levele, ez az igazi fülemüle-fü, az az: Juncus trifidus foliis floribusque tribus terminalibus H. Crantz.

BELSÖ HASZNAI: *Vizelletet* inditt a' magva meg-töretettvén és borban bé-vétetettvén.

KÜLSÖ HASZNAI: A' káka-béliből a' tsüvös ſebeknek el-ſzéleſztésére Turundákat lehet kéſzitteni.

KÖZ HASZNAI: 1) A' nagyobbik kákából ſzattyrokat és Gyékényeket tsinálnak; Házakat-is jó véle feddeni. A' Gyermekek ezen uſzni tanúlnak a' tókban. 2) A' virágos káka ſzáraiból kosárakat lehet fonni; A' vékony felsö ágaiból nyári kalapokat le-

lehet készitteni: Ha a' szárának bélit vizes borban veted, a' vizet magához szijja, 's a' bort tisztán hagya.

117.

GOMBA-FÜ: *Deák:* Androsace vulgaris latifolia annua TOURNEFORTII. *Német:* Mannsharnisch.

A' földön el-terjedö széles levelei vagynak mint az uti-fünek, kik világos zöldek, széleiken tsipkéztettek mint a' töglyfa levelei puhák, nedvesſek, tellyesſek, tsipös izüek. A' Gabonák között önként terem: Béts körül-is elég terem.

BELSÖ HASZNAI: *Vizellet* rekedését meginditja a' fü 's ennek magvai borban meg-fözetettvén, mellyet gyakran inni kelletik.

118.

GYOPÁR. (fekete) Fekete gyopár, Szurok-fü, Szu-fü, Vargák füve, Száraz-fü. *Deák:* Origanum, Cunila. Origanum vulgare foliis ovatis, spicis laxis erectis confertis paniculatis LINNÆI spec. Plantar. pag. 824. *Frantz:* Origan. *Német:* Dosten, Wohlgemuth.

Ez igen esméretes fü: Árkok és sövények mellett magosſan fel-nö; Levelei a' Majoránna leveleihez hasonlok, de kevesſé nagyobbak, jó illatúak. A' virágai a' fü tetejében szoroſſan egybe nöttek, aprók, kékellök.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Fulladozást*, melly emberben lévö sürü nyaltól vagyon, meg-gyógyit-

ja, a' ki meg-főzi, és mézzel egyelitve iſzik e' füröl. 2) *Bél-fájáſt* meg-tsillapit ezen módon.

KÜLSÖ HASZNAI: *Fog-fájáſt* enyhit illy formán: Fözd-meg e' füvet virágostúl tiſzta téjben, és botsásd a' gözit a' fájos fogra.

KÖZ HASZNA: Ennek Lugjával a' Ígyapjat 's fonalat feketés ſzinre változtattni lehet.

119.

GYOPÁR. (sárga) Sárga gyopár, Arany virágú-fü. *Deák:* Stoechas citrina, Chryſocome, Amaranthus lutæus, Gnaphalium elichryſum ſive ſtoechas citrina anguſtifolia. BAUHINI. *Frantz:* Herbe à Cotton. *Olaſz:* Fiorvelluto. *Német:* Rheinblume, Mottenblumen.

A' Bárſony virág nemeihez tartozik e' fü: Száraz fövenyes helyeken a' füvek közt terem; A' tetején bokroſsan állanak a' fénylö tiſzta sárga virágok, mellyek meg-ſzáradván-is azon ſzép ſzineket megtartják.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Mely-fájos* ember haſzonnal ihatik e' füröl. 2) *Geleſztákat* ki-hoz borban főzettettvén a' virágok. 3) *Tejeket* a' Dájkáknak meg-hozza, ezen módon kéſzítettvén, ha élnek véle, tudni-illik: ennek italával.

KÜLSÖ HASZNAI: *Köſzvényes tagoknak* fájdalmit, a' virágok eleven ſzinre hintetése, és igy ezeknek füſtinek, azon réſzekre való botsáttatáſa meg-ſzünteti.

KÖZ' HASZNAI: 1) A' ki ruhái közzé rakja e' füvet, azokat a' mollytól meg-örzi. 2) Lugot ha tsinálnak belöle a' tetveket-is meg-öli.

Nóta: Némellyek a' Bárány-tsets virágot, nevezik sárga gyopárnak, de helytelenül.

120.

GOLYA ORU-FÜ: Eſzterag orra, Galambláb, Darú orru-fü, Golya köröm, Varjúláb, Galamb-fü, Szent Robert füve, Vér-állató-fü. *Deák:* Geranium columbinum pedunculis bifloris folio longioribus, foliis quinque partito multifidis, laciniis acutis, arillis glabris, calicibus ariſtatis VEILLANT. *Frantz:* Pied de Piegon. *Német:* Storchenſchnabel, Taubenfuß.

Sokféle ennek Specieſſe, és ſok idö 's bövebb hely kivántattnék ezeknek meg-ſzámlálására. A' gyümöltsei ollyak mint egy hoſzſzú Darú vagy Golya orra.

KÜLSÖ HASZNAI: *Bél-fájos* Embereket jó ezen fübül készült fördöben föröſzteni.

Nóta: Ez elött 25. Eſztendövel Amerikából Amſterdámba egy különös Geranium fünek neme hozattatott, mellyet magam-is a' kertemben egynéhány Eſztendeig ſzaporitottam: A' virága ollyan nagy és olly ſzép kék, mint a' Borrago-fü virága: Délre tizenkét órára egéſzſzen ki-nyilik, Délután három órára pedig viráginak leveleit mind el mind el-hullaſztja.

121.

GÖRÖG SZÉNA: Görög bab, Bakſzaru-fü, Horgas hüvelkü ſzéna, Bakſzarvu-fü, Ketske ſzarvu-fü. *Deák:* Foenum græcum: Trigonella foenum græcum officinarum, Leguminibus ſeſſilibus ſtriatis erectiusculis, ſubſulcatis, acuminatis, caule erecto H. CRANTZ. *Frantz:* Fenugrec. *Olaſz:* Foenugreco. *Német:* Bockshornkraut, griechiſch Heu.

Ez fü Here neméhez tartozik, fehér a' virága, a' Bab-virághoz haſonló, Német és Frantzia Orſzágban böven termeſztik.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Keményveres dagadáſokat* haſznos ez fü magvának liſztivel kötözni, káſa vagy pép formára el-kéſzitvén azt. 2) *Szemnek fájdalmas* dagadását haſznos ez magokból ki-ſzuzott kotsonnyával kötözni. 3) *Abrázaton lévö* ſzeplök ezen kotsonnyával való kenettetés által el-veſznek.

KÖZ HASZNA: Kehes lovak meg-épülnek, ha ez magokat abrakjokban vélek étetik.

122.

GYÖNGY VIRÁG: Szent György virága, Szelentze, Kakuk virág. *Deák:* Lilium convallium, Ephemerum non lethale; Convallaria majalis ſcapo nudo H. CRANTZ. *Frantz:* Muguet. *Német:* Mayblumen.

Igen esméretes drága illatú virág ez, itten a' nagy Erdöben Tavaſzſzal nagy bövséggel terem.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *El-eſett tagu* Ember áztaſsa e' gyöngy virágokat éget borban, és ezzel moſogattaſſa el-és esett mozdúlhatatlan tagjait. 2) *Homályos ſzemeket* meg-világosítt az ezen virágokból ki-nyomatott nedveſség vagy ſuccus, és ennek azokra való kenettetéſe.

KÖZ HASZNA: A' leveleiböl méſzſzel ſzép zöld feſtéket lehet kéſzitteni.

Nóta: Máſok a' káſa-virágot nevezik gyöngy-virágnak.

123.

GYÖZÖDELMES-FÜ: *Deák:* Victorialis longa Clusii Hiſt. 189. Allium montanum foliis maculatis, ſeu, Allium victorialis radice oblonga reticulo obducta H. Crantz M. Med. Tom. II. pag. 59. *Német:* Siegwurz, Allermannsharniſch.

Ez Hagymák neme; négy levelei vagynak, mellyek ollyak közel mint az Uti-füé: Köves hegyeken terem, Magyar Orſzágban sürü Erdökben-is találtatik, olly helyeken a' hol a' Gyöngy-Virág terem. Némelly Bányáſzok és a' 'Sidók ſok babonaságot viſznek véghez ez füvel; de jó lelkü Kereſztény Ember az illyen probáknak békét hágy.

KÜLSÖ HASZNA: *Terhes Aſzſzonyoknak* hasbéli fájdalmaikat, ha nyakokra kötik ez fünek gyökerét Haller Ur mondáſa ſzerént meg-ſzünteti.

124.

GYÜSZÜ VIRÁG: Gyüſzü-fü, Ujni-fü, Uj-fü, Ujjos-fü. *Deák*: Digitalis, Dactilitis. Digitalis alba folio aſpero BAUHINI. *Frantz*: Digitale, Gantelez, Doigtier, Gant noſtre Dame. *Olaſz*: Aralda. *Német*: Fingerhutblumen, Waldglöcklein.

Levele ollyan mint a' kiſſebb ökör-fark-füé, Szent Jakab Havában virágzik, és öt 's hat gyüſzü forma virági le felé lognak. Terem Erdökben és mezökben.

HASZNA: Belsöképen nem jó véle élni, mivel hántató ereje vagyon; Kivülröl pedig a' Gugákat és golyvákat el-oſzlatja réájok kötöztettvén.

125.

HARANG-FÜ: Folyó-fü, Sulak, Salok-fü, Zulak, Felfutó, Iſzap. *Deák*: Convolvalus major albus BAUHINI. *Frantz*: Campanette, Liſeron. *Olaſz*: Villuchio. *Német*: Wegwinde, Glockenwinde, Baumwinde.

Terem sövények mellett 's mezökön-is, a' Fákra fel-fut kivált a' nagyobb, de a' kiſſebb a' földön elterül.

BELSÖ HASZNAI *Vizi betegségben* lévö fözzemeg e' füvet vizes borban és igya regvel, a' vizeket hatalmaſsan ki-viſzi belöle.

KÜL-

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Sebre* haſznos kötni az öſzve zuzott zöld harang-füvet. 2) *Nehéz vizellést* meg- könnyebbitik a' borban bé-vett magvai.

KÖZ HASZNA: Ennek gyökerét a' Diſznók igen ſzeretik, 's töle meg-hiznak.

126.

HARMAT-FÜ. *Deák:* Rorella, Rosſolis, Sponſa Solis: Droſera rotundifolia ſalſirora ſeu Ros ſolis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Roſée de Soleil. *Német:* Sonnentau.

Nöni ſzokott vizenyös rétekben a' mohok között, arany ſzinü vékony ſzáratskákkal; Levelei kerekdedek kalán módra bé-hajlok, melly hajlásban a' harmat meg-állapodván, fénylökké téſzi a' leveleket: Virágotskái roſa formák, fehérek; Magvai ollyak majd mint a' buza magok.

HASZNAIT mi illeti: Ez fünek külömbféle Patronusi vagynak: *Fulladásról* némellyek mint Prof. BOECKLER János, ki nékem a' Botaniában régi hüséges Tanitom az Argentoratumi Univerſitásban vólt, az ö könyvében melly a' Cynoſura Materiae Medicae pag. 383. ditsérik: Máſok mint DODONÆUS, nevezetes régi Orvos Doktor, mérges fünek lenni alitják, és mindeneſtül fogva rejiciálják, holott az Elsök azt állitják, hogy a' ki ez füvel-él hoſzſzú életü ember léſzen. Igaz hogy nagy ereje van néki, a' sürü nyálnak el-oſzlattatására, annyira, hogy ha a' Juhok-is meg-eſzik mint RAIJUS János-is mondja halálos köhögést nékiek okoz: Ennekokáért méltónak tartom ez fünek jövendöben bövebben léendö megvisgáltátasát.

Nóta: Ha e' füröl vizet égetnek az arany-ſzinüve léſzen töle, innét némelly Chymikuſok, ez füben

igaz aranyot keresnek, de haſzontalan, mert nem mind arany az, a' mi sárga ſzinnel fénylik.

127.

HARMAT-KÁSA, Manna-káſa, Boſzorkán-káſa.

Deák: Gramen mannæ; Gramen Dactylon, eſculentum C. Bauhini. *Frantz*: Gramen de manne. *Olaſz*: Sanguinella, Herba capriola. *Német*: Schwaden, Mannagraß.

Ez fü Nemes Szatmár Vármegyében, és egyebütt Tiſzán innét önként imitt amott vizenyes helyeken terem; Úgy hallom Nemes Nograd Vármegyében, némelly Nemes Urak-is Jószágaikban termeſztetik. Más Orſzágokban-is terem, ez okból ſok féle nevek alatt róla emlékezet vagyon a' Tudóſok könyveiben. Nagy emlékezetü Linnæus az ö Sveciai Itinerariumában irt már illyen füröl, és Feſtuca neve alatt le-rajzolta: Morisso pedig in Hiſtor. Plantar. Tom. III. pag. 262. illy fünek képét ſzem eleibe terjeſzti.

KÖZ HASZNAI: Téjben meg-főzetettvén ſzüntelen való kavarás alatt jó izü 's könnyen emészthetö káſa vagy pép léſzen belöle, melly nem annyira ember gyomrát fel-fujja mint a' köles káſa, nem-is olly ſzorittó erejü mint a' Ris-káſa.

Nóta: A' Grameneknek magvait haſznos lenne jobban meg-visgálni, mivel ſzükségnek idején a' Gabonák helyében mint reménylem némellyeket ſzint úgy lehetne uſuálni.

128.

HAS-LÁGYITTO-FÜ: Has-indittó-fü, Diſznóparéj, Szél-fü. *Deák:* Mercurialis; Mercurialis annua caule brachiato, foliis glabris, floribus ſpicatis. H. CRANTZ. *Frantz:* Mercuriale Vignoble. *Olaſz:* Mercorella. *Német:* Bingelkraut.

Közel ollyak levelei mint a' Fal-füé, A' ſzölökbe annyi terem, hogy néha a' bor-is ſzagát veſzi töle.

BELSÖ HASZON végett, némelly helyeken haſat indittani bé-agygyák, de némelly nagy Tudományú Emberek mint SLOAN, LINNÆUS és CRANTZ nem javallyák.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Szorulásban* igen jó e' füböl Cryſtélt kéſzitettni. 2) *Nehéz hallásban* a' levét ez fünek a' fülben kell botsáttani. 3) *Szömöltsök* e' füvel dörsöltettvén el-veſznek. 4) *Szeplöket* a' teſtröl a' Succuſſa el-veſzti.

Nóta: A' Bárányok e' fü meg-étele után el-veſznek.

129.

HAGYMA (fekete.) Fekete hagyma, kutya hagyma. *Deák:* Ampelopraſſum, Allium caninum, Porrum vineale: Allium vineale caule tereti folio bulbifero, ſtaminibus tricuſpidatis WEINMANNI. *Frantz:* Porreau ſauva-

ge, vigne porette. *Olasz*: Porrandello, o Porro salvatico. *Német*: Wildlauch, Hundsknoblauch.

BELSÖ HASZNAI: Igen erös lévén ez hagyma, meg-enni nem javallom, mivel a' gyomornak ártalmára lenne.

KÜLSÖ HASZNA: *A' meg-rekedtt* vizellet meg-indittatik az ebböl készült fördöben a' köldökig való bé-ülés által.

130.

HAGYMA (mogyoró) Mogyoró hagyma. *Deák*: Cepa ascalonica; Allium ascalonicum scapo tereti, foliis subulatis, umbella globosa, staminibus tricuspidatis H. Crantz. *Frantz*: Eschalottes, appetits. *Német*: Eschlauch, Läuchel.

Nóta: Ennek-is ereje a' fellyebb meg-irott hagymáéval meg-egyez, söt még kedvesebb izü.

131.

HAGYMA: (keserü) Keserü hagyma. *Deák*: Porrum sectile, Cepa fistilis, vel sectilis. *Frantz*: Pourrete, Oignonettes. *Olasz*: Cipola sectile. *Német*: Schnittlauch.

Nóta: Az ebből készült levessel hasznos azoknak élni, kiknek holyagjokban követskék vagynak.

132.

HAGYMA (kigyó) Kigyó-hagyma. *Deák:* Allium ursinum scapo semicylindrico, foliis lanceolatis petiolatis umbella fastigiata H. Crantz, & simele: Allium molii scapo subcylindrico Ejusdem. *Frantz:* Ail d' ours. *Német:* Waldknoblauch, Bärknoblauch.

Terem árnyékos erdökben, levelei szélesseskék, hegyesek, világos zöldek, erös hagyma szaguak; A' fehér virági a' tetején állanak. Némellyek ételbenis teszik.

Nóta: Nem kell meg-engedni a' Pásztoroknak, hogy a' Juhokkal e' füvet etessék, mivel a' tejek fokhagyma szagu lészen töle.

133.

HYACINTH - VIRÁG: *Deák:* Hyacinthus vulgaris. *Frantz:* Jacinthe. *Német:* Hiacinth, Merzenblume.

Kikeleti szép kesztyü-forma kék kerti virág ez.

BELSÖ HASZNA: *Sárgaságot* gyógyitt a' magva meg-töretettvén 's borban bé-vétettvén.

134.

HOLLÓ-LÁB, Varjú-láb, Veresfü, Kigyóharapta-fü, Etzetes-fü, Tsil-

lag-fü. *Deák:* Coronopus ſylveſtris, Pescorvinus, Sanguinaria, Acetaria; Plantago coronopus foliis linearibus, dentatis ſcapo tereti. HENR. CRANTZ. *Frantz:* Pied de corneille, Corne de Cerf. *Olaſz:* Herbaſtella. *Német:* Krähenfuß, Rappenfuß.

Ennek levelei hoſzſzak, fogas ſzélüek, a' gyökere ſejéből egy rétüen, de hoſzſzan ſok ſzázanként és keskennyen ki-növök, mellyek a' földön el-terjednek; Virágjai a' ſzára tetején állának úgy mint az uti-füé, a' mint-is uti-fü neme ez-is, csak hogy a' fogai mint a' Holló-lába, vagy ſzarvas ſzarván az ágak úgy ki-állanak; Némellyek a' ſzörös leveleit és virágait a' Levendulaéhoz haſonlitják. Mezökön 's Gabonák közt terem; kertekben-is termeſztik, mellyet Olaſz Orſzágban ſaláta gyanánt meg-is eſznek.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vizi betegségből* kiépül, ki ennek gyökerét borban főzi 's azt iſzſza. 2) *Vérköpést* meg-állittanak a' magvai, akár vizben igya valaki, akár pedig magánoſſan meg-egye. 3) *Hasfájó* vagy kolikás embernek igen jó e' füvet paréj módra meg-enni, PLINIUS, DIOSCORIDES és GALENUS Tanú-bizonyságai ſzerént.

135.

HUNYOR: (fekete) Fekete hunyor, Záſzpa, Kigyó-fü. *Deák:* Helleborus niger, Veratrum; Elleborus niger ſcapo bifido. LINNÆI ſeu Helleborus niger ſcapo nudo, bifloro, foliis pedatis HENR. CRANTZ. M. M. Tom. III.

pag. 36. *Frantz*: Ellebore noire. *Olasz*: Elleboro. *Német*: Nießwurz (ſchwarze,) Chriſtwurz.

Ennek a' ſzárai hoſzſzak, gömbölyüek, veres pettegetéſekkel meg-rakadttak; mindenik ſzár körül kilentz ujhoz haſonló egymás mellé ſzerkeztetett levelek állanak, mellyek vaſtagok és kemények, ſetét zöldek, ſimák, ſzeleiken ravatoſsak; Virágai roſa formák; A' zöld virágoknak közepeiből a' gyümöltsei nönek, mellyek apró ſzárú módra meg-görbülve állanak, a' bennek lévö magotskák gömbölyegek. Gyökere fejéből ſok apró fonál vékonyságához haſonló gyenge hoſzſzú fekete gyökeretskék ki-növe láttattnak. Ez fü a' Magyar Orſzági nagy Hegyeken-is terem.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Nehéz gondolatokat* vagy Melancholiát meg-ſzünteti, ki ennek gyökerének egy drakmáját fehér borban meg-főzi, 's azt egynéhányſzor ehomra iſzſza. 2) *Farſabáſoknak-is* illyen módon haſznál, de inkább a' levelek főzetéſſenek.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) Sikettség ellen a' gyökere porát egy borſonit keſerü mondola olajjal a' fülben kell botsáttani. 2) *Varat fekélyeket* és *Rühet* az etzetben főzött gyöker meg-gyógyítja.

KÖZ HASZNAI: Nehéz vagy egyéb nyavalyában lévö Juhokat és ſzarvas marhákat a' Páſztorok gyógyíttanak e' gyökérrel, fel-vágván ſarkoknak börét 's abban rakván azt. 2) Tetveket meg-öl a' gyökérnek pora.

Nóta: A' fekete hunyort kigyó-fünek helytelenül nevezik, mert más fü az. Azt jedzette-meg egy Tudos, hogy a' Tridentumi Ditioban termö Hunyornak purgállo ereje nintsen.

136.

HUNYOR (fehér) Fehér hunyor, Prüſzſzentö-fü, Sárga kükerts. *Deák:* Helleborus albus, Veratrum album racemo ſupradecompoſito corollis erectis H. Crantz. *Frantz:* Hellebore blanc. *Olaſz:* Elleboro bianco. *Német:* Weiſſe Nießwurz.

Ez nagyon külömböz az elsö hunyortól, mert a' hoſzſzú más fél réſni ſzárain alól ſzéles uti fühöz haſonló levelei vagynak néki; A' ſzárának tetején a' ſetét zöld tsillagos virági föben állanak, a' fü közel ollyan mint a' Vitéz-fü (Orchis) Magvai ollyak mint a' buzáé. Gyökere vékony sárgálló, belöl fejér ſok apró vékony gyökeretskékkel rakva. Dunán túl a' Bakonyi Erdöben nagy bövséggel teremni láttam.

HASZNAIRÓL nem irhatok, hanem mérges vóltáról, mert akár Ember, akár valami állat ha megeſzi a' gyökerét kevés orák alatt nékie halált okoz: A' Juhok pedig meg-evén leveleit, azoknak béleket hathatoſsan ki-tiſztitja.

KÖZ HASZNA: 1) A' gyökere tejben meg-főzetettvén, ha Legyek ebböl a' téjböl réſzesülnek, azonnal öſzve dagadoznak és el-veſznek. 2) A' gyökér porával tetveket-is el-veſzthetni.

137.

HUNYOR. (Sárga) Sárga hunyor, Sárga kökörtsin. *Deák:* Helleborine Matthioli, ſeu Helleborus niger tenuifolius buphthalmi flore. C. Bauhini.

Né-

Német: Frauenſtuhl, vermeinte ſchwarze Nießwurz.

Ennek levelei ollyak mintſa' kerti anisé 's kaporé; Virágjai az Ökörſzem-fü virágaihoz ſzinre 's nagyságra haſonlíttanak. Némellyek kakas-láb nemeihez téſzik ezt, és nevezik igy; Ranunculus foeniculaceis foliis &c. Ez az HIPPOCRATES Helleboruſſa, és az DIOSCORIDES Buphthalmuſſa. Auſtriában és Tseh Orſzágban Prága körül elég terem.

HASZNA: A' fekete apró gyökerének ugyan az mint az elsö Hunyorénak tartatik.

138.

IBOLYA (sárga) Sárga ibolya. *Deák:* Cheyri, Leucojum luteum, Cheiranthus LINNÆI. *Frantz:* Giroffle jaune, Violette jaune. *Német:* Negel (gelbe,) gelbe Negelviolen.

Ezt a' házi kertekben ſok helyeken termeſztik egéſz öſzig virágzik 's magzik.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Sárgaságról* haſznos a' virágokra forrón öntott vizet gyakran inni lágy melegen. 2) *Hóſzámat* ez módon meg-inditt.

KÜLSÖ HASZNA: Fö-fájásban ki ſinlödik, a' virágokat köſſe ruha között fejére:

139.

IBOLYA (fürtös) Fürtös ibolya, Figebab, keſerü vadbab, kék ſpanyor viola. *Deák:* Lupinus ſativus, flore al-

bo. CLUSII. *Frantz:* Lupin; *Olasz:* Lupino. *Német:* Feigbohnen.

Ezt-is sok házi kertekben termesztik: Kinek szép kék, kinek fehér a' virága.

BELSÖ HASZON véget a' Régiek közzül AVERHOIS, és az ujjabakból Sim. PAULI ez fü magvainak vagy Babjainak meg-ételét ártalmasnak tartják; De még-is sok Nemzetek most véle élnek: Azt ugyan meg-kell vallani hogy ennek étele a' vért meg-süritti, és a' testnek nem jó táplálására szolgál. Terhes Aszszonyok pedig véle éppen ne éljenek.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Külsö dagadásokat* a' Liszti el-oszlatja. 2) *Fekélyeket és Rühet* meg-gyógyíthatni ezen magokról főtt lével.

KÖZ HASZNA: 1) A' Juhok a' zöld hüvellyeitöl meg-hiznak. 2) Koszos Juhokat kell gyógyíttani ekképen: Ezen magokat Bábakalács füve gyökerével főzzék-meg jól vizben, mellyel egynéhány napokig a' Juhok mosattassanak.

140.

IGLITZE-TÖVISK vagy tüske, Iglitze, Gelitze tüske, Ökörgus, Ekeakadály, Eketartó-fü, Szamár gyönyörüsége, Szamár tövis. *Deák:* Ononis, Anonis, Restabovis; Ononis spinosa floribus subsessilibus lateralibus, caule spinoso H. CRANTZ. *Frantz:* Arreste boeuf, Bougrande, Bougrave. *Olasz:* Anonida. *Német:* Hauhechel, Ochsenbrech, Weiberkrieg, Stallkraut.

Sok

Sok helyeken az Szántó földekben, és utak mellett terem, veres és sárga a' virága, tüskésések a' szárai bokrosan nö.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Lépdagadását* el-veszi, ha egy Lót gyökerét egy pint vizben meg-főzik 's azt iszszák. 2) *Követ el-ront* és ki-hajtya a' Holyagból ezen forma élés által. 3) *Fövény* kiben vagyon a' gyökere porát fél Quintlüg fehér borban éhomra igya.

KÖZ HASZNAI: A' lovak nem huddozhatván főzzék-meg e' gyökeret nékik és töltsék a' torkokba. 2) A' virágjai még ki-nem nyilnak, úgy bé-lehet tsinálni, mint az Olasz káprit.

141.

ISOP: *Deák:* Hyssopus; Hyssopus officinalis spicis secundis Henr. Crantz. *Frantz:* Hyssope. *Olasz:* Isopo. *Német:* Ysop.

A' kertekben mindenütt termesztik az Isopot, de önként hol és mitsoda Országban terem, még eddig a' Tudosok ki nem nyomozhattak.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Fulladozó* Ember megépül tsak főzzön-meg egy Lót Isopot egy ittze vizben 's igya ezt a' vizet. 2) *Köhögést* ezen formán szünteti.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Ütés vagy* esés miatt meg-sértödött tagokra igen hasznos etzetben vagy borban fözött Isopot rakosgatni. 2) *Toroknak belsö dagadását*, jó ezen fünek fött vizével gyakran öblögetni.

142.

KAKAS-TARÉJ, Kakas tzimer. *Deák:* Crysta Galli, Alectorolophus; Rhinanthus seu pedicularis pratensis

lutea ſeu cryſta galli BAUHINI & CRANTZI. *Frantz*: Pediculaire, Crete de Cog. *Német*: Hanenkam, Rödelkraut.

A' réteken terem két araſznira; Levelei olly pettegetéſekkel rakvák, mint ha tetvek máſznának rajtok; A' virágok sárgák, a' kakas tarajához haſonlittok. A' magvai ſzurkék.

BELSŐ HASZNA: *Vérfolyáſt* akár minémüt meg-állit borban főzetettvén.

KÜLSŐ HASZNA: *Tsüves fekélyeket* haſznos e' fűböl kéſzült lével moſogatni 's tiſztittani.

143.

KAKITS: Kakalitz, Nyúlkék, Nyulparé, Nyul-ſaláta, Nyul-fü, Nyulkápoſzta. *Deák*: Sonchus, Lactuca Leporina: Sonchus foliis lævibus & teneris, calycibus glabris H. CRANTZ M. M. Tom. II. p. 52. *Frantz*: Laiteron liſse. *Olaſz*: Sonco, Cicerbita. *Német*: Gänſedíſtel, Saudíſtel, Haſenköhl, glatt Leberdíſtel.

Ennek ötféle nemeit önként imitt amott teremni tapaſztaltam, ki tüskés, ki ſima, ki magos ki alatsony, de akár mellyiknek levele vagy ſzára ha meg-ſzaggattatik, téj ſzinü nedveſség ſzivárog-ki belöle. Egy ötödik kakits forma magos fü némelly kertekben-is terem, mellynek levelei a' Szent Borály-fü leveleihez haſonlíttok, tsak hogy kiſſebbek, ſetét zöldek, kik meg-ſzaggatattván téj ſzinü nedveſséget ki-botsáttanak,

neve Lampſana, wild Bonchenkraut: Lampſana communis petunculis tenuibus ramoſiſſimis, calycibus fructus angulatis H. CRANTZ. Ez fü a' ſebes tsets bimbokra rakatattván azokat meg-gyógyítja.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Sárgaságról* még a' kattangkoronál-is hathatoſsabbnak lenni tapaſztaltatott ez fü. 2) *Nyillalásban* haſzonnal lehet a' ki-nyomott levét inni.

144.

KAKUK-FÜ: (mezei) Mezei kakuk-fü. *Deák*: Serpillum; Thymus ſerpillum floribus capitatis caulibus decumbentibus, foliis planis, obtuſis, baſi ciliatis H. CRANTZ. *Frantz*: Serpolet. *Olaſz*: Serpillo. *Német*: Quendel.

Még a' gyermekek-is esmérik e' füvetskét, mert uton ut-félen terem, jó illatja vagyon mint a' tzitromnak.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Tsukláſt* meg-ſzünte ez fü, a' fel-kötéſsel vagy róla való iváſſal. 2) *Megállott* vizelletet meg-inditja, ki bort iſzik róla. 3) *Régi köhögéſt* meg-ſzünteti, a' főtt 's mézzel egyelitett vize.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) El-eſett tagokat meg-épiti az e' füböl kéſzült Ferdö. 2) Gyenge gyomrot haſznos véle kötözni.

145.

KAKUK-FÜ: (kerti) Kerti kakuk-fü, Olaſz kakuk-fü, Kerti temjénfü, Balſam-fü, Demutka, Timus-fü, Ti-

Timián-fü, Méz-fü. *Deák:* Thymus, Serpillum romanum: Thymus vulgaris erectus, foliis revolutis ovatis, floribus verticillato ſpicatis HENR. CRANTZ: *Frantz.* Thym. *Olaſz:* Thymo. *Német:* Thymiankraut, welſcher Quendel.

HASZNAI: Azonok söt hathatóſsabbak, mint a' mezei kakuk-füé.

146.

KAKUK-VIRÁGA: Kakuk pökte-fü, Mezei torma. *Deák:* Cardamine, Floſcuculli, Naſturtium pratenſe: Cardamine pratenſis foliis pinnatis, radicalibus ſubrotundis, caulinis lanceolatis H. CRANTZ. *Frantz:* Creſson de prez, Paſſerage ſauvage. *Német:* Wieſen oder Feldkreß, Wildkreß, Geuchblum.

Nedves mezökön 's útak mellett terem: A' kereſzt forma virágai fehérek 's verhenyegeſſék-is; A' levele olly erös tſipös mint a' torma.

HASZNAI: Azonok, mellyek a' kerti és vizi 's egyéb tormáé, mint irja Petr FRANCUS Flora Francica pag. 151.

147.

KALÁN-LEVELÜ-FÜ: Kalanfü. *Deák:* Cochlearia officinalis foliis radicalibus ſubrotundis, caulinis oblongis ſubſinuatis H. CRANTZ. *Frantz:* Her-

Herbe aux cuilliers. *Olasz:* Cochlia-ria. *Német:* Löffelkraut.

Némelly kertekben termesztik ezt a' füvet; Levelei kalán módra öblösek.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vizelletet* inditt a' zöld-fü ki-préselt és borral egyelitett leve. 2) *Fuladozoknak* ezen formán haszálatos.

148.

KALINTZA-FÜ: Földitemjén-fü, Föìdi fenyö, Közvény-fü, Mezei tzipros, Vadcyprus, Infü, szél-fü, Vadruta, Vadmezei ibolya, Dinnye-fü. *Deák:* Chamæpitis, Iva arthetica, Ajuga, Abiga; Teucrium chamæpitis officinarum foliis trifidis linearibus integerrimis, floribus sessilibus lateralibus solitariis, caule diffuso HENR. CRANTZ. *Frantz:* Jue Muscate, Jue musquée, Jue artetique. *Olasz:* Chamæpityos. *Német:* Erdpin, Feldcypreßen, Schlagkräutlein.

Ez arasni füvetske, az aratás után a' sarjú között találtatik és ugarokon, ollyan mint egy kis fenyö-fátska; Levelei keskenyek, hosszak, olly szagúak mint a' fenyö-fa levelei, vagy fenyö magok: A' sok apró virága, ajakas és sárga.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Kösvény fájdalmai* miatt sinlödök, nagy haszonnal ihatjak ezen füröl fött vizet. 2) *Farsabáskoknak* ezen módon haszálatos. 3) *El-esett tagokat* meg-épitti ez fü, ki iszik róla, és kötözgetteti véle magát.

KÜL-

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *El-eſett tagú* Embereknek ennek Fördeje kiváltképen haſználatos, kötözni-is jó ez füvel azokat, apróra vagdalván és zuzván a' zöld-füvet. 2) *Kelevényeket, és ſebeket* gyógyitt, mézzel öſzve keverve azokra kötettetvén.

149.

KÁLMOS. *Deák:* Acorus verus ſ. Calamus aromaticus officinarum BAUHINI p. 34. *Frantz:* Calamus aromatique. *Német:* Calmuß.

Alló tókban és motsárokban terem; ollyan mint a' káka; Virágai hat levelüek; Terem Lengyel Országban-is Vilna Várossánál; de még egéſz Frantzia Országban nem találtatott ez fü, mint ott laktomban a' Tudos Emberek ſzavaiból értettem vala.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Ki nem ehetik* ez fü friſ gyökerét ſzelje kerekdedre 's egye. 2) *Nehéz emeſztését* a' gyomornak ezen úton helyre hozza. 3) *Katarúſos 's köhögö* Vén Embereknek haſznos a' gyökér pora, tiz gránra gyakran bé-vévén azt.

150.

KÁNYA-FÜ. Seb-forraſztó-fü. *Deák:* Sophia Chirurgorum, Sophia Dodonæi, Accipitrina: Siſimbrium Sophia, petalis calice minoribus foliis decompoſito-pinnatis HENR. CRANTZ. *Német:* Habichkraut, Soſienkraut.

Ez fü árkok és régi falak mellett böven terem, bokroſſán, és a' virági kereſzt formák aprók sárgak; A' levelek gyengyék.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Geleſztákat* meg-öl e' fü és a' magvai. 2) *Vérhaſt* meg-állíttanak az apró veres magotskák, ha ki gyakran egy drakmat vagy fel kalánba féröt belölök meg-eſzik.

KÜLSÖ HASZNAI: Lábſzáron lévö ſebek vagy Lukas ſebeket ez fü pora bé-gyógyítja.

Nóta: Némellyek a' Geniſtát nevezik kánya-fünek, de helytelenül.

151.

KAPOR: (kerti) Kerti kapor. *Deák:* Anethum: Anethum involucro neutro & ſeminibus compreſſis. *Frantz:* Aneti. *Olaſz:* Aneto. *Német:* Dill.

Házi kertekben-is önként elég terem; A' ſzára erös.

BELSÖ HASZNA: *Sürü nyálat* ember melléböl ki-tiſztitja ez fü, meg-főzetettvén vizben és mézet tévén belé.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Dagadáſt* meg-lohaſzt a' meg-zúzott zöld-fü, midön fel-köttetik. 2) *Tsuklást* meg-ſzünteti, ha a' hasra és gyomorra kötik. 3) Almatlanságban a' kaporból kéſzült Lábviz haſználatos. 4) *Hasfájáſit* mellyek meg-rekedt ſzelektöl vagynak, a' kapor magvai meg-törve, és fel-kötve meg-ſzüntetik.

152.

KAPOR (mezei) Mezei kapor, Medve gyökér. *Deák:* Meum, Anethum urſinum: Athamanta meum foliis capillaribus, ſeminibusque glabris

ſtrictis H. CRANTZ. *Frantz*: Mu, Fenovil ſauvage. *Olaſz*: Meo, Finochiello. *Német*: Beerendill, oder Beerenfenkel.

Mint a' kapor olly magoſſán nő, és a' levelei is ollyanok: Hegyeken terem; A' gyökerének kedves illatja vagyon. Medve gyökérnek pedig neveztetik, mivel a' töve eleje köröskörül ollyan ſzörös, mint a' Medve. Nemes Heves Vármegyében egykor egy Uri Házhoz vi etettvén, utamban haſonló füveket leltem.

BELSÖ HASZNA!: 1) *Fulladozók* a' gyökere porát gyakran egyék huſz gránig. 2) *Hideglelést* ſzüntetik a' magvai rágván azokat. 3) *Gyomorban* lévö sürü nyálat el-oſzlatja a' fent emlitett por. 4) *Hóſzám el-állását* meg-inditja a' gyökere, ha fél latot egy ittze vizben főzvén, arról mindennap regvel éhgyomorra melegen iſzik valaki.

KÖZ HASZNA: A' tehenek igen ſzeretik ezt a' füvet enni, élvén pedig véle böv és jó tejet adnak. Egyéb ſzarvas marha pedig töle meg-erösödik 's meg-is hizik.

Nóta: 1) Azt irja DIOSCORIDES, hogy ha valaki igen böven él ez fü gyökerével, tehát fö-fájást okoz nékie. 2) Öſzſzel leg-jobb e' gyökeret ki-ásni.

153.

KAPOR (olaſz) Olaſz kapor.

Deák: Foeniculum: Anethum foeniculum fructibus ovatis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Fenovil. *Olaſz*: Finocchio. *Német*: Fenikel.

Ez-is a' kertekben önként terem; Levelei ſzárai ollyak mint a' Kaporé, tsak hogy világos zöldek

és

és kevéſsé vaſtagabbak 's nagyobbak, ſzaga az egéſz fünek ollyan mint az Anisé. Vad-Anisnak-is lehetne nevezni.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Köhögö* ember igyék a' gyökeréröl fött vizet. 2) *Himlös gyermekeknek-is* haſznos illy vizet inniok adni, ha igen nagy hévséggek nintsen.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Aſzſzonyok* tejet bövittik 'a' magok, mellyeket gyakran rágjanak. 2) Homályos ſzemüeknek-is jó ez magokat gyakran ſzájokban forgatni.

KÖZ HASZNAI: A' méhek ezt a' füvet igen kedvellik.

154.

KÁPOSZTA (tsipkés) Tsipkés kápoſzta, Kék kápoſzta, Fodor kápoſzta, Haraſztos kápoſzta. *Deák:* Braſſica criſpa, olus atrum. *Frantz:* Chaut creſpe. *Olaſz:* Verze. *Német:* Blauer Köhl, Winterköhl.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Mely-fájos* Embereknek, és köhögösöknek igen haſznos ezt a' kápoſztát jól megföve enni, a' Levét pedig kalanánként hörpö getni. 2) *Vér-folyásban* a' magvait meg-kell törni vizben 's ez vizet inni.

Nóta: Hogy e' kápoſzta édeſsebb izü légyen, a' Ház fedelére kell rakni, hogy a' dér és hideg jól meg-tsipje.

155.

KÁPOSZTA (erdei) Erdei kápoſzta, Vad haraſztos kápoſzta. *Deák:* Scandix, Pecten veneris: Scandix pecten veneris ſeminibus lævibus roſtro longiſſimo H. CRANTZ. *Frantz:* Peigne de Venus. *Német:* Hechelkamm, Nadelkörffel.

A' Gabonák közt terem; Levelei a' Turbolyához haſonlíttanak; A' tetején apró ſehér virágotskák vagynak; A' magvai olly hoſzſzan ſel-felé állanak mint egy ſésü fogai.

KÜLSÖ HASZNAI: *Derik fájásról* Ferdöt haſznoſſán kéſzittenek belöle.

Nóta: Régenten kapoſzta gyanánt éltenek e' füvel az ö gyengeségében; melly a' gyomrot nem terhelli úgy meg, mint a' több kápoſztak.

156.

KAPOTNYAK: Kopottnyak-fü: Mogyoró allya. *Deák:* Aſarum: Aſarum europæum foliis reniformibus obtuſis binis H. CRANTZ. *Frantz:* Cabaret, Oreille d' homme, Narde ſauvage. *Olaſz:* Aſaro. *Német:* Haſelwurz.

Mogyoró-fák alatt és nedves Erdökben terem: A' ſetét zöld veſe forma és hoſzſzú kopaſz ſzárakon álló (az honnét a' kopottnyak-fü neve-is eredhetett) leveleknek tövében, hoſzſzú gyenge ſzárakon állanak a' virágok, kik három réſzre mint egy el-ſzakaſztva látt-

tattnak, jó illatúak. A' leveleknek és a' vékony hoſzſzú botkos gyökerének mint a' borsnak olly erös ſzagok és izek vagyon.

BELSÖ HSAZNAI: 1) *Hideglelös* erös természetü embereknek, ha fél drakmára bé-agyggyák a' gyökere porát, azt eröſſen purgálja fel és alá felé. 2) *Vizi betegséghen* ſetrengöknek nagyobb haſzonnal adatatthatik. Ataljában mint ártalmas füvet jobb eltávoztattni.

157.

KARORÉPA. *Deák:* Napus; Braſſica napus, radice cauleſcente fuſiformi H. CRANTZ. *Frantz:* Navet Naveau. *Olaſz:* Napo, Navene. *Német:* Steckruben, franzöſiſche Ruben, Pfoſchen.

Ez répanak a' neme, melly hoſzſzú és vaſtag tövü, kivül ſzürke belöl fejér a' töve, erös izü de jó ſzagú; levelei a' retek leveleihez haſonlok. Frantzia Orſzágban egéſz Holdokkal termeſzteni láttam.

BELSÖ HASZNA: Nem nagy vagyon, mert nehéz emészthetü és keveſet tápláló répa ez.

KÖZ HASZNA: Magvaiból olajt kéſzitteni lehet, de ſzappan-is kéſzitetthetik belöle.

Nóta: Melly karorépa önként a' mezökben terem, azt Tátorjánnak nevezik.

158.

KÁRTIFIOLA: *Deák:* Braſſica cauliflora. *Frantz:* Chon fleur. *Német:* Carviol, Blumenköhl.

Nóta: Ennek virágos feje könnyebb emésztetü, úgy hogy az ebböl készült levesekkel a' beteg embereket-is tápiálgatni lehet.

159.

KASSAI ROSA: *Deák*: Lychnis noctiflora C. Bauhini. *Német*: Wilde zu Nacht riechende Basilien.

Ennek a' fünek természetéröl és hasznáról semmit se tudok irni egyebet, hanem hogy nappal szag nélkül vagyon, nap le-nyugta után pedig azonnal a' fako szinü harang forma virágai kedves illattal tellyesſek; Kertekben szokták termeszteni.

Nóta: Mísféle füveket-is a' Magyarok nevezenek Kassai rosának.

160.

KATTANG-KORO, Katlan-koro, Vad-cikoria, Napután-nézö-járó-fü. *Deák*: Cichorium sylveſtre, Intybus erraticus, solsequium coeruleum: Cichorium intybus caule simplici foliis dentato sinuatis. *Frantz*: Chicorée, Endivie sauvage. *Olasz*: Cicora. *Német*: Wegwarth, Wegweiß.

Ez a' koro mindenütt terem útakon, út-félen; Virágai szép kék szinüek, kerekdedek.

BELSÖ HASZNA: 1) *Sárgaságot* meg-gyógyitja a' nyers gyökér ki-nyomott leve, a' ki azt gyakran iszsza. 2) *Májnak 's Lépnek* keménységeit ezen formán meg-lágyitja.

161.

161.

KATIKA-RÉPÁJA-FÜ: Siſak-fü. *Deák*: Napellus, Aconitum coeruleum. *Frantz:* Chapperon de moyne. *Olaſz:* Napello. *Német*: Münchskapen, blau Eiſenhütlein.

Nóta: Ez felette mérges fü. Ember magaſságnira nö; Terem magas hegyeken, Erdökön, kertekben-is termeſztik, de bár ne termeſztenék, mert akár barom, ha meg-eſzi valami réſzét, hamar meg-hal töle mint régenten AVICENNA-is meg-jedzette. A' ſzára verhenyeges, töredékeny; Levelei hoſzſzú ſzáron állanak, hat réſzre oſzlók, hátaikon hamuſzinüek; Virágjai nagyok, kékſzinük, Siſakhoz vagy Barátkuklájához haſonlittok. Gyökere ollyan kerekded mint a' répa.

162.

KETSKE-FÜ: Vad-ketske-fü. *Deák:* Doronicum: Doronicum pardalianches foliis cordatis obtuſis denticulatis; radicalibus petiolatis, caulinis amplexicaulibus H. CRANTZ. Doronic. *Német*: Gemſenwurz.

Ez fünek ſzára két araſzni, gömbölyü, ebből ſok apró ſzáratskák ſzármaznak, mellyeknek tetejében a' tsillag-fü virágához (Aſter) haſonló és ſárga virágok állanak; Levelei nagyok, ſzéleſſek, kevéſsé kerekdedek, zö'dek, ſzöſzöſſek; A' gyökerei fehérellök, a' Scorpiokhoz haſonlittok, édes iziüek. Terem magos hegyeken Magyar Orſzágban, Auſtriában, Styriában, Tyrolisban, Kertekben-is termeſztik.

HASZNAI: *Szedüllsröl* és egyéb nyavalyákról a' gyökereit ſokan ditsérik; De nagy Tudományú és hitelü Emberek mint GESNERUS, LINNÆUS és CRANTZ UR, gyanúságban hozzák ezen haſznait: Jobb tehát addig véle nem élni, mig a' Böltsek ez plántát jobban meg-visgálják.

163.

KETSKE-RUTA. *Deák*: Galega, Ruta capraria: Galega officinalis, leguminibus ſtrictis, erectis; foliolis lanceolatis, ſtrictis nudis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Galega. *Olaſz*: Laveneſe, o. Lavamini. *Német*: Geißkraut.

Nedves helyeken és patakok mellett terem ez, mint a' vad-lentsének (vitia ſylveſtris) vagy mint a' Ledneknéknek ollyak a' levelei, egymás ellenébe egy egy áll, és hegyes; Virági bokroſſan vagynak, fejér és veres ſzinüek.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Himlös* gyermekeket igen haſznos e' füröl kéſzült fött vizzel itattni. 2) *Patitsos* ſzemélyeknek-is javallom ez italt. 3) *Peſtis* idején-is javaltatik ez fü étele és itala, de akkor etzetben kell áztattni.

164.

KETSKE-SZAKÁLLU-FÜ, Szilfa-levelü-fü. *Deák*: Ulmaria, Barbacapræ, Reginaprati: Spiræa ulmaria foliis pinnatis: impari majore lobato floribus cymoſis H. CRANTZ. *Frantz*: Reine de prez. *Német*: Geisbart, Weisbart, Bocksbart.

Te-

Terem folyok mellett és nedves mezökön; Levelei az apró bójtorjánhoz hasonlittanak; Virágai fürtösſen függenek, fehérek, jó szagúak.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vérhaſt* és egyéb vérfolyást a' levelek meg-állittanak, a' ki az azokról fött vizet iszsza: 2) *Forró betegségben* ki iszik ezen füröl meg-épül. 3) *Vértköpö* embernek-is haſznál illyen módon.

KÖZ HASZNA: Virágai muſtban hányatattván borát kedves illatúvá téſzik.

Nóta: A' Caprifolium-is ketske-szakáll-fünek neveztetik.

165.

KENDER (ſzelid) Szelid kender. *Deák:* Cannabis ſativa. *Frantz:* Chanvre. *Olaſz:* Canape. *Német:* Hanff.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Ondofolyásban* lévö ſzemélyek, Lidertzeſek, köhögöſsök meg-épülnek, ez kender magvainak meg-étele után. 2) *Magnak ſzüntelen* való folyását, meg-állitják a' kender magvai. A' zöld fünek pedig néminémü mérges terméſzete vagyon. GALEN RAIJ és KÆMPFER ſzavai ſzerént.

KÖZ HASZNAI: 1) A' Tyukok táplálttattván a' kender magokkal bövebben tojnak. 2) A' Lovakat ha a' zöld kendernek leveleivel meg-törölgetik, ſemminémü féreg réájok nem ſzáll.

Nóta: Nem jó a' kendert halas tókban áztattni, mert mind el-veſznek miatt a' halak: De igen ártalmas ivó vizekben-is áztattni, mert azokat dögleleteſsekké téſzi.

166.

KENDER (vad) Vad-kender, Vizi kender, Vizi gyopár, Máj gyógyittó-fü. *Deák:* Eupatorium cannabinum ſeu vulgare: Eupatorium cannabinum officinale, foliis digitatis H. CRANTZ. *Frantz:* Eupatoire batard. *Olaſz:* Terzola. *Német:* Waſſerdoſt.

Meg-kell jedzeni, hogy háromféle ez a' vizi kender vagy Eupatorium: Az Egygyik, mellyröl irt MESUE melly az Ageratum; Máſik a' Görögöké, melly az Agrimonia vagy apróbojtorján; Harmadik az AVICENNAjé melly a' mienk; ennek kender forma a' levele, vizes árkok ſzélein terem.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Májnak keménységet* meg-lágyitják ez fü levelei, a' ki ezekröl gyakran iſzik. 2) *Fulladozoknak-is* haſznos igy véle élni. 3) *Vizellet* el-állását meg-inditja.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Lábaknak vizes dagadását* meg-lohaſztják ez fü levelei, ha borban főzetettvén azután reá rakatattnak. 2) *Tököſséget* gyógyitt ezen formán a' ſzemérem teſtre kötetettvén. 3) *Rühes* emberek a' zöld-fü ki-nyomot levét keverjék öſzve etzettel és sóval, és ferdés után kennyék-meg tagaikat véle.

KÖZ HASZNAI: 1) Kehes lovakkal és ſzarvas marhákkal haſznos e' füvet meg-etetni. 2) A' ſzáraz fü füſti minden férget el-üz a' házból.

167.

KERESZT-FÜ. *Deák:* Cruciata: Cruciata hirſuta C. BAUHINI. *Frantz:* Croiſette. *Német:* Creuzwurz.

Ez

Ez Gabonák között terem, Szent Antal-fü (Gallium) neme: a' mint-is LINNÆUS-is CRANTZ UR. Valantia neve alatt recenteálják.

BELSÖ HASZNA: 1) Fö-fájást enyhitt az füröl való Théa forma ital. 2) *Korságot* gyógyít ez fü akár mint éljen véle az ember.

KÜLSÖ HASZNA: Serült embereknek kiváltképen haſználatos ez az fü.

168.

KÉT-LEVELÜ-FÜ: *Deák*: Bifolium, Ophris bifolia; Ophris ovata bulbo fibroſo, caule bifolio, foliis ovatis, nectarii labio bifido LOBELII. *Frantz:* Double feville. *Német:* Zweyblatt.

Ez nedves és árnyékos helyeken terem, ollyan a' két levele, mint a' fejér hunyoré, vagy inkább a' ſzéles levelü úti-füé; Virágai tetejeben úgy állanak mint az ökörfarkkorojé, mellyek sárgállok.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Tsontok törlését* öſzve forraſztja e' fü, kötöztettvén azok véle. 2) *Sérvéſes* ſzemélyeket-is haſznos vele kötözgetni.

KÖZ HASZNA: A' ki-nyomott zöld fü leve ember hajját feketére változtatja.

169.

KIGYOTRANG: Anya-fü, Sárkány-fü. *Deák*: Dracunculus major MATTHIOLI. *Frantz*: Serpentaire. *Német*: Drachenwurz, Natterwurz.

Ez sül-fünek, (Arum) a' neme; Levelei ollyak mint a' nyil-füé, (ſagittaria.) Vagyon kiſſebb ſzabáſu-is, és harmadik melly a' vizben terem és Dracu-

cúnculus Aquaticusnak neveztetik: Mind a' háromnak pedig azon haſznai, melly a' sül-füé; de a' vizben termö a' többinél gyengébb erejü. Ezen kivül némelly kertekben találtatik, egy kedves illatú kigyotrang-fü, melly inkább Anya-fünek neveztetthetik, az Iſtenſa névü fühöz ſokat haſonlitt, a' honnét-is némellyek nevezik ezt igy: Dracunculus ſive Abrotanum mas linifolio acriori & odorato. LINNÆUS pedig az Artemiſiak közzé helyheztette, haſonlóképen CRANTZ Ur-is, ki-is nevezi ekképen: Artemiſia Dracunculus foliis lanceolatis glabris, integerrimis.

BELSÖ HASZNA az utólsónak ez, hogy haſaláta gyanánt eſzik, a' bé-vett Eledeleket könnyen meg-eméſzthetökké téſzi, mivel a' gyomrot 's egyéb belsö réſzeket meg-erösíti.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Fogfáját* és Iny-dagadását meg-ſzünteti e' fü, borban főzetettvén, 's ez illy borral a' ſzáját gyakran moſogatván.

170.

KIGYÓ-FÜ: Magyar-Orſzági kigyó-fü. *Deák*: Serpentaria Panonnica. *Frantz*: Viperine d' Hongrie. *Német*: Ungariſches Schlangenkraut.

Én Anno 1758-dik Eſztendöben, Nemes Fehér Vármegyében tett Utazáſimban eztet az füvet az ö virágzásában találtam: És nevezem ekképen: Serpentaria pannonica, cauliculis infirmis productis humifuſisque, foliis cordato oblongis, floribus ſeſſilibus ſolitariis. Egyébként az Ariſtolochiák (Farkas-almák) nemeihez tartozik ez-is.

HASZNAIRA nézve úgy vélem, a' Virginiai Serpenteriától talám nem ſokat külömböz, de jövendöben a' Probák ezt jobban meg-mutatják.

171.

KIGYO-NYELVÜ-FÜ : Szent György füve. *Deák*: Ophioglossum, Lingua serpentina: Ophioglossum minus subrotundo folio Bauhini. *Frantz*: Langue de serpent, Herbe sans coste. *Olasz*: Lingua serpentina. *Német*: Natterzünglein.

Ennek egy kövér leveletskéje vagyon, melly a' vizi úti fühöz hasonló; Mellyből egy hoszszú kigyó-nyelvhez hasonló kis száratska ki-növe vagyon. Terem nedves mezökben a' hol-is csak Pünköst havában találtattható.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Sérülést* gyógyítt e' füvetske, ki véle testét kötözteti, Rajus javallása szerént. 2) *Uj sebeket* tisztittanak levelei borban ha meg-fözik és azokat fel-rakják.

172.

KIRÁLY DÁRDÁTSKÁJA. *Deák*: Hastula regia; Asphodelus ramosus caule nudo, foliis ensiformibus, carinatis lævibus. H. Crantz. *Frantz*: Aphrodille, ou Ache royale. *Olasz*: Affodillo, Centocapi. *Német*: Goldwurz.

Ez fü úgy nö-fel mint az ökörfarkkoro; A' Liliomhoz hasonló sok virágai a' tetején-is úgy állanak sürüen, mint az ökörfarkkorojé, a' honnét némellyek nevezik igy: Asphodelus Liliaceus; A' gyökere-is a' Liliomához hasonló. Terem kövér földben

ben, mezön és Hegyen, innét máſok nevezik ekképen: Pſeudo-aſphodelus alpinus.

BELSÖ HASZNA: *Sárgaságot* el-hárit a' gyökerének ki-nyomott leve, ki azt gyakran iſzſza.

173.

KOLOKA. Imergyökér. *Deák*: Imera pannonica.

Nóta: Ez a' tüskés levelü vizben termö-fü. N. Veſzprém Vármegyében egy bizonyos tóban terem. Igen mérges fü ez, mert az embert, és a' barmokat hamar meg-öli.

174.

KOMLÓ. *Deák*: Lupulus, Humulus Linnæi. *Frantz*: Houblon. *Olaſz*: Lupulo, Bruſcandole. *Német*: Hopff.

Itt Debretzemben ez fü a' ſerfözésre különös helyen termeſztetik. Sövények mellett-is terem és azokra fel-fut.

BELSÖ HASZNA: *Geleſztákat* meg-öl a' komló téjben fözetettvén.

KÜLSÖ HASZNA: *Fitzamodott* tagokat vagy ütés által meg-romlott tagokat haſznos e' füvel köztettni.

KÖZ HASZNA: A' gyenge jövéſit ſzint úgy mint a' Spárgát meg-lehet enni, és azon haſznai vagynak.

175.

175.

KONKOLY. *Deák*: Nigellaſtrum, Agroſtemma Linnæi, Lychnis ſegetum major C. Bauhini. *Frantz*: Niel batarde. *Olaſz*: Githone. *Német*: Rade.

Nóta: Ez ſünek Githago a' neve Tragusnál, és Pſeudo-Melanthium Matthiolusnál; A' Gabonák közzül ki-kell irtani, mert a' liſzti a' kenyeret meg-ſavanitja.

176.

KORIANDROM (kerti) Kerti koriandrom, Tzigány petreſelyem, Sobrák-bori-fü: Sobra-bori-fü. *Deák*. Coriandrum: Coriandrum ſativum fructibus globoſis Henr. Crantz. *Frantz*: Coriandre. *Olaſz*: Coriandro. *Német*: Cortander, Wanzendill.

Ezt némelly kertekben termeſztik, mint a' petreſelyem olly magasra nö; Levelei az aranyos paprad (Adianthum) leveleihez haſonlittanak, de azoknál nagyobbak. Az egéſz fünek gömböly ü magvaival együtt olly nehéz ſzaga vagyon mint ſzintén a' Büdös férgek vagy Tzimazoknak a' ſzaga. A' magok ugyan meg-ſzáradván kedves illatúvá válnak. De mig nyerſek a' füvel együtt mint oda fel-emlittém ollyan büdöſek, melly okból-is ez füvet némellyek ártalmasnak lenni hirdették, de ebben valóság nintsen.

BELSÖ HASZNA: 1) *Fö-fájáſt*, melly gyomor gyengeségéből eredett el-hárit a' magva, gyakran rágatattván és le-nyeletettvén. 2) *Has-fáidalmait* a' meg-rekedett ſzelektöl, mellyek eredtek, ezen módon tsillapitja.

KOZ

KÖZ HASZNA: A' muſtban vagy borban a' ſzáraz tört magok botsátattván, Muskatály ſzaguvá teſzik azt.

177.

KORIANDROM: (mezei) Mezei koriandrom, Fekete koriandrom, Fekete mák, Fekete kómeny fünek pedig nem helyeſſen neveztetik. *Deák*: Nigella, Melanthium, Gith: Nigella petalis ſubtricuſpidatis foliis ſubpilofis. H. CRANTZ. *Frantz*: Nielle barbue. *Német*: Schwarzer Coriander.

Kertekben-is termeſztik, mezökben pedig az önként termö fokkal alatsonyabb; Levelei olly gyengek mint a' kaporé; Virágai világos kékek; Magvai a konkolyhoz haſonlók ſzinekre és formájokra nézve, de kézzel dörsöltettvén kedveſſen illatozok.

KÜLSÖ HASZNA: *Ptrüſzſzentö* erös ereje vagyon ez fü magvainak, mikor vizben öſzve töretettnek, és az a' viz fel-ſzivattatik.

178.

KORSOTSKA-FÜ. *Deák*: Sium aquaticum: Sium ſive apium paluſtre foliis oblongis C. BAUHINI. *Frantz*: Berle, Ache d' eau *Olaſz*: Sio. *Német*: Waſſereppich, Froſcheppich.

Folyok mellett és Toltsákban terem.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vizelletit* inditja, ki él véle. 2) *Förenyt* a' vesékből ki-hajtja illy formán.

Né-

Nóta: Ezt másként Iſten-korſotskájának nevezik, de vétek igy nevezni. A' Helxinét vagy Cis-ampeloſt-is Iſten-pohárkája-fünek nem helyeſlèn nevezik.

179.

KÖLDÖK-FÜ: Venus-köldöke, Bóldog-Aſzſzony köldöke-fü, ſzerelem taplója, Bab-levelü-fü. *Deák*: Umbilicus Veneris, Cotyledon, Acetabulum, Cotyledon Umbilicus Veneris CLUSII Hiſt. 63. *Frantz*: Nombril de Venus. *Olaſz*: Umbelico di Venere. *Német*: Nabelkraut.

Ez fü régi Epületeknek omladozott kövein, és egyéb köves meleg helyeken terem; Levelei pais formák, virágai töltséreſſek. Öſzſzel terem, télben leveleit meg-tartja, tavaſzſzal virágzik.

KÜLSÖ HASZNA: *Dagadáſokat* oſzlattnak a' levelei, ha meg-törve fel-rakják.

Nóta: In Flora Francica a' Cotyledon és Umbilicus Veneris két külömbözö fünek mondatik lenni: Ellenkezöképen ſzól pedig SIMON PAUL in Quadripartito Botanico. pag. 277.

180.

KÖMÉNY (hegyi) Hegyi-kömény, Vad-kömény, Leſtyán-fü. *Deák*: Seſeli montanum, Silermontanum: Tordylium officinale, involucris partialibus longitudine florum, foliis ovatis laciniatis. H. CRANTZ. *Frantz*: Ser ou

Siler montain. *Olasz*: Seseli. *Német*: Seselkraut, Bergsesel.

Hasonlók majd levelei a' Kerti-köményhez, mellyet Anisnak neveznek, és önként a' kertekben terem. Találtatik hegyen mezön. Magvainak hathatós füszerszám szagok vagyon.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Korságossaknak* hasznos ez fü magvainak, vagy gyökerének porát gyakran fél Drakmát vizes borban bé-adni. 2) *Hószámat* meginditjsák e' magok, ki észi ezeket.

KÖZ HASZNA: Nehezen ellö marhával, ha megetetik e' magokat, meg-könnyebiti azt.

181.

KÖMÉNY: (kerti) Kerti-kömény, Bötsi-kömény, Anis. *Deák*: Anisum: Pimpinella anisum foliis radicalibus simplicibus Linnæi. *Frantz*: Anis. *Olasz*: Aniso. *Német*: Aniß.

Kertekben termesztik; Levelei a' Levistikon-fü leveleihez közel hasonlók, tsak hogy approbbak, gömbölyebbek, és fejérellök.

HASZNAIRA nézve e' fü meg-egygyez a' fellyebb le-irt Olasz kapor-füvel, de ennél sokkal hathatósabb, mert ugyan-is a' Tsets-szopók, midön a' bennek meg-rekedett szelek miatt sokat kinlodnak, ez Anis-mag pora kásájokban, egy kés hegyre férö kevertettvén, ezen kinoktól meg-szabadúlnak.

182.

KÖRONTÓ-FÜ: Körontó gyökerü-fü. *Deák*: Saxifraga rotundifolia alba.

ba. C. BAUHINI. *Frantz:* Caſſepierre, Romptpierre. *Olaſz:* Saxifraga, Saſſifraga. *Német:* Steinbrech, (weiſſer runder.)

Levelei ollyak mint a' földön futó borostyáné, kik a' földön többnyire el-terülnek; virágai fehérek öt levelüek; Gyökere mint meg annyi apró gömbölyü gyökeretskékből áll. Terem köves helyeken; Tseh Orſzágban pedig böven találtatik.

HASZNA: Emberben termett kö ellen lenni mondatik, de H. CRANTZ UR, mint ártalmas füröl ellenkezőképen irt felöle ekképen: Saxifraga radice granuloſa, foliis reniformibus lobatis; acris multum diuretica habetur, ſed quod infida exoleta.

183.

KÖRTVÉLYFA LEVELÜ-FÜ.

Lemonya-fü. *Deák:* Pyrola; Pyrola rotundifolia ſtaminibus adſcendentibus, piſtillo declinato. HENR. CRANTZ. *Frantz:* Pyrole. *Olaſz:* Pyrola. *Német:* Wintergrün, Waldmanngold.

A' levelei gömbölyegek, Simák, terem hegyeken, egéſz télen zölden marad.

BELSÖ HASZNA: *Sirüléſeket és ſebeket* meggyógyítja, ki borban meg-főzi 's úgy iſzſza.

KÜLSÖ HASZNA: *Uj ſebeket* hamar gyógyíttanak az réájok kötöztetett és meg-zuzott zöld levelek.

Nóta: Más Pyrolaról emlékezik LONICERUS, melly réteken terem, és nevezi igy: Limonium pra-

tenſe, Wißen Mangold: Ez fü-is veres borban megfözve, a' nagy Has-folyáſt meg-állitja, és külsöképen fel-köttetvén, mindenféle tüzes dagadáſokat meg-ſzüntet és el-oſzlat.

184.

KÜKÖRITS. (kék) Kék-kükörits, Kükirtz, Kükertz, Kökörtſin, Kökörtyén. *Deák*: Colchycum: Colchycum autumnale foliis lanceolatis erectis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Colchique, Mort au chien. *Olaſz*: Colchico. *Német*: Zeitloßen, Herbſtblumen, Nackichte Huren.

Öſzſzel eleget láthatni, a' mezökön, réteken, parlagokban; Töltséres forma kékellö virágai vagynak, kiknek üres fejér hoſzſzú ſzarok a' föld ſzinén áll.

Nóta: Minden réſzei ez fünek olly mérgeſſek, hogy ha ki meg-eſzi azt, kevés idö alatt a' bélit öſzve ſzaggatja.

185.

KÜKÖRITS (fekete) Fekete kükörits, Leány-kökörtsin, Ló-kükerts. *Deák*: Pulſatilla, Herbaventi: Anemone pulſatilla vulgaris ſaturatiore flore CLUSII. *Frantz*: Coquelourde, Paſſefleurs, Pulſatille. *Német*: Kuchenſchell, Oſterblumen.

Kö-

Kövér fövenyes helyeken 's Erdökben-is terem; Levelei erösſèk, murokrépa leveleihez haſonlók mig gyengég, azután el-ſzéledök; Virága tſillagos, ſetét zöld; Gyümöltse akkora mint egy dió, gömbölyü, ſzürke ſzörös, vagy ollyan közel mint egy tüskés vagy sül diſznó; Gyökere a' Bába-kaláts-fü gyökeréhez haſonló ſzinre, de édes izü hoſzſzú. A' Papits (Anemone) nemeihez tartozik e' fü: Némellyek kik az Anemonekat Boglár-virágok (Ranunculi) nemeihez ſzámlálják, ezt a' kükeritst-is ide ſzerkeztetik.

BELSÖ HASZNAIRA nézve az ujjabbak ártalmasnak tartják ezt, de nem rég M. D. Ant. Störck Ur Felséges és kegyelmes KIRÁLYNÉ MÁRIA THERESIA Aſzſzonyunknak Udvaré Elsö Orvoſsa, és Tanátsoſſa, ez fünek különös belsö haſznairól egy könyvetskét irt, mellyben a' fü-is lerajzolva vagyon.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Farſabáſok* köſsék-fel a' meg-zuzott leveleket. 2) *Szömöltsöt* el-veſzt a' fü leve áztattván azt véle. 3) *Az eves ſebeket* tiſztitja azon fü leve. 4) *El-eſett* és hult tagokat, ha kötözik véle meg-élleſzti 's meg-melegitti.

KÖZ HASZNA: Lovaknak nehezen gyógyuló fekélyeit, ez füvel meg-lehet tiſztittani 's gyógyitni.

Nóta: Pulſatilla melly ſetétkék neveztetik Ló-kökörtsény, Ló-kükörts, fekete kükürts: Clusius pedig emlékezik e' füröl ekképen: „ Caeterum Pul„ ſatillae vulgaris paſſim hic (nempe in Hungaria) „ inveniuntur duo genera: Unum praecocius craſſiore „ folio flore ampliore et dilutiore, quod ab Hunga„ ris Ló-kekertsin, id eſt: equina pulſatilla dicitur; Al„ terum non adeo praecox folio minutius inciſo, flo„ re minore et ſaturatius purpuraſcente, quod Ungari „ Leány-kertsin h. e. Virginis pulſatillam appellant.

186.

KÜKÖRITS (sárga) Sárga kükörits, Káſa virág, Kankalin, Kankalék, Tavaſzi-fü, Tavaſzi-virág, Szent Péter kultsa, Szent György virága, Keſztyüvirág. *Deák*: Primula veris, Flos Paralyſeos, Verbaſculum pratenſe odoratum Bauhini: Primula veris officinalis limbo corollarum concavo. Henr. Crantz: vel Primula foliis rugoſis, hirſutis, ſpica inclinata, flore odorat. Ejusdem in M. M. T. I. pag. 95. *Frantz*: Prime vere. *Német*: Schlüßelblumen, Himmelsſchlüßel, Sanct Petersſchlüßel, Gichtkraut.

Ez egy araſzni fünek keſztyü-forma virágai vagynak; Levelei tövéröl fel-felé állanak gömbölyegek, ſzöröſſek; Virágai sárgák, jó ſzagúak. Terem nedves Erdökön és réteken, Tavaſzkor virágzik.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Köſzvényes* ember ez füvet és virágát forró vizzel öntse-meg 's azt igya. 2) *Vesében* lévö követskéket a' virágok ki-hajtjak, ki azokat a' fellyebb mondott móddal iſzſza.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Guta-ütött* Embereket, kik ſemmi tagokat nem birják, javallom ez füböl kéſzült Fördöben föröſzſzék. 2) *Podagrás* lábu emberek köſsék a' virágokat a' fájdalmas láb fejére 's talpára.

187.

187.

LÁB-MOSO-FÜ. Sárga liliom. *Deák:* Hemerocallis corollis flavis. H. CRANTZ. *Frantz:* Hemerocalle, Lil jaune. *Olasz:* Giglio salvatico. *Német:* Heydnische Lilien, rothe Goldlilien.

Ez liliom neme, Halmokon, Erdökben, söt kertekben-is termö; Füve, virága, és gyökere a' Liliomához hasonló, csak hogy színére nézve mindenik arany színü.

BELSÖ HASZNA: *Nehezen vizellöknek* fözzék-meg ez füvet borban 's itassák vélek.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Fehér dagadásokat* ez fel-köttetett fü el-oszlatja. 2) *Melynek kemény dagadását* a' meg-zuzott 's fel-köttetett gyökér meglágyitja 's el-mulatja. 3) *A' Kopasz föt* meg-hajasittja a' gyökérnek hamuja mézzel öszve keverve.

188.

LABODA (izetlen) Izetlen laboda, Laboda-paréj, Izetlen-fü. *Deák:* Atriplex: Atriplex hortensis caule erecto herbaceo foliis triangularibus H. CRANTZ & altera: Atriplex hastata, caule herbaceo, valvulis femineis magnis deltoidibus sinuatis Ejusdem. *Frantz:* Arroches de Jardins, Folletes, ou Bonnes Dames. *Olasz:* Atriplice, & Repice. *Német:* Milte, Melde.

A' kertekben termeſztik, söt önként a' paréj közt-is terem 's mezökben; magos ſzárú ſetét zöld ſzinü, három ſzegeletes Levelü-fü ez.

BELSÖ HASZNA az: a' ki meg-főzeti 's megeſzi, hasát lágyitja, mint a' paréj, de e' mellett a' gyomrot el-rontja mint bölts PYTHAGORAS-is nehéz emésztetü eledelnek tartotta ezt, mondván: hogy sárgaságot és vizikórságot okoz.

KÜLSÖ HASZNA: *Kemény dagadáſokra* nagy haſzonnal lehet ez füvet kötni.

189.

LABODA (büdös) Büdös laboda. Öſtör, Öſtör-paréj, kutya-laboda. *Deák:* Atriplex foetida, Chenopodium foetidum: Atriplex vulvaria foliis rhombeo-ovatis, floribus conglomerati axillaribus. H. CRANTZ. *Frantz:* Arroche puante. *Német:* Stinkende Melte.

Ez ganajos és fövenyes helyeken nyárban találtatik, ollyak a' ſetét zöld levelei, mintha fejér porral meg-hintettek vólnának, és ki hozzájok nyul, rólok igen büdös ſzag ragad ujjaira. Vagyon más nemü-is, mellynek levelei nagyobbak, puhák, világos zöldek, nehéz ſzagúak; ezt némellyek Pokolvar nevü fünek lenni tartják.

KÜLSÖ HASZNA: *Méhe* miatt ſzenvedö Aſzſzonynak, haſznos e' füvet a' köldökére kötözni.

KÖZ HASZNA: Négy lábú állatok ſebjeiben lévö férgeket TRAGUS bizonyittáſa ſzerént, ok-vetetlenül meg-öli éz fü, ha meg-zuzva a' ſebre kötik.

190.

LAPU (ſzéles.) Széles lapu, Édes lapu, Nagy lapu, Bojtorján. *Deák:* Bardana major, Lappa major, Perſonata, Aretium bardana, foliis integris DODONÆI p. 58. *Frantz:* Bardane, Glatteron. *Olaſz:* Lappola magiore. *Német:* Klette (groſſe.)

Ez mindenütt termö füvet a' gyermekek-is esmérik, mert az egy dioni 's gömbölyü bojtorjána, bundájokhoz 's gubájokhoz, hamar hozzá ragad.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Hideglelést* gyógyít a' gyökere fejér borban főzetettvén, 's azt a' bort ki melegen iſzſza éhomra. 2) *Fövényt és követ* ront a' magva, egy drakmaig valót meg-evén belöle

KÜLSÖ HASZNA: 1) Régi ſebeket a' megzuzott 's fel-rakott zöld levelek meg-gyógyítják. 2) *Fitzamodott* tagokat-is ekképen haſznos a' levelekkel kötöztettni.

KÖZ HASZNA: Melly Juhoknak a' tüdejek véſz és keheſſek, azoknak apróra kell a' lapu gyökerét vágdalni, 's eledelek közt vélek meg-etettni.

191.

LAPU (hegyes.) Hegyes lapu, Keserü lapu, Loſoska, Lorom lapu. *Deák:* Lapatum acutum; Rumex. *Frantz:* Sarelle, Herbe au teigneux, Herbe de patience. *Német:* Grindwurzkraut, Lendenkraut.

Ez-is igen esméretes fü, az árkokban és azoknak ſzélein elég terem; magos ſzelés hoſſzú levelei vannak.

BELSÖ HASZNA: 1) *Harmad napi hideglelést* meg-ſzünteti a' gyökere, mellyet apróra faragván, borban kell főzni és úgy inni. 2) *Sárgaságot* ezen módon a' gyökere gyógyítja.

KÜLSÖ HASZNA: *Koſzos és rühes* Emberek, vajba főzzék-meg ez meg-apritott gyökeret, és kennyek magokat.

Nóta: Ez lapu helytelen neveztetik Lósóskának es ſoskoromnak, mert ez az acetoſa major; Ezen kivül ezen lapunak ſemmi sós ize nintsen.

192.

LAPU (vizi) Vizi lapu. *Deák*: Lapathum aquaticum, Rumex Hyppolapatum H. Crantz. *Frantz*: Grande parelle. Parelle de marais. *Német*: Waſſerklette, Waſſerampfer.

Terem tókban és álló vizekben, haſonló a' közelebb emlitett lapuhoz, csak hogy levelei ezénél ſokkal nagyobbak.

BELSÖ HASZNA. *Sárgaság* ellen a' gyökere igen haſznos, melly a' haſat-is meg-inditja.

KÜLSÖ HASNAI: 1) *Veres dagadáſokra* igen jó rakni a' leveleket. 2) *Köſzvény miatt* dagadozott tagokra haſonló haſzonnal a' levelek rakatattnak. 3) Rühes és koſzos ſzemélyek, főzzék-meg a' leveleit borban, és moſsák azzal teſteket.

193.

. LAPU: (töviſſes) Töviſſes lapu, Kemény lapu, Szamár lapu, Bojtorjános lapu, Koldustetü, Diſznó-mogyoró. *Deák*: Xanthium, Lappa minor. C. BAUHINI. *Frantz*: Gloutteron petit. *Olaſz:* Lappa minore. *Német*: Igelsklette, kleine Klette.

Ez fü házi udvarokon, árkok mellett terem; a' gyümöltse egy nagy mogyoroni, de tüskés mint a' maſzlag.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Ráksülre* jó a' leveleket rakni. 2) *Dagadáſokat* ezen módon a' levelek el-oſzlatnak. 3) *Ütés által* öſzve gyült vért ez leveleknek fel-kötéſe el-oſzlatja.

194.

LEDNEK: Bükkön, Lödnök, Vad-lednek. *Deák*: Ervum, Orobus: Orobus pannonicus CLUSII. *Frantz:* Ers. *Olaſz:* Ervo, Orobo, Moco, Robeglia. *Német:* Erven.

Ollyan forma mint a' Borsó-fü, piros a' virága; A' magva gömbölyü verhenyeges; A' magva héja vagy tartója görtsös. Terem Erdökben.

BELSÖ KÉPEN a' magvával akár mi módon élni ártalmas.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Szeplöket* az ábrázatról el-veſzti a' magok liſzti mosván azzal azt. 2) *Dagadáſokat* meg-lágyitt a' magoknak liſzti pép-formára midön fel-kötik.

KÖZ

KÖZ HASZNA: Az ökrök meg-hiznak e' fütöl, magvait pedig a' Galambok kedvellik.

Nóta: Varjú borsónak-is nevezik, de ezt inkább az Onobrychisre az az szamár-herére illik, muhar-kölesnek és Tsir-kölesnek pedig épen nem jól mondatik.

195.

LEN. (vad) Vad-len. *Deák:* Linum sylveſtre ſeu Linum erraticum, Pſeudolinum: Linum ſylveſtre latifolium hirſutum flore coeruleo. J. BAUHINI. *Frantz:* Lin ſauvage. *Olaſz:* Lino. *Német:* Leindotter, wilder Flachs.

N. Nagy Györ Városſa Fundusán az útak mellett elég terem; A' fü egy réſni magos, kerek a' virága, ſzép kékſzinü, de könnyen el-hulló.

KÜLSÖ HASNA: *Kemény dagadáſokat* eloſzlat e' fü, midön virágával együtt, iros vajban főzik és úgy fel-kötik.

196.

LEN (apró) Apró len, Angliai len, Beleket indittó len. *Deák:* Linum catharcticum anglorum, Linum pratenſe foliis exiguis: Linum catharticum foliis oppoſitis, ovato-lanceolatis, caule dichotomo, corollis acutis. H. CRANTZ. *Német:* Klein Leinkraut, Purgierflachs.

Ez füvetske más-fél arafzni magasra nö; Mind virága mind Gyümöltse a' Lenhez hafonlitt a' virágok pedig fejérek aprók; Levelei-is, igen aprók, keskenyek, rövidek, fetét zöldek. En ezt a' füvet. N. Györ Városfia Fandúfsán a' Kis-Megyeri tón túl lévö kis Halmokon böven teremni láttam, és belöle eleget fzedtem, és most-is egy marékra valót nálam tartok.

BELSÖ HASZNAI: *Köfzvényes és fövenyes* emberek hafzonnal élhetnek ez füvel, mert laxáló ereje vagyon. A' fzáraz füböl fel drakma annyi borkövel bé-vétettvén az hafat meg-inditja; Vagy pedig ez füvet virágoftúl, gyökereftül egy latnira fejér ó borban meleg parásban, vagy meleg fzenben egy éjtzakán meg-kell áztattni, és regvel le-fzürvén melegiben meg-inni, és igen hatalmaffan purgálni fog; téj favoban-is ezen végre meg-lehet fözni.

Nóta: Ezen füvet Bauhinus János az Alfine, vagy Tyukhur nemeihez fzámlálta, de a' mag-tartója (Capfula) és az magva, ez attól nyilvánsággal megkülömbözteti. Lobelius Doctor nevezi igy: Linum fylveftre perpufillum. Clusius pedig igy: Quintum Chamælinum Pannonicum. Vad-leneket pedig ezen kivül négy félét recenfeál, mellyek Hazánkban teremnek, mellyeknek ketteje fzéles levelü, a' többi keskeny levelü.

197.

LEN-LEVELÜ-FÜ, Béka-len, Vad-len, Fa-gyökerü-fü, Hugyos-fü, Gyujtován-fü, Vad-kendernek pedig, helytelenül nevezik. *Deák:* Linaria, Ofyris; Linaria pannonica flore luteo minore. Antirrhinum linaria foliis lanceolato-linearibus, confertis, caule erecto, fpicis terminalibus feffilibus, flo-

floribus imbricatis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Linaire. *Olasz:* Linaria. *Német:* Leinkraut, Harnkraut, wilder Flachs.

Ez kertekben és mezökön önként magoſſan terem, ſokat haſonlit az Ebtéj-fühöz, de levelei megſzaggatattván, fehér nedveſséget nem botsáttanak, mint az Ebtéj nemei; Virágai sárgak, ſarkantyuſſák, innét az Antirrhinum vagy Borju-orru-fü nemeihez ſzámláltatik.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Végbélben* lévö ſülyt igen jó ez füvel kötözni. 2) *Fájdalomnak* vizellö ember fözze-meg téjben e' füvet, 's köſſe kis hasára 's ágyékára. 3) *Szeplöket* az ábrázaton a' fü Succuſſá el-veſzti.

198.

LEN-FOJTÓ PUSZPÁNG.

Deák: Elatine, Antirrhinum Elatine, foliis haſtatis, alternis, caulibus procumbentibus H. CRANTZ. *Frantz:* Elatine. *Német:* Ehrenpreis Weiblein.

A' Gabonák közt terem, föld-ſzint el-terjed; Levelei három ſzegeletüek, gyengék, ſzöſzöſſök; Virági sárgák; Haſonlitt e' fü a' Veronikához, innét neveztetik-is Veronica foemina Fuchſii.

BELSÖ HASZNA: *Vérhaſt* állit e' fünek fött leve, ki meg-iſzſza azt.

KÜLSÖ HASZNA; 1) *Könyvezö ſzemeket* jó ez öſzve zuzott zöld füvel kötözni. 2) *Eves ſebeket* és a' ráksülyt, ez füvel ki lehet tiſztittani.

199.

LENTSE (vad) Vad-lentse, Lednek. *Deák:* Vitia vulgaris femine nigro. C. Bauhini. *Frantz:* Veſſe. *Olaſz:* Afaca. *Német:* Wicken.

Némelly helyeken ezt termeſztik, de önként-is terem, magoſſán nö, mint a' lentsének ollyak levelei; Virági kékek; A' gömbölyü barna apró magvai hoſzſzú hüvelyetskékben rekeſztettve vagynak.

KÜLSÖ HASNA: *Emlöknek keménységét* elóſzlatja a' magokból kéſzült liſzt, mézzel öſzve kevervén azt és úgy fel-rakván.

KÖZ HASZNA: A' Lovak igen kedvellik ez füvet, a' Galambok pedig magvait.

Nóta: Olaſz lentsének hívattatik pedig a' Colutea veſicaria, Schaaflinſen; Ezt kertekben termeſztik, hüvellyei ſzint úgy purgálnak mint a' Senna levelek, de emberben ſok ſzeleket támaſztanak.

200.

LÉP-FÜ. *Deák*: Aſplenium: Aſplenium ceterach officinarum frondibus pinnatifidis, lobis alternis confluentibus H. Crantz. *Német*: Milzkraut, Milzfaren.

Ez fü ſzarvas nyelvü-fü nemeihez tartozik; Magas köſziklák haſadékiban terem.

BELSÖ HASZNA: *Lépe kinek dagadtt és fájos* ez füvet fözze-meg vizben, és lágy melegen regvel és uſonnakkor egy két kis üveg pohárral igyek-meg belöle, egynéhány napokig.

201.

201.

LEVENDULA. *Deák:* Lavendula: Lavendula ſpica, foliis lanceolatis integerrimis ſpicis nudis Henr. Crantz. *Frantz.* Lavande. *Olaſz:* Lavanda. *Német:* Lavender.

BELSÖ HASZNAI: 1) Hóſzámat meg-inditt fél marékni Levendula, három meſzſzely borban főzetettvén, mellyből ehomra egy tséſzere vagy két finsára valót, melegen meg-kell inni. 2) *Szeleket* e' módon ki-hajt.

KÜLSÖ HASZNA: *Taga ſzakadttakat* javallom, hogy ez füvel kötözzék, és belöle kéſzült Fördöben föreſzſzék, de mikor a' viz forr, tsak akkor ſzükség belé vetni a' füvet.

KÖZ HASZNA: Moly nem közelit oda a' hova ez a' fü tétetik.

202.

LEVESTIKON. Löböstök, Vadpetreſelyem, Lestyán-fü. *Deák:* Leviſticum, Hyppoſelinum, Smyrnion: Liguſticum leviſticum foliis multiplicibus, foliolis ſuperne inciſis. Henr. Crantz. *Frantz:* Leveſche. *Olaſz:* Leviſtico. *Német:* Liebſtöckel, Badkraut.

Házi kertekben termeſztik; Levelei a' zeller leveleihez haſonlittanak, tsak hogy nagyobbatskák és ſetét zöldek; A' fünek 's gyökerének erös füſzerſzám ſzaga és ize vagyon.

BELSÖ HASZNA: 1) *Rekedett ſzeleket* inditt a' tizenöt granumra való meg-evödött gyökere, vagy magva porá. 2) *Hóſzám* meg-*állását* meg-inditja, a' zöld leveleknek ki-préselt és fél üveg pohárral bévett leve; vagy e' végre fördöt-is lehet a' gyökereböl és leveleiböl kéſzitteni.

Nóta: Különböz ez a' DIOSCORIDES. Leviſtikomától, melly Olaſz Orſzágban Liguria névü Tartományban terem.

203.

LILIOM. (kék) Kék-liliom. *Deák:* Lilium coeruleum, Iris domeſtica: Iris germanica corollis barbatis, caule foliis longiore multifloro, floribus inferioribus pedunculatis. H. CRANTZ. *Frantz:* Flambe, Iris. *Olaſz:* Iride. *Német:* Vielwurz, Blauſilgen.

BELSÖ HASZNA: 1) *Fulladozoknak* a' gyökere poráből huſz granumot minden nap kétſzer bélehet adni meleg vizben. 2) *Vizi betegségben* lévök a' zöld vagy nyers gyökérnek levét egy kalánra valót minden harmad nap igyanak, és hatalmaſſan alá féle inditja a' meg-rekedett vizeket.

204.

LILIOM (sárga) Sárga liliom. *Deák:* Iris paluſtris lutea, Acorus adulterinus: Iris pſeudoacorus corollis imberbibus; petalis interioribus ſtigmate minoribus foliis enſiformibus HENR. CRANTZ. *Frantz:* Acorus faux. *O-*

laſz: Iride ſalvatico. *Német*: Jilgen (gelbe,) gelbe Waſſerjilgen.

BELSÖ HASZNAI: *Vérhányáſt*. *Vérhaſt*, *Hasfolyáſt*, *Vérfolyáſt*, ez vizben termö sárga Liliom gyökerének ki-nyomott levével meg-lehet állittani, melly lévböl egy fél kalánra valót, ſzint annyi veres mák ſyrupba gyakran bé-lehet venni.

Nóta: Terem egy alatsony ſzabású Liliom némelly ide való Házi kertekben, mellyet Török liliomnak neveznek; Levelei ollyak és úgy állanak mint az Ebtéjé; Virági piroſſak. Neveztetik: Lilium rubrum ſive myniatum Byſanticum Clusii.

205.

LILIOM (fehér) Fehér liliom. *Deák*: Lilium album: Lilium candidum foliis ſparſis, corollis campanulatis H. Crantz. *Frantz*: Lis blanche. *Német*: Lilien, weiſſe Lilien.

KÜLSÖ HASZNA: *Keminy dagadáſokat* megérlel, ez Liliomnak, és a' sárga vagy Arany ſzinü Liliomnak öſzve zuzott nyers gyökere, mellyet gyakran a' daganatra kötni kelletik.

206.

LILIOM (apró) Apró Liliom, Mezei dárdátska. *Deák*: Gladiolus ſegetalis, Xiphon: Gladiolus floribus uno verſu diſpoſitis minor & humilior C. Bauhini. *Frantz*: Glajeul ou Glais. *Olaſz*: Gladiolo, Monacucie. *Német*: Ackerſchwertel, Kleinſchwertel.

Ez

Ez Liliom nem a' gabonák közt terem ; Levelei Dárdához haſonlók; Virági a' Liliomhoz, kik fakó ſzinüek, egy rendben állók; Gyökere hagyma forma, kettös.

BELSÖ HASZNA: *Tökös gyermekeknek* haſznos a' gyökerét vizben fözni, és vélek itattni.

207.

LÓHERE (réti) Réti-lóhere, Három levelü-fü. *Deák:* Trifolium pratenſe: Trifolium pratenſe ſpicis ſubvilloſis cinctis ſtipulis oppoſitis, membranaceis, corollis monopetalis. HENR. CRANTZ. *Frantz:* Treffle, ou Triolet des prez. *Olajz:* Trifoglio. *Német:* Wieſenklee, Fleiſchblum.

Ez füvetske minden réteken találtatik; A' virágai pillangó formák, vereſſék sárgával egyveleſt.

BELSÖ HASZNA: *Fejér folyásból* Aſſzony embert e' füvetske ki-tiſztitja, tsak igya gyakran kinyomot levét, vagy fött vizét.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Hályogos* ſzemre a' levét ereſzſzék és el-veſzti a' hályogot. 2) *Dagonatokat* kik kemények, a' meg-zúzott és fel-kötött zöld fü meg-lágyitja, 's meg érelli.

KÖZ HASZNA: A' gyenge bárányok és Bornyuk igen ſzeretik ez füvet enni, és haſznál-is nékik. A' méhek-is a' virágait örömeſt járják.

208.

LÓHERE (kerti) Kerti-lóhere, Illatozó lóhere, Moly-fü. *Deák:* Trifolium odoratum: Lotus sativa odorata annua flore coeruleo. J. BAUHINI. *Frantz:* Trefle odoriferant. *Német:* Stebengezeit, wohlriechender Klee.

Ezt a' kertekben termeſztik, kék és jó illatú virágai vagynak.

BELSÖ HASZNA: 1) *Sülyt* az emberben elosztat, borban főzetettvén ez fü, és meg-mézeltettvén, mellyet osztán poháronként inni kell. 2) *Méhnek meg-keményedését* meg-lágyitja ezen módon ki él véle. Egyebként e' fünek 's viráginak azon több haſznai vagynak, mellyek a' Melilotuſe az az Sárkerépfüé.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Böl-ſzakadáſt* a' kis gyermekeken (Enterocele) meg-gyógyitják a' virágok olajban főzetettvén, mellyel azt az ſzakadáſt kötözni kell. 2) *Fö-fájos* ember áztaſſa e' virágokat etzetben, vagy róſa etzetben és keſzkenöjét meg-áztattván, evvel köſse-be véle homlokát. 3) *Esés által* megsérült tagokat, haſzonnal lehet e' füvel kötöztettni.

Nóta: 1) Ez virágokat ſzárastól jó Házban felaggatni 's tartani, mert kedves illatot gerjeſztenek benne, a' roſz levegö eget-is a' ſzobákban meg-jobbitják. 2) Moly fünek nem jól nevezik; jóllehet némellyek azt tartják, hogy e' ſzáraz fü ruhák közt tartattván, azokat a' molytól meg-rontani nem engedi.

209.

LÓHERE. (Spanyol) Spanyol lóhere, Szamár-here, Varjú-borsó. *Deák:* Onobrychis: Hedyſarum onobrychis leguminibus monoſpermis, aculeatis, corollarum alis calyce brevioribus, caule elongato Rivini. *Frantz:* Saintfoin. *Német:* Hanekopf.

Ez fü ſokat haſonlit a' Lóheréhez, de többet a' Polygálához az az Téjhozó fühöz, innét Gesner Polygalonnak nevezte. A' veres pillangó forma virági hoſzſzú ſzárak tetejein, hoſzſzú kalász módra nönek. A' Nagy Györ Város Territoriumán a' tſinált útak árkai ſzélein gyakran virágában láttam ez füvet.

BELSÖ HASZNA. *Izzaſztó* ereje vagyon e' fünek, meg-kell főzni vizben.

KÖZ HASZNA: Méltó volna ezt a' füvet ſzaporittani, és egéſz Hóldakat véle bé-vetni, mert a' ſzarvas marha igen ſzereti, töle hizik, és ſok tejet nevel.

210.

LÓ-KÖRMÜ-FÜ Szamár-körmü-fü. *Deák:* Tuſſilago, Farfara: Tuſſilago farfara ſcapo imbricato unifloro, foliis ſubcordatis angulatis denticulatis. H. Crantz. *Frantz:* Tuſſilage, Pas d' ane. *Olaſz:* Farfára. *Német:* Hufflattich, Roßhub.

Levelei közel ollyanok mint a' szamár-lapué (Xanthium), de világos zöldek, egy felöl, fehérek pedig más felöl. A' virágok a' levelek előtt hamarébb teremnek, sárgák. Találtatik patakok és forrásók mellett. Duna partyain Nemes Baranya és Tólna Vármegyében böven terem; A' gabonákkal kereskedö Hajos Emberek sákkal hozzák-fel Györben ez füvet, és sebes lábú emberekre kötik haszonnal.

BELSÖ HASZNA: 1) *Köhögös* ember apritsameg a' gyökeret, főzze-meg és igya levét. 2) *Fulladozoknak* javallom, ez füvet és virágit igyák théa gyanánt: 3) *Sülyös* emberek-is igy éljenek véle.

KÜLSÖ HASZNA: *Repedezett* és sebes emlöknek bimboit jó ez levelekkel kötözni.

Nóta: 1) Ez füvet némellyek nevezik igy: Édes lapu, Szamár-lapu, Ló-körmü-lapu, Marti-lapu, Földi-tök, de ezek nem helyes nevezetek, mert valamint a' Tök nemeihez, úgy a' Lapukhoz-is semmit sem hasonlit. Földi-töknek ugyan a' Régiek nevezték, de ez név jobban illik a' Bryoniária. 2) Azt-is állitják, melly szölökben ez fü terem, a' szöllöből származott bor-is ezen fünek szagát hordozza.

211.

LÚDPÁSIT, Fehérhátu-fü, Vadvaradits, Ezüstös hátu-fü; *Deák*: Anserina, Potentilla Fuschii, Argentina: Potentilla anserina foliis pinnatis serratis caule repente LINNÆI. *Frantz:* Argentine, Agrimoine sauvage. *Olasz:* Argentina. *Német:* Gensérich, Silberkraut.

Ez fünek levelei toll formájúak, ollyak mint az Agrimoniáé vagy apró bojtorjáné, föld szint el-terül-

rülve vagynak, egy felül fehérek mint az On edény, gyengek, meg-rágatattván szorittó izüek; Virági sárgák öt levelüek, a' Tormatilla és Földi eper virágaihoz hasonlók, a' honnét Henr. Crantz Ur a' Fragaria neve alatt e' füvet describálta. Terem vizenyös réteken, és álló vizek partyain, a' Ludak kedvellik ez füvet.

BELSÖ HASZNA: 1) *Virhas* ellen főzd-meg e' füvet borban, és igyad ezt. 2) *Fejér folyásokat* Aszszonyoknak a' fü meg-állitja, tsak törjék porrá és egyék-meg. 3) *Vérköpést* a' tüdöből meg-állit ez fü, ha meg-főzik és ennek vizét iszszák.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Börnek fel-törését* jó mosni a' zöld-fü ki-nyomott levével. 2) *Szájnak, Ingnek* sebjeit ezen módon hasznos véle mosni. 3) *Öszve gyült* tejét az emlökben el-oszlatja a' fel-köttetett fü.

212.

MATSKA-TÖVISK, Szamár-tövis, szamár-korú, Százfü, Százfö-fü, Ördögkeringö, Ördög-rakollya, Ördögszekér, Ördög-bordája, Fejér-tövisk, Szunyog-tövisk, Mezei töviffes lapu, Atkozott tövisk. *Deák*: Eringium, Iringus: Eringium campestre officinale, involucris subulatis capitulo longioribus. Clusii. *Frantz*: Chardon a cent tetes, Panicaut. *Olasz*: Iringo. *Német*: Mannstreu, Wallendistel.

Találtik, ez úton útfélen, sok tüskés fejei vagynak nékie, mellyek bokrosan állanak. E' fü meg-száradván a' széltöl hajtatik ide 's tova, és forog mint a' kerék.

BELSŐ HASZNAI: 1) *Fövény* kit gyakran bánt, főzzön-meg egy latot ez füből egy meſzſzely jó kút vagy Forrás vizben, és igyék belöle minden nap éhomra, a' fövénytöl nem leſzſz több bántáſa. 2) *Ondofolyásban* ki vagyon ezen módon haſzonnal ihatja e' vizet.

Nóta: 1) Anno 1760-dik Eſztendöben az én majoromban egy Lakomnak két eſztendös gyermeke egéſz teſtében meg-dagadozván, és három hétig igy ſinlödvén, az én javallásomból ez fünek gyökere által harmad napra egéſzlen meg-épült: Tudni-illik parantsoltam, a' sütö meleg kementzében ſzáraſzſzák-meg ez gyökeret, törjék porrá és eteſsék a' gyermekkel a' kásájában. 2) A' ketske ha meg-eſzi e' füvet, köhög töle el-annyira, hogy az egéſz nyáj elötte meg-áll, míg ki-nem vetette.

213.

MATSKA GYÖKÉR, Báldrián-fü, Bádian-fü, Therjék-fü, Forduló-fü, Baldian-fü, Sz. Magdolna füve. *Deák*: Valeriana, Nardus agreſtis, Phu: Valeriana officinalis, floribus triandris, foliis omnibus pinnatis H. Crantz. *Frantz*: Valerienne. *Olaſz*: Valeriane. *Német*: Katzenwurzel, Baldrian, Augenwurzel.

Ennek ollyak levelei mint a' körös-fa levelei, de ſimák, ſetét zöldek, a' földre hajlok; Gyökere ollyan mint az ördög harapta-fü gyökere, de kedves erös illatú, a' honnét a' matskák-is ezt ſzeretik 's meg-eſzik; Virági aprók, fehérek, kereſzt formák: Terem ez fü vizenyös földben és rétekben, kertekben-is de nagyobb ſzabáſu.

BEL-

BELSÖ HASZNA: 1) *Szemeknek homályoſſá-gáról* veſſe ember a' meg-tört gyökeret az italában akár bor, akár viz légyen, és igyék róla ſokáig. 2) *Nyavalya törîſt* ſzüntet e' gyökér, ha naponként a' porából egy fél latot a' nyavalyás meg-eſzik, magába vagy fekete tereſzne vizbe.

Nóta: Ezt a' füvet Királyné Aſzſzony kápoſztájának nevezték Erdély Orſzágban már ez elött kétſzáz eſztendövel.

214.

MATSKA-FÜ. Matska-nádra, Matska-méz-fü, Erdei matska-menta, Erdei tsombor, Mátra-fü (a' régieknél.) *Deák:* Calamintha: Meliſſa calamintha, pedunculis axillaribus dichotomis longitudine foliorum H. CRANTZ. *Frantz:* Herbe de chat. *Olaſz:* Cattaria. *Német:* Katzenkraut.

Magoſſan nö ez, négy ſzegeletüek a' ſzárai, levelei ſzív formák, jó ſzagúak; Virágai hoſzſzú ſzárakon állok, kiknek közép ajaka az az killebb álló leveletskéje mindenik virágokon, ravatoſſak és veres pettegetéſekkel fénylök. Találtam teremve N. Györ Vármegyében ſzemere körül.

BELSÖ HASZNAI: Tapaſztaljak némelly Aſzſzonyok ez fünek ſok haſznait, mert ugyan-is Ferdöt kéſz tvén magoknak belöle, utánna, a' méheknek ſok féle paſſioitól, az az: teſtekben 's vérekben okoztatott ſok féle változáſoktól meg-ſzabadúlnak.

Nóta: Annyira ſzeretik a' matskák ez füvet, hogy a' melly ſebjébe haza hozza az Ember, azt abba meg-kereſik.

215.

MADÁRKÖLES: Napkáfa, Gyöngy-köles, Gyöngy-magu-köles, kömagú-fü, Tengeri köles, *Deák*: Lithoſpermum, Millium ſolis: Lithoſpermum officinale, feminibus lævibus, corollis calycem vix ſuperantibus, foliis lanceolatis H. CRANTZ. *Frantz*: Gremil, Herbe aux perles. *Olaſz*: Lithoſpermo. *Német*: Meerhirſch, Perlenhirſch, Steinſamen.

Ez fü hoſzſzú keskeny levelekkel, és apró töltséres fejér virágokkal négy araſzra fel-nö; magvai gömbölyegek, olly fehérek, 's fénylök, 's keménnyek mint a' gyöngyök. Terem parlagokban, gabonák között, útak mellett, két féle egygyik kiſſebb a' máſik nagyobb nemü. Anno 1772ben innét Nyir-egyházra vitettvén, az elsö nemüt, azon útamban ſok helyeken böven termettnek találtam.

BELSÖ HASZNA: *Holyagban és Veſékben* lévö követskéket ki-hajtják e' magok, midön borban vagy vizben meg-törvén öket bé-vétetettnek: Ezen végre a' füvében-is haſználatos az Embert ferefzteni.

Nóta: A' Tókban terem egy nád neme, melly neveztetik: Arundo lithoſpermos, lachryma Jobi; Ennek magvai haſonlók a' madár köleséhez, de akorák mint egy borsó ſzem, és azon haſznúak mint a' nap-káſa magvai.

216.

MADÁRTÉJ-FÜ: Vadhagyma, [illegible]uk-taréj, Tiktara, Uri-virág. *Deák*: Or-

Ornithogalum minus pannonicum flore albo & luteo Clusii. *Frantz:* Oignon blanc champaſtre, Churles. *Olaſz:* Ornitogalo, Latte di Gallina. *Német:* Ackerzwibel, Vogelmilch.

Ez fünek levelei ollyak mint a' párhagymáé; Virági Liliom formák, hat levelüek, fehérek, alol zöldek. Terem gabonák között, itten kertekben-is termeſztik: Német Uj-Várnál a' mezökben sárga virágú terem: Gyökere ollyan gömbölyü és ſzinü mint a' veres hagyma, tsak hogy nints ízaga, a' mint-is a' puſztai ſzegény emberek meg-főzve eſzik.

BELSÖ HASZNA: *Nyavalya törös* Tsets-ſzopóknak ez gyökeret haſznoſſán meg-lehet téjben főzni, 's azon fejet nékiek adni.

KÜLSÖ HASZNA: *Régi el-terjedö ſebek* a' meg-zuzott gyökérrel kötöztettvén meg-gyógyúlnak.

Nóta: A' Tudoſok ezen fü és a' Phalangium névü fü meg-külömböztetö réſzei eránt nehezen egyegyeznek, de Christ. Ludwig in Definitionibus Generum Plantarum pag. 214. & 215. a' kettö között való külömbségeket ſzépen ki-magyarázta, és mind a' két füvet, mint két különös nemeket pertractálta.

217.

MADÁR LÁB-FÜ, Madár köröm-fü. *Deák:* Ornitopodium ſeu Pes avis: Ornithopodium majus Bauhini p. 350. *Frantz:* Pied d' Oiſeau. *Német:* Vogelklaue.

Ez fünek ollyak levelei és virági mint a' Lentséje, és olly bokroſſán egymás mellett fügnek; A' vi-

virágjának két levetskéje vereſellö, a' két mellesleg álló leveletskék fehérek, és a' leg-kiſſebbik leveletske sárga, és igy mindenik virág három ſzint mutat. A' gömbölyü sárga magokat tartó hüvellyei görbék, görtsöſſek, madár lábat haſonlittok. Terem halmokon, réteken.

BELSÖ HASZNA: *A' meg-rekedtt vizelletet* meg-inditja a' fü, midön belöle egy marékba férö egy meſzſzely borban és annyi vizben meg-főzetik, mellyet inni kelletik.

KÜLSÖ HASZNA: Haſon vagy ágyékon lévö ſzakadáſt meg-lehet e' füvel gyógyittani, ennek gyakorta való fel-köttetéſe által.

218.

MÁDRA-FÜ (köz) Köz-mádra-fü, Mettér-fü, Anya-fü, Anya-méh-fü. *Deák:* Matricaria, Albabenedicta, Parthenium: Matricaria parthenium foliis compoſitis planis, foliolis ovato-inciſis, pedunculis ramoſis H. CRANTZ. *Frantz:* Matricaire, Eſpargoutte. *Olaſz:* Matricaria, Amarella. *Német:* Mutterkraut, Metter, Mettram.

A' kertekben két réſni magoſſan önként meg-terem; Levelei az Ürömhöz haſonlók de sárgállók; Virági ollyak mint a' ſzék-fü virágok. Erös illatja van az egéſz fünek, kivált a' virágoknak.

BELSÖ HASZNA: 1) *Szülés után történö belsö fájdalmakat* meg-tsillapitja ez fü, ha egy fél vagy egéſz drakmát étetnek-meg ez fünek porából: A' betegnek ezen végre a' kis hasát-is lehet az egéſz fünel kötözni. 2) *A' mihet* meg-tiſztitja és Hóſzá-

mat

mat inditt ez fü, ha ki iſzſzik róla, vagy ki-préſelt levét a' zöld fünek egy két latig ha iſziza.

KÖZ HASZNA: Kehes marháknak agygyák e' füvet enni sóval együtt, és jobban léſznek.

219.

MÁDRA-FÜ (bétsi.) Bétsi mádra-fü. *Deák*: Matricaria argentea foliis bipinnatis, pedunculis ſolitariis HENR. CRANTZ. *Német*: Spaniſcher Metter, wohlriechender Metter.

Ezt kertekben-is termeſztik; Levelei ollyak majd mint a' paprádé, ez az ſzárnyaſſak, még pedig kettöztettve, és felette hathatos illatúak.

BELSÖ HASZNAI: Azonok, mint az elsöé, söt ſokkal hathatoſſabbak.

220.

MÁJ-FÜ (nemes) Nemes máj-fü. *Deák*: Hepatica nobilis: Anemone hepatica foliis trilobis integerrimis. H. CRANTZ. *Frantz*: Hepatique. *Olaſz*: Herba trinita. *Német*: Leberkraut, Edelleberkraut, Guldenklee.

Ez Erdökben vizenyös helyeken terem, és alatsonyon; Levelei a' kapotnyak-fü leveleihez haſonlittanak, három gömbölyü ſzegeletüek: A' virágai a' Börvény virágaihoz haſonlók, világos kék ſzinüek.

BELSÖ HASZNA: 1) *Máj dagadásról* fözdmeg fele vizben és fel réſz borban, melly itallal gyakran élni kell.

KÜI

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Száj-rothadás* ellen főzd-meg e' füvet borban, és mosatasék a' romlott száj véle. 2) *Mondolák dagadását* a' vizével ellehet oszlatni.

221.

MÁJ-FÜ (tsillagos.) Tsillagos máj-fü, Ragodó-fü, Erdei mester.

Deák: Hepatica stellata, Matrisylva: Aparine latifolia, humilior montana TOURNEFORTII. *Frantz:* Muguet. *Német:* Sternleberkraut, Waldmeister.

Hasonló ez a' Ragadó fühöz, tsak hogy nem ragad úgy a' ruhához; Virági szárán fellyül, aprók, fehérek, jó illatúak. Másképen neveztetik-is igy: Asperula sive rubeola montana odorata.

HASZNAI azonok mint az elsö májfüé, kivált sérvélés személyeket jó vele kötözni és róla itatni.

222.

MÁJ-FÜ (fehér) Fehér máj-fü.

Deak: Gramen parnassi albo simplici flore BAUHINI. *Olasz:* Gramine di parnasso. *Német:* Weis Leberkraut, weis Herzblümlein.

Ez vizenyös rétekben termö, földi borostján levelü, és fejér virágú jószágú-fü, egyik máj-fühöz sem hasonlitt, hanem tsak az ö hasznaira nézve; kiváltképen fejében meg-sebesítetett Embernek javallom, hogy e' füvel mind belsö, mind külsöképen éljen: Ezt TABERNÆMONTANUS-is bizonitja, egy jeles példával, midön 1570-dik Esztendöben Vilhelmus Saxoniai Fe-

je-

jedelem veszedelmes sebeket vett a' Hintorúl való leesés által, melly Fejedelem tsupan ez fü által meggyógyíttatott, gyakran iddogalván ez füröl fött vizet.

223.

MÁJ-FÜ (kövi) Kövi máj-fü. *Deák:* Hepatica fontana: Lichen petræus latifolius. C. Bauhini. *Frantz:* Hepatique, Porcorau. *Olasz:* Lichene. *Német:* Brunn- oder Steinleberkraut, Mooß-flecken.

Ez moh formájú-fü, melly források és folyamatok körül, mellyek szüntelen árnyékban vagynak, terem. Ezt Michael Péter, ki a' Florentiai Akademiában hires Botanicus vala, Marchantianak nevezi ekképen: Marchantia major capitulo stellato, radiis teretibus, capsularum seminalium crenis in longiusculum veluti productis: vagy: Marchantia stellata Act. Paris. 1713. p. 307.

BELSÖ HASZNA: *Májnak meg-keményedését* meg-lágyitja ez fü pora egy drakmáig egynéhány napokig véle való éles után, mellyet-is kevés hig tojásban kelletik keverni 's úgy le-nyelni.

KÜLSÖ HASZNA: *Sebekböl* folyó vért megállitja, a' zöld zuzott és fel-köttetett vér.

224.

MAJORÁNNA. *Deák:* Majoranna, Sampsuchum, Amaracus: Origanum majoranna, foliis ovalibus obtusis, Spicis subrotundis, compactis pubescenti-

tibus H. Crantz. *Frantz:* Majorlaine, Marone. *Német:* Meyran.

BELSÖ HASZNA: *Taga el-esett* emberek, gyakran majoránna porát harmintz granig vegyenek-bé, gyöngy virág vizben vagy borban: Három drakma füvet ezen végre egy meſzſzely borban meg-lehet főzni, 's úgy véle élni. Ezen formákban e' fü ſzédüléſt, Tagoknak reſzketését, Füleknek zuggását, Catharust, Badjattságot gyógyitt: Ez végre, hogy az Elédelekben-is illyetén ſzemélyek, ez füvel éljenek javallom.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Fö-fajásban* lévö a' zöld majoránnával vagy ſzárával töltsön-meg egy párnátskát 's köſſe azt fejére. 2) *Szélütött* ſzemélyek e' füböl kéſzült fördöben magokat föröſzſzék. 3) *Gyenge ſzaglásban* olly vajat kell fel-ſzini, mellyben majoránna főzetetett.

225.

MÁK (vad) Vad-mák, Veresmák, Bujdosó-mák, Büdös-mák, Pipats, Pipantz, Papantz. *Deák:* Papaver erraficum ſeu rubrum: Papaver rhoeas capſulis glabris globoſis, caule piloſo multifloro, foliis pinnatifidis inciſis. H. Crantz. *Frantz:* Pavot ſauvage. *Olaſz:* Pavero erat. *Német:* Kornroſen, Feldmagſamen, Klapperroſen.

A' Gabonák között mindenütt böven terem, és nagy piros virágokkal fénylik.

BELSÖ HASZNA: 1) *Katharusban* lévök öntsenek forró vizet e' veres mák virágira, 's igya-

nak-

nak-meg belöle egy tsuporkára valót lágy melegen regvel, uſonnára és le-fekvéskor. 2) *Oldal-nyilallásban*, az az: ſzegezésben ſinlödök, ezen úton módon élhetnek ezen virágokkal.

226.

MÁK (ſzelid) Szelid mák, Kerti mák. *Deák:* Papaver ſativum. *Frantz:* Pavot de Jardins. *Olaſz:* Papavero domeſtico. *Német:* Gartenmagſamen, Oelmagen, Mohn.

BELSÖ HASZNA: *Béleknek fájását* enyhittik ez mák magvai, ki azokat eſzi; Kiváltképen a' fehér magok, ha vizben meg-törik öket és úgy iſzſzák, vérhasból, Kolikákból okoztatott nagy bélfájáſokat enyhittenek.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Fö-fájás enyhittetik* azon töretett magok levének ruhákkal homlokra való kötettetéſe által. 2) *Almatlanság* ellen, kéſzittsenek láb vizet egynéhány ſzáraz kerti mák fejeiböl.

227.

MÁK (ſzarvas) Szarvas mák. *Deák:* Papaver corniculatum flavo flore Clusii. *Frantz:* Pavot cornu. *Olaſz:* Papavero cornuto. *Német:* Gehörnter Magſamen.

Ez mák neme ſárga virágú, hüvelyei horgaſſák mint egy ſzarv, és úgy-is állanak egy más mellett. Terem mezökben: Ezen füvet H. Crantz Ur Glaucium neve alatt recenſeálja in Inſtit. R. H. pag. 549. Linnæus pedig a' Chelidoniumhoz refe-

rálja. TOURNEFORT és HALLER UR pedig nevezi igy: Glaux foliis tortuosis &c.

BELSÖ HASZNA: *Nehezen vizellönek*, főzzék-meg ez fü gyökerét vizben 's itassák véle.

228.

MÁLVA (apró) Apró málva, Has lágyittó-fü, Papsaittya. *Deák*: Malva vulgaris seu pumila: Malva caule prostrato, foliis cordato orbiculatis, obsolete quinquelobis; pedunculis fructiferis declinatis H. CRANTZ. *Frantz:* Mauve. *Olasz:* Malva. *Német:* Pappeln, (gemeine.)

Mindenütt elég terem és lábakkal tapottattván, semminek tartatik, holott a' bölts Teremtö sok féle hasznú eröt ez füben formált. A' régi Romaiak ugyan e' füvel Eledel gyanánt-is éltenek.

BELSÖ HASZNAI: *Szorulásban*, *Vérhasban*, *Fájdalmas vizellésben*, *Nehéz vizellésben*, *Köhögésben*, *Vese fájdalomban*, *Száraz betegségben*, *Bél-fájásban*, nagy haszonnal élhetni e' fü leveleivel, akár kötözések akár italok által.

Nóta: LINNÆUS in generibus Plantarum ezt a' Lavaterak alatt számlálja elöl, in speciebus plantarum pedig az Alceak alatt emlitte ezen málvát.

229.

MÁLVA (kerti) Kerti málva, Piros málva, Málva rósa, Erös málva rósa. *Deák:* Malva hortensis seu arborea: Alcea rosea foliis sinuato angulo-

lis

sis H. CRANTZ. *Frantz*: Mauve de jardin et cultive, Rose de Trenier, Grande mave. *Olasz*: Malva maggiore. *Német*: Herbstrosen, Pappelrosen, Gartenpappeln.

HASZNA ez, midön a' szájban a' mondolák, és a' nyaktsap meg-dagadoztak, ha ez piros-málvának virágait meg-főzik vizben, és ez vizzel a' száj és torok gyakran ki-öblittetik, tehát azon részeknek dagadások el-oszlik.

230.

MÁLVA (fehér) Fehér málva, Mazola. *Deák:* Althea, Ibiscus, Bismalva: Althea officinalis foliis simplicibus tomentosis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Guimauve. *Olasz:* Malvavisco. *Német:* Eibisch.

Ez fü közel mindenütt találtatthatik mezökben, árkok szélein: Magossan nö; Levelei hamú-szinüek, lágyak, gyapjassak; Virági mint az apró malváé ollyak, de fehérek. HALLER UR ez málvát Lavatera neve alatt igy irja-le: Lavatera foliis quinquangulatis acutis crenatis, lacinia media productiore.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Vérhasban* fetrengö igya ez málva gyökéréröl főtt vizet és fájdalmait meg-fogja enyhitteni. 2) *Fájdalmas vizellésröl* e' gyökérnek pora használlatos. 3) *Nyilallásban* (mellyet Dunán túl szegezésnek neveznek) ezen módon élhetni véle, vagy pedig a' gyökerébol készült kotsonnyát enni kelletik. 4) *Torok rekedést* ezen formán lehet segitteni. 5) *Nagy köhögést* a' nevezett ital és kotsonnya meg-szünteti.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Keminy fájdalmas veret dagadások* lágyitattnak és érleltetnek a' levelek által, ha azok apróra vagdaltattva fel-kötettnek, elöfzör kevés forró téjjel vagy forró vizzel azokat meg-áztattván. 2) *Tsipö tsont és Forgó tsontok* közt való fájdalmakat enyhittik ez levelek, midön fzint igy fel-kötettnek. 3) *Szeme kinek* fájdalmas a' belölle ki-fzivárkodó sós nedvefség miátt, kéfzittsen fehér tiszta gyóltsból egy kis párnátskát, töltse-meg a' gyökérnek fzáraz porával, köffe fzemére éjtzakára, fog haſználni.

Nóta: Egy ittze vizben elég fél Uncia gyökér, vagy egy marék málva levelek.

231.

MÁLVA (vad) Vad-málva, Sz. Simeon füve. *Deák*: Alcea, Herba Simeonis: Malva alcea caule erecto, foliis multipartitis fcabriufculis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Bimauve. *Olaſz*: Bismalva. *Német*: Sigmarskraut, Fellriß, Augenpappeln.

Ez málva neme úton útfélen terem, teſt ſzínü nagy virágai vagynak; Levelei ſetét zöldek.

HASZNAI az egéſz fünek és gyökerének azonok, mellyek az elötte való málvanak vagynak.

232.

MÁLVA (sárga) Sárga málva. *Deák*: Abutilon avicennae, Althea Theophraſti flore luteo: Malva abutiloides foliis lobatis, villoſis, caule erecto,

cto, calycibus breviſſimis, capſulis, globoſis ſtriatis: loculis polyſpermis H. CRANTZ. *Frantz*: Abutilon. *Német*: Welſcher Papeln, gelbe Eibiſch, Sonnenpapeln.

Két ember magaſságra nö ez málva neme, virági aprók sárgák; Levelei kerekdedek, ravatoſsak ſzöſzöſſek. Kertekben termeſztik.

HASZNAI azonok mint a' több mákoké, kivált a' forma magok, borban bé-vétettvén, az kötöl ſzármazott fájdalmakat enyhittik.

233.

MARIA TZIPÖKJE vagy Tzipellöje. *Deák*: Calceolus Mariae, Damaſonium: Helleborine calceolus dicta Mariana, caule folioſo flore luteo minore H. CRANTZ. *Frantz*: Soulier de Notre Dame. *Német*: Marienſchuh, Wildenblein, Unſerfrauenſchuh.

Ez tsudálatos fü, mert a' virága pontban ollyan, mint egy eſztendös kis gyermeknek a' sárga kis tzipötskéje vagy tzipellöje; Ezen virágnak az elein két felöl egy hoſzſzú veres virág leveletske vagyon, mellyek ollyak mint tzipökön lévö piros pántlikák, mellyekkel azok öſzve köttettnek. Igazán irta GESNER, hogy Helvetiában ſok helyeken terem ez füvetske, magam-is Helvetiában laktomban 's jártomban ſok helyeken találtam, kivált Schaffhauſen Névü Város körül, leg bövebben azokon az útakon, mellyek a' müliál névü hoſzſzú völgyben vagynak. Magyar Orſzágban-is terem imitt amott, úgymint Német-ujvár körül.

tül, Nemes Veſzprém Vármegyében-is találtam, de böven akadtam reá Nemes Somogy Vármegyében, az Puſzta-Korpad névü Helység körül lévö Erdökben 1765-dik Eſztendöben, midön kedves Hugom Aſzſzony és Sogor Uram Sárközi János Uram látogatásra Nagy Györbül oda Korpádra le-mentem, melly mint egy tizen-nyóltz mérföld Györhöz.

HASZNAIT mi illeti ez füvetskének: Ama nagy tudományú és nevezetes Botanicus CLUSIUS ezt irja, hogy ez Plántátskának, ſemmi haſznát nem tudja, és az ujjabb könyvekben-is ſemmit ſe olvaſott haſzna felöl: Mindazonáltal BAUHINUS János egy jeles Frantzia Orſzági Füves Doktor irja e' felül, hogy az uj ſebeket hamar meg-gyógyítja. Méltó bizonyára e' mi Füvünknek terméſzeti tulajdonságait jövendöben bövebben meg-visgálni.

Nóta: Ezen füvet külömbféle nevek alatt nevezik a' Tudoſok: Némellyek az Orchis nemeihez téſzik, máſok a' Hyacinthuſokhoz GESNER Alisma nemeihez ſzerkeztette. HENR. CRANTZ UR pedig Cypripedium alatt recenſeálja.

234.

MASZLAG. Tsuda-fü. *Deák*: Stramoneum foetidum, Datura, Nux metella: Datura ſtramoneum pericarpiis ſpinoſis, erectis, ovatis, foliis ovatis glabris H. CRANTZ. *Frantz*: Pomme epineuſe, Nois metelle, Pomme de Peru. *Olaſz*: Stramonia, Noce metella. *Német*: Stechapfel, Rauchapfel.

Ez esméretes fü az ö nagy 's mint egy tojás köröskörül erös tüskékkel bé-boritott zöld forma, és öl és ezekben lévö fekete ſok konkoly

forma magokról, 's leveleinek igen büdös szagáról. Terem sok helyeken, kivált az majorokban és szállásokon ganajos földben.

Nóta: Ez fünek minden része mérges, és ki meg-eszi meg-hal töle; méltó vólna mindenütt ki-irtani, mert az istentelen emberek kárt tesznek véle, meg-itattván magvait azokkal a' kiket gyülölnek, de a' Puika fiak-is a' magvait meg-eszik, és azért veszneke-el néha olly sok apró puikák: A' levelei ugyan azon külsö hasonra valók mint az eb-szölö levelei. Némellyek a' maszlagot Eb-szölö Nemeihez teszik, és nevezik Solanum pomiferum, Solanum pomo spinoso.

235.

MEDVETALP-FÜ Medve-köröm. *Deák:* Branca ursina, Acanthus vulgaris, Sphondilium Dioscoridis: Acanthus mollis foliis sinuatis inermibus. H. Crantz. *Frantz:* Branche Ursine, Patte d' ours. *Olasz:* Branca ursina. *Német:* Bärenklauen.

Terem köves és nedves mezökön; A' fü magos, Virági fehérek; Levelei nagyok öblösek medve talphoz hasonlittók: másfel réfre fel-nö, szára olly vastag mint az Anisé. Ez füvet Linnæus Heracleum neve alatt describálta.

KÜLSÖ HASZNA a' leveleinek azon melly a' fehér és apró málvájé. Ezen fünek terméfzeti tulajdonsága még elégségesképen meg-nem visgáltatott, és méltó vólna, mert a' levelek égett borban vetetvén azt állandó szép zöld szinre változtatják. A' gyökere vizben fözetettvén valóságos ser izüvé tészi azt. A' Lithvánusok Eledel gyanánt-is élnek ez levelekkel, és az fejeken támadott Plica polonikát ezen levelekkel veszték-el.

236.

MEDVE-TALPU TÖVIS.

Deák: Acanthus verus: Acanthus foliis pinnatifidis ſpinoſis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Acanthe. *Olaſz:* Acantho. *Német:* Welſcher Berendiſtel.

Ez fü magoſſan nö nedves helyeken, kertekben-is termeſztik; ollyan mint egy bogátskoró, felsö leveleinek ſzélein tüskétskék állanak; Virági fehérek; Gyökere veres.

KÜLSÖ HASZNA: *Veſe-fajó emberek* kéſzitessen fördöt e' füböl, és gyakran förödjenek benne.

237.

MEDVE FÜL. *Deák:* Auricula urſi, Paralytica alpina: Sanicula alpina purpurea BAUHINI ſeu Primula auricula H. CRANTZ. *Frantz:* Oreille d' ours. *Olaſz:* Sanichil. *Német:* Bärſanickel, Bergſchlüßelblümlein.

Ez magas hegyeken de alatsonnyan termö veres virágú-fü, káſa virág vagy keſztyü virág neme: Levelei medve fülhöz haſonlittanak. Kertekben ékeſségnek okáért termeſztik. Tyrolisban-is terem a' hegyeken Inſpruk mellett, Auſtriában és Carinthiában Grétz Városſa körül.

HASZNA ezek, hogy 1) mind belsö mind külsöképen véle való éles által, akár mi vér-folyáſt és ſzakadáſt meg-gyógyitt, tudni-illik ez fü porát evén vagy ez füvet a' sérült tagokra rakván. 2) *Tüdeje kinek* vész és rothad egye gyakran ez füvetske porát mézzel öſzve keverve.

238.

MÉH-FÜ (kerti) Kerti méh-fü, Czitrom-fü, Mézelke. *Deák:* Meliſſa hortenſis, Apiaſtrum, Citrago: Meliſſa officinalis, racemis axillaribus verticillatis, pedunculis ſimplicibus Henr. Crantz. *Frantz.* Meliſſe. *Olaſz:* Meliſſa. *Német:* Meliſſenkraut, Herzkraut.

Ezt-is kertekben termeſztik, az egéſz fünek ollyan jó ſzaga van mint a' Tzitromnak.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Elménck gyengeségét* erösíti ez fü, ki róla bort vagy vizet iſzik. 2) *Szülés után* meg-badjatt tagokat meg-viditja e' fü, ezen módon, avagy pedig a' tsupa gyakran való ſzagláſa által-is.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Szél-ütött tagokat* mosák és kötözzék ezen füröl fött borral. 2) Fö-fájos ſzemélyek köſsék ez füvet a' fejekre.

Nóta: A' méhek igen jó-féle mézet kéſzittenek a' méh füböl, és annyi ſzeretik ezt, hogy ha a' kaſokat e' füvel meg-kenik, abból ſoha ki-nem ſzöknek.

239.

MÉH-FÜ (idegen) Idegen méh-fü, Moldvai méh-fü, Sátan-fü. *Deák:* Meliſſa turcica, Moldavica: Dracocephalum moldavica, floribus verticillatis, bracteis lanceolatis, ſerraturis

capillaceis H. CRANTZ. *Német*: Türkiſche Meliſſen.

Ez-is kertekben termeſztetik, levelei hegyeſſebbek, keskenyebbek és ravatoſſabbak mint az elsöben vagyon v. HALLER UR deſcribálja igy: Dracocephalum foliis ellipticis valde crenatis.

HASZNAI: Azonok mint az elsöjé, tsak hogy kevesebb Tzitromſzagú lévén e' fü, nem-is olly hathatos erejü mint az elsö.

240.

MÉH-FÜ (erdei) Erdei méh-fü, Vad-tzitrom-fü, Mézgánts, Sátán-fü.

Deák: Meliſſophyllum: Mellitis meliſſophyllum HENR. CRANTZ. *Német*: Waldmeliſſen.

Ezen méh-fü Erdökben terem, árnyékos helyeken a' vén fák alatt; ſzárai négy ſzegeletüek, keménnyek: Levelei nagyok, hoſzſzatskák, hegyeſſek, keménnyek, ſzörösſek, ſzéleiken kevéſsé ravatoſſak, fényeſſek, ſetét zöldek; izre tsipöſſek, ſzagra Tzitromot illatozok: A' virágok aprók.

HASZNAI azonok, melly a' kerti tzitrom-füé. Némellyek ugyan a' kertit erösſebb ſzagára nézve valamivel hathatoſsabbnak tartják.

Nóta: Némelly Hadi Tiſztekkel, kik a' Füvekben gyönyörködtenek, En 1769-dik Eſztendöben a' Debretzeni Nagy Erdöre ki-menvén, ezt az méh-fünek nemét abban egy vén fa töve körül meg-keltem; Mellynek ſetét zöld leveleinek ollyan ſzaga vólt, valamint a' Tzitromnak: En azért Ennek ott lett megtalálását, egy itt lakó Jó Akaromnak jelentettem, de tellyeſséggel nem akará el-hinni, hogy én azt abban

ban a' Nagy Erdöben láttam volna: Utánna való Esztendöben egy másik Uri Ember, Kotsijában azon Nagy Erdöben ki-vitt; Véletlen az Erdöben provocal régi szavaimra, mellyeket az emlitett füröl hallott; mondván. Mutassam-meg azt a' füvet, a' hól találtam: E' végre közel egy órátig kereſtem, söt maga-is az a' Jó Uri Ember szánván izzadásomat, ſegitette azt keresni, de haſzontalan, mert kivánságink és ſzemeink a' Füvel magával 's ſzagával meg-nem vidámitatthatának.

241.

MENTA (fodor) Fordor-menta, Házi-menta. *Deák:* Menta criſpa. *Frantz:* Menth creſpe. *Olaſz:* Menta. *Német:* Kraußmünz, Krauſerbalſam.

Házi Kertekben igen termeſztik ezt, ſodros a' levele és igen hathatós jó ſzagú.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Gyomor fájos ember* lotsolja-meg ez Mentát meleg borral, köſſe véle gyomrát. 2) *Hányáſt* és ſok tsuklást ezen módon meg-ſzüntet. 3) *Sebes tagokra* a' meg-zuzott zöld leveleket haſználatos kötözni. 4) *Utis által* lett ſebre-is ezen módon kötöztetthetik, és olly borral pároltatthatnak, melly a' Menta levelein ſelforott.

242.

MENTA (közönséges) Közönséges menta. *Deák:* Menta vulgaris. *Német:* Gemeine Gartenmünz.

Kertekben termeſztik ezt-is, de nem ſodros a' levele, nem-is ollyan hathatos mint a' Fodor-Menta.

Ná-

Nóta: A' Mentáknak másként magyarúl Bárzing-is a' neve, de ez igen régi Magyar ízó lehet.

243.

MENTA (Bóldog-Aſzſzony) Bóldog-Aſzſzony Mentája. *Deák:* Menta Saracenica, Balſamita: Tanacetum balſamita foliis ovatis integris ſerratis H. CRANTZ. *Frantz:* Menth romaine, Menth de Notre Dame, Herbe du cog. *Olaſz:* Menta græca. *Német:* Frauenmünz, Martenmünz.

Ezt-is kertekben termeſztik, hathatós jó illatja vagyon: Ferdöt pedig kéſzittenek e' füböl azoknak, kiket a' hóſzám rendeletlenül jár. Egyéb haſznaira nézve a' Mentákkal meg-egygyez.

244.

MENTA: (vizi) Vizi Menta, Vizi torma, Fekete Menta, Téli ſaláta. *Deák:* Menta aquatica, Siſymbrium aquaticum: Mentha aquatica ſpicis capitatis, foliis ovatis ſerratis petiolatis, ſtaminibus corolla longioribus. HENR. CRANTZ. *Frantz:* Menthe aquatique ou ſauvage. *Német:* Waſſermünz, Bach- oder Roßmünz.

BELSÖ HASZNA: *Vizelletet inditt ès fövént* hajt emberböl a' ki ezen Mentáról fel-forrott bort iſzik.

KÜL-

KÜLSÖ HASZNA: *Méhek* által meg-sértetett tagot haſznos az levelekkel kötözni.

245.

MENTA (mezei) Mezei Menta, Ló-Menta, Mezei fekete hegyes Menta. *Deák*: Menta arvenſis floribus verticillatis foliis ovatis acutis ſerratis; ſtaminibus corollam æquantibus H. CRANTZ. *Frantz*: Mentha ſauvage, Chevaline. *Olaſz*: Mentaſtro. *Német*: Wilde Münz, Kornmünz.

HASZNAI azonok mint a' fellyebb valóknak.

246.

MENTA (fehér.) Fehér Menta, Vad-polaj, Mezei fejér hegyes Menta. *Deák*: Mentha acuta, Menthaſtrum, Calamintha vulgaris ſive incana: Mentha ſylveſtris ſpicis oblongis, foliis oblongis tomentoſis, ſerratis, ſeſſilibus; ſtaminibus corolla longioribus HENR. CRANTZ. *Német*: Ackermünz, Spitzmünz.

HASNAI azonok mint a' fellyebb valóknak, és talán még nagyobbak.

247.

MENTA (hegyi.) Hegyi Menta, Hegyi matska Menta, Hegyi matska ná-

nádra. *Deák*: Nepeta pannonica major & elatior MORISONI III. p. 415. & LINNÆI Spec. Plant. pag. 797. *Német*: Nept, Katzenmünz, Bergmünz.

HASZNAI azonok, mellyek a' Matska-füé, és Méh-füé, 's Mentáké.

248.

MÉRGES FEKETE TSERESZNE.

Farkas tsereſzne. *Deák*: Belladona: Atropa belladona, caule herbaceo, foliis ovatis integris H. CRANTZ. *Frantz*: Morelle, Marine. *Olaſz*: Bella Donna. *Német*: Dollkraut, Wolffsbeer.

Ez Planta-is Eb-ſzölö neme, a' honnét más neve ſolanum furioſum: Levelei gömbölyegek, Gyümöltsei haſonlok a' fekete tsereſznéhez. Terem a' Magyar-Orſzági hegyek körül.

KÜLSÖ HASZNA: *Ráksült* el-veſztenek a' levelei, mellyeket reá kell rakni, és ezt ſok Tudos Emberek probálták és Iráſaikban bizonitják.

Nóta: A' Gyümöltsét meg-nem kell enni, mert az ö édes izében a' halál vagyon el-rejtve, úgy hogy egy két ſzemnek meg-ételetöl kevés órák alatt meghal az Ember, mint ſok ſzomorú példák bizonyitják. Ez okból nem tanátsos ezt kertekben termeſzteni, mert a' gyermekek hamar meg-eſzik e' kellemetes ſzinü 's izü veſzedelmes gyümöltsöt.

249.

MESTER GYÖKÉR, Tsáfzár gyökér. *Deák:* Imperatoria, Oftrucium, Aftrantia: Imperatoria oftruthium H. CRANTZ. *Frantz:* Imperatoire. *Olafz:* Imperatoria. *Német:* Meiſterwurz, Bruſtwurz.

Nagy hegyeken terem két réf magaſságra; Levelei a' medvetalp-fü leveleihez haſonlittanak, Virági úgy állanak mint az Anis-fü virági és aprók fehérek. Gyökere egy ujni vaſtag, belöl fejér, kivül fekete, erös ſzagu és izü.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vizikorságban* lévö vagy egyébként-is öſzve dagadozott ember fél latot e' gyökérböl főzzék-meg egy ittze borban vagy vizes borban, és igya kis üveg poháronként. 2) *Fulladozásban* a' gyökér porát huſz gránra meg-enni haſználatos.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Mirigyes nyakra* a' leveleket sóval 's etzettel öſzve zuzva kell fel-kötni. 2) *Nyelvnek mozdulhatatlanságában* a' ſzél-ütés miatt a' gyökeret jó gyakran a' ſzájban forgatni, és az utánna ſziváródott nyálat mindenkor ki-kell köpni.

250.

MINDENT GYÓGYÍTTÓ-FÜ. *Deák:* Panaxheracleum.

Nóta: Hogy olly egy fü légyen, melly minden nyavalyát meg-gyógyithaſſon, az a' terméſzettel-is ellenkezik: mert valamint hogy minden fünek különös ábrázatja, ſzaga, ize, 's ſzine vagyon; úgy ſzintén terméſzeti tulajdonságaiban-is külömböz, és igy külömbözö erejü-is LONICERUS ugyan az ö könyvé-

vében pag. 128. egy mindent-gyógyíttó-füvet irtle e' képen: A' Fünek gömbölyü a' szára, 's vereselö; Levelei a' soska leveleihez hasonlók, de hoszszabbak, vékonyabbak, zöldebbek; A' virág szárok kapor módra állók, 's a' magvai kapor maghoz hasonlók; A' Gyökere sima, vékony, fejér és tsipös izü. Virágzik Augustusban.

251.

MIRIGY-FÜ. Kalap-fü. *Deák*: Petasites: Tussilago petasites thyrso ovato, flosculis omnibus hermaphroditis H. CRANTZ. *Frantz*: Petasite, Herbe au Trigneux. *Német*: Pestilenzwurz, Schweißwurz.

Terem nedves mezökön, és a' Ló-körmüfühöz sokat hasonlitt, a' mint-is ennek-is elöször a' virága azután a' levelei nöni következnek, mellyek az egy araszni hoszszú üreges szárán hoszszatskák, föld szint pedig gömbölyegek, hátaikon fehérellök: A' szártetején az apró sárgálló virágok fürtössen öszve szerkeztettve állanak. Gyökere sakó szinü, vastag, belöl fejér és füszerszám-szagu.

BELSÖ HASZNA: 1) *Forró* vagy *ragadó betegségben* fözd-meg e' gyökérnek fel-latját egy ittze etzetben vagy borban 's apronként igyad. 2) *Nyavalya törösöknek-is* haszná Boldog emlékezetü L. B. van SWIETEN javallása szerént, úgy, hogy egy Unciát egy font méhsérben meg-kell fözni, mellyböl ehomra egynéhány Unciát meg-igyék a' nyavalás, adván néki egy holnapban két vagy három izben egy kis gyenge Laxativát.

KÜLSÖ HASNA: *Gugák* ellen, mellyek pestisben támadnak kiváltképen hasznos e' gyökeret pép formába el-készitve fel-kötni.

Nö-

Nóta: Némellyek ez füvet Marti-lapunak 's Fehérhátu-lapunak-is nevezik, de semmi közi nints a' Lapukhoz. Egyébként kétféle a' mirigy-fü: Kissebb és nagyobb, melly a' Magyar Országi magas hegyeken-is terem.

252.

MISE-GYERTYA Isten nyila-fü, Nagy ökör-fark-fü. *Deák*: Orobanche, Candela regia: Orobanche ramosa, caule ramoso; corollis quinquefidis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Orobanche. *Olasz*: Herba lupa, Corda di leone, Herba torta. *Német*: Donnerwurz, Erdenwürger.

Ez fakó szinü magossatska-fü, Tengeri vagy kukoritza között, kender 's egyéb vetemény közt terem, mellyeknek-is ártalmára van.

KÖZ HASZNA: A' mondatik felöle mikor gyenge, mint a' Spárga olly jó a' meg-ételre; különben a' Tehenek ez fünek meg-étele után bövséges tejet adnak.

253.

MOH: (fai) Fai-moh. *Deak*: Muscus arboreus: Lichen filamentosus pendulus, ramis implexis scutellis radiatis H. CRANTZ. *Frantz*: Mousse d' arbre, Usnee comune. *Olasz*: Mosco. *Német*: Baummooß, Baumgemieß.

Terem ez Szilfán, Nyárfán, Bikfán, Tserfán, Körtvéfán, Jegenyefán: Levelei igen aprók, keskenyek fehérellök.

BELSÖ HASZNA: *Vér-folyáſt*, *Hányáſt* megállit ez moh póra, ki ezt meg-eſzi.

KÖZ HASZNA: Lugban főzetettvén ez moh, a' hajat neveli, 's ki-esni nem engedi.

254.

MOH (földi) Földi moh, Széles ſzürke levelü földi moh. *Deák:* Lichen terreſtris cinereus: Lichen foliaceus repens, lobatus, obtuſo-planus, ſubtus venoſus, pelta marginali aſcendente. H. CRANTZ M. M. *Német:* Breitermooß, Aſchgrauermooß.

BELSÖ HASZNA: *Dühös eb maráſa* ellen, egy Tudos Anglus SLOAN névü igen ditséri ez moht, mellynek-is porát negyven granig, ſok haſzonnal az olly harapás miatt romlott embereknek bé-adott, fél annyi fekete bors porát kavarván a' por közé.

255.

MOH (kaptsos) Kaptsos moh. *Deák:* Muſcus terreſtris clavatus: Lycopodium caule repente, foliis patulis, pedunculis ſpina gemina terminatis H. CRANTZ M. M. *Frantz:* Pied de Loup. *Német:* Berlappen, Schlangemooß.

Ez moh neme ſzáraz helyeken Erdök körül terem; A' vékony hoſzizú tüskés ſok ſzárai fold ſzint tekervényeſſen el-terjednek. Ez moh gyümöltse apró veſe forma zöld hüvelyetskék mellyekben ízép sárga aranyſzinü por vagyon.

BEL-

BELSÖ HASZNA: 1) *Nyavalya-törös gyermekeknek* haſználatos ez port fekete tereſzne vizben bé-adni, annyit a' mennyi egy kés hegyére fel-fér. 2) *Rekedtt vizelletét* meg-inditja annak, a' ki petreſelyem vizben bé-véſzi.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Avas ſebeket* gyógyitt ez moh póra azokra hintetettvén. 2) *Börnek* fel-törését a' kis gyermekeken ezzel a' porral kell hintegetni. 3) *Tsuſt* vagy *Szent Antal tüze* miatt fel-dagadozott véres tagokat haſználatos ez porral hintegetni.

256.

MOLLY-FÜ: Peniz-fü, Molly ellen való-fü. *Deák:* Blattaria: Verbaſcum blattaria foliis amplexicaulibus oblongis glabris, pedunculis ſolitariis H. CRANTZ. *Frantz:* Blateire, Herbe vermineuſe, Herbe aux tignes, Herbe aux mittes. *Német:* Schabenkraut, Mottenkraut.

E' magoſſan növö fü a' mezökben terem, az ökörfark-fühöz ſokat haſonlitt, tsak hogy virágai ſetéttebb ſárgák; Levelei haſattabbak 's mélyen ravatoſſak; és capſulái vagy mag-tartó kis hüvelyei gömbölyüek; innét C. BAUHINUS nevezte igy: Blattaria lutea folio oblongo laciniato: HALLER UR még helyesseben nevezte. Itt a' kertekben terem egy kék virágú molly-fü, ez a' Blattaria perennis flore violaceo MORISONI.

BELSÖ HASZNA: Geleſztákat öl ez fü, a' ki róla gyakran iſzik.

257.

MUSTÁR (kerti) Kerti-muſtár, Fejér muſtár, Karti reptze. *Deák*: Sinapi ſeu Eruca ſativa alba: Sinapis alba ſiliquis hiſpidis roſtro obliquo longiſſimo H. CRANTZ. *Frantz:* Moutarde, Seneve blance. *Olaſz*: Sinape, Moſtarda. *Német*: Senff, Gartenſenff, zahme Raucken.

Kertekben termeſztik; Levele a' répa leveleihez haſonlit; a' ſzára ſzörös, magvai fejérellök tsipöſſek.

BELSÖ HASZNA: 1) *Hedeglelös* ember egye ez magoknak porát. 2) *Lép-dagadásról* főzd-meg ez magokat borban és igyad.

KÜLSÖ HASZNA: *Forró betegség* miatt elméjében haborodott embernek, törje öſzve ez magokat, és etzettel egyelitve köſsék a' talpára.

258.

MUSTÁR (mezei) Mezei muſtár, Reptze, Közönséges reptze, Erdei muſtár, Reptsin-fü, Hanga-fü. *Deák*: Synapi ſilveſtris, Eruca ſylveſtris, Rapiſtrum arvorum, Erica: Sinapis arvenſis ſiliquis multangulis toroſoturgidis, roſtro longioribus H. CRANTZ. *Frantz*: Moutarde ſauvage. *Német:* Wilder Sempf, Hederich, Heydekraut, Triller.

Te-

Terem mezökben, tsipöſſebb erejü mint az elsö. Haſznai-is ugyan azonok.

259.

MUSTÁR (olaſz) Olaſz Muſtár, Olaſz reptze. *Deák*: Reſeda, Eruca hiſpanica ſeſomoides: Reſeda lutea, foliis omnibus trifidis, inferioribus pinnatis H. Crantz. *Frantz*: Reſede. *Német*: Reßeden, Spaniſche Raucken, Welſcher Raucken.

Ez fü Nemes Györ Vármegyében az útak mellett terem, egyeneſſen fel-álló, réfni magos; Tetejében apró sárga virágok kaláſz formán állanak.

KÜLSÖ HASZNA: *Dagadásra* mindenfélére haſzonnal köttetik ez fü.

260.

NADÁLY-FÜ (nagy) Nagy nadály-fü, Feķete nadály-fü, Oſzve forraſztó-fü, Oſzve plántaló-fü, Sarkasfü. *Deák*: Symphytum majus, Conſolida major, Solidago unctuoſa, Inularuſtica: Symphytum officinale foliis ovato-lanceolatis decurrentibus. Henr. Crantz. *Frantz*: Grande conſyre, Grande conſoude, Oreille d' Asne. *Olaſz*: Conſolida maggiore. *Német*: Wallwurz, Schwarzwurz.

Ezt a' füvet a' Paraſzt Aſzſzonyok-is esmérik; terem mindenütt árkok mellett, és vizes mezökön; Levelei közel ollyak mint a' hegyes lapui, de kiſsebbek annál, és ſetét zöldek; Virági kékek, töltsér formajúak; Gyökere kivül fekete, belöl fejér, hoſzſzú és vaſtag.

BELSÖ HASZON véget a' ki él véle úgy öſzve huzza a' torkát, hogy tsak nem fojtja, azért némellyek nem javallyák: Máſok ismét Belsöképen-is haſználatosnak lenni mondgyák, vérköpes ellen, vérhas ellen és ſzáraz betegség ellen.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Törött tsontokat* öſzve forraſztja ez fü gyökere, akár porúl hintsék azokra, akár pép formán főzetettvén köſsék a' törésre. 2) *Arany érnek* rend kivül és ſzüntelen való folyáſa a' végbélből meg-állittatik, hogy ha e' gyökér poráből borral, vagy Iros vajjal Irat tsinálnak, és azt felkenik 's kötözik.

261.

NADÁLY-FÜ (kis) Kis nadály-fü, Kövi nadály-fü, kiſsebb nadály. *Deák*: Symphitum minus, Coſolida petræa, Alum Plinii. *Frantz:* Conſyre petite. *Német*: Steingünßel, St. Antonikraut.

Terem köves hegyeken; Levelei ollyak mint a' Thymus-füé, jó illatúak; Virági aprók, kékek.

BELSÖ HASZNA: 1) *Melyet tiſztitt* mézben *és* vizben meg-főzetettvén e' fü. 2) *Belsö sérüléſeket* gyógyitt, ha olly vizben főzik, mellyben elöſzör tüzes vaſat egynéhányſzor meg-oltottak.

KÜLSÖ HASZNA: *Uj ſebekre* haſzonnal kötetthetik a' zöld vagy borban főzött fü. A' gyökere

re pedig e' fünek ütött és ſzakadtt tagokra nagy haſzonnal a' Horvátok vagy Croatuſok applicálják.

262.

NADÁLY-FÜ (közép) Közép nadály-fü. *Deák:* Bugula, Conſolida media, Herba Sancti Laurentii: Conſolida media pratenſis coerulea C. Bauhini vel Bugula reptans, foliis ovatis interflores ſtipatis, flagellis reptantibus H. Crantz. *Frantz:* Conſyre Moyeune, Bugula, Herbe au charpantier. *Olaſz:* Conſolida meſana. *Német:* Guldengünßel, Sanct Laurenzkraut.

Ez Füvet Linnæus Ajuga nemei alatt helyheztette. Terem legellö mezökben, Rétekben a' toltsák körül; Levelei gömbölyegek; Virági ſzép kékek.

BELSÖ HASZNA: 1) *Sebeket* és belsö ſzakadáſokat meg-gyógyítt e' fü, ki fött vizét gyakran iſzſza. 2) *Szájnak* ſebeit, és *belsö dagadáſit* a' Toroknak azon módon mint a' Gyik-fü meg-gyógyítja.

263.

NAPRA-FORGÓ Napra forgó virág. *Deák:* Corona Solis Tabernæmontani, Sol altiſſimus flore nutante, Flos Solis peruvianus. *Frantz:* Soleil, Fleur au Soleil. *Német:* Sonnenblume.

Kertekben termeſztik, ez két ember magaſságú füvet; Virági mint egy tányér akkorák, Levelei ſzé-

leſſék nagyok; Ezt a' füvet leg-elsöben Amerikából, 's abban lévö Peru névü Orſzágból hoztak ide Európában.

KÖZ HASZNA: Virágit, ha füſzerſzámmal 's vajjal főzik, ollyan izüek, mint a' Spárga; Magvait meg-lehet enni: Némellyek ugyan azt tartják, hogy fö-fájáſt okoznak e' magok. En gyermek koromban eleget ettem, de illy változáſt utánna nem tapaſztaltam.

264.

NAPUTÁN FORDULÓ-FÜ,

Napután járo-fü, Napra nézö-fü. *Deák:* Heliotropium Dioſcoridis, Solſequium, Verrucaria, Scorpioides album, Chelone, Cancria: Heliotropium Europæum foliis ovatis integerrimis, tomentoſis rugoſis, ſpicis conjugatis H. CRANTZ, *Frantz:* Herbe aux verrües, Tournefol. *Olaſz:* Heliotropio maggiore. *Német:* Sonnenwende, Krebskraut, Warzenkraut.

E' fü Szántó földekben és Ugarokan két araſznira fel-nö; ſzára és Ágatskai fehérek ſzöſzösſék; Levelei hoſzſzúkáſsak, gömbölyegek, ſzörösök: A' fünek tetejében apró töltsér formájú fehér virágotskák, kaláſz módra egygyüvé nagy ſzámmal ſzerkeztettve vagynak, melly virágos kaláſz olly formán áll, mint a' rák vagy Skorpio farka, tudni-illik öſzve tekerve vagyon. A' mint ezt Nagy Gyór Városának némelly Szántó földein böven teremni láttam.

BELSÖ HASZNA: *Sürü nyálat* és Epét a' gyomorból ki-hajtja ez fü, ha egy maréknit belöle vizben

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Fitzamodott* tagokat jó ez füvel kötözni. 2) *Ráksült* és egyéb el-terjedö fekélyeket, haſználatos ez fünek ki-nyomott levével moſogatni, kötözni, vagy leveleivel bé-kötni. 3) *Szömöltsök* ezen módon el-véſz általa, vagy pedig a' ſzegeletes ſzürke magvatskait sóval öſzve kell zuzni és úgy a' sömöltsökre kötni.

Nóta: A' Hangyak mind el-veſznek ha féſzkekre rakják ez füvet, és a' lyukátskák abban véle bé-dugatattnak.

265.

NÁRDUS (romai) Római nardus, Szent Mária Magdolna füve. *Deák:* Nardus celtica, Spica celtica Dioſcoridis, Nardus alpina Clusii: Valeriana celtica floribus triandris, foliis ovato oblongis obtuſis integerrimis Henr. Crantz. *Frantz:* Nard celtique, Nard gaulois. *Olaſz:* Spica celtica. *Német:* Celtiſcher Nard, Welſche Spic, Magdalenenkraut.

Ez igen alatson matska gyökér-fü neme, hathatos illatú, verhenyeges ſzinü. A' gyökere levelestöl virágostól Patikákban-is tartatik, és a' Therjék közzé tétetik. Terem Magyar Orſzági magos hegyeken és Tyrolisban, Styriában 's Carinthiában-is. Nagy érdemü von Haller pedig az Helvetziai Havaſokon ez füvet leg-elsöben meg-találta.

BELSÖ HASZNA: 1) *Gyomor fájos* ember ez gyökér porát egy drakmáig egye gyakran. 2) *Veſe fájoſöknak* az erröl fött viz haſznál, az az: fél Lót Nárdüst meg-kell föszni egy ittze vizben, mellyet ſokſzor inni kell.

266.

NARTZISSUS. *Deák:* Narciſſus: Narciſſus autumnalis major CLUSII. *Frantz:* Narciſſe, Campanette. *Olaſz:* Narciſſe. *Német:* Narciſſenröſlein.

A' Házi Kertekben termeſztik ez virágot, melly ſzép sárga ſzinü, 's jó ſzagú.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Egésről* haſznál, midön a' gyökerét meg-zuzzák, mézzel öſzve egyelittik, és úgy az égett tagra fel-rakják. 2) *Abrázaton lévö ſzeplöket* el-lehet véle veſzteni, etzettel és tsallán magvaival öſzve törvén e' gyökeret.

267.

NATRAGULYA. Nagy-dragulya, Alom-hozó-fü. *Deák:* Mandragora: Atropa acaulis ſcapis unifloris. H. CRANTZ. *Frantz:* Mandragore. *Olaſz:* Mandragora. *Német:* Allraun.

Ez mérges fü hegyeken terem, kertekben-is termeſztik de bár ne: Levelei földſzint nönek-fel, és nehéz ſzagúak mint az Ebſzölö levelei, ſetét-zöldek, ſzéleſſek; Virága egy van melly töltsér formájú, és öt réſzre vállo: Gyümöltse egy gömbölyü bogyó: Gyökere kivül verhenyeges ſzinü belöl fehéres, két águ, mint egy Ember két lábaihoz haſonlittó, nehéz ſzagú.

BELSÖ KÉPEN nem tanátsos ez füvel vagy gyökerével élni, mivel halálos álmot okoz: Némellyek ugyan javallyák, ki nem álhatik, moſſa-meg lábait olly meleg vizben, mellyben ez gyökérnek [illegible] főzetterett.

268.

NYAK-FÜ: Harang-fü; Tsengö vállas-torok-fü, Erdei répa. *Deák*: Cervicaria major, Trachelium, Campanula radice eſculenta: Campanula hiſpida, floribus ſeſſilibus, capitulo terminali, foliis lanceolato linearibus undulatis. H. CRANTZ. *Frantz*: Ganteleé, Gands Notre Dame. *Német*: Halskraut, Zäpfleinkraut.

Ez Harang-fü neme Erdökben Rétekben terem árnyékos helyeken, Levelei tejet ſziváragnak.

KÜLSÖ HASZNAI: 1) *Toroknak külsö* 's belsö dagadását el-oſzlatja ez fü akár nyerſen megzuzva fel-kötesſék, akár téjben főzetteſsék. 2) *Száj rothadását* 's ſebjeit-is gyógyítja, borban főzettetvén, és azon réſzéket véle moſogatván.

Nóta: Vagyon kiſſebb ſzabáſu illyen fü-is, melly a' Campanula pratenſis flore conglomerato J. BAUHINI ennek-is azon haſznai mint elsönek vagynak.

269.

NYIL-FÜ: Nyilas-fü, Vizi-nyil. *Deák*: Sagittaria: Sagittaria foliis ſagittatis acutis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Sagette masle. *Olaſz*: Saette. *Német*: Pfeilkraut.

Ez fü álló vizekben 's Tókban terem; Levelei nyilhoz haſonlók, hegyeſſek; Virági aprók, fehérek, a' Boglár virához valamennyinten haſonlittok, a' honnét egy TOURNEFORT névü hires Frantzia Orſzá-

gi

gi Füvek Professora, ezt a' Boglár virágok nemei alatt le-irta.

HASZNAI ez fünek ugyan azonok, mellyek a' vizi-uti-fü haſznai.

270.

NYUL-LÁB-FÜ. Ugorka nöſzö-fü. *Deák*: Lagopus, Pes leporinus, Trifolium leporinum: Trifolium rubens, ſpicis villoſis longis, corollis monopetalis, caule erecto, foliis ſerrulatis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Pied de Lievre. *Olaſz*: Pie de lepre. *Német:* Haſenklee, Haſenfuß, Katzenklee.

Ez fü magoſſán nö, ſok ágai vagynak nékie, kiknek végein hoſzſzúkás vereſellö fejek vagynak; Magva ollyan apró mint a' köles; Levelei hármaſſan állanak. Arátáskor eleget láthatni a' Gabonák között, árkok mellett-is terem.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vér-köpéſt* meg-állithatſz, ez fü fejeivel és magvaival porrá törvén azokat, és úgy élvén véle. 2) *Vérhaſt* meg-ſzüntet ezen por borban bé-adatattván.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Szemérem* teſt dagadáſára köttesſék e' fü, és el-oſzlatja a' dagadáſt. 2) *Arany* érnek ſzüntelen folyását meg-lehet állittani a' fakó ſzinü fejeinek porának a' végbélre való kötettéſe által. 3) *Sebbül folyó* vért ezen módon ez pornak fel-hintetéſe által meg-tsillapithatni.

271.

ÖKÖRFARK-KÓRÓ: Ökörfark-fü, Gyapju-fü, Király-gyertya. *Deák:* Verbaſcum, Tapſus barbatus: Verbaſcum officinarum foliis decurrentibus utrinque tomentoſis. *Frantz:* Bouillon blanc. *Olaſz:* Verbaſco. *Német:* Wullkraut.

Esméretes fü ez mindenütt, a' mezökben találtatik, magos, a' Levelei nagyok puhák, gyapjaſſak; Virági a' tetejében sárgák, jó illatúak.

BELSÖ HASZNA: *Vérhaſt 's Vérköpést* meglehet állittani a' levelekröl fött viznek italával.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Végbél fájdalmait* megenyhittik a' levelek, midön téjben fözetettvén felköttettnek. 2) *Teſinek 's börnek repedéſit* és annak fájdalmit ezen módon el-kéſzitve haſználatos véle kötözni.

Nóta: Nem jó ez füvet halas tókba hánni, mert a' halak töle el-veſznek, mint bizonyitja ezt nagy hirü és értelmü LINNÆUS in Diſſertatione de Viribus Plantarum.

272.

ÖKÖR-FARK. *Deák:* Aſphodelus: Aſphodelus luteus caule folioſo foliis triquetris ſtriatis H. CRANTZ. *Frantz:* Aphrodille ou Ache Royal. *Olaſz:* Affodillo, Centocapi. *Német:* Goldwurz, Affodillwurz.

Ez

Ez fü a' Magyar Orſzági Erdös nagy hegyeken terem; Másfél réfre fel-nö; Levelei a' fokhagymáéhoz haſonlók de hoſzſzabbak; Virági körülötte tsillag formájúak, fehérek. Gyökere ollyan mint egy nagy fok-hagyma, 's ollyan ſzinü mint a' tiſzta arany, izre keſerü.

BELSÖ HASZNA: *Vizelletet* és Hóſzámat inditt a' gyökér borban meg-főzetettvén, melly bort kis poháronként inni kelletik.

KÜLSÖ HASZNA: 1) Koppaſz Föt meghajasít, a' gyökérböl kéſzült hamu, mellyet mézzel öſzve kell keverni, és az fejet véle kenegetni. 2) *Kelevényeket* meg-fakaſzthatni e' gyökérrel, megzuzván vagy apróra törvén azt, és úgy a' kelevényre kötvén.

KÖZ HASZNA: Ez gyökérnek füſtitöl az Egerek mind el-pártolnak a' háztól.

273.

ÖKÖR-NYELV-FÜ (köz:) Közökör-nyelv-fü, Atratzél, Mezei ökörnyelv, mezei atratzél. *Deák:* Buglosſum verum-vulgare-ſylveſtre, Lingua bovis: Anchuſa officinalis foliis lanceolatis ſpicis imbricatis ſecundus. Henr. Crantz. *Frantz:* Bugloſſe comune. *Olaſz:* Bugloſſa. *Német:* Ochſenzung.

Sok helyeken található fü ez; Levelei ſetét zöldek, keskenyek, hoſzſzarskák, virági töltsér formák kékellök: Haller Ur pedig nevezi, Buglosſum floribus longe ſpicatis.

BELSÖ HASZNA: 1) *Nehéz gondolatu emberek* a' fünek virágaival igyanak bort, vagy vizet.

2)

2) *Belsö részeknek* öszve dagadozását oszlatja a' fü ki-nyomott leve, mellyböl hat unciat egy font savó közzé, vagy annyi árpa vagy zab viz közzé kavarni lehet, és úgy meg-inni.

274.

ÖKÖR-NYELV (vad) Vad-ökörnyelv, Veres ökör-nyelv, Pirittó-fü. *Deák:* Bugloſſum rubrum, Alcanna, Anchuſa floribus ſpicatis: Lithoſpermum tinctorium habitu villoſo. LINNÆI. *Frantz:* Orchanette. *Olasz:* Anchuſa. *Német:* Rothe Ochſenzung.

Levelei hasonlók az elsö ökör-nyelv-fü leveleihez, de keményebbek: Minek elötte szárba indúl a' nagy levelei föld szint a' szára körül, körös környül el-vagynak terjedve. Gyökere hoszszú piros.

BELSÖ HASZNA: *Hasfolyást* és Vérfolyást ez gyökér fött vizével meg-lehet állittani.

KÖZ HASZNA: Ez fü gyökerével a' poſztót pirosra feſtik, fát és viaszt-is lehet vele feſteni. Némelly Aszszonyok ez gyökérrel ábrazatjokat pirosítják, hogy fiatalabbaknak teſſenek, és kedveſſebbek legyenek.

275.

ÖKÖR-NYELV (kis) Kis ökörnyelv, Mérges vad-harapáſt gyógyittó-fü. *Deák:* Echium vulgare, Bugloſſum ſpurium: Echium vulgare caule tuberculato-hiſpido, foliis caulinis lanceolatis hiſpidis, floribus ſpicatis lateralibus.

H.

H. CRANTZ. *Frantz*: Bugloſſe ſauvage, viperine. *Olaſz*: Bugloſſo ſalvatico. *Német*: Wilde oder kleine Ochſenzung, Natterkraut.

A' Vad-ökör-nyelvhez haſonlitt ez, csak hogy a' ſzörös levelei approbbak; Virági fél kaláſz formában állanak, töltséreſſek, viola ſzinüek: Magvai aprók 's ollyak mint a' kigyófeje. Terem ſzáraz ſövenyes földben és ſzántó földek mellett Nagy Györ Városſa fundusán a' mint a' Komáromi út ván a' kö oſzlop felé az út-félen homokos helyeken elég terem.

KÖZ HASZNA: A' Dajkáknak tejeket neveli ez fü, ha levesben élnek véle, mert a' fünek Vértiſztittó és vékonyittó ereje vagyon.

276.

ÖKÖR-SZEM-VIRÁG. Nagyobb ſzáſzſzor ſzép virág, Szent János Virága vagy füve. *Deák*: Buphthalmum, Bellis major pratenſis, Conſolida media Dioſcoridis: Bellis ſylveſtris major caule folioſo. C. BAUHINI. *Frantz*: Oeil de boeuf, Grande primivere. *Olaſz*: Occhio de bue. *Német*: Rindsaugkraut, Sanct Johannesblume, groſſe Wieſenmaßliebe.

Rétekben és Párlagokban terem, magoſſan nö; Levelei a' varadits-fü leveleihez haſonlittanak; Virági nagyok kerekdedek, kiknek közepében egy nagy arany ſzinü gomb vagyon, melly gomboknak ſzélein köröskörül hoſzſzú keskény fehér virág leveletskék állanak.

BEL-

BELSÖ HASZNA: 1) *Sárgaságot* gyógyítthatni a' virágokkal, ki azokat borban fözi és úgy inni adja. 2) Geleſztákat Emberböl a' virágok ki-hajják, meg-ölvén elöſzör azokat.

KÜLSÖ HASZNA: Sebekre kötni jó ez füvet öſzve zuzván ezt elöſzör.

277.

ÖLLYW-FÜ, Vadkék, Öllyw-madár-füve, Erdei nagy Saláta vagy Tzikoria, Béka-virág, Borjú-fül. *Deák:* Hyeraceum majus & minus, Cichorium luteum: Hieraceum piloſiſſimum murorum folio piloſiſſimo HENR. CRANTZ. *Frantz:* Herbe d' Eprevier, Chicorie jaune. *Olaſz:* Hieracio, Spicialetto. *Német:* Habichkraut, Saudiſtel.

Kiſſebb és nagyobb ſzabású vagyon. Terem Erdökben és régi falak körül, magoſſan nö, ſokat haſonlitt a' kakits-fühöz; Levelei kivált alúl igen ſzöröſſek; Virági tetejében gömbölyeg fejüek, sárgak. Gyökeréböl téj ſzinü nedveſség ſzivárog-ki.

BELSÖ HASZNA: 1) *Mely-fájos* Embernek javallom, igya ez zöld fünek ki-nyomott és meg-tiſztúlt levét. 2) *Vér-köpés* ellen-is commendáltatik.

Nóta: Azt jedzette-meg PLINIUS, hogy az Öllywök az ö homályos ſzemeiket ez fü zöld levével áztatják, és világoſſabban látnak: Ezt-is meg-kell jedzeni, hogy az Hieraceum latifolium CLUSII az igazi Borjú-fülfü; Az Hyeraceum minus foliis tenuibus pedig az igazi Öllyw-fü.

278.

OROSZLÁN FOG-FÜ, Barátfejü-fü, Diſznókék (de igy helytelen.) *Deák:* Taraxacum, Dens leonis, Hieraceum majus TRAGI: Leontodon taraxacum officinale, calyce inferne reflexo, foliis runcinatis denticulatis, lævibus. H. CRANTZ. *Frantz:* Dent de Lyon, Piſsen liet. *Német:* Pfaffenröhrleinkraut, Löwenkraut, Mönchskopf.

Ez füvetske mindenütt terem útak mellett és mezökben; Virági nagyok, sárgák, magvai pelhesſek, kiket a' ſzél ſzellyel hordoz, ha meg-értek; Szára két araſzni magas, üres; ha meg-ſzaggatatik akár ſzára akár levele, téj ſzinü nedveſség ſzivárog-ki belöllök.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Has-nenist* meg-állit ez füröl fött lév. 2) *Vérhaſt* meg-állit, a' ki ez füvet gyökereſtöl, ſzáraſtól Lentsével főzi 's úgy a' levét iſzſza.

KÜLSÖ HASZNA: *Égetö holyagokat* az mellen, ſzemérem teſten, 's egyéb teſtnek réſzein nagy haſzonnal lehet ez zöld füvel kötözni.

KÖZ HASZNA: Mikor gyenge ez fü, ſzint úgy lehet kéſzitteni és enni mint a' Salátát.

Nóta: Ez fü helytelenül neveztetik Diſznókéknek, mert ez név inkább a' kakits névü füre illik.

279.

OROSZLÁN TALP-FÜ, Bóldog-Aſzſzony palástja. *Deák:* Alchimil-

milla, Leontopodium: Alchimilla vulgaris foliis lobatis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Pied de Lyon, Alchymilla. *Olasz:* Pie de Leone. *Német:* Sinnau, Unſerfrauen Mantel, Großſanickel, Löwentapp, Sternkraut.

Kaſzálló rétekben Erdök között terem, mezökben-is haſonlóképen; Levelei gömbölyüek, ſzeleſſek, ránzoſſak, nyóltz 's kilentz ſzegeletüek, ollyak közel mint egy oroſzlán talpa. A' más-fel araſzni ſzáratskái egyeneſſen a' gyökeréből föld ſzint nöttek-ki, kik kemények. Majus Hólnapjában apró tsillag formájú, sárgálló virágotskákkal ékeskedék ez fü; Ezek után látattnak mákhoz haſonló de sárgálló magotskák. Gyökere ujni vaſtag, kivül verhenyeges, belöl sárga.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Tüdönek ſebjeit* meggyógyítja ez fü, ki iſzik róla. 2) *Fehér folyását* Aſzſzony-embernek meg-állitja ezen fü itala. 3) *Nyavalya-törös* ſzemélyek igyak két, két latra a' zöldfü ki-nyomott levét, gyakran, és meg-ſzabadúlnak.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Sérvéſt* ez füvel igen jó kötözni. 2) *Torok dagadásban* a' torkát 's ſzáját gyakran ez fü vizével kell öblögetni, mint nevezik gargarizálni kell.

Nóta: Nékem egy Magyar munkátskám mellyet a' kis Gyermekek nyavalyáiról irtam Tek:. Nemes Szatmár Vármegyében Nagy Károlyban 1771-dik Eſztendöben ki-nyomtattatott: Ennek tizedik paginájában a' nyomtató a' kakuk-fü után el-hagyta helyheztettni ezt a' ſzott; Oroſzlántalp-füvel; és igy olly értelme lett mintha a' kakuk-füvet neveznék-is Bóldog-Aſzſzony palſztyának, holott nem úgy vagyon, hanem az Oroſzlántalp füvet nevezik annak.

280.

ÖRDÖG-HARAPTA-FÜ, Ördög marta-fü, El-harapott-fü, Ki-rágott gyökerü-fü, Fekély-fü. *Deák:* Succisa, Morsus diaboli, Praemorsa, Jacea nigra: Scabiosa succisa officinarum, corollis quadrifidis æqualibus, caule simplici, ramis approximatis, foliis lanceolato-ovatis, integerrimis H. CRANTZ. *Frantz:* Mors de diable. *Olasz:* Morso di diabolo. *Német:* Abbißkraut, Teufelsabbiß.

Hasonló ez a' Vár-fühöz. (Scabiosa) tsak hogy a' kék virág-feje valamivel kissebb amazénál, e' mellett a' gyökerének eleje köröskörül, ollyan héjános mint ha meg-rágattatott volna, a' honnét ördög harapta fünek neveztetett. Terem mezökben és Gabonák között.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Hasfájást* meg-állitt, tsak főzd-meg gyökerét és leveleit borban 's igyad azt. 2) *Méh fájását-is* meg-szünteti az Aszszonynak, ha erröl a' füröl iszik.

KÜLSÖ HASZNA: *Kellsre és Pokolvarra* haszonsán köttetik ez zöld korában meg-töretett fü.

KÖZ HASZNA: Melly Lónak homályos szemei vagynak, annak ezen füvet és ennek gyökerét meg-apritva az abrakja közzé keverni javallom.

281.

ÖRVÉNY-FÜ. Örvény gyökér. *Deák:* Helenium, Enula, Inula: Inula he-

helenium officinarum, foliis amplexicaulibus ovatis rugosis subtus tomentosis, calycum squamis ovatis. Henr. Crantz. *Frantz:* Auneé. *Olasz:* Enola. *Német:* Allantwurz.

Az Örvény-fü két Ember magaságra nö; Levelei akkorák mint a' Dohány levelei; Virágai tetejében kerekdedek, sárgák: Gyökere fakó szinü, jó illatú erös izü: Egy szóval ez fü közel ollyan mint az Arpa répa vagy tsitsoka névü fü. Terem Erdökben apró folyamotok mellett.

BELSÖ HASZNA: *Fulladozó embert* egye porát ez fü gyökerének, és igyék-is róla.

KÜLSÖ HASZNA: *Rühes tagokat* ez gyökérröl fött lével, ha gyakran mossák, meg-tisztúlnak.

Nóta: Vese-fájó 's köszvényes személyeknek javallom, hogy ezen gyökeret ollyan borban vagy serben áztassák, mellyböl étel felett inni szoktanak, vagy öszve vagdalva a' must közzé hánnyák, élvén annakutánna az ollyan itallal, és a' nevezett nyavalyák ellen nagy haszmát tapasztalni fogják. Ez gyökér füstitöl a' szunyogok mind ki-takarodnak a' Házból.

282.

ÖSTÖR Ludláb-fü. *Deák:* Chenopodium, Chenopus. *Német:* Genßfuß.

Ez Labodának a' neme, a' levelei majd ollyan vastagok és lágyak mint az Irha, fellyül sötét zöldek, alól fejérellök, szegeletesek: Terem régi ganajos földeken.

Nóta: A' Régiek közt némellyek, kik közül Lonicerus-is azt jedzik-meg e' füröl, hogy ha a' Disznók meg-eszik, töle el-vesznek.

283.

ÖT LEVELÜ-FÜ. Öt ujjú-fü. Szár-fü, Bikatök. *Deák:* Quinquefolium vulgare, Pentaphyllum: Fragaria pentaphyllum officinarum foliis digitatis, caule repente pedunculis unifloris H. Crantz. *Frantz:* Quinte feville. *Olasz:* Cinque foglio. *Német:* Fünffingerkraut, Fünfblatt.

Terem ez nedves rétekben, föld-szint el-terjed; virági ollyak és olly sárgák mint a' Ludpásíté (anserina) Gyökere verhenyeges szinü, szorittó erejü.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Fejér folyása* az Aszszony embernek meg-állitatthatik, ez fünek ki-nyomott leve által, mellyet hatlatnira levesben bé-kelletik venni. 2) *Hószámnak rendkivül* való *folyását* meg-szünteti a' gyökere, akár porúl egy drakmaig bé-vétetödgyék, akár pedig a' zöld-fü nyers gyökeret italában áztassa. 3) *Vérhast* ezen módon gyógyítt.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Fogfájást* szüntet, tartván 's forgatván a' szájban gyökerének fött vizét. 2) *Szájnak* belsö rothadását, hasznossan mossák azon vizzel.

KÖZ HASZNA: 1) Hogy a' ketske sok tejet adgyon, egynéhány napokig ez füvet véle etettni kelletik, minekelötte innék. 2) Melly Lónak ki-fitzamodott a' lába, vagy meg-dagadozott annak gyógyíttására jó marokkal e' füböl fözzél-meg borban, vess közibe egy darab Iros-vaját, ha meg-puhúlt a' fü mentül melegebben lehet, regvelenként öt napig kösd az Lónak a' lábára.

284.

PALATZK-FÜ, Palatzka-fü, Vad-muſtár, Te-mondad-fü. *Deák:* Thlaspi majus: Thlaspi campeſtre, filiculis ſubrotundis, foliis ſagittatis, dentatis incanis H. Crantz. *Frantz:* Seneve ſauvage. *Olaſz:* Thlaspi. *Német:* Baurenſenf, Beſenkraut.

Ennek Levelei fél ujni hoſzſzak, hamu-ſzinüek, és három hegyes ſzegeletüek: A' virági fehérellök; Hüvelyei gömbölyegek, lapoſſák; mellyekben apró barna gömbölyeg forma magotskák vagynak. Az egéſz fü gyökerestöl magaſtól erös ſzagú és tsipös izü. Terem mezökben, Épületek körül-is: Nagy Györ körül pedig böven nö azon útakon, mellyek a' belsö Város temetöje felé vagynak.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vizelletet* hajtanak a' magvai, mellyeket meg-törvén akár Lévbe, akár magokban meg-lehet enni. 2) *Öſzve gyült* és sült vért belöl emberben ez magok illy módon el-oſzlatnak. 3) *Sülyös* ſzemélyek-is meg-tiſztúlnak az ezen magokkal való élés által.

KÜLSÖ HASZNA: *Farſabáſokat* haſznos ezen füvel kötözni.

285.

PÁPA-FÜ, Áldott-fü. *Deák:* Carduus benedictus: Centaurea calycibus duplicato ſpinoſis, lanatis, involucratis: foliis ſemidecurrentibus denticulato ſpinoſis H. Crantz. *Frantz:*

Chardon benit. *Német*: Cardobenedicten-kraut, Spinnendiſtel.

Ez füvet a' kertekben termeſztik, bogátskoró neme, alatson, igen tüskés levele, és virágos feje, és igen keſerü-fü.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Gyomor gyengeségét* erösítti annak, a' kik ez fü porából egy drakmát meg-eſzen. 2) *Hidegleléſt* állit az leve, mellyet két Unciáig, akár mitsoda lévben a' beteg bé-vehet. 3) *Sárgaság-is* illy formán véle gyógyíttatik.

KÜLSÖ HASZNA: 1) Bör alatt öſzve gyült és ſugorodott vért, melly ütés akár esés által lett, el-oſzlatja ez fü. 2) *Teſtnek rothadáſa* és abban lévö rák ellen haſznos ez zöld-fü ki-nyomott leve.

286.

PAPER SZÉNYE-FÜ, Páſztor erſzény, Páſztor-tarſoly, Páſztor-táskája, Béka-tarſoly, Szukes-fü, Vér-állatófü, Portzogó-fü, Vad-muſtár, Élek halok. *Deák*: Burſa vel pera paſtoris Sanguinaria: Thlaspi burſa paſtoris, filiculiculis obcordatis foliis radicalibus pinnatifidis. H. Crantz. *Frantz*: Bourſe de paſteur, Bourſe de Berger. *Olaſz*: Borſa di paſtore. *Német*: Täſchelkraut, Seckelkraut.

Ez-is Palatzk-fünek a' neme, tsak hogy nem olly erös tsipös: Hüvelyei ollyak mint egy két ízegeletü erſzény, mellyekben tizen-nyóltz piros érett magotskák vagynak. Ez halaván ſzinü-fü az Epületek körül-is terem.

KÜL-

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Uj ſebeket* öſzve forraſzt a' zöld-fü ki-nyomott leve, ha kötik és moſsák véle. 2) *Virfolyáſt* külsö kötözéſek által véle tsillapittani lehet.

Nóta: Némelly Magyar Dictionariumokban ez fü Iſten táskájának neveztetik de vétkeſſen: Igy ſzintén a' Régiek helytelenül Béka lentsének nevezték, de a' Béka-lentse vizben terem.

287.

PAPONYA, 'Sidó-tseresnye, Muhartz, Venus-köldöke, Körontófü. *Deák:* Alkekengi, Halicacabum, Solanum veſicarium: Phyſalis alkekengi officinarum, foliis geminis integris acutis, caule herbaceo inferne ſubramoſo H. Crantz. *Frantz:* Morelle ou Baguenaude, Culebol, Coqueres, Alquaquenge, Ceriſe d' outre mer. *Olaſz:* Halicacabo. *Német:* Judenkerſchen, Boberellen, rother Nachtſchatten.

Ez eb-ſzölö neme; némelly kertekben a' sövények mellett önként terem: ſzép piros a' Gyümöltse, és ollyan 's akkora mint a' tereſzne, és piros hártyával bé-foglaltattva van.

BELSÖ HASZNA: 1) *Fövént a' vesékből* és következkéket a' Holyagból ki-hajthatni ez Gyümöltsel: E' végre két unciat, az az: négy lotot egy meſzſzely fehér borban meg-zuzván és meg-ſzürvén, a' tiſztaſját iddogalni kelletik, és fog haſználni, mint illy jó haſzna bizonyittatik in Ephemeridibus Naturae curioſorum. Decade III. N. 7. 8. Az érett gyümöltsöket-is tsupán magában ez végre haſznála-

tos meg-enni, egyszerre hat hat szemet. 2) *Sárgaság* ellen nyomjad-ki a' paponya gyümöltsöknek levét, és egyszerre két latot igyal-meg belöle.

288.

PAPRÁGY: Erdei paprád, Ördög bordája-fü, Páfrány, Perje. *Deák:* Filix mas: Filix ramosa major, pinnulis obtusis non dentatis Tournefort. *Frantz:* Tougere, Feugiere masse. *Olasz:* Felle. *Német:* Farenkraut, Hurenwurz.

Erdökben vén fák körül terem, a' levelei ollyak mint egy nagy szárny, se virága se magva. A' vastag szárat ha vágod keresztöl, két fejü lás forma képet látsz benne.

BELSÖ HASZNA: 1) Geleztákat ki-üz, ha ki egy lat gyökere porát mézben kever 's azt meg-eszi, ezt mondgya Dioscorides. 2) *Lépnek romlását* meg-épitti a' gyökere, borban fözetettvén és azt iván gyakran.

KÖZ HASZNA: Melly Ló a' földre vágja magát, belsö romlása miatt, tegyék nyelve alá ez gyökeret, és azonnal emésztete meg-indúl és fel-kél.

289.

PAPITS. Pipatz, Patatz. *Deák:* Anemone: Anemone sylvestris alba minor. Bauhini pin. *Frantz:* Passe fleur ou Coquelourde. *Olasz:* Anemone ou fior di Dona. *Német:* Windröslein, Anemonerösslein.

He-

Hegyeken, Erdökben terem, ollyan közel mint a' Boglár virág, kölömbféle ſzinü: OVIDIUS Poeta-is Lib. X. metamorph. cap. 13. ezen fü neméröl emlékezik.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Tejét neveli* az Aſzſzonynak, ha az füvet és ſzárát darált árpával megfözik és azon formában az Emlökre kötik. 2) *Varat* és börnek egyéb tiſztátalanságát, meg-lehet ez füvel tiſztittani. 3) Fönek kopaſzságát meg-jahasítják a' levelei, tsak gyakran azokkal azt dorſolni kell.

Nóta: Ez fü virága tsak akkor nyilik, mikor a' ſzél fúj.

290.

PARLAGI-ROSA. *Deák*: Adonis flos. *Német*: Ackerröſlein, Klapperröſlein.

Ez a' Gabonák között terem, piros a' virága; Levelei olly vékonyak mint a' tzérna; Sokat haſonlitt a' virága a' kakas láb-füéhez, innét CÆSALPINUS ahoz-is ſzámlálta; Levelei pedig a' ſzék-fühöz: Innét TOURNEFORT ennek nemei közzé helyheztette.

BELSÖ HASZNA: *Veſe-fájó* Emberek törjekmeg a' magvait, virágait borban, és azt néha keveſenként hörpölgeſsék.

291.

PÁRLÓ-FÜ, Apró-bojtorján. *Deák*: Agrimonia, Eupatorium græcorum, Argemone: Agrimonia eupatoria, foliis caulinis pinnatis, impari petiolato, fructibus hiſpidis H. CRANTZ.

Frantz:

Frantz: Agrimoine, Eupatoire. *Olasz*: Agrimonia. *Német*: Odermenig, Leberwurz, Bruchwurz.

Az Párló fünek levelei madár ki-terjeſztett ſzárnyához haſonlittanak, fel felé állanak, mint a' ſzarvas-fü, az az Diptamnus levelei, ſzörőſſek, jó ſzagúak; Virági ollyak mint az ötlevelü-füé, de approbbak, ſárgák, hoſzſzú kaláſzban a' fü tetejében állanak: A' magvai igen aprók, az emberek, ruháihoz nagyon hozzá ragadnak: Terem ez fü mezökben, köves hegyeken, Erdökben.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Egéſségtelen májú* Emberek nagy haſzonnal ihatnak ez füröl, forró vizet öntvén leveleire, melly vizet ehomra és uſonnakor melegen inni kell. 2) *Belsö sülyöket* kivált a' vesékben ez fü tiſztitja, gyógyitja.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Sérvéſeſſek* kötözzék magokat ezzel a' füvel. 2) *Tökösöget-is* ennek fel-köttetéſe által gyógyithatni.

292.

PARÉJ (izetlen) Izetlen Paréj, Eſter Paréj. *Deák*: Blitum rubrum: Blitum capitatum, capitellis ſpicatis terminalibus. Henr. Crantz. *Frantz*: Blette, Porcerouge. *Olasz*: Bletto, Biedono. *Német*: Meyer, Blutkraut.

Termeſztik ez füvet söt magában-is meg-terem a' kertekben: Gyökere és ſzára piroſſak mint a' Vér; és ha meg-töretettnek, Vérhez haſonló piros nedvesség foly-ki belölök kivált a' gyökerböl, magvatskai igen aprók, feketék, fényeſſek, lapoſſak.

BEL-

BELSÖ HASZNA: *Vérhaſt* állíttanak a' magvatskái, egy kalánba féröt belölök meg-törvén mosárban, mellyet-is vizben bé-kell venni.

KÖZ HASZNA: Más Orſzágokban leveleit meg-eſzik mint a' parét hogy minálunk eſzik, de némelly Emberekben nagy gyomor-fájáſt támaſzt az illyetén eledel. A' magvatskáit-is úgy kéſzittik 's eſzik mint a' köles kását. A' Gyökereivel-is eledel gyanánt élnek.

293.

PASTERNAK, Moh-répa. *Deák*: Paſtinaca: Paſtinaca ſativa foliis ſimpliciter pinnatis H. Crantz. *Frantz*: Panais, Paſtenades. *Német*: Paſternack.

Kertekben termeſztik ezt, a' mezökben-is magában terem; Levelei mint egy nagy ſzárny ollyak, jó ſzagúak.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vizi Holyag ſebjeit* meg-gyógyítják a' magvai, mellyeket meg-törve édes gyökér porával öſzve kell keverni, 's úgy kell meg-enni. 2) *Hideglelést* ezen magok meg-étele megállitja.

Nóta: A' mezei Paſternak neveztetik nidus avis, Németül Haſenöhrlein: Ennek ſok fehér virágotskainak közepében egy piros virágotska áll, mellyet nyavalya-törés ellen némellyek haſznosnak lenni mondanak. A' Paſternak melly' Hegyen terem, neveztetik Daucus montanus apii folio major C. Bauhini, melly a' Kotsord-fü, vagy Vad-murok, Németül Bergmorenkümmel.

294.

PÉNZ LEVELÜ-FÜ. Nádra-fü, Angyal rugta-fü. *Deák*: Numularia, Lunaria, Centummorbia: Lyſimachia numularia foliis ſubcordatis, floribus ſolitariis caule repente H. CRANTZ. *Frantz*: Numulaire, monyere: Herbe à cent maladie. *Német*: Pfeningkraut, Engelkraut.

Föld ſzint hoſzſzan el-terjed; Virágai ollyak mint az Öt levelü-füé, vagy pedig a' Tormatilla-füé, de nagyobbatskák, és sárgábbak. A' ſzáratskák oldalain egymás ellenében állanak a' levelek, kik gömbölyegek, 's akkorák mint egy régi ezüſt Poltura; Ezért helyeſſebben-is pénz levelü-fünek neveztetik, mintſem a' Hedera terreſtris vagy földi borostyán-fü, mellynek nintsenek gömbölyü levelei. Terem álló vizek ſzélein, nedves rétekben Erdökben.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vírhas ellen* főzzék-meg borban, vagy ſzáraz porát veſsék abban, mellyet-is inni kelletik melegetskén. 2) *Vírköpés ellen* jó ez fü porát enni, vagy ki-nyomott zöld levét inni. 3) *Száradni* melly kis Gyermekek kezdenek, javallom, azokat-is erröl a' füröl itaſsák.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Külsö ſebet* moſsák-meg az erröl a' füröl főtt borral, és az után a' ſzáraz porával hintsék-bé. 2) *Száj rothadását* gyógyítja, tsak téjben főzzék ez füvet, és moſsák véle azt gyakran.

295.

PERJE Pörje. *Deák*: Gramen officinarum, Gramen caninum: Triticum re-

repens, calycibus trifloris, & vita perenni. *Frantz:* Chiendent. *Német:* Queckengraß, Hundsgraß.

Ez a' Gabonák közt terem, ollyan a' feje közel, mint a' buza-fü, de üres: A' Gyökere igen bojtkos, és a' földben meſzſze el-fut, vékony és fehér.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vírköpös* ember, ez fünek 's gyökerének ki-nyomott levét igya. 2) *Geleſtás* Gyermekekkel ha hóld fogytán itattják ez gyökérröl fött vizet, a' férgek belölölök ki-veſznek.

296.

PESZERTZE (fekete) Fekete peſzertze, Fekete pemet-fü, Bujdosó tsallán, Pöſzertze, Püſzertze. *Deák:* Marrubium nigrum, Ballotta: Marrubium nigrum foetidum Bauhini. *Frantz:* Marrube noire, Marrube puant. *Olaſz:* Marrubio. *Német:* Andorn (ſchwarzer.)

Terem árkok mellett 's mezökben, levelei a' tsalánhoz ſokat haſonlittanak, ſetét zöldek, büdöſſek, virági vereſellök.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Dagadtt fájos* és ſebes teſtet, haſznoſſán ez füvel kötözni és párolni lehet, de belsöképen nem ſzoktak ez füvel élni. 2) *Dühös eb* maráſa ellen sóval meg-hintve a' leveleket fel-kell kötni.

297.

PESZERTZE (fejér) Fejér peſzertze, Fejér pemet-fü, Pöſzeritze. *Deák*: Marrubium album: Praſſium: Marrubium vulgare dentibus calycinis ſetaceis, uncinnatis HENR. CRANTZ. Marrubin. *Olaſz:* Marrubio. *Német:* Andorn (weiſſer.)

A' ſzára négy ſzegeletü, belöl üres, kivül ſzöſzös. A' gömbölyü levelei egymás ellenébe állanak, mellyek vaſtagok, ereſſek, ſzéleiken ravatoſſak, egéſzſzen gyapjaſſak és fehérek, hathatos ſzagúak és izüek; Virágai aprók fehérek, és tsuportoſſan öſzve állanak. Terem úton útfélen, és régi falak alatt.

BELSÖ HASZNA: 1) *Arany ér miatt* ſzenvedök haſzonnal ihatnak ez füröl. 2) *Sült* belsöt kitiſztitt melly végre mézben a' leveleket főzhetni, vagy tsupa ki-nyomott levét a' zöld ſünek ihattya. 3) *Májnak meg-keményedését* el-oſzlattya ez fü, ki ezen módon véle él. 4) *Hóſzámat* ha meg-rekedtt, meg-inditja ez fü. 5) Sürü nyálat a' tüdöböl elhárit ez ſünek porának bé-vétele. 6) Fövent kihajt, ha tsak théá formában idogaltatik.

KÜLSÖ HASNA: *Dühös eb* maráſa ellen igen javaltatik ez ſünek fel-köttetéſe.

298.

PESZERTZE (vizi) Vizi peſzertze. *Deák*: Marrubium aquaticum RAI, Pſeudomarrubium RIVERI. Syderitis prima MATTHIOLI: Lycopus Europeus foliis ſinuato ferratis H. CRANTZ. *Frantz:*

Frantz: Marrube aquatique. *Német:* Waſſerandorn.

Nyári időben némelly Patakotskák mellett; és némelly vizes árkokban találtathatik ez fü: Levelei keskennyek, hegyeſſek, virági aprók, ajakaſſak, kiknek alsó egy ajaka veres pontotskákkal rakva.

BELSÖ HASZNA. *Hasfolyáſt* és egyéb vérfolyáſokat ezzel meg-állithatni, úgymint levének italával.

299.

PETRESELYEM (hegyi) Hegyi petreſelyem, Vad-méz-fü. *Deák:* Oreoſelinum, Apium montanum. *Német:* Bergpeterlein, Hirſchpeterlein.

A' közönséges Petreſelyemhez haſonlók levelei, de ſetét zöldek; Gyökere vaſtag, erös ſzagú, kivül fehér, melly meg-metſzetettvén, téj ſzinü nedveſséget ſzivarogtat: Terem ez fü fövenyes hegyeken és ſzáraz mezökben-is.

BELSÖ HASNA: 1) *Majnak és Lépnek* dagadását oſzlatja ez fu gyökere, e' végre Succuſsát gyakran inni kell. 2) *Sárgaságról* ezen formában lehet véle élni.

KÖZ HASZNA: 1) Sertéſeknek dögi lévén, hánnyák e' gyökeret az ételek közzé. 2) A' juhok midön igen veſznek, végyenek két réſznit e' gyökérböl, egy réſz fenyö mag porát sóval együtt kavarjanak a' gyökér közze, 's tegyék a' Juhoknak eleibe hadd nyalogaſsák.

300.

PETRESELYEM (vizi) Vizi petreſelyem, Vad-petreſelem, Vizi-mogyoró. *Deák:* Oenanthe aquatica, Filipendula aquatica: Oenanthe apii folio BAUHINI. *Német:* Waſſerpeterſilgen.

Ez Petreſelyemhez haſonlittó vizben termö fünek, gömbölyeges gyökeretskei mint meg annyi vékony ſzalakon függenek, kivül feketéllö hártyával bé-borítva vagynak, belöl fejérek, és jó édes izüek.

BELSÖ HASZNA: 1) *Követ ront* Emberben, ki ez gyökeretskéket meg-eſzi. 2) *Szeleket* hajtanak ez gyökeretskék ezen formán való élés által.

301.

POLA-FÜ: Hegyi pola. (mert a' mezei a' vad-rosmaring.) *Deák:* Polium montanum: Teucrium polium capitulis ſubrotundis: foliis oblongis obtuſis, crenatis tomentoſis, ſeſſilibus caule proſtrato. HENR. CRANTZ. *Frantz:* Polion. *Német:* Bergpoley.

A' levelei a' Tsombor-fü leveleihez haſonlittanak, de fehérek 's jó illatúak. Terem ez Hegyeken és Halmokon.

BELSÖ HASZNAI 1) *Höſzámat* inditt ez fü borban meg-főzetettve. 2) *Vizi-betegségben* lévöknek-is illyen módon haſznos.

KÜLSÖ HASZNA. *Veres és folyó* ſzemüek, köſsék e' zöld füvet a' homlokokra.

302.

PORTSIN-FÜ (ſzelid) Szelid portsin-fü, Ports-fü, Diſznó orja. *Deák:* Portulaca domeſtica: Portulaca officinarum foliis cuneiformibus floribus ſeſſilibus. H. CRANTZ. *Frantz.* Pourpier. *Olaſz:* Porcellana. *Német:* Borzelkraut, Bürgel, Zahmerburzel.

Kertekben termeſztik, de magában-is nö ottan, és mezökben; Levelei gömbölyegek vaſtagok, nedvességgel tellyeſſek, mint a' Salyáta, a' honnét a' helyibe máſutt élnek-is véle.

BELSÖ HASZNA: 1) *Forró betegségben* melly az epétöl eredett, olly ſavót haſznos inni, mellyben ez fü leveleit fözték. 2) *Vérhasról* mellyet okozott a' böv epének etetö ereje, ezen nevezett italt haſonlóképen javallom. 3) *Kö miatt* ſinlödö Ember igya ez fünek ki-nyomott levét. 4) *Fájdalmas* vizelletü ſzemélyek-is azon ki-nyomott levet ha iſzſzák, fájdalmaiknak a' vizellés közben nagy meg-enyhülését tapaſztalni fogják.

303.

PORTSIN-FÜ (vad) Vad-portsin-fü, Vad-Salyáta, Diſzno-portsin, Kövér-portsin. *Deák:* Portulaca ſylveſtris. *Német:* Wilder Burzel, Ackerburzel.

Ez haſonló a' ſzelido Portsin-fühöz, tsak hogy a' vaſtag gömbölyeg levelei, kiſſebbek amazénál.

Terem kövér szántó földekben, mezökben és szölök között.

HASZNAI ugyan azonok, mellyek fellyebb a' szelid-portsin-fü alatt mondattak.

304.

PORTZ-FÜ (nagy) Nagy portz-fü, Portzogó páfit, Uti portz-fü, Teremtodó-fü, Térdkötö-fü, Diſznó-páfit, Száz bötköjü-fü, Vér-allató portsin. *Deák*: Polygonum, Centumnodia, Corrigiola, Sanguinaria, Seminalis: Polygonum latifolium. C. BAUHINI. *Frantz*: Renoée, Trainaſſe, Centinode. *Német*: Wegtritt, Weggraß, Blutkraut, Tauſendknotten.

Ez fü mezökben útak mellett találtatik, föld szint igen el-terjed; A' virágotskai igen aprók, testszinüek, kik apró hoſzſzúkás ſetét zöld levelek tövében állanak.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Szemek vereſségit* el-oſzlatja ez fü, ha reá kötik a' leveleket akár megzuzva, akár porúl. 2) *Emlöknek dagadását* el-oſzlatja e' fü az ö fel-köttetése által. 3) *Sérvéſes* Személyeknek kiváltképen haſznál ez fü mint hajdan HOLLERIUS Jakab Nagy Tudományú Parisiai Orvos ſok haſznait az illyen romlásokban tapaſztalta: a' honnét Holleriana nevet-is adtak ez fünek. A' sérvéſes tagot azért kötözni kelletik ez füvel, és porával belsöképen-is éljen a' beteg.

305.

PORTZ-FÜ (kis) Kis portz-fü, Szakadáſt gyógyíttó-fü, Tökösség ellen való-fü. *Deák:* Polygonum minus, Herniaria, Millegrana, Corrigiola. *Frantz:* Herbe au ture, Corrigiole petite. *Német:* Klein Wegtritt.

Haſonló e' füvetske a' nagy portz-fühöz, és tsak az a' különbség, hogy levelei és virági apróbbak, ſzáratskai vékonyabbak. De ez-is az utakon igen el-terjed föld ſzint, úgy hogy az ember lába-is megakad benne.

HASZNAI ugyan azonok, mellyek a' Nagy Portz-füé.

Nóta: Vagyon még leg-kiſſebb Portz-fü. Ezt LINNÆUS Illecebrumnak nevezte.

306.

RAGADÓ-FÜ, Ragadomány, Ragadvány. *Deák:* Aparine vulgaris: Galium aparine foliis octonis, lanceolatis, carinatis, ſcabris retrorſum aculeatis, geniculis villoſis fructu hiſpido H. CRANTZ. *Frantz:* Gratteron, Reble. *Olaſz:* Spionella. *Német:* Klebkraut, Betlersläuße.

A' Gabonák közt, kivált a' Len között, mellyet a' földre vonſzon, terem: A' hoſzſzúkás vékony levelei mint a' tsillagos máj füben a' ſzáraik köröskörül állanak; Virági aprók harang formajúak. Az egéſz fü igen ragados, úgy hogy ember kezéhez ruhájához

ragad, innét a' Görögök Philantropon, az az: ember ſzeretö nevet adtanak nékie.

KÜLSÖ HASZNA: *Tsets bimboinak* repedezéſeit ez zöld-fü ki-nyomatott levével hamar meg-lehet gyógyíttani.

KÖZ HASZNA: Melly téj nem tiſzta, huzzák kereſztül benne ez füvet, és minden gazt ki-huz belöle.

307.

RAPONTZ. Ropontz. *Deák*: Rapunculus, Rapuntium: Rapunculus foliis imis cordatis, ſuperioribus anguſtis, Spica cylindrica longiſſima Henr. Crantz. *Frantz*: Raponce, Clochette bleue. *Olaſz*: Raponzolo, Raponcioli, Raponſe. *Német*: Rapunzel.

Kertekben termeſztik ezt, magában-is nö, halmos helyeken, mezökben; Levelei hoſzſzak ſimák; Virági kékek: Gyökere egy araſzni hoſzſzú, és ſzint annyi vaſtag, 's édes izü.

BELSÖ HASZNA: *Tejit* neveli e' gyökér étele a' ſzoptatos Aſzſzonyoknak, mellyet mint a' répát az eledelek közt lehet főzni. Saláta gyanánt-is élhetni ez gyökerekkel.

308.

REKETTYE Szamár tövis, Iglitze, Nyul-rekettye, Feſtö virág, Sárga feſtö-fü, Pogány-ékeſség. *Deák*: Geniſta: Geniſta purgans ſpinis terminalibus, ramis teretibus ſtriatis, foliis lan-

lanceolatis ſimplicibus pubeſcentibus H. CRANTZ. *Frantz:* Geneſt. *Olaſz:* Geneſtra. *Német:* Ginſter, Ginſt, Pfrimmenkraut.

A' mezökben terem, alatson ſzabású, ſzárai erőſsek; Virágai sárgak, kaláſz formában állok; ez az Geniſta pannonica, a' nagyobb nemü, melly találtatik és a' kertekben-is termeſztetik, az a' Geniſta Scoparia. Vagyon harmadik, mellyet feſtö fünek-is neveznek, és azon végre forditatthatik, mint a' leg elsö: Ezt nevezi HENR. CRANTZ UR Geniſta tinctoria foliis lanceolatis ſericeis, ramis ſpicatis teretibus erectis.

BELSÖ HASZNA 1) *Vizi-betegség* gyógyitatthatik a' leveleivel, mellyek borban főzetteſſenek. 2) *Kö, kiben* vagyon, törje a' magvait porrá és fél drakmát igyék-meg napjában két három izben meleg vizben, és el-rontja a' követ. Egyebként ezek a' magok hányáſt-is indittanak. 3) *Lépnek* dagadását a' virágok el-oſzlatják, élvén vélek egynéhány napokig herba-thea gyanánt.

KÖZ HASZNA: A' Rekettye virágait ſzint úgy még ki-nem nyilnak, bé-lehet tsinálni etzettel, valamint az Olaſz káprit, és a' ki gyakran él ez illy eſzközzel, azzal nem tsak az ételt meg-kivántattya, de májjat, lépit-is meg-tiſztitja.

309.

RONTÓ-FÜ. Kö-rontó-fü, Szöſzös-fü, Szörös-fü, Hájas-fü, Kereſztfü, Aggo-fü, Kereſzt gyökér. *Deák:* Senecio, Erigerion: Senecio vulgaris corollis nudis foliis pinnato-ſinuatis,

amplexicaulibus, floribus ſparſis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Senecon. *Olaſz:* Cardoncelle, Spellicioſa. *Német:* Grindkraut, Goldkraut, Baldgreiß, Kreuzwurz.

Ez füvetske kertekben és mezökben terem, nö egy két araſzra; Levelei hoſzſzatskák és a' ſzéleiken öblöſsek; Virági sárgák, tömöttek, mellyek öſz felé ſzint úgy meg-öſzülnek. Egy ſzóval ez egéſz fü a' Szent Jakab füvehez haſonló, csak hogy amaz magos, ez álatsony termetü.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Tagoknak égeſét* ezzel igy lehet gyógyittani, hogy leveleit Iros vajba főzzék, mellyel a' teſtet gyakran kenegetni kelletik. 2) *Szemérem teſtnek* dagadáſa ez levelekkel nagy haſzonnal kötöztetik. 3) *Varat, dagadáſt, ſebet,* a' zöldfü ki-nyomott levével tiſztittani és gyógyittani lehet, mosván gyakran véle azokat.

KÖZ HASZNA: Melly lóban Geleſzták vagynak, azokkal ez fü ki-nyomott levét itattni kelletik.

310.

ROSA, Kerti-roſa. *Deák:* Roſa. *Frantz:* Roſe. *Német:* Roſen.

HASZNAIRÓL a' Rosának csak az emlittem: hogy a' fehér roſa virág, téj ſavóban vagy ſzilva lében főzetettvén a' beleket meg-inditja: A' Piros roſa pedig ſzorittó természetü lévén meg-allitja a' Hasmenéſt.

311.

ROSMARIN. *Deák:* Roſmarinus. *Frantz:* Roſmarino. *Olaſz:* Roſmarino. *Német:* Roſmarin.

BEL-

BELSÖ HASZNA: 1) *Szédülö ſzemélyek* a' roſmarin leveleire töltsenek forró vizet és igyák azt. 2) *Taga el-eſetteknek* haſonló módon való élés javaltatik, avagy a' levelekből kéſzült port egy kés hegynit az olly ízél-ütött emberek gyakran egyenek, lehet az leveleket borban-is főzni, és a' bort vélek itattni.

312.

RUTA (kerti) Kerti ruta. *Deák:* Ruta. *Frantz:* Rue. *Olaſz:* Ruta. *Német:* Rauten, Weinrauten.

BELSÖ HASZNA. 1) *Nyavalya törös* Embereknek haſznos a' ruta vizét inni. 2) *Peſtisnek* idején az avval kéſzült etzetet gyakran ſzajában forgatni kelletik: A' fünek pora-is kenyérre hintetettvén meg-örizi ez dögleletes nyavalyától azt a' ki megeſzi. 3) *Hóſzámat* meg-inditt ez fü, akár borban akár vizben bé-vetetedgyék, és akkor fel marékni füvet egy ittzében meg-lehet főzni.

KÜLSÖ HASZNA: *Rothadtt* meg-veſzett tagokat gyógyíthatni igy, ha ez füvet sóval, etzettel, borral pép formára öſzve zuzzák 's kavarják, mellyel a' romlott tag kötöztetik.

313.

RUTA (köfali) Köfali ruta. *Deák:* Ruta muraria, Adianthum album, Capillus veneris: Aſplenium frondibus alternatim decompoſitis; foliolis cuneiformibus crenulatis H. Crantz. *Frantz:* Capillaire, Cheveleure de femme. *Olaſz:* Capel venere, Percepierre. *Német:* Mauerrauten, Steinraute.

Ez alatson virágtalan és hamu ſzinü füvetske régi kö-falak között terem; Levelei hamú-ſziniüek a' Rutához haſonlittanak. Ez ollyan füvetske, melly ha vizben mártatik-is de meg-nem ázik. Némellyek Arva leány hajának-is nevezik.

BELSÖ HASZNA: Köhögös Embereket, kiknek tüdejek tele sürü nyállal, ez füvetske kiváltképen meg-ſegitti, akár fött akár öntöt vizét melegen igyák; akár pedig ez füvet porra törvén, ſzin mézzel együtt pép formára öſzve kavarván, azt gyakran fél kalánra féröig bé-vegyék.

314.

RUTA (hóld.) Hóld ruta, Kis-hóld-fü. Lúd-rettentö-fü. *Deák:* Lunaria minor: Lunaria ramoſa minor adianthi folio. H. CRANTZ. *Frantz:* Petit lunaire. *Olaſz:* Lunaria de crapolo. *Német:* Mondrauten, Mondkraut.

Ezen Ruta neme, (mellyet magam-is birok, és az Osmunda nemeihez tartozik) alatsonyotska, hegyen 's Erdön termö füvetske: Gyümöltse egy körömni hoſzſzaságú, és ollyan mint egy ſzölö fürtötske, de tiſzta arany ſzinü: Innét az Alchymicuſok ollyan gondolatba eſtek, mintha ez az Plántátska, amaz a' Böltsektöl régen kereſett, Böltseſségnek kövének meg-találására alkalmatos volna: De minthogy az illyen munkára a' teremtett dolgoknak véghetetlen esmérete kivántatik, ez pedig e' világbán ſel-nem találtatik, ezért a' kivánatos követske el-rejtettve marad. Máſt kell hát keresni, melly mind örökké el-tart.

HASZNAI egyébként ez füvetskének azonok, mellyek a' kö-fali rútájé.

KÖZ HASZNA: Pedig ez: Fekélyes marhák általa meg-gyógyúlnak, kötöztettvén 's mosatattván ez füvel.

315.

SÁFFRÁNY (szelid) Szelid sáfrány, Jó féle sáfrány. *Deák*: Crocus orientalis: Crocus floribus fructui impositis tubo longissimo H. CRANTZ M. M. *Frantz*: Saffran. *Olasz*: Croco, Safferano. *Német*: Saffran.

BELSÖ HASZNA: 1) *Mely fáját* és oldal fáját meg-tsillapit a' Sáffránnyal való élés.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Hányást*, melly meg-szünés nélkül tart, meg-állit a' Sáfrány, ha a' gyomorra kötik. 2) *Fájdalmakat* valamelly tagban enyhit ezen módon.

Nóta: Meg-jedzeni kívántam e' következendöket: A' Sáfránynak hevittö, és vért ritkitto ereje vagyon: Ez okokra nézve, Ifjú emberek ne éljenek böven véle, a' mint tapasztaltam egy Dunán túl lakó Nemes Ifjún; Kinek a' Sáfrány böv étele a' Hemorhoist vagy arany-ér folyását okozta. Szüz Leányzok, mellyeknek Hószámak még meg-nem indúlt, 's e' mellett igen bö vérüek, Sáfrányost ne egyenek, mert mint a' tapasztalás által tudva lévö, hogy az illyetén Leányzok osztan gyakorta való Vérköpésben estének. Gyermek-ágyas Aszszonyok-is a' Tisztulásoknak idei alatt sáfránnyal ne éljenek.

316.

SÁFRÁNY (vad) Vad-sáfrány, Toth-sáfrány. *Deák*: Carthamus, Cnicus,

cus, Crocus ſylveſtris; Carthamus tinctorius foliis ovatis integris ſerrato-aculeatis H. CRANTZ. *Frantz:* Safran batard. Cartame. *Olaſz:* Cartamo. *Német:* Safflor, wilder Saffran.

BELSÖ HASZNA: 1) Fulladozó ember és köhögö a' sárga virágival haſznoſſan élhet. 2) *Vizi-betegségben* lévö egy latot töreſſen a' magvaiból, és vizzel fatsarja-ki a' levét és igya-meg.

KÖZ HASZNA: 1) A' ſzegény emberek ſok helyeken termeſztik ezt és a' sárga virágait Sáfrány helyett vetik az eledeleik közzé, melly haſználatos-is. 2) A' Poſztó tsinalók e' virágokkal feſtik a' poſztot.

317.

SKÁRLÁT-FÜ, Kakastaréj-fü, Sz. Ilona füve, Szent János füve (a' régieknél.) *Deák:* Sclarea, Horminum, Gallitrichum: Salvia Sclarea foliis rugoſis cordatis, oblongis, villoſis ſerratis: bracteis floralibus calyce longioribus, concavis acuminatis. H. CRANTZ. *Frantz:* Orvale, Toute bonne. *Olaſz:* Sciaria. *Német:* Scharlachkraut.

Tartozik e' fü a' Sállyák nemeihez; Száraz köves helyeken, és rétekben-is terem: A' ſzárai négy ſzegeletüek; Levelei ſzivformájúak, rántzoſſak, ſetétzöldek; Virágai ollyak mint a' Sállyáké de vereſellök. Gyökere kis ujni vaſtagságú, és hoſzſzan a' földbe ſzolgál.

KÜL-

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Agyvelöt tiſztitt* a' pora ez fünek, a' ki tobák gyanánt él véle. 2) *Dagadtt veres* ſzemek meg-gyógyúlnak ez fü magvainak roſa viz által ki-huzott kotsonnyával. Tudni-illik a' magokra roſa vizet kell tölteni, és egy fél nap hadd áljon a' viz rajtok, azután gyenge ruhát meg-kell benne áſztattni, és azt a' ſzemre kell kötni.

Nóta: 1) Ez fü leveleiböl ha keveſet vetnek a' muſtba a' bornak muskatály ize léſzen töle, melly ital a' gyomornak haſználatos, de ha ſokat teſznek bele e' füböl az ital fö fájást okoz. 2) A' Régiek a' Kertekben termeſztett Skárlát füvet nevezték kakas-taréj fünek, mivel a' virága a' fü ſzárainak tetején meg-hajlott kaláſz formában állanak.

318.

SÁLLYA (kerti) Kerti sállya. *Deák*: Salvia: Salvia officinalis foliis lanceolato-ovatis integris crenulatis, floribus ſpicatis, calycibus obtuſis. HENR. CRANTZ. *Frantz*: Sauge. *Oláſz*: Salvia. *Német*: Salbey.

BELSÖ HASZNA: *Szél-ütött* vagy reſzketö tagu embereknek főzzék-meg a' Sállyát vizes borban és itaſsák vélek.

KÜLSÖ HASZNA: *Ráksülyt* gyógyitt, ha meg-rágva gyakran fel-rakják, mint régi nevezetes Orvos FORESTUS-is bizonyitja.

319.

SÁLLYA (mezei zöld ſzinü) Mezei zöld ſzinü Sállya, Setét zöld levelü Sállya, Vad-zöld Sállya. *Deák*: Sal-

via Sylveſtris, Ormium: Horminum Sylveſtre Salvifolium vel maculatum. *Frantz:* Horminon Sauvage. *Német:* Wilde Salbey mit dunklen grünen Blättern.

Terem e' Sállya neme a' mezökben, rétekben, ollyak levelei mint az igaz Sállyáé.

HASZNAI azonok, mellyek a' Scharlát-füé.

320.

SÁLLYA, (mezei fehér ſzinü) Mezei fehér ſzinü sállya, Vad-fehér sállya. *Deák:* Stachis germanica major. C. Bauhini. *Német:* Wilder Salbey mit weiſſen Blättern, deutſcher großer Feldandorn.

Ennek az levelei mint Dioscorides-is meg-jedzette ſzöſzöſſek, hoſzſzuk, puhák, ſzéleiken ravatoſſak, jó ſzagúak. Ugyan ezen füvet némelly Tudoſok a' Peſzertze nemeihez; Máſok a' Tiſztes füéhez ſzerkeztettni kivánnyák.

BELSÖ HASZNA: 1) *Mely fájoſſak* leveleit főzeſsék-meg vizben, és mézzel 's kevés igaz Sáfrannyál igyák. 2) Hóſzámat inditt a' való ital.

Nóta: Ezeket az emlitett Sállyákat Clusius mind Horminumokra reducálta, és ötöt recenſeál, mellyek mezökön önként teremnek.

321.

SALAMON PETSÉTE, Erdei sülfü, Gyenge gyökér, Fehér gyökerü-fü: Soktérdü-fü. *Deák:* Sigillum Sa-

lomonis, Polygonum majus: Convallaria polygonatum, foliis alternis amplexicaulibus, caule ancipiti, pedunculis axillaribus ſubunifloris HENR. CRANTZ. *Frantz:* Grenovillet ſeniculiere, Seau de Salomon. *Olaſz:* Ginochieto Fraxinella. *Német:* Weißwurz, Schminckwurz.

Ez-is Portz-fü neme: Erdökben terem egy réf magaſságra; Levelei közel ollyak mint a' gyöngy virágé, de keskenyebbek és gömbölyegek. A' levelek ſzárok elein két két töltsér forma fejér virágok vagynak. A' gyökere hoſzſzú fejér butzkos.

KÜLSÖ HASZNA: *Dagadáſokat* lágyit és oſzlat 's az öſzve ſugorodott vért el-oſzlatja az gyökér, mellyet meg-kell törni, és pép vagy káſa formára téjjel meg-kéſzitvén fel-kötni.

KÖZ HASZNA: Abrázatnak ſzeplöit 's egyéb varait ez gyökérből kéſzült fött viz el-oſzlatja, ha gyakran azzal az moſattatik.

322.

SÁR-FÜ (nagy) Nagy ſár-fü, Sárfüz, Tsuda-fa, Tsuda-fü, Otujjú-fü, Kriſtus tenyere, Kerti berſeny, Törökmag (mint nevezik a' Paraſztok.) *Deák:* Ricinus vulgaris, Cataputia major, Croton, Pentadactylon: Ricinus communis foliis peltatis ſubpalmatis ſerratis H. CRANTZ. *Frantz:* Ricin. *Olaſz:* Cyraſole. *Német:* Wunderbaum, Kreuzbaum.

Mint egy kis fa úgy áll e' fü a' Kertekben; Levelei nagyok, mint egy ember ki-nyujtott tenyere ollyak. A' tetejében tsuportoſſán a' magvai, mellyek közel ollyak és akkorák mint egy tarka paſzuly vagy bab. Némellyek a' Maſzlagot (Stramoneum) tsuda-fának nevezik.

Nóta: Nem tanátsos ennek magvait meg-enni, mivel az Embert haláloſſán purgálják, és a' bélit öſzve ſzaggatják.

323.

SÁR-FÜ (kis) Kis sár-fü, Apró sármag, Has indittó mag, Ugró gyökér. *Deák*: Lathyris major, Cataputia minor, Tithymalus latifolius: Euphorbia lathyris Umbella quadrifida, dichotoma, foliis oppoſitis integerrimis H. CRANTZ. *Frantz*: Eſpurge. *Olaſz*: Cataputia minore. *Német*: Springkraut, Scheißkraut.

Ez az kertekben termö Sár-fü inkább Eb-téj. (Eſula) nemeihez tartozik, mert a' meg-ſzakaſztott leveleiböl téj ſzinü nedveſség ſziváróg-ki: Es igy az elsö sárfühöz ſemmit ſe haſonlit: Ez okból az Eb-tej-fü alatt felöle emlékezetet-is tettem.

BELSÖ HASZNA: *Vizi-betegségben* lévö Embernek inkább lehet adni tiz vagy tizenöt illyen magotskákat, mert igen nagy erövel dolgoznak az Emberben; és bár a' köz Emberek ne élnének olly böven ez fünek magvaival, néha magok kárával, mint az Eb-téj Magyarázatja alatt-is ez ránt intéſt tettem.

324.

SÁRKERÉP: Nagy Lóhere, Somkoro-fü, Medvefü, Király-fü, Királyné Aſzſzony kápoſztája. *Deák*: Melilotus vulgaris, Serratula campana, Herba regia, Trifolium Urſinum: Melilotus officinalis foliis ſerratis quaſi abruptis diſtinguitur. *Frantz.* Melilote, Tridete aromatique. *Olaſz:* Meliloto, Loto domeſtico. *Német*: Steinklee, Sibenzeit, Schabzigerkraut (bey den Schweitzern genannt, weil ſie davon den ſogenannten grünen Schabziger Käß machen.

Mezökben terem a' Sárkerép, nö két réſni magaſságra; Levelei hármaſſán állanak rajta; Virágai aprók, sárgák pillangó formák, és olly tsuportoſſán fügnek mint a' vad-lentse, (vitia) virági. Az egéſz fünek hathatos jó ſzaga vagyon. A' hármas leveleire nézve LINNÆUS a' Trifoliumok közzé ſzámlálta. Vagyon még másféle Sárkerép, mellynek virági ſzéllyel állanak és kiſſebbek mint az elsönek virági, a' levelek-is apróbbak amazénál, az egéſz fü pedig két annyi magoſſán fel-nö: Ezt MATTHIOLUS Lotus Urbana nevén nevezi, de nints olly kedves illatja, mint az elsönek, nem-is tartatik a' Patikákban.

BELSÖ HASZNA: *Fövényben* ſinlödö a' virágait öntse-meg forró vizzel, és azt a' vizet igya gyakran.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Szemeknek veres dagadására* a' ſzáraz virágokat egy kis két rétü öſzve varrott gyenge ruhába kell tenni, és ugy a' ſzemre kötözni. 2) *Tsuſz* vagy *Antal-tüze* ez füvel kö-

töztettvén el-oſzlik. 3) *Holyagban lévö kö* miatt melly ember kinlodik, annak ezen füböl és Virágaiból fördöt kell kéſzitteni.

325.

SÁRTSA-FÜ (melly füvet én nevezek igy leg-elsöben.) *Deák*: Potamogeton: Potamogeton natans, foliis oblongo ovatis petiolatis natantibus. H. CRANTZ. *Frantz*: Epy d' Eau; *Olaſz*: Potamogeto. *Német*: Samkraut.

A' Sártsa-fü álló tókban és motsárokban terem, tsak a' teteje vagy-is kaláſz módra álló Kereſzt formájú virágotskák látſzanak-ki a' vizből; A' Levelei viz ſzint és alatt-is uſznak: Ezt BAUHINUS János a' Lapuk nemeihez ſzámlálta, nevezvén igy: Lapatum fluitans longo ſerrato folio.

BELSÖ HASZNA: *Kitöl az eledelek emészteti-len* mennek-el (in affectione Coelica) vagy pedig ha valaki vérhasban vagyon, fözze-meg a' Sártsa-fü leveleit borban, melly borból napjában két három izben igyék.

KÜLSÖ HASZNA: *Fekélyeket*, mellyek régiek jó ez levelekkel mig zöldek kötözni.

326.

SARKANTYÚ VIRÁG. Szarkaláb-virág, Sarkas-fü, Király-Virág. *Deák:* Calcatrippa, Delphinium: Conſolida regalis arvenſis. HENR. CRANTZ. *Frantz*: Pied d' alouette, Conſuede Ro-

Royal. *Olasz*: Sperоronne di Cavaliero. *Német*: Ritterſporn.

Terem mezökben, rétekben, erdökben, két araſzni magasra nevelkedvén; Levelei olly vékonyak mint a' kaporé; Virági ſzép kék ſzinüek, és hátul hoſzſzaſſán ki-nyulok, melly úgy látſzik, mint ha farkantjú vólna.

BELSÖ HASZNA: *Gyomor égetését* ſzünteti a' pora, és az ki-égetett vize.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Uj ſebeket* gyógyitt a' zöld-fü ki-préſelt leve, mosván 's kötözvén azt véle. 2) *Veres dagadtt ſzemeket* gyakran olly roſa vizzel kell kenni, mellyben ez fünek meg-zuzott virági egynéhány oráig áztanak.

327.

SÁS. *Deák*: Sparganium, Boutomos: Sparganum erectum alterum Lobelii & Henr. Crantz. *Frantz*: Bauche, Glajeul d' eau. *Német*: Riedgraß, Degenkraut.

Vizekben terem, levelei hoſzſzak, ollyanok mint egy Dárda vagy ſzéles Spadé.

BELSÖ HASZNA: *Ragadó mérges* nyavalyában törd porrá a' gyökerét és igyad vizben.

KÖZ HASZNA: A' Levelekkel a' ſzölöket kötözik, és Ház-héja tetejét-is erösittik.

328.

SÁSA-FÜ, Szépittö-fü, Kerti-sásáfü, Bors-erejü-fü, Borſos-fü, Bo-

rostyán levelü-fü, Erdei-vad-retek, Muſtár-fü. *Deák:* Lepidum, Piperitis Paul. Aeginetae & Plinii: Lepidium latifolium foliis ovato lanceolatis integris ſerratis H. Crantz. *Frantz:* Paſſerage. *Olaſz:* Piperora. *Német:* Pfefferkraut, wilder Kreß.

Kertekben-is termeſztik; Levelei nagyok mint a' Diofaé, ſzéleſſek, gömbölyegek, ſetét zöldek, hegyeſſek, ſzéleiken tsipkéztettek, erös tsipös izüek, mint a' bors: Virági igen aprók, Kereſzt formák, fehérek; Gyökere fejér hoſzſzú, erös mint a' torma.

BELSÖ HASZNA: 1) *Romlott vérü Emberek* 's kiknek lépek dagadtt, olly bort igyanak, mellyben ez fü levelei áztattanak. 2) *Gyenge gyomruaknak-is* javallom az illyen italt.

KÜLSÖ HASZNA: *Farſabáſok* köſsék-fel e' füvet meg-zuzva, de ó hájjal vagy iros vajjal lábosban piritsák-meg elöſzör, és enyhüléſt véſznek.

Nóta: 1) Szeplös és varas ábrázatot, ha mosnák vagy dörsölik ez füvel meg-tiſztúl az áltál, de tiſzta ortzával, ki igy bánik, holyagos és ſebes leſzen töle. 2) Olaſz Orſzágban ez füvet a' sültel vagy Petsenyével együtt eſzik Saláta gyanánt.

329.

SEPRÜ RUTA, Abruta, Iſtenfája, (Szagoshim ſeprü fünek-is lehetne nevezni.) *Deák*: Abrotanum: Artemiſia abrotanum foliis ramoſiſſimis ſetaceis, caule erecto ſuffruticoſo. Henr. Crantz.

CRANTZ. *Frantz*: Auronne. *Olasz*: Abrotono. *Német*: Stabwurz, Grotel.

Igen jó illatú fü ez, a' Kertekben termeſztik, vékonyak a' levelei Ujváros körül ſokat láttam teremni.

BELSÖ HASZNA: 1) *Meg-rekedtt ſzeleket* a' belekben meg-inditja ez fü borban áztattván ezt. 2) *Hóſzámat* inditt ez módon, ki él véle. 3) *Geleſztak* el-veſznek abban, ki magvait meg-törve borban meg-iſzſza.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Koppaſz Fön* hajat nevel ez fü pora mézzel öſzve kevertettvén, mellyel kenegetni kell azt; Veres borban-is lehet fözni és a' Föt úgy véle mosni. 2) *Dagadáſokat* és vérnek bör alatt való öſzve gyülését el-oſzlatja ez fü, ha öſzve zuzva reá rakják, vagy borban fözve ezt, a' dagadtt tagokat véle párollyák.

KÖZ HASZNA: Gyümöltsökre rakni ezt az füvet haſználatos, mert ſokáig el-állanak és a' Férgek-is meg-nem máſzſzák.

330.

SEPRÜ-FÜ (kerti) Kerti ſeprü-fü. *Deák*: Scoparia: Linaria ſcoparia C. BAUHINI. *Olasz*: Belvedere. *Német*: Studentenkraut.

Termeſztik-is ezt, és belöle ſeprüket tsinálnak; Levelei ollyak mint a' Len-levelü-fü levelei, de keskennyebbek. Egéſz télen zölden marad.

KÜLSÖ HASZNA: *Rüheſſeknek* tiſztuláſokra ſzolgál, midön gyakran ez füböl kéſzült Ferdöben förödnek.

331.

SEPRÜ-FÜ (mezei) Mezei seprü-fü. *Deák:* Artemisia tenuifolia: Artemisia campestris foliis multifidis linearibus, caulibus procumbentibus virgatis H. CRANTZ. *Német:* Beßamekraut, weisser Beyfuß.

HASZNAIRA nézve még hathatosabb lehet ez mint az Fekete üröm.

Nóta: Némellyek a' Varfüvet-is (Scabrosa) [seprü-fünek nevezik, de helytelenül.

332.

SZANITZOR, Sanicula-fü. *Deák:* Sanicula, Diapensia: Sanicula europæa foliis radicalibus simplicibus, floseulis omnibus sessilibus HENR. CRANTZ. *Frantz:* Sanilet. *Olasz:* Sanicula, Diapensia. *Német:* Sanickel, Bruchkraut.

Nedves Erdökben és hegyeken terem, három négy arasni magosan; Levelei kerekded formák mint az apró málvá, de e' mellett öt és hat szegeletüek, köröskörül ravatosak: A' fü tetején állanak vékony hosszú száratskák, ezeknek tetejében vagynak az apró fejér virágok, mellyek tsuportosan özve állanak. Gyökere hasonló a' Fekete húnyor gyökeréhez.

BELSÖ HASZNA: 1) *Belsö sülyök* és sebek ez fü által meg-gyógyitattnak, akár porúl, akár ital gyanánt éljen véle a' beteg. 2) *Vér-köpést* megállitt ezen módon, vagy a' zöld-fü ki-nyomott levének bé-vétele által-is.

KÜL-

KÜLSÖ HASZNA: *Köldök szakadást*, (id est: Exomphalos seu Umbilici protuberantia) a' melly a' kis gyermekeken többnyire esni szokott, ez fü bizonyosán meg-gyógyitja, borban péppé vagy kásává főzetettvén és két rétü ruha között fel-köttetvén.

333.

SZAPPAN-FÜ. Szappanozó-fü, Láb-mosó-fü, Tájtékozó-fü, Festö-fü. *Deák:* Saponaria, Lanaria, Struthion: Saponaria officinalis calycibus cylindris, foliis ovato-lanceolatis H. CRANTZ. *Frantz:* Saponaire, Savoniere. *Német.* Seiffenkraut, Hundsnägelein, Speichelwurz, Schlüßelkraut.

Magoſſán nö ez, terem patakok és álló vizek mellett, mind pedig fövenyes árnyékos helyeken: Levelei hoſzſzak, ſzéleſſek, ereſſek, ſimák; Virági a' tetejében tsuportoſſan állanak, hoſzſzak, teſt ſzinüek: Ezt TOURNEFORT a' Lychnis nemeihez ſzerkezette, és nevezi Sychnis Sylveſtrisnek.

BELSÖ HASZNA: 1) *Frantzos nyavalyában* lévök, főzzék-meg ez fü gyökerét, és igyak melegen naponként három izben egy meſzſzelnüg, tudniillik idején regvel, uſunna tájban 's eſtve; illyen romlás ellen egy Olaſz Orſzági Tudos, RAMAZZINI névü Ember-is javalja. Söt ſokkal hathatoſſabb vért tiſztittó erejünek tartatik e' gyökér, amaz sártsa gyökérnél, mellyet Indiából hoznak: Kivaltképen a' Sthalianuſok elött igen ditséretes ez ſzappan-fü gyökere. 2) *Fulladást* és tüdönek egyéb romláſit, úgymint tsüves fekélyeit ez fü gyökere gyógyitja, azon úton módon mint az elsö ſzám alatt mondottam.

KÜLSÖ HASZNA: *Rühes* Emberek, ha ez füből 's gyökeréből készült ferdöben egynéhányszor förednek, meg-tisztúlnak: E' mellett a' gyökérről főtt vizet-is gyakran igyák édes gyökerrel együtt.

KÖZ HASZNA: Ruhákat, Posztokat és Gyapjat, ha mosák ez füvel belölök minden szennyet és motskot ki-vészen.

334.

SZAPORA-FÜ (him) Him szapora-fü, Szent-fü, Galamb-fü, Galambotz-fü, Keserü-fü: Kakas-tzimernek pedig helytelenül nevezteték. *Deák*: Verbena, Columbaria, Herba Sacra: Verbena officinalis tetrandra, spicis filiformibus paniculatis, foliis multifido-laciniatis, caule solitario. H. CRANTZ. *Frantz*: Vervaine. *Olasz*: Verminacola, Berbenaca. *Német*: Eisenkraut, Taubenkraut.

A' szapora-fü fél réfni magasra nö; Levelei hosszúak, nagyon öblösek, keserü kedvetlen izüek: Virági az fü tetejében kalász módra állanak, aprók, kékellök. Terem sövények és útak mellett és régi falak alatt.

BELSÖ HASZNA: 1) *Követ ront* emberben, ha borban fözi e' füvet és úgy issza. 2) *Májnak és Lépnek* keménységét meg-lohasztja ezen ital.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Fö-fájást* meg-szüntet ez fü, ha tsak nyersen öszve zuzva az, homlokra vagy fönek tetejére köttetik. Ezt tapasztaltam egy itt lakó nevezetes Belsö Személyen 1767-dik Esztendöben, a' kit-is a' mindennapi Hideglelés mellett, az [illegible]ntelen való fö-fájás gyötörvén; ez fünek feje tetejére

jére való helyheztetését javallottam, melly-is olly hathatos vólt, hogy mig a' fején tartotta, minden fő-fájástól ment vólt, de ha le-vette, ismét fáját érzett, és valahányszor fel-kötötte, mind annyiszor azonnal meg-szünt a' fájás; mint magamnak valahányszor meglátogattam, annyiszor az emlitett tiszteletes Személy tsudálkozva e' dolgot beszéllette. Nem tsuda hát, hogy a' régi Görögök ez füvet Hyerobotane, az az: Szent fünek nevezték, mellyel-is az ö Oltáraikat meg-rakták vala: De maga Forestus-is Lib. IX. Observ. Medic. cap. 52. azt irja: Egy szolgának olly szörnyü fő-fájása vólt, melly miatt majd kéttségben esett, és mihelyest tsak a' nyakára kötötte a' szapora füvet, azonnal a' nagy fájdalmai meg-szüntenek. 2) *Hagymázban* lévö ember fejét hasznos ez fünek vizével mosni, 's véle kötözni.

335.

SZAPORA-FÜ. (nöstén) Nöstén szapora-fü. *Deák*: Erysimum, Verbena foemina: Erysimum officinale siliquis spicae adpressis, foliis runcinatis. Henr. Crantz. *Frantz:* Velor, Tortelle. *Olasz*: Erisimo, Irione. *Német*: Baurensempf.

Erös tsipös izü fü ez, ott terem a' hol a' szapora-fü, és sokat hasonlit ahoz, tsak hogy az apró virágai sárgák.

BELSÖ HASZNA: 1) *Fulladozó* embernek, kivültképen használatos ez fü, mert tüdöben megrekedtt sürü nyálat hathatossan oszlatja, borban főzvén ezt és szin mézet kevesét tévén hozzá. 2) *Rekedtt* torkot hasonlóképen szabaditja ez ital.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Ráksülyt*, melly még ki-nem sakadt, jó ez nyers füvel kötözni. 2) *Holyag-*

ban lévö .követskeket ki-hajtja ez fü magvainak pora, egy drakmáig fejér ó borban bé-vetetettvén.

336.

SZÁRAZ-FÜ. Szú-fü, Balha-fü, Balha-halál, Szurok-fü, Ebſzem. *Deák:* Conyza. *Frantz:* Herbe de puces. *Olaſz:* Conyza, Pulicaria. *Német:* Dürrwurz, Ruhrkraut.

Három félét ſzámlálnak ez füböl. Az Egygyik egy réfre magaſſan nö; Szára és levelei ſzöſzöſſek, Virági a' tetejében kaláſz formában állanak és sárgák. A' máſik két araſzra nö, Nagy sárga a' virága, mint a' tsillag-fü virága (Aſteri) ezt nevezik Eb-ſzemnek. A' harmadik gyenge zöld vékony ſzárú, mellynek tetejében gömbölyü sárga virágok vagynak, kik ha meg-érnek, pelhet botsáttanak, melly a' ſzéltöl ſzéllyel vitetik. Terem Szántó földekben és nedves árkok mellett.

BELSÖ HASZNA: *Vérhas ellen*, ezen füvek igen ditséreteſſek, de kiváltképen az a' ſzáraz fü neme, melly neveztetik: Aſter conyzoides luteo flore, és nedves vizenyös motsáros helyeken terem. Hoffmann által nagyon javaltatik a' sárgaság és Vérhas ellen, akár porúl végye-bé valaki az leveleit, akár ezekre forró vizet öntsön 's azt igya.

KÖZ HASZNA: Azt irja Dioscorides hogy ez ſzáraz-fü füſti, mindenféle férget a' Házból ki-üz és meg-öl.

Nóta: Itt a' Debretzeni Tserében egy ſzáraz-fü neme terem, mellyet Tserekomlonak nevez a' köz nép, és Ferdöket kéſzitt belöle: Ez tehát a' Conyza Pannonica lanuginoſa C. Bauhini vagy Conyza tertia Clusii.

337.

SZARVAS NYELVÜ-FÜ. Nagy lép-fü. *Deák:* Scolopendrium, Phyllitis: Aſplenium ſcolopendrium frondibus ſimplicibus cordato lingulatis integerrimis, ſtipitibus hirſutis H. Crantz. *Frantz:* Scolopendre, Lengue de Cerf. *Olaſz:* Lingua cervina. *Német:* Hirſchzung.

Levelei hoſzſzak, ſimák, mellyeknek derekai, verhenyeges vonáſokkal meg-jegyeztettve vagynak: Nagy Várad körül köves hegyes helyeken elég találtatik.

BELSÖ HASZNA: 1) *Tüdönek romláſairól* igen haſználatos ez füröl való ital. 2) *Vért köpöknek-is* javallom ez füvet; lehet a' leveleit közönséges leves ételbe meg-főzni. 3) *Lépnek dagadtságát* oſzlatja ez fü, ezen módon ki él véle.

KÜLSÖ HASZNA: Sebeket és Fekélyeket ez fü tiſztitt és gyógyitt, gyakran ſel-kötvén azt.

338.

SZASZSZOR SZÉP VIRÁG, Tavaſzi-fü, Tavaſz hozó-fü. *Deák:* Bellis minor: Bellis perennis ſcapo nudo H. Crantz. *Frantz:* Primivere, Margueritte, Paquette. *Olaſz:* Margarita. *Német:* Maßlieben, Zeitloßen, Zitterrößl, Gänßblümlein, Margarethenkraut, Angerblumenkraut.

Ez

Ez alatson füvetskének ſzéles levelei vagynak, mellyek föld-ſzint el-terjedök: A' virágok a' gömbölyü ſzárok tetejében kerekdedek, középett sárga gombotskával ékeskedök, kiknek ſzélein köröskörül hoſzſzú fejér virág leveletskék állanak, mellyeknek hegyei vereſſek. Terem ſik mezökben.

BELSÖ HASZNA: 1) *Tüdö*, *Máj* és *Vesék* meg-tiſztúlnak ez fü leveleiből Tavaſzſzal ki-nyomott lévnek italától. 2) *Köhögös* és *Fulladozó* kis gyermekeknek ez Tavaſzi-fü virágait téjben meg-kell főzni, és ez téjet vélek itaſsák, vagy kásájokat illyen féle téjből kéſzitteſsék. 3) *Száraz betegségben* lévök ez virágokat 's ezeknek leveleit 's gyökereit ſzáraſzſzák-meg és törjék porrá, és nád mézet, az az: tzukrot vagy sárga tzukrot ſzint annyit keverjenek hozzá, melly porból napjában háromſzor egy kés hegyére féröt meg-kell enni.

339.

SZEDERJ, Erdei ſzeder, *Deák*: Rubus vulgaris fructu nigro, Chamæbatos, Morus ſylveſtris: Rubus foliis ternatis & quinatis, coſta ſpinoſa, fructu nigro levi H. CRANTZ. M. M. *Frantz*: Ronce, ſentis, Meur de ronce. *Német*: Braunbeer.

A' Debretzeni ſzálláſok körül, elég terem, és kár, hogy azon ſzedrekből etzet nem kéſzittetik, mellyből úgy gondolom igen jó etzet válnék.

BELSÖ HASZNA: 1) Vizi-betegségben lévöt igen jó ez fü gyökeréröl itattni. 2) *Rekedtt vizeletet-is* azon módon meg-inditt.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Köröm mireg* ellen főzzék-meg ez fü gyümöltseit gyenge tüznél, és kösék-

sék-fel a' pépjét. 2) *Torok belsö dagadásában*, ezen fünek leveleiböl készült lével gyakran kell azt öblögetni. 3) *Száj innyének vérzése* és rothadása ez fü vizével mosatasék.

340.

SZEG-FÜ VIRÁG (kerti) Kerti szeg-fü virág, Illatozó szeg-fü. *Deák*: Caryophyllus hortensis, Flos tunicæ; Dianthus caryophyllus floribus solitariis, squamis calycinis subovatis, breviſſimis, corollis crenatis H. Crantz. *Frantz*: Geroflées, Oeillets de jardins. *Olasz*: Garofoli. *Német*: Nägelein, Graßblumen, Nelken.

BELSÖ HASZNA: *Szél-ütésben és szív-dobogásban* lévöknek vagdalják apróra a' piró szeg-fü virágait, 's fözzék-meg nád-mézben, és eteſſék vélek azt.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Fö-fájos* emberek kötteſsék fejekre ez virágokat. 2) *Fog-fájás* a' száraz virágok füsti meg-enyhitti.

341.

SZEG-FÜ (mezei) Mezei szeg-fü, Nyúl szeg-fü. *Deák*: Caryophyllus sylveſtris flore rubro inodoro. Henr. Crantz. *Frantz*: Oeillet ſauvage, Armoires. *Olasz*: Garofano ſylvatico. *Német*: Wilde Nägelein.

Terem Erdökben és Halmokon.

BELSÖ HASZNA: Követ emberben el-rontja ez fü Succuſſa.

342.

SZEG-FÜ (büdös) Büdös ſzeg-fü, Török ſzeg-fü, Bárſony-virág, Büdöske, Oroſz virág, Sárga roſa, Kaſſai roſa (de más az.) *Deák*: Caryophillus indicus, Flos affricanus, ſeu Tunetanus: Tagetes maximus rectus flore maximo multiplicato H. CRANTZ. *Frantz*: Oeillet d' Inde. *Olaſz*: Garofano. *Német*: Indianiſche Nägelein, Sametblumen, Thünißblumen.

Kertekben termeſztik, virági tellyeſſek, veres bárſony ſzinüek: Levelei a' Vradits leveleihez valamit haſonlittanak, de igen büdöſſek. Ötödik KAROLY TSÁSZÁR idejében, midön az Afrikai népeket meg-verte, hozatatott ez fü leg elsöben Europában.

BELSÖ KÉPEN nem tanátslom valaki véle éljen, mert DODONÆUS, RAJUS és LEMERII ezt mérges fünek tartják: Méltó vólna több probákat tennvéle. A' kertekböl pedig ki-kellene irtani.

KÜLSÖ HASZNA: *Dagadozott* tagokat mindazonáltal véle kötözni lehet.

Nóta: Ezen fünek nagyobb német Kaſſai roſának nevezik némellyek; A' kiſſebbiket pedig Büdöskének hivják; De az Eb-kaport-is büdöskének nevezik.

343.

343.

SZÉK-FÜ (közönséges) közönséges ſzék-fü, Mezei ſzék-fü. *Deák:* Chamomilla vulgaris, Leucantheum: Chamæmelum vulgare amarum J. Bauhini. *Frantz:* Camomille. *Olaſz:* Camomille. *Német:* Camillen.

Ez közönséges és jó illatú mindenütt a' mezökben termö füvet, a' Tudoſok közzül egygyik Anthemis, máſik Matricaria neve alatt emlittik.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Kis gyermekekben* nagy *rágás* lévén, igen jó öket ez füröl vagy virágiról itattni. 2) *Hidegleléſt* meg-ſzüntetik ez fü virágai porúl be-vévén azokat, vagy italban, ki él vélek, mint egy Morton névü Tudos bizonyitja.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Fájdalmakat Köſzvény* vagy *dagadás* miatt, ki ſzenved, kötteſſe-fel ez füvet vagy virágit ſzárazon. 2) *Kemény dagadásokra* ha köttetik ez fü vagy virágai, elöſzör meg-öntvén forró vizzel azokat, meg-lágyitja és el-oſzlatja. 3) *Kolikás* ſzemélyek-is fájdalmaiktól meg-ſzabadúlnak, ez virágoknak gyomorra és köldökre való kötéſe által.

344.

SZÉK-FÜ (illatozó) Illatozó ſzék-fü, Romai ſzék-fü, Nemes ſzék-fü. *Deák:* Chamomilla romana. *Német:* Römiſche Camillen.

Ez az elsönek neme de kertekben termeſztik, és ſokkal kedveſſebb illatú.

HASZNA, Haſonló, söt ſokkal hathatóſſabb erejü 's haſznú, mint az elsö.

345.

345.

SZÉK-FÜ (vad) Vad-ſzék-fü, Büdös ſzük-fü, Büdöske, Eb-kapor. *Deák*: Cotula ſeu Chamomilla foetida: Anthemis cotula foetida officinarum, receptaculis conicis, paleis ſetaceis, ſeminibus nudis H. Crantz. *Frantz*: Camomille puante. *Német*: Stinkende Camillen, Krottendill, Hundsdill, Mutterkraut.

Haſonló az közönséges ſzékfühöz, és tsak az igen büdös ſzag külömbözteti-meg; Egyébként alatsonyabb-is, Levelei ſzéleſſebbetskék a' virágaival együtt. Terem mezökben, parlagokban, rétekben. Vagyon más ehez haſonló-is, mellynek ſemmi büdös ſzaga nintsen.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Dagadtt torokra* igen jó a' meg-főzött leveleket fel-kötni. 2) *Gelyvára-is* ha kötik azt el-veſzti. 3) Köſzvényes embereket fereſzteni-is ſzokták benne.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vizi-betegségben* lévö főzze-meg ezt borban és igya. 2) *Fulladozó* Ember éljen ezzel ezen módon.

KÖZ HASZNA: Hogy meg-ne tsipjenek a' méhek, midön heréltettnek, vagy kaſſáikat fel-vered, kend-meg magad ez füvel, és rakd-meg magad véle 's mind el-távoznak töled, mert ezt a' füvet a' méhek ſoha ſe ſzálják-meg, mivel meg-öli öket, mint egyéb legyek nemeit-is.

Nóta: Némellyek a' Chamæpitis füvet (az az földi temjént) Eb-kapornak nevezik: De az helyesſebben kalintza fünek és földi temjénnek nevezteték.

346.

SZEM-FÜ: Szem vigaſztaló, Szem vidittó-fü, Szem gyógyítto-fü, Szem tiſztittó-fü, Effraſia. *Deák:* Euphraſia, Ocularia: Euphraſia officinalis, foliis ovatis lineatis, argute dentatis Henr. Crantz. *Frantz:* Eufraiſe, Lumilette. *Olaſz:* Eufragia. *Német:* Augentroſt.

Ez alatsony füvetskének fehér ajakas virágotskai vagynak, mellyeken ſok sárga és veres pettegetéſek látſzanak; Levelei ſzéleiken ravatoſſak. Terem kövér mezökben és Szántó földek mellett. A' Debretzeni Nagy Erdöben terem egy Euphraſia mellyhez haſonlot le-irt Morison III. S. II. T. 24. Fig. 16. illyen formán: Euphraſia lutea, foliis linearibus ſerratis, ſuperioribus integerrimis.

BELSÖ HASZNA: Homályos ſzemü emberekneк, kiváltképen haſznos ez fü: Áztaſsák ez füvet borban, vagy tegyék muſtban, hogy azzal egygyütt forjék, melly itallal annakutánna, ebédkor 's vatsorakor éljenek, külsöképen ezen végre ſatskotskába-is a' porát e' fünek ereſztvén, a' ſzemekre lehet éjtſzakánként kötözni.

347.

SZERELEM-ALMÁJA. *Deák:* Solanum pomiferum. *Német:* Liebsapfel, Gelapfel.

Kertekben termeſztik ez Eb-ſzölö Nemét; A' gyümöltsei akkorák mint egy baratzk, de ſzegeleteſſek és ſzép piros karmaſin ſzinüek.

Nóta: Nem tanátsos ez Gyümöltsöket enni, mert az ember eſzét meg-tsonkitják.

348.

SZERELEM GERJESZTÖ-FÜ.

Deák: Anacampſeros : Anacampſeros minor repens folio deciduo C. BAUHINI.

Ez Bab-levelü-fü neme, de ugyan tsak ollyak a' levelei mint a' Portsin-fü levelei.

HASZNAI azonok, mellyek a' Bab-levelü-fü alatt emlittve vagynak. Egyéb influentiájat a' ſzeretetre nézve nem irhatom.

349.

SZENT ANTAL-VIRÁGA, Szent János virága, Káſa-fü, Szent Iván virága (a' régieknél.)

Deák: Gallium luteum: Galium tinctorium foliis linearibus, caulinis ſenis, ramorum quaternis, caule flaccido, pedunculis ſubbifloris H. CRANTZ. *Frantz*: Caille lait, Muguert petit. *Olaſz:* Galio. *Német*: Meyerkraut, Waldſtroh, Unſerfrauen Bettſtroh. Labkraut, Megerkraut.

Mint a' Ragadó-füé, úgy állanak ennek gyenge hoſzſzú ſzárai körül a' levelek, mellyek igen keskenyek, de hoſzſzatskák, ſimák, öt ſzámúak. A' ſzárnak tetejében a' ſzép sárga apró virágok bokroſsan állanak 's jó ſzagúak. Terem kaſzálló rétekben 's egyébütt.

KÜL-

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Orr vér-folyását* megállitja a' pora, a' ki azt fel-ſzijja. 2) *Rühes* emberek meg-tiſztulnak, ha ezen füből kéſzült Fördöben fereſztik. 3) *Tsuzt*, mellyet Szent Antal tüzének-is neveznek, ez virágok meg-zuzatattván és úgy felrakatattván el-ofzlatják.

Nóta: 1) A' forró téjben botsátattván ez virágok, a' téj meg-ſürgorodik vagy el-válik. 2) Melly napon az idö esöre akar változni, azon akkor igen nagy illatja van ez virágoknak.

350.

SZENT BENEDEK FÜVE

Szeg-fü ſzagú gyökerü-fü, Erdei ſzeg-fü, Vad-ſzeg-fü. *Deák:* Caryophyllata, Herba benedicta, Lagophthalmus ſeu oculus leporis: Geum urbanum floribus erectis, fructu globoſo, villoſo: ariſtis uncinatis, nudis, foliis lyratis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Benoiſe, Refize, Herb Galiot, Salmonde, Sanemonde, Gaillot. *Német:* Benediktenwurz, Nägeleinkraut, Heyl aller Welt.

Magoſſán nö ez fü; Levelei közel ollyak mint az eper-fü levelei; Virági ollyanok mint a' Tormatilla füé, vagy pedig ludpálité, és ſárgák: Gyökere vékony, verhenyeges, ollyan ſzagú mint a' ſzeg-fü, terem a' Debretzeni Nagy Erdöben-is.

BELSÖ HASZNA: 1) *Köldök tsömör* ellen javaltatik ez fü gyökeréröl kéſzült ital. 2) *Gyenge gyomrú* ember főzze e' gyökereket borban, és igya azt a' bort éhomra vagy étel felett.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Sebeket tiſztitt* és gyógyitt, a' gyökerét borban főzvén, és azzal a' borral azokat mosván. 2) *Tsüves ſebeket* ezen formán lehet véle gyógyittani.

KÖZ HASZNA: 1) Ser közzé ha vetik ez öſzve vagdalt gyökeret, azt a' meg-etzetesédéstöl meg-óltalmazza. 2) A' muſt vagy bor közé tétetettvén, abban jó ſzeg-fü ſzagot gerjeſzt. 3) Etzet el megöntvén e' gyökereket 's úgy a' ruhák közzé tévén, azok jó ſzagúakká léſznek.

351.

SZENT BORBALYA FÜVE.

Deák: Barbarea, Herba Sanctæ Barbaræ: Eryſimum barbarea foliis lyratis extimo ſubrotundo Henr. Crantz. *Frantz:* Herbe aux Charpentier, *Német:* Sanct Barbenkraut, Winterkreß.

Mezökben terem; ollyak levelei mint a' reteké, 's a' virágai-is ollyak, hanem hogy ſárgák: Az egéſz fü erös tsipös izü: A' ſiſymbriumok közzé ſzámláljak némellyek.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vérnek sós romlott* vóltában (Scorbutus) haſznoſſan élhetni ez füvel és virágival Salyáta gyanánt, vagy tsupa zöld leveleivel. 2) *Holyagban lévö követ* rontanak a' magvai, ki meg-eſzi.

352.

SZENT JAKAB-FÜVE.

Deák: Jacobæa: Senecio Jacobæa corollis radiantibus, foliis pinnato-lyratis, laciniis la-

lacinulatis, caule erecto H. CRANTZ. *Frantz*: Herbe ou Fleur de Saint Jaques. *Német*: Sanct Jacobskraut.

Magoſſán nö ez; A' kemény ſzárán ollyak a' levelek mint a' Rontó-fü (Senecio) levelei: Virági a' tsengö-fü virágihoz haſonlók, ſzép sárgák.

BELSÖ HASZNA: *Vérhasban* lévök főzzék-meg e' füvet és igyák a' levét.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Torok belsö dagadását* moſſad gyakran ez emlitett fü levével. 2) *Tsüves* fekélyek a' zöld-fü ki-nyomott levével moſatattván tiſztúlnak 's gyógyúlnak.

Nóta: Az 1773-dik eſztendöben Szent Jakab Havának XVIII-dik Napján az Epeſi Mezöben járván, akadtam egy különös Szent Jakab-fü nemére, melly az Jacobæa pannonica folio non laciniato JOH. BAUHINI. Vagyon más-is, mellyet CLUSIUS nevez: Jacobæa Pannonica foliis incanis.

353.

SZENT JÁNOS-FÜVE. Édes gyökerü-fü, Édes gyökér-fü, Higviritz.

Deák: Liguiritia, Glycirrhiza; Radix dulcis Celſi: Glycirrhiza glabra, leguminibus glabris, ſtipulis nullis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Reglise. *Olaſz*: Regolitia. *Német*: Süßholz.

Az itt való házi kertekben némellyekben böven terem önként-is.

BELSÖ HASZNAI: 1) Köhöges embereknek és gyermekeknek az özve vagdalt gyökér öntesék-meg

forró vizzel és itaſsék vélek. 2) *Veſefájás* ſzünik ez gyökér fött vizének itala áltat.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Ábrázatnak* a' tsuztól lett fel-dagadására, hinteſſék ez gyökér pora és elooſzlatja azt.

354.

SZENT LASZLÓ KIRÁLY FÜVE: Kereſzt-fü, Gentiana, Entziana, Dantzia gyökér, Szent Ilona-füve, Keſerü gyökerü-fü, Ordög méze. *Deák:* Gentiana cruciata minor Henr. Crantz & lutea corollis quinquefidis rotatis verticillatis calycibus ſpathaceis Ejusdem. *Frantz:* Gentiane. *Olaſz:* Gentiana. *Német:* Enzian, Bitterwurz.

Ennek levelei haſonlók az hegyes úti-fü leveleihez; ſzára két araſzni magas, üres és vékony mint a' kömény-fü ſzára; Virága sárga; Terem hegyen, rétes és árnyékos helyen: Gentius az Illyriai Király találta haſznát leg-elöſzör Dioscorides tanúbizonysága ſzerént, innét inkább Gencius Király füvének nevezni lehetne. A' kiſſebbik a' Gentiana cruciata ez a' kereſzt-fü, melly a' Szent Láſzló Király-füve, ez egy araſzra magoſſán nö, ſzára gömbölyü; Levelei kettöſſék egymás ellenébe állok, a' ſzappan-fü leveleihez haſonlittok: Tetejében hataſſán, heteſſen ſzép kék virágok állanak, ez neveztetik Frantzia nyelven Gentiane croiſſeé, Gentianelle, Croiſette, Olaſz nyelven: Pettimbroſa. Németül: Kreuzkraut, Modelgeer: Terem mezökben, Szántó földeken; Juliusban virágzik. Mindeniknek gyökere verhenyeges, jó ſzagú, keſerü izü.

BELSÖ HASZNA: 1) *Peſtis ellen* haſznos a' kereſztfü gyökere, ha ki egy fél drakmát minden nap etzetben vagy borban bé-véſzen, Szent Láſzló Király pedig ezt leg elsöben találta vólna fel az ellen haſznosnak lenni, mint CLUSIUS és ZWITTINGER emlékezik, mert minekutánna a' Tatárokat Magyar Országból ki-üzte, azután hamar nagy Peſtis kezdett az Országban uralkodni. 2) *Hideglelös* ember, főzzemeg a' gyökeret borban, és igya éhomra azt melegen. 3) *Étel nem kivánáſt* ezen emlitett ital meg-hozza.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Fekélyeket* és egyéb rút ſebeket meg-tiſztitja és gyógyitja ez gyökér, mézben főzvén azt és úgy fel-rakván. 2) Tsüves ſebekben ezen gyökér bé-dugatattván, azokat tiſztuláſok elött öſzve nöni nem hagya.

KÖZ HASZNA: A' kereſzt-fü gyökerét haſznos meg-etettni a' Diſznókkal, midön köztök a' Dög uralkodik, mert meg-öriztettnek ez által a' Dögtöl.

355.

SZENT LÖRINTZ FÜVE, Fetske gyökér, Fetske-fü, Méregölö-fü, Æskulapius füve. *Deák*: Vincetoxicum, Asclepias, Hirundinaria: Asclepias vincetoxicum foliis oppoſitis, ovatis, baſi barbatis, caule erecto, Umbellis proliferis H. CRANTZ. *Frantz:* Domte venin. *Olaſz:* Vincetoſſico. *Német*: Schwalbenwurzkraut.

Egy réſni magosra nö; Levelei gömbölyegek, és ketteſſen egymás ellenébe állanak; Az apró fejér virágai a' fü tetejében tsuportoſſan állanak: Az hüvelyekben lévö magvatskái egy kis madárhoz haſonlittanak. Gyökere ſok vékony hoſzſzú ſzálakból

áll, fejérellö, ha meg-kostoltatik eleinten izetlen, de kevés idö múlva, édesetske és tsipös izü. Terem erdökben. Akarom emlitteni, hogy HALLER UR ez füvet igen helyesſen magyarázza ekképen: Aſclepias foliis ex ovato lanceolatis, glabris floribus racemoſis albis. LUDWIG pedig ezt a' Stapelia nemeihez ſzerkeztettni láttatik.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vizi-betegségben* ki vagyon, fözeſſe-meg ez fü gyökerét borban, és azt iddogalja napjában háromſzor egy üveg pohárnira, ezt TRAGUS-is javalja. 2) *Szív rejzketését*, 's dobogását tsendesitti ezen ital. 3) Dühös eb kit meg-mart, igya gyakran e' fü gyökérének fött vizét.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Sebekre* hintettvén ez fü póra, az az gyökerének pora azokat tiſztitja 's gyógyitja. 2) *Torok és mondolák* dagadáſa el-ofzlanak ez fü gyökerének vizével való gyakori öblögetés által.

Nóta: Ez fünek gyökere nyers korába hányáſtis okoz, innét némellyek mérgesnek tartják, de a' ſzárazban a' próbák által ártalom nem tapaſztaltatott.

356.

SZENT MAGDOLNA-FÜVE.

Deák: Nardus celtica, Spica celtica: Valeriana celtica floribus triandris, foliis ovato-oblongis obtuſis integerrimis H. CRANTZ. *Frantz:* Narde celtiques, Gaulois. *Olaſz*: Spica celtica. *Német*: Celtiſcher Nard, Martä Magdalenäkraut.

Ez

Ez alatson termetü füvetse, Matska gyökér-fü neme (Valeriana) terem magas hegyen, HALLER UR a' Helvetziai hegyeken leg-elsöben találta, levelei sárgállok, és sárgák virágatskai-is: Gyökere kedves illatú.

BELSÖ HASZNA: *Melly ember gyomra* nem emésztheti fözze-meg ez gyökereket borban, és így azt melegen éhomra.

357.

SZENT ROBERT-FÜVE, Jószagú golya-fü, Szagos golya orru-fü. *Deák:* Geranium Robertianum, Cancrosanum: Geranium robertianum pedunculis bifloris, calycibus pilosis decem angulatis H. CRANTZ. *Frantz.* Bec de Grüe, Bec de Cicogne. *Német:* Rupertskraut, Rothlauffenkraut.

Ezen fü hasonlitt a' fellyebb emlitett Golya orrú fühöz, tsak ebben különböz, hogy ez egész fü erös pésma illatú, söt ha dörsöltetik, ollyan nehéz szaga van mint a' Tzimáz féregnek; A' virági testszinüek. Terem a' Pusztákban, és köves helyeken 's szölök barázdain.

BELSÖ HASZNA: *Belsö ráksülyt* 's egyéb belsö sebeket tisztitt 's gyógyitt a' zöld-fü leve vagy succusa.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Ráksüly* a' melly emlökben vagyon, azokat e' zöld füvel kötözgessék. 2) *Emlökben* meg-sürüdött téj el-oszlik ezen fel-kötés által. 3) *Meg-dagadozott mellyeiket* az Aszszonyoknak nagy haszonnal kötözhetni ez füvel. 4) *Tsuz* vagy *Orbántz* Ember valamellyik tagján, ha van,

kötözzék-fel az öfzve zuzott Szent Robert-fü zöld leveleit. 5) *Szájnak belsö rothadáfa* ellen mofatassék az gyakran ez fü levével.

358.

SISAK-FÜ, Kuklás-fü, Tsuklya-fü, Szelid fisak-fü. *Deák:* Anthora, Antithora: Aconitum anthora floribus pentagynis, foliorum laciniis linearibus H. Crantz. *Frantz:* Anthor. *Olafz:* Antora. *Német:* Giftheil, Herzwurzel.

A' fisak-fü a' Farkas-répa (Aconitum) fühöz közel hafonló; Terem magas hegyeken azon helyen, a' hól a' Farkas-répa-fü: De a' sárga virágai kiffebbek. Gyökere pedig kettös gömbölyeg gyökérböl áll, mellyek barna fzinük kivül, belöl pedig fehérek, erös tsipös izüek.

BELSÖ HASZNAIRÓL azt tartják némelly Tudofok, hogy ennek gyökere, söt maga az egéfz fü minden ártalmas füveknek mérge, kivált a' Farkas-répa-fü mérge ellen különös hathatofsággal bir, kiüzvén minden mérget az emberböl; A' honnét vefzedelmes ragadó forró nyavalyákban, has-tekerésben, Gelefztták ellen ez fü gyökerét ditsérik. Más böltsemberek ellenben arra intenek, hogy ezen Sifak-fü belsö hafznainak tökélletes hitelt ne adjunk; És tsudálkozom-is, hogy mind ez ideig ez Sifak fünek valóságos tulajdonságai eránt való Controverfia e' mi bóldog Seculumunknak annyi Böltsei által nem dirimáltatott.

359.

SZIV-FÜ, Sziv erösíttö-fü. *Deák:* Cardiaca: Marrubium cardiaca C. Bauhini.

HINI. *Frantz:* Agripaume, Creneuſe. *Olaſz:* Cardiaca. *Német:* Herzgeſpann.

Szárai magoſſák, négy ſzegeletüek, feketéllök; Levelei az öreg tsallán leveleihez haſonlittanak, tsak hogy keskenyebbek; Virágai aprók, ajakaſſák, bárnák és fejér ſzinüek egyveleſt; A' ſzárakon körösköröl tsuportoſſán állok, melly okból inkább a' Peſzertze nemeihez tartozik. Terem régi falak alatt, ſövények mellett 's egyébütt-is.

BELSÖ HASZNA: *Geleſztákat* öl ez fü: A' Régiek ugyan belsöképen ártalmasnak tartják ez füvet; Az ujjabbak pedig haſznosnak; melly ſzerént a' ki véle él, a' tüdejét a' sürü turhától meg-tiſztitja.

KÜLSÖ HASZNA: Kis gyermekeknek gyomor fájását, midön a' ſzelek fel-fujjak azt (Paſſio cardiaca, Cardiogmus) ennek fel-kötéſe által tsillapitani lehet. Förölzteni-is lehet ez fü vizében a' kis gyermekeket.

360.

SZIVO-FÜ, (igy nevezem én leg-elsöben ezt a' füvet.) *Deák:* Flammula Jovis, Clematis recta: Clematis flammula, foliis inferioribus pinnatis ſcandentibus laciniatis, Summis ſimplicibus integerrimis lanceolatis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Flammula, Eſpece de Liſeron. *Olaſz:* Flammola. *Német:* Brenkraut, Blatterwurz.

Két rétni magosra nö ez fü, Levelei hoſzſzak hegyeſſek, egy felöl fehérek, más felöl ſetétzöld ſzinüek, és mint a' tüz olly etetö erös izüek: Virági ſehérek négy leveleſek. Terem erdökben, és a' Dunában folyó apró folyamatok mellett: De a' fákra

mint

mint egyéb Clematis neme fel-nem fut, hanem egyeneſſen fen áll. A' kertekben némelly helyeken haſonló füvet nevelnek, mellynek kékek a' virágai.

BELSÖ HASZON végett nem commendálhatom, mivel valamint a' Boglár virág, ſzint úgy ezis az ö mérges ereje miatt ártalmas lenne.

KÜLSÖ HASZNA: *Fogfájás* melly nem az aduas fogtól van, meg-ſzinik, ha ez fü leveleit az ember karjára kötik.

361.

SÓSKA (nagy) Nagy sóska, Ló-sóska, Sós-lórom, So-órom. *Deák:* Acetoſa ſylveſtris ſeu vulgaris, Oxalys, Oxylapathum: Rumex acetoſa floribus dioicis, foliis oblongis ſagittatis H. CRANTZ. *Frantz:* Oſeille, Vinette ou Salette longues. *Olaſz:* Acetoſa. *Német:* Sauerampfer.

BELSÖ HASZNA: 1) *Forró betegségben* közönséges ital gyanánt a' füröl vagy gyökeréröl fött vizzel élhetni. 2) *Vérhaſt* és *egyéb Hasfolyást* a' meg-tört magvai meg-etettvén meg-állitják.

KÖZ HASZNA: A' sóska hus lében főzetettvén haſznos eledel beteg ſzemélyeknek. Ezen kivül a' fejér ruhából a' téntát ki-véſzik a' levelek, ha azokat a' ruhákhoz dörsölik, és azután a' fejér ruhákat ki-moſsák.

Nóta: Ez sóska némelly Tudóſoktól a' Lapuk nemeihez ſzámláltatik.

362.

SÓSKA (apró) Apró sóska, Madár sóska, Három levelü sóska, Alleluja-fü. *Deák:* Acetoſella, Trifolium acetoſum: Oxalis acetoſella, Scapo unifloro, foliis ternatis, radice ſquamoſo-articulata HENR. CRANTZ. *Frantz:* Oſeille petite, Pain de coru. *Olaſz:* Trifoglio. *Német:* Sauerampfer.

Ez alatsony ſzabáſu sóskának hármas ſziv forma levelei vagynak: Innét a' három levelü füvekhez vagy Lóherek nemeihez ſzerkeztetik némellyek által; Lehetne azért sós három levelü fünek vagy sósherének-is nevezni, ez ſokkal ſoſſabb izü mint a' nagy ſoska, és igy azon okra nézve hathatoſſabb erejü, mint mellyek a' nagy sóska alatt meg-irattak.

BELSÖ HASZNA: *Száj-rothadáſait belöl*, kiváltképen ez fü tiſztitja 's gyógyitja.

363.

SZÖSZÖS-FÜ. Vad-tsombornak-is lehetne nevezni az én itéletem ſzerént. *Deák:* Clinopodium origani facie C. BAUHINI. *Frantz:* Fabreque. *Német:* Wirbeldoſt.

Ezen fü a' fekete Gyopárhoz, az az Szurok fühöz haſonlit; Némellyek a' tsombothoz haſonlitják, de az levelei vaſtagabbak és ſzöſzöſſek: Vagyon ollyan-is, mellynek levelei a' Baſalyikom leveleihez haſonlittanak: Virági a' ſzára körül úgy állanak, mint a' Peſzertze-fü virági. Terem tserékben és hegyes helyekben.

BEL-

BELSÖ HASZNA 1) *Sérvéſesek* igyák ez fü főtt vizét. 2) *Hideglelősök* ez füvet borban főzeſsék és azt a' bort igyák éhomra.

364.

SULYOM (vizi) Vizi ſulyom, Vizi geſztenye, Vizi dió, Szamár-tövis. *Deák:* Tribulus aquaticus. *Frantz:* Chaſtagne d' eau ou de Riviere. *Német:* Waſſernuß, Seenuß, Spitznuß, Stachelnuß.

Ez esméretes vizi-fü; Levelei a' vizben uſznak, mellyek gömbölyegek mint a' kapotnyak levelei, vagy mint a' vizitök levelei, de kiſſebbek.

KÖZ HASZNA: Meg-föve itt Debretzemben áruljàk öſzſzel, de ennek a' béli nehéz emészteti, és gyenge gyomrúakban kolikát okoz, mellyet a' Régiek-is meg-jedzettek. Némelly Nemzetek ennek leveleivel lovaikat hizlaljàk; A' gyümölts béliből penig kenyeret sütnek.

365.

SULYOM (földi) Földi ſulyom, Koldus tetü. Réti vagy Mezei Lapunak pedig helytelen nevezik. *Deák:* Tribulus terreſtris, foliis ſex jugatis ſubæqualibus, ſeminibus quadricornibus H. Crantz. *Frantz:* Tribule, Saligots. *Olaſz:* Tribulo terreſtre. *Német:* Erdnuß, Burzeldorn.

Föld ſzint a' ſzáraz fövenyes utakon el-fut; Levelei közel ollyak mint a' Borsójé. Gyümöltsei tüskés-

kéſſék. Terem Nagy Györ Városſa Fundusán, a' mint a' Komáromi úton a' Forrás kútra mégyen az út.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Mondolak* és *ſzájnak* egyéb dagadáſa 's rothadáſa ellen haſznos ez fü mézzel és borral főzvén ezt, mellyel a' ſzáját gyakran mosni kell. 2) *Szemnek gyengesége* ez zöld-fü kinyomott levével el-múlik.

366.

SZULOK, Ketske ſzakály-fü. *Deák:* Caprifolium, Periclimenum, Matryſilva; Lilium inter ſpinas. *Frantz:* Chevrefeville. *Olaſz:* Caprifolio. *Német:* Waldlilien, Geisblatt, Waldwinde.

Ennek a' ſzára magas, vaſtag 's erös mint egy fa-ága; Levelei ketteſſék, hoſzſzak ollyan ſzagúak majd mint a' büdös féreg; Virágai hoſzſzaſak fehérek. Terem erdökben LINNÆUS és CRANTZ UR a' Lonicerák neve alatt emlittik ez füvet.

BELSÖ HASZNA: 1) *Frantzus nyavalyában* lévö, ſzárait főzeſſé-meg és igya a' levét. 2) *Közvényeſeknek* a' leveleket főzzék-meg.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Szájnak* belsö *dagadását és ſebeit* ez leveleknek vizével igen jó gyakran mosni 's öblögetni. 2) *Fönek ſebeit* e' zöld fünek leveleinek levével kötni kell, és meg-gyógyúlnak. 3) *Szeplöket* a' börön el-veſzt ezen lév.

367.

SZUROS LEVELÜ FELFOLYÓ. *Deák:* Hedera aſpera; Smilax

lax aſpera foliis dentato aculeatis, cordatis novem nerviis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Liſet pinquant. *Olaſz*: Edera ſpinoſa. *Német*: Stechende Winde.

Ez-is ollyan erös ſzárú mint az elsö; Levelei nagyok, vaſtagok, tüskéſſek, fejér teppegetéſekkel tellyeſſek: Virági roſa formák. Termeſztik kertekben.

HASZNAI azonok, mellyek a' ſzulok alatt megirattak.

368.

SPÁRGA, Nyúlárnyéka, Kalárisfü (a' piros gyümöltseiröl) Sz. György lova farka. *Deák*: Aſparogus. *Frantz*: Aſperge. *Olaſz*: Spáragi. *Német*: Spargen.

BELSÖ HASZNA: *Vizelletet* indittó ereje vagyon a' Spárgának, és az gyökerének, azért fövény miatt ſzenvedöknek haſznos véle élni. A' mezei Spárga hathatoſſabb a' kertinél.

Nóta: Egy Dictionáriumban mint egykor látám, ez fü Iſten-lova-farkának neveztetik, melly nevezetet reprobálok, azért mivel kivált Kereſztényekhez nem illik az Iſtennek Szent Nevét illyen hijában valóságokra ruházni.

369.

TÁLMOSÓ-FÜ, Kánna mosófü, Mosó-fü, Simittó-fü, Ló-fark-fü, Béka rokka. *Deák*: Equiſetum, Cauda equi-

equina, Hippuris: Equiſetum arvenſe Scapo fructificante nudo ſterili frondoſo H. CRANTZ. *Frantz:* Prele, Queüé de cheval, Chevaline. *Olaſz:* Cauda di Cavallo. *Német:* Roßſchwanz, Katzenwadel, Schafftheu.

Ezen füvel Dunán túl az edények moſatattni ſzoktak. Terem motsáros helyeken, és ſzáraz mezökben: Nints levele tsak vékony hoſzſzú ſzáratskai: Az alsó ſzáron a' felsö apró hoſzſzú ſzáratskák úgy állanak, mint a' meg-ijedett matskának a' farka; Némellyik ollyan mint a' Roka-farka. Négyféle a' mezökben találtatik: ſok nemei lévén mindazonáltal azon egy haſznúak. A' Ló-fark-fü ſokkal vékonyabb ſzáratskákból álló, mint a' nevezett Tál-mosó-fü. Teremni láttam böven Nagy Fehér Vármegyében a' Dégi puſztában, és a' Szilaſi földön.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vér vizelléſt* meg-ſzüntet ez fü. 2) *Rekedett vizelletet* pedig nem inditt. 3) *Ember tüdöjében* lévö sült kiváltképen ki-tiſztitja: Bé-lehet a' meg-ſzáradtt-fü porát venni egy fél drakmáig, vagy a' zöld fü ki-nyomott levét két Untziáig kalananként bé-vetethetik.

KÜLSÖ HASZNA: *Orr-vérfolyását* meg-állithatni ez fünek a' homlokra való fel-köttetesé által, vagy orra-lyukaiban bé-dugván ezt.

370.

TÁRKONY (ſzelid) Szelid tárkony, Imely gyöker. *Deák:* Pyrethrum umbelliferum BAUHINI. *Frantz:* Pyrethre. *Olaſz:* Pyrethro. *Német:* Berthram, Speichelwurz.

Ez esméretes fü, a' kertekben termeſztik, és Juh hüs levébe meg-főzik: De a' Patikabéli külsö Orſzágokban terem, mellynek levelei ollyak mint a' Vrádits-korojé: Virági pedig akkorák 's ollyak, mint a' Chryſanthemumé. De a' kertinek virágai ollyan formán állanak, mint a' Varadits-korojé. Az elsö hathatoſſabb erejü és a' Botanikuſoktól az Anthemiſek nemeihez ſzámláltatik.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Szél-ütés* miatt nyelvét ki nem forgathatja, az ezt a' fü gyökerét rágitskélja, de le-ne nyelje a' nyálat, hanem ki-köpje, vagy ez gyökérröl főtt vizzel a' ſzáját moſsák gyakran. 2) *Fog-fájoſoknak* az illyen módon való orvoſoltatás haſonlóképen javaltatik.

371.

TÁRKONY (vad) Vad-tárkony, Ptrüſzſzentö-fü, Nátha-fü, Tetü-fü. *Deák:* Ptarmica, Sternutaria: Achillea ptarmica officinarum foliis lanceolatis argutè ſerratis Henr. Crantz. *Frantz:* Pyrethre ſauvage, Cirophlet, Herbe a' eternuer. *Olaſz:* Ptarmica, Stamutella. *Német:* Dorant, Rießkraut, wilder Bertram.

A' mezökben és köves helyeken találtatik ez fü, melly egy két araſzni magos; Szárai gömbölyüek; A' levelek hoſzſzatskák, keskenyek, ravatoſſak: A' virágai a' Varadits-fü virágaihoz haſonlittanak, tsak hogy fejér ſzinüek. Az egéſz fü erös tsipös izü. Vagyon nagyobb ſzabású Vad-tárkony-is, kinek virági közel ollyak, mint a' ſzék-fü virági; Levelei ollyak fellyül mint az nyak-fü (Uvularia) levelei. Ez egéſzen a' földre hajlik, de az elsö fenn áll.

BEL-

BELSÖ HASZNA: *Vér-vizellést* meg-állitt ez fü, mind gyökerestöl porrá törvén, mellyet vizzel meg-kell inni.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Ütés* vagy *esés* által öſzve gyült vért a' bör alatt, el-lehet oſzlatni ez fü leveleinek fel-köttetése által. 2) *Fog fájását* ſzünteti annak, ki ez fü gyökerét gyakran rágja.

372.

TÉJHOZÓ-FÜ: Tejet nevelö-fü, Kereſzt-fü. *Deák:* Polygala, Ambarualis: Polygala incarnata floribus criſtatis ſpicatis, caule herbaceo ramoſo erecto, foliis alternis ſubulatis H. Crantz. *Német:* Ramſel, Kreuzblümlein.

Ez füvetskét Dunán túl a' Bakonyi erdöben böven láttam teremve ſzáraz ſövenyes helyeken: Az tetejében vagynak nékie kékellö apró ajakos virágjai. A' Juhok e' füvet ſzorgalmatoſſan fel-kereſik.

BELSÖ HASZNA: 1) *Sürt epét a' belekböl* ki-tiſztitt ez fü, ha fél maréknit egy meſzſzel borban föznek, és azt a' bort meg-itatják. 2) *Nyilallásról, és tüdönek öſzve* dagadáſa ellen (peripneumonia) ez füvetske nagyon ditsértetik: mert a' Seneca gyökérnek, mellyet Indiából hoznak ez-is neme lévén; a' Bölts Párifiai Orvoſok ki-találták, hogy azon hathatos erejü.

KÜLSÖ HASZNA: Minden kemény dagadáſokra öſzve zuzva lehet e' füvet kötni, és azokat el-oſzlatja.

Nóta: A' marhák meg-evén ez füvet, böv tejet adnak, méltó vólna azért hogy mindenütt ſzaporitattnék.

373.

TEKERT-GYÖKERÜ-FU, Kigyó-gyökerü-fü. *Deák*: Bistorta major, Colubrina: Polygonum bistorta ſpica unica, caule ſimpliciſſimo monoſtachyo, foliis ovatis in petialum decurrentibus H. Crantz. *Frantz*: Bistorte. *Olaſz*: Bistorta. *Német*: Natterwurz, Wurmwurz.

Hoſzſzú termetü ez, kinek ſzára gömbölyeges és üreges: A' felsöbb levelei aprók, az alsók ollyak mint az úti-fü levelei, hoſzſzabbak, ſzéleſſebbek, de mindnyájan veres pettegetéſekkel meg-jegyeztettek. A' tetejében kaláſz formában igen apró teſt ſzinü virágotskák látattnak. A' magvai sóska magvaihoz haſonlittanak: Gyökere kivul barna ſzinü belöl veres, öſzve huzó erejü. Terem hegyeken 's mezökben.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vir-köpésben* lévö ez gyökér porát egye. 2) *Vérhasban* lévönek ezen por haſznál.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Ingó-fogak* ez fü gyökere porával vagy vizével meg-moſatattván, megerösödnek. 2) *Esés vagy ütés* miatt meg-sértett tagokat párollyák olly borral, mellybe ezt a' gyökeret meg-főzték. 3) *Sebes ſzájat* gyakran öblögeſſék e' gyökér vizével.

374.

TÉLI-ZÖLD, Reptsén-fü. *Deák*: Erica vulgaris myricae folio hirſuto. Bauhini & Crantzii. *Frantz*: Queiro. *Német*: Heyde, Heydekraut.

Fir-

Erdök ſzélein ſzáraz földben terem; közel ollyak a' kövér levelei 's úgy állanak mint a' Tamariſcus levelei, de annál ſokkal approbbak; Szárai vékonyak, kemények; Virágai a' tetejében aprók és fehérek hol teſt-ſzinüek, 's le függök.

BELSÖ HASZNA: 1) *Fejér folyását* az Aſzſzonynak meg-ſzünteti ez fü, ha veres borban a' virágait főzik és úgy iſzſzák. 2) *Fövény és Holyagban* lévö kö ellen MATTHIOLUS ennek vizét 's levét igen ditséri.

KÜLSÖ HASZNA: *Köſzvényes* embereket haſználatos e' füböl kéſzült fördöben fereſzteni.

Nóta: A' méhek igen kedvellik a' Reptsén füvet, és jó-féle mézet kéſzittenek belöle, mellyröl emlékezik PLINIUS-is. De DIOSCORIDES és egyebek az efféle méz felöl ellenkezöt irtanak.

375.

TETEM-TOLDÓ-FÜ. *Deák:* Chamæciſtus: Chamæciſtus minor anguſto folio flore luteo CLUSII. *Német:* Ciſtenröſlein, Sonnengünzel.

Ez araſzni magasra nö ez; Leveletskei aprók gyengék, keskenyek, egyeſſen egymás ellenébe állok, ollyak közel mint a' Thymus füé. A' tzérnához haſonló vékonyságú ágotskák tetejében apró sárga virágok állanak. Terem a' Debretzeni tserében.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vírhasban ſinlödö* főzze e' füvet veres borban és igya. 2) *Vírt-köpönek* haſznál a' fü pora.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Uj ſebeket* gyógyítt ez fü, midön azon zöld korában meg-zuzzák 's úgy fel-kötik; ezen végre borban-is lehet ezt főzni 's a'

sebet véle bé-kötni. 2) *Szájnak belsö* sebeit igen jó mosni ez fü vizével.

376.

TISZTES-FÜ Parlagi-fü, Parlagi-virág. *Deák*: Sideritis major hirsuta, Heraclea, Ferrarea: Sideritis hirsuta foliis lanceolatis obtusis dentatis, villosis, bracteis dentato spinosis pilosis, caule hirto, spicis interruptis elongatis H. Crantz. *Frantz:* Crapaudine, Sideritis. *Olasz:* Siderite. *Német:* Gliedkraut, Berufkraut, Feldandorn.

Ez esméretes fü: Terem Szántó-földek körül 's egyéb száraz homokos helyeken: Szárai magosak négy szegeletüek, szörösek; Levelei világos zöldek hosszúkások, kemények, kedves illatúak, hegyessek fénylök és világos zöldek: Virági fehérellök, néha sárgálok, az levelek töveiben állok. A' kissebb szabású Tisztes-fü Ugarokon terem; Levelei keskenyek de nem fénylök, virági sárgálok ez az úgy mondatott Parlagi-fü. Harmadikról Matthiolus emlékezik, mellyet csak Austriában talált, ennek levelei puhák; de effélét én itt Debretzen körül-is leltem. Némellyek egy Vizi-peszertze forma füvet-is (mellyről a' Peszertzék alatt oda fellyebb emlékeztem) melly a' Rajus Lycopussa, a' Tisztes-fü nemeihez szerkesztetik.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Melly kis gyermekik* el-száradnak, azokat ezen füböl készült fördöben javallom hogy föröszszék. 2) *Kik a' Fövény* miatt szenvednek, vagy Inai, kiknek fájdalmasok, azok-is ezen fördövel éljenek.

KÖZ HASZNA: Melly Rutza vagy Rétze fiakat a' Görts öſzve huz, el-annyira hogy nyakok fére tekeredik, és lábaikkal meg-sántúlnak, azok meg-épülnek, ha ez fü vizében föröſztettnek.

377.

TORMA (közönséges) Közönséges torma. *Deák*: Armorcia, Raphanus ruſticanus: Cochlearia foliis radicalibus lanceolatis crenatis, caulinis inciſis H. CRANTZ. *Frantz*: Raifort ſauvage. *Olaſz*: Ramoracia. *Német*: Meerrettich, Kren.

A' Torma mindenek elött esméretes, terem magában-is nagy Tó vizek mellett a' nádak ſzélein: De az az Torma leg-jobb, mellyet hegyeken ſzölökben termeſztenek, mert édes izü és ſokkal erösſebb mint a' házi kertekben termö, melly büdös ſzagú és roſz izü, 's nehezen reſzeltetthetö. Ezt az TOURNEFORT-is a' Kalán-fü nemeihez tette nevezvén igy: Cochlearia folio cubitali.

BELSÖ HASZNA: 1) *Geleſztákat emberböl kiüz* ez Torma gyökerének leve, ha éhomra ezt iſzſza. 2) *Vizi-betegségben* lévö ezt a' levet igya, és meggyógyúl. 3) *Gyenge gyomrát* erösíti annak, a' ki ételben eſzi a' reſzelt tormát. 4) *Köſzvényeſeknekis* haſznos a' torma étele. 5) *Fulladozáſt* a' mondott Tormának levének itala el-háritt.

KÜLSÖ HASZNA: *Taga el-eſteket* (ha nagy hévségben vagy forró betegségben nem eſtenek) haſználatos ez torma leveleiböl 's gyökeréböl kéſzült fördöben föröſzteni. 2) *El-ájultakat* élleszthetni a' kéſsel vakart tormának orrok alá való tartás által.

378.

TORMA (vizi) Vizi torma. *Deák:* Naſturtium aquaticum ſeu hyemale, Cardamine: Siſymbrium, naſturtium aquaticum, ſiliquis declinatis, foliis pinnatis, foliolis ſubcordatis H. CRANTZ. *Frantz:* Creſſon aquatique. *Olaſz:* Naſturcio. *Német:* Waſſerkreſſe, Feldkreſſe, Winter- oder weiſſer Kreſſe.

A' vizi torma levelei toll formán állanak; Virági igen aprók, fehérek; Magvatskai kis hüvelyegbe sárgák. Az egéſz fü erös tsipös izü mint a' torma: Ehez haſonló füvetskét a' kertekben-is termeſztenek, de levelei hoſzſzak, mélyen bé-mettzetettek: Ezt nevezik a' Botanikuſok igy: Lepidium ſativum floribus tetradynamis, foliis oblongis multifidis. Mind kettö egy erejü, tsak hogy a' kertit ſaláta gyanánt eſzik, a' vizit pedig orvoſláſokra ſzedik.

BELSÖ HASZNA: 1) *Tüdönek romlása* miatt el-ſzáradó ember, meg-épül, ha ez füvet valamellyiket kivált a' vizit téjben főzi 's úgy iſzſza. 2) *Követ ront emberben* a' zöld-fü ki-préſelt leve, kalánonként iván azt. 3) *Fulladáſt is Huratot* gyógyitt mézes vizben ha főzik, és a' beteggel ezt gyakran itatják.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Varat, koſzt* gyógyitt a' vize vagy leve az fünek, mellyel magát gyakran mosni kelletik. 2) *Kelevényeket* el-eméſztik a' magvai, etzettel meg-töretettvén, és úgy fel-kötettvén.

379.

TORMA (Török Orſzági) Török Orſzági Torma. *Deák:* Draba vulga-

garis. Arabis: Lepidium foliis lanceolatis amplexicaulibus dentatis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Drave. *Olasz*: Draba. *Német*: Türkischer Kresse.

Ez-is tormának a' neme, egy réfni magasra-is nö; Levelei hoszszak, szökék, erös tsipös izüek: tetejében sok apró virágok állanak, kik ollyak mint a' Bodza virágai, de apróbbak fehérebbek. Terem mezökben és Nagy Györ Várossa Fundusán a' Szabadhegyi út mellett-is: mellyet HALLER UR nevez eképen: Draba foliis hirsutis incanis ad terram ovatis, ad caulem pauciſſimis dentatis. TOURNEFORT pedig nevezi igy: Lepidium humile incanum arvense. Ez fünek igaz neme eránt eleitöl fogva a' füveknek Visgálói nehezen egyezhettenek, mert némellyek a' Kalán-fü, némelly a' Tormák nemeihez szerkeztetik.

BELSÖ HASZNA: 1) *Gelesztákat* ölnek a' magvai, a' ki azokat borban törve meg-iszsza. 2) *Nehezen lehellök* mézben vagy mézzel egyék a' magvakat. 3) *Fese fájos* ember a' fövény miatt a' megtört magokat egy drakmáig vegye-bé.

KÜLSÖ HASZNA: *Lépnek dagadására*, mézzel öszve kavarván kössék-fel ez magvakat.

380.

TORMA (indiai) Indiai Torma, Sárga fel-futó, Spanyol sarkantyú virág, Király szinü virág. *Deák*: Nasturtium Indicum, Cardamindum, Tropeolum foliis peltatis orbiculatis, Acriviola: Nasturtium Indicum folio peltato scandens J. BAUHINI. *Frantz*: Cresson d' Inde, Capusine. *Német*: Indianische Kresse.

Ezen fü formájára nézve a' Convolvulusokhoz tartozik, de erejére nézve a' Nasturciumhoz némellyektöl számláltatik. A' Házi kertekben az ablakokra fel-futatják; Virágai nagyok, sárgák, sarkantyusak; Levelei gömbölyegek, és torma izüek.

HASZNAI ez fünek azonok, mellyek a' fellyebb nevezett tormák alatt meg-emlittve vagynak, kiváltképen a' magvait vizi-betegségben a' Parasztt emberek meg-inni szokták.

381.

TORMATILLA, Vér-fü, Vérgyökér. *Deák*: Tormentilla: Potentilla fragaria tormentilla officinarum, foliis quinatis sessilibus, calycè octofido, flore tetrapetalo H. Crantz. *Frantz*: Tormentille. *Olasz*: Tormentilla. *Német*: Tormentille, Ruhrwurz, Blutwurz, Rothheilwurz.

Ez az öt levelü fühöz hasonló fü, tsak hogy alatsonabb, gyengébb, fenn-álló; Levelei pedig nem ollyan hoszszú szárakon állanak: Virága-is approbbak, négy levelüek, sárgák; Gyökere akkora mint egy Dio, verhenyeges szinü és szorittó izü. Terem erdöben és száraz homokos földben.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vérhast vagy egyéb nagy hasfolyást*, meg-lehet állittani a' gyökerével mellyet borban kell fözni, és melegen inni. 2) *Fáj-, dalmas nehéz vizellés* meg-könnyebbittetik a' gyökerének pora által, mellyet egy egy fél drakmáig napjában két izben meg-kell enni, vagy úti-fü ki-nyomott nyers levében bé-lehet venni. 3) *Vérköpést* ezen gyökér pora, és az evvel való élés meg-szünteti.

KÜL-

KÜLSŐ HASZNA: 1) *Fog-fájás ſzünik*, ha ezt a' gyökért etzetben főzik és azt az etzetet a' fájos fogon tartják melegen. 2) *Rend kivül való vérfolyását* az Aſſzonyoknak meg-állitja az ezen gyökérből és ennek leveleiből kéſzitett fördö. 3) *Folyó ſebeket* mosni kell az ollyan borral, mellyben a' tormatilla gyökér meg-főzettetett.

382.

TOROK-FÜ, Torok öröme, Gyik-fü, Tüz-fü, Szilva-fü, Szilva levelü-fü. *Deák*: Prunella, Conſolida minor: Prunella vulgaris foliis omnibus ovato oblongis petiolatis H. CRANTZ. *Frantz*: Prunelle, Herbe au charpantier, Conſire petite. *Olaſz*: Conſolida minore. *Német*: Braunellen, Günzel, St. Antonikraut, Gotheil.

Hegyes és füves helyeken találtatik ez; a' tserlevelü-fühöz (Chamædris) valamit haſonlitt, de annál ſokkal alatsonyabb úgy-mint egy araſzni; Levelei hoſzſzatskák, ſzörösſek, vereſellök, keſerü izüek: Az ajakas virágok a' fü tetejében kaláſz formában állanak, kékek, de leg inkább kék és veres ſzinnel egyelitettek, haſonlók a' Levendula virágihoz, vagy pedig a' ſeb-fü virágihoz. Magyar Orſzágban nagyobb ſzabású-is terem, mellyet a' Botanikuſok neveznek: Prunella grandiflora, coerulea magno flore: Fehér virágu-is találtatik. Böven terem a' Torok-fü itt Magyar Orſzágban, úgymint a' Nyirben, és a' Bodoházi és Pirtſi földön.

BELSŐ HASZNA: 1) *Belsö ſebeket* gyógyitt ez fünek nyers levének itala. 2) *Scorbutuſt* vagy vérnek sós vóltat-is tiſztitja.

KÜL-

KÜLSÖ HASZNA: *Torok dagadásban*, e' zöld fünek ki-nyomott levével a' torkot mosni kell, vagy pedig a' tsupa levelek-is öszve zuzatattva felkötettvén haſználatoſſak.

KÖZ HASZNA: Gyenge korában ez füvet nagy haſzſzonnal a' ſaláták közt-is meg-eheti az ember, vagy magát-is meg-öntheti.

383.

TÖK (vizi) Vizi-tök, Nympha. *Deák*: Nymphæa, Nenupha: Nymphæa alba, foliis cordatis integerrimis, calyce quadrifido. H. CRANTZ. *Frantz*: Lyb d' etang, Blanc d' eau. *Olaſz*: Nimfea. *Német*: Seeblume.

Az álló tókban elég terem, a' ſzép fejér virági a' viz felett állanak; Gyökere hoſzſzú, fehér, vaſtag, mint egy ember karja. A' gyümöltse ollyan mint a' mákfeje, és mák neme-is a' vizi-tök, a' honnét el-hiſzem tsendesíttö ereje-is vagyon.

BELSÖ HASZNA: 1) *Forró betegségben* lévöket, a' vizi-tök virágaiból kéſzült vizzel jó itattni, mivel a' vérnek hevüléſe ez által ſzünik, az álmatlanság pedig nyugodalomra változik. 2) *Fehér folyásban* lévö ſzemélyek ſzáraſzak-meg ez fü gyökerét, és napjában egynéhányſzor egy kés hegyre féröt belöle meg-egyenek.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Teſtnek ſzeplöit elveſzthetni* a' magvait vagy gyökerét vizben megfözvén, és azzal moſogatván a' tagokat. 2) *Hajat nevel* a' vizi-tök gyökere, ha lugban áztatják és azzal a' föt moſsák.

384.

TÖK (földi) Földi-tök. *Deák*: Bryonia, Vitis alba: Bryonia alba foliis palmatis utrinque calloſo ſcabris H. CRANTZ. *Frantz*: Colovrée blanche, Vigne blanche, Brionie. *Olaſz*: Vite bianca. *Német*: Stuhlwurz, Zahnreben, Hundskürbs.

Terem a' sövények mellett; ollyak a' levelei mint a' ſzölö levelei, de büdöſſek mint az eb-ſzölö levelei: Virági aprók sárgák. Gyökere vaſtag hoſzſzú; Gyümöltse egy borſoni nagyságú.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vizi-betegségben* lévö ki-épül, ha a' földi tök gyökere porát fel drakmáig meg-eſzi, vagy egy drakmát vagy kettöt borban főzve meg-iſzik: A' nyers gyökér ki-nyomott levét azon végre egy kalánra valóig kettés mézzel együtt meg-ihatja. 2) *Lép-dagadáſa* el-oſzlik, midön valaki a' gyökérre forró vizet önt, és ezt egy két hétig iſziza.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Lábaknak dagadáſát* el-lehet oſzlattni, meg-reſzelvén a' nyers gyökeret, és azt azokra fel-köttvén. 2) *Oldal fájásban* lévötis haſznoſſan kötözik ez gyökérrel és leveleivel. 3) *Farſabáſokat* gyógyíttani lehet ez. gyökérrel, ha nyers korában kéſſel vakarják és fel-kötik. 4) *Ütés* vagy *Esés* miatt meg-sértett tagokat ezen módon a' gyökérrel hogy kötözzék javallom.

385.

TÖRÖK-BORS, Paprika, Kertibors. *Deák*: Capſicum, Piper hiſpanicum, Siliquaſtrum: Capſicum annuum ca[illegible]

caule herbaceo, pedunculis ſolitariis H. CRANTZ. *Frantz:* Poivre d' Inde, Poivre de Guinée. *Német:* Spaniſcher Pfeffer.

Ezt kertekben termeſztik, és a' piros hoſzſzú gyümöltseit a' paraſzt emberek porrá törik, és ételeiket avval borſozzák.

HASZNARA nézve egyebet nem irhatok felöle, hanem hogy igen erös eſzköz ez, és ember vérét igen meg-hevitti. Egyébként ha etzetbe vetik a' paprikát, az töle erösſèbb és tartoſſább léſzen.

386.

TÖLTSÉRES VIRAG. *Deák:* Mirabilis peruviana: Solanum mexicanum flore magno. *Német:* Peruvianiſche Beyel, Judianiſche Beyel.

Nóta: Ez a' Planta-is mint a' Török-bors Indiából ſzármazott ez mi földeinkre: És úgy itélem nem eb-ſzölö hanem maſzlag neme lehet ez, mert formája ſzaga ezt jelenteni láttatik. Az Induſok Háchálnak nevezik: Mirabilisnek-is lehet nevezni, mert a' Jalappát mirabilis nemeihez a' Nagy LINNÆUS ſzerkeztette, és ez Convolvulus vagy ſzulak formára nö fel; a' Töltséres virág füve penig egyeneſſèn felálll, valamint a' maſzlag. A' ſok magva egy bab vagy paſzul nagyságú de gömbölyeges fekete, körös-körül görtsös, belöl fejér porral tellyes: Virági hoſzſzak mint egy töltsér és külömbféle ſzinüek, de olly ſzagúak mint a' maſzlag virágai. Meltó vólna ennek gyökerével, és a' magvaiban lévö fehér porral probákat tenni, melly talám gyenge bé-vehetö haſat indittó por lenne: Igaz ugyan, hogy egy Tudos Patavái-ból CLUSIUS Károlynak azt irta egykor, hogy ez gyökér két drakmáig bé-vétettvén, az Ember haſat [illegible] meg-inditotta.

387.

TUBA ROSA: *Deák*: Hyacinthus: Hyacinthus Orientalis, corollis infundibuliformibus, semisexfidis, basi ventricosis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Jacinthe, Fleur de Rome. *Olasz*: Cipole canine. *Német*: Hiacinthen.

Ez a' Házi kertekben termesztetik: Szép fehér igen jó illatú hoszízú virágai vagynak.

BELSÖ HASZNA: *Sárgaság* és nehéz vizellés ellen a' meg-zuzott magokat meg-enni javalják. A' gyökere felöl pedig némellyek sok haszontalanságokat irtanak.

388.

TULIPÁNT. *Deák*: Tulipa. *Frantz*: Tulipe. *Német*: Tulipen.

Nóta: Némellyek mint a' repát úgy eszik 's készittetik a' gyökerét, és tápláló 's magot nevelö erejünek tartják. De külsöképen-is jó oszlató eszköz.

389.

TURBOLYA. Olasz saláta. *Deák*: Cerælolium; Chærophyllum scandix: Cerefolium seminibus nitidis ovato-subulatis, umbellis sessilibus lateralibus H. CRANTZ. *Frantz*: Cerfevil. *Olasz*: Cerefoglio. *Német*: Kerbelkraut.

Hasonló közel a' Petreselyemhez, de világosabb zöld szinüek a' levelei, és igen jó szagúak, ha megdör-

dörsöltettnek: A' gyökere tejedzik: Terem erdökben, vizes árkokban, kertekben-is néha önként fel-nö, némellyek ezt a' DIOSCORIDES Gingidiumának tartják: LINNÆUS UR a' scandix nemeihez tette.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vizi-betegségben* lévönek, adgyák ez nyers fünek ki-nyomott levét inni, és meg-épül, de napjában négy izben négy, négy kalánra valót meg-igyék. 2) *A' tüdönek romlása* miatt el-ízáradonak, ezen levet igen hasznos inni adni; láttam itt Debretzemben olly tanúló 18. esztendös ifjat, a' ki fel-esztendeig ágyban feküt, szüntelen éjjel nappal köhögött, igen sok genyetiséget köpött, 's nagy hévségben éjjel nappal volt, kinek semmi nem akarván használni, ezen fü levének általam javalott itala által, három hétre egészlen ki-épült. 3) *Szülés után következö fájdalmuk* (mellyek a' méhben lévö fugorodott vértöl okoztattnak) meg-tsillapitattnak ez fünek fött vizének meg-itala által, ezt ETTMÜLLER Doktor és HENR. CRANTZ Ur-is commendálja, 's azt mondja ez utólsó, hogy minden szülö Aszszonyoknak a' turbolya füböl készült leves igen használatos, minden egyéb orvosságok felett, akár minémü egyéb változások öket érdekeljék.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Mely Emlök* az sürü téj miatt kemények 's dagadtak, azokra hasznossan köttetik ez zöld-fü, mert a' meg-gyült sürü tejet elosztatja. 2) *Vizelletnek* meg-*rekedésében* a' szemérem test alá kell ez füvet kötni. 3) *Bör* alatt *öszve fugorodott* vért (melly ütés vagy esés által lett) elosztatja a' zöld turbolya-fü, ha meg-zuzva fel-kötik.

390.

TYUKHUR, Ludhur, Pipehur, Madarhur, Tyukbegy, Tyukharapta-fü, Árnyék szeretö-fü, Egérfül. *Deák:* Alsine, Morsus galinae: Alsine tenui-

fo-

folia, foliis ſubulatis, caule paniculato, pedunculis ſimplicibus; capſulis erectis, petalis calyce brevioribus. H. Crantz. *Frantz*: Morgeline, Mouron, Eſparcette, *Olaſz*: Paverina, Gallinella, Gallina. *Német*: Hünerdarm, Hünerbiß, Vogelkraut, Spürey.

Ez fü épen akkorára nö mint a' Tyuk ſzem-fü; Levelei-is akkorák, de vékonyabbak 's hegyeſſek; Virági aprók fehérek, nyoltz keskeny leveletskékből állók. Terem árnyékos falak mellett és erdökben 's ſzölökben: Weinmann Phytantozájában Tom. I. Nro. 77: 78. emlékezik egy Gabonák közt termö Alſinéröl, mellyet ſpergula neve alatt recenſeál illyetén-képen: Alſine ſpergula dicta longiori folio: Wriſſer Knotterich: Ezt a' füvet méltó vólna ſzaporittani, mert a' Tehenek ſok jó tejet adnak, ha véle élhetnek.

BELSÖ HASZNA: 1) *Rágástól gyötrettetett* kis gyermekeknek, téjben meg-főzvén ez füvet, azont tejet adják bé-nékie. 2) *Ajzu korságban* lévöknek ezen fü leve hafznoſſán adatik-bé. 3) *Hévſégben* lévö gyermeknek jó ez fü vizét inni adni.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Arany ér rend kivül való folyását* 's ez miatt való fájdalmakat, ez fü pora meg-ſzünteti, ha a' végbélre hintik. 2) *Tüzes jebeket* jó ez fü vizével mosni.

KÖZ HASZNA: A' Ludak igen ſzeretik ez füvet enni, kivált a' Libák, vagy mint Dunán túl nevezik a' Sibák meg-hiznak töle, ez okból-is Erdély Orſzágban Pipehurnak neveztetik, mert ottan a' Libákat Pipéknek nevezik.

391.

TYUK-SZEM, Tyukbegy, Kakuk terjék. *Deák*: Anagallis: Anagallis arvenſis foliis indiviſis, caule procumbente. H. Crantz. *Frantz*: Mouron masle, Morgeline. *Olaſz*: Anagallida. *Német*: Gauchheil, Grundheil, Geckenheil, Wuthkraut, Vernunftkraut.

Ez hires jó füvetske, leveleire nézve a' Tyukhur fühöz valamit haſonlit, tsak hogy levelei gömbölyebbek, vaſtagotskák és ſetét zöldek: Virágai aprók róſa formájúak, piroſlák, némellyek ſzép kék ſzinüek (melly Anagallis flore phoeniceo neveztetik) az apró ſzegeletes magvatskák gömbölyü hüvelyetskében bé-rekeſztve vagynak. Helyeſſen le-rajzolták ezt az ö könyveikben Fuschius, Matthiolus és Blakwel, a' többi mind hibás, mert Weinmann, azt irja, hogy négy ſegmentumi vagynak a' virágnak, holott öt az: Morrison pedig és Morana azt irják: hogy levelei ſzárakon állanak (folia petiolata) holott ellenkezöképen vagyon a' dolog. Terem rétekben, Szántó földekben, tarlokban, egy ſzóval egéſz Europában mindenütt találtatik, tsak Lapponia Tartományában nem, a' mint a' nagy Linnæus in Flora Lapponica ez füvetskéröl ſemmit-is nem emlékezik.

BELSÖ HASZNA: *A' dühös állatoknak* marásából következö halálos betegség ellen ez fü kiváltképen mind a' Régiektöl mind az ujjabbaktól nagyon ditsértetik, innét Tragus, Tabernæmontanus Dodonæus ſokat irtanak felöle. A' Német Imperiumban ſok Patikákban tartatik ez fü; és az Brandeburgi Diſpenſatoriumban is Anagallis Eſſentia exſtál, kár hogy a' mieinkbe-is eddig nem introducáltatott, avagy tsak a' köz emberek közt ez fü nem eſméreteſſebb. Német Orſzágban laktomban ugyan, ez fünek haſznai

nai felöl, a' dühös ebek maráſi ellen ſok ſzép Tanúbizonyság leveleket olvaſtam: Kivált egyet, melly 1749-dik Eſztendöben Bambergában; a' máſikat, melly Monaſteriumban 1757-dik Eſztendöben magiſtratualiter publicáltatott; A' ki tehát valamelly dühös állattól meg-maradtatott, annak ſebjét azonnal ez fü ki-nyomott levével vagy vizével mosni kell; a' fü porát pedig gyakran eteſsék véle akár levesben: A' piros virágu Tyuk-ſzem-fü (Anagallis flore puniceo) inkább ditsértetik ezen végre.

KÖZ HASZNA: Vadáſzatban melly kutyát a' dühös farkas vagy kutya meg-mardtt, annak ſebjeit folyó vizben ez füvel meg-kell mosni, és a' füvet véle meg-kell etettni, olly tojásban melly meleg parás vagy eleven ſzén alatt meg sült.

392.

TÜDÖ-FÜ, teppegetett) Teppegetett tüdö fü, Galna-fü. *Deák:* Pulmonaria maculoſa latifolia: Pulmonaria officinalis foliis radicalibus ovato-cordatis, ſcabris Henr. Crantz. *Frantz:* Herbe aux pulmons. *Olaſz:* Pulmonaria. *Német:* Lungenkraut, Hirſchmangold, Hirſchköl, Fleckenlungenkraut.

Ennek levelei és virági valamit haſonlittanak az ökör-nyelv fühöz avagy a' nadály fühöz-is a' honnét némellyek Symphitum maculoſumnak nevezik: Levelei ſzörösſek, fehér ſzeplökkel tetſzetösſek: Virági ollyak mint az ökör-nyelv-fü virági, de approbbak, kék és vereſellö ſzinnel egyvelitettek. Terem erdökben, és embernek mindenféle Tüdöbéli nyavalyáiban kiváltképen haſználatos.

BELSÖ HASZNA: 1) *Száraz betegségben*, melly a' tüdöben lévö sülyböl 's annak belsö sebeiböl származik, sokat használ, midön ez füvet megfözik vizben és szin mézzel a' beteggel itatják. 2) *Vér-köpést* meg-állitt, ha méz nélkül valaki azon vizet iszsza.

393.

TÜDÖ-FÜ (faj) Faj tüdö-fü, Gálna-fü. *Deák*: Pulmonaria arborea, Lichen arboreus, Muscus arboreus: Lichen pulmonarius foliolaceus laciniatus obtusus, glaber, supra lacunosus, subtus tomentosus HENR. CRANTZ. *Frantz*: Herbe aux pulmons. *Olasz*: Pulmonaria. *Német*: Baumlungenkraut, Eichenmooß, Bummooß.

Ez moh neme a' vén tserfák ágain terem; Úgy lognak le-felé, a' szürke, vápás, széles, börkeménységü levelek, mint egy ember szakálla, mellyek-is szorossan egy más mellett le-felé állanak, végeik pedig szélesek, és alsó részeken szöszössek: Egy hires 's nagy tudományú Anglus DILLENIUS in Historia muscorum, mellyet Oxoniumban 1745-dik esztendöben ki-adott, az 29-dik paginában, ezt fai tüdö-füvet helyessen le-rajzolta; E' mellett a' fellyebb le-irott CRANTZ UR le-rajzolása-is elégséges, mivel TOURNEFORT, BAUHINUS, HALLER és LINNÆUS Urak ezen fai tüdö-füvet-is az ö munkaikban azon módon le-irtak. Termését ennek mi illeti, leg-bövebben láttam Nemes Somogy Vármegyében, midön 1765-dik esztendöben, Kanisátúl fogva az egész Nemes Vármegyét hoszszában Uzoráig el-jártam, az holott-is a' Nagy Erdökben, a' sok vén Tser 's Bik-fákon September holnapjában annyit láttam; mellyet ha le-szedetetthe-ték vala, talám száz sák-is véle meg-tölt vólna.

BELSÖ HASZNAI: 1) *Sárgaságban* ditsértetik ez füvel való élés. 2) *Köhögös* ember théá gyanánt nagy haſzonnal élhet véle; némellyek borban-is meg-főzik 's úgy iſzſzák. 3) *Száraz betegségben* lévök, akár porúl, akár italúl haſznoſſán élhetnek ez füvel.

KÖZ HASZNA: Kehes ſzarvas marháknak adják enni ez füvet, melly elöſzör sóval meg-hintetettetett, és meg-épülnek.

394.

TÜZ-VIRÁG, Gyürü virág, kenyérbél virág, Sárga virág, Burongó-fü, Peremér, Fülemüle-fü. *Deák*: Calendula, Caltha ſativa: Calendula officinalis ſeminibus corymbiformibus, muricatis incurvatis omnibus H. CRANTZ. *Frantz*: Soucii, Solſie, *Olaſz*: Fior d' ogni Meſe. *Német*: Ringelblum, Goldblum.

Kertekben mindenütt termeſztik, nagy kerekeſek, sárgák a' virágai, mellyeknek a' levelekkel együtt jó ſzagok vagyon.

BELSÖ HASZNA: Hóſzámat indittanak a' virágok fejér borban főzetettvén.

KÜLSÖ HASZNA: Guta ütötteket ez füböl kéſzült fördöben kell föröſzteni.

395.

VARADITS, Vrádits. *Deák*: Tanacetum: Tanacetum officinarum foliis bipinnatis, inciſis, ſerratis HENR. CRANTZ. *Frantz*: Tanaiſe, Tannée.

Olasz: Tanaceto Athanasia. *Német:* Rheinfarn, Wurmkraut.

Ez magasſán fel-növö fü; Levelei és ſzép sárga virágai hathatos jó illatúak. Terem Veröfényes fövenyes helyeken, erdök ſzélein, kertekben-is termeſztik.

BELSÖ HASZNA: 1) *Geleſztákat* ki-üzi emberböl, ha a' Varadits magvai porát egy drakmáig meg-eſzi; De a' zöld fünek köldökre való fel-kötteteſe-is a' geleſztáknak ellen haſznál. 2) Fövényt a' fü leve ki-hajt emberböl.

KÜLSÖ HASZNA: Rühes embereket nem csak kenni, de forröſzteni-is haſználatos ez füben.

396.

VAR-FÜ, Kelés-fü, Koſz-fü, Fekély-fü, Rüh-fü, Sennyedék ellen való fü, Seprü-fü. *Deák:* Scabioſa; Scabioſa major MATTHIOLI: Scabioſa officinarum arvenſis, corollis quadrifidis radiantibus, caule hiſpido, foliis pinnatifidis, lobis diſtantibus H. CRANTZ. *Frantz:* Scabieuſe. *Olasz:* Scabioſa. *Német:* Grindkraut, Scabioſenkraut.

Ez fü ſokat haſonlitt az ördög harapta fühöz (Succiſa) de világoſſabb kékségüek a' virági; A' levelei világos zöldek. Terem a' mezökben.

BELSÖ HASZNA: 1) *Oldal nyilalásban*, mellyet Dunán-túl ſzegezésnek neveznek, igen jó ez füröl inni. 2) *Köhögös* emberek-is meg-ſzabadúlnak igy.

397.

VARJU-MOGYORÓ, Szent János kenyere. *Deák*: Filipendula, Saxifraga rubra: Spirea filipendula foliis pinnatis, foliolis uniformibus ſerratis, caule herbaceo, floribus cymoſis H. CRANTZ. *Frantz*: Filipendule. *Német*: Rother Steinbrech, wilde Garbe.

Három, négy araſzni magaſſán nö; Levelei ollyak mint egy ki-terjeſztett madár ſzárnya, vagy mint a' Ludpáſſit levelei; Virágai aprók, ſzép fehérek, tsuportoſſán állok, le függök. hat virág leveletskékből formáltattak: Gyökere hoſzſzas mint egy makk, verhenyeges ſzinü, és egy hoſzſzú vékony gyökér ſzálon függö. Némellyek ez füvet Oenanthes és Osmunda név alatt emlittik. Terem dombon 's Halmon.

BELSÖ HASZNA: 1) *Magasról le-eſett* embernek ez gyökér porát gyakran adni kell, hogy azt meg-egye. 2) *Melly gyermeknek tsontjai* meg-pupoſodnak (rachitis) azoknak ez gyökeret porúl bé-adni igen haſznosnak itéli RAJUS, ki régi egy nevezetes füveknek és ezeknek erejeknek Visgáloja vala. 3) *Fövény miatt* ſinlödök, vagy nehezen vizellök főzzék e' gyökeret borban 's igyák azt a' bort.

KÜLSÖ HASZNA: *Sérvés* ellen főzzék téjjel öſzve zuzott gyökeret, és köſsék-fel melegen a' pépjét.

398.

VENITZ. Fehér venitz, Vadvenyike, Szulak-fü. *Deák*: Clematis alba: Clematis viticella, foliis compo-

ſitis decompoſitisque, foliolis ovatis integerrimis HENR. CRANTZ. *Frantz:* Herbe aux Gaeaux, Clematite. *Német:* Waldreben, Baumwinde, Heckengrün, Leinenreben.

A' sövények 's köz kertek között terem, és a' fákra fel-fut: Virági roſa formák, ſzép fehérek jó illatúak; Öſzſzel pelyhes ſzürke gyümöltsei látattnak. A' ſzára mint a' fa ollyan kemény, és néha két három ujni vaſtagságú.

BELSÖ HASZON véget nem tanátsos ezzel élni, mert erös etetö ereje vagyon; irja ugyan TRAGUS egy hires régi Botanicus, hogy vizi-betegségben lévönek leheſſen borban meg-főzve ez Venitzet bé-adni; De az ellen a' betegség ellen haſznoſſabb és bátorságoſſabb orvoſságaink vagynak.

399.

VERONIKA, Ditsöséges-fü, Erdei sállya, Sarlo-fü. *Deák:* Veronica: Veronica officinalis, ſpicis lateralibus pedunculatis, foliis oppoſitis, caule procumbente H. CRANTZ. *Frantz:* Veronique. *Olaſz:* Veronica. *Német:* Ehrenpreiß.

Ez mindenütt esméretes fü; Terem erdökben tserékben; Virági aprók, kerekdedek, kékellök.

BELSÖ HASZNA: 1) *Belsö ſebeket* tiſztitt 's gyógyitt e' fü, ha forró vizzel meg-öntik 's úgy iſzſzák mint a' Hollandus theát inni ſzokták. 2) *Száraz betegségre* hajlok ezen módon élhetnek véle. 3) *Podagrás* ember kinek lába ujja 's talpa felette fáj-

dalmas, ez fünek ki-nyomott zöld levét két három latig igya, mint a' nagy BOERHAVE javallotta.

Nóta: A' Debretzeni ſzölös kertekben terem egy fü, melly Veronica neme, ennek charactere következö: Veronica hederifolia floribus ſolitariis, foliis cordatis planis, quinquelobis. Ezen kivül a' Debretzeni Nagy Erdöben 1771-dik Eſztendöben egy ember magaſságára fel-nött Veronikát leltem: Ennek charactere im ez: Veronica ſpicata, ſpica terminali, foliis oppoſitis crenatis, obtuſis, caule adſcendente ſimpliciſſimo. Harmadik Veronika nemes Györ Városſa fundusſán terem azon helyen, a' merre a' Poſta Meſter Ur Majorja felé az út vagyon: Ez az Veronica ſpicata minor VAILLANTII.

400.

VIASZ-FÜ, igy neveztetik azért mivel a' méhek ebböl viaſzſzat kéſzittenek. *Deák:* Cerinthe: Cerinthe major CLUSII. *Frantz:* Melinet. *Német:* Wachskraut, Fleckenkraut.

Hegyeken terem, ökör nyelv-fü neme, kertekben-is termeſztik.

HASZNA: *Dagadáſokra* lehet kötni mivel hivesíttö terméſzetü.

401.

VIDRA-FÜ Keſerü három levelü-fü. *Deák:* Trifolium fibrinum: Menyanthes foliis ternatis H. CRANTZ. *Frantz:* Treſle de Caſtor ou aquatique. *Német:* Biberklee, Waſſerklee.

Alló tókban szokott ez az három levelü keserüfü teremni; Virágai aprók, fehérek tsillagosſak: veres magotskákat tartó hüvelykei gömbölyüek.

BELSÖ HASZNA: 1) *Hideglelös* ember fözze borban ez füvet és igya. 2) *Sárgaságot* el-veſzti vizének itala.

KÜLSÖ HASZNA: *Fekélyek* a' teſten megtiſztúlnak 's gyógyúlnak, ha ez fünek fött levével azok moſatattnak.

402.

VIOLA (kék) Kék viola, Ibolya. *Deák*: Viola martia: Viola officinalis foliis cordatis, ſtolonibus teretibus pedunculis radicatis reptantibus HENR. CRANTZ. *Frantz.* Violette. *Olaſz*: Viola porporea, Mammolla. *Német*: Violen, blaue Violen.

Terem erdökben, és kertekben-is termeſztik ez alatsony kerekded levelü füvetskét.

BELSÖ HASZNA: 1) *Nyavalya-törés* ellen ez virágoknak vizének italát ditséri BAGLIVIUS hajdan Romában egy hires Profeſſor. 2) *Mely-fájos* Személyek igyanak viola vizet. 3) *Forró betegségben* és hagymázban lévöket haſznos ez virágokra öntött vizzel itattni. 4) *Szélütés* után való *fájdalmak* ezen itallal meg-ſzünnek.

Nóta: A' Viola virágait nem kell ſoha forralni, hanem tsak forró vizzel meg-önteſſenek.

403.

VIOLA (három ſzinü) Három ſzinü Viola, Tsáſzár Virág. *Deák*: Vio-

Viola tricolor, Jacea tricolor. *Frantz:* Penſees, Menuet penſees, Clavelee. *Olaſz:* Jacea. *Német:* Jeſusblümlein, Freyſamkraut.

Terem erdökben, tserékben, ugarokban 's egyébütt: Nevezik-is ez füvet Szent Háromság virágnak, és Iſten ſzakállának, de a' mint fellyebb emlitettem, nem ſzabad az Iſtennek Szent Nevét a' teremtett dolgokra ruházni.

HASZNAI: Azonok, mellyek a' kék Viola alatt meg-irva vagynak.

404.

VIOLA (sárga) Sárga viola, Vizi-viola. *Deák:* Caltha paluſtris; Populago major TABERNÆMONTANI icon. 750. *Frantz:* Souffi de marais, Soulci. *Német:* Dotterblumen, Mooßblum.

Vizekben terem, nagy kerekded sárgaló levelei vagynak; Virági-is kerekdedek, ſzép sárgák.

BELSÖ HASZNA: *Dagadtt* lépü máju embereknek igen haſználatos.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Rágás* miatt nyughatatlankodó kis gyermekeknek a' leveleiböl kéſzült fördö haſznál. 2) *Méhek tsipesét* ez zöld fü leveleivel kell dörsölni.

405.

VITÉZ-FÜ, Kosbor-fü, Nöſzö-fü, Embererö, Agár-fü, Agár-mony-fü.

fü. *Deák*: Satyrium, Cynoſorchis latifolia: Orchis morio, bulbis indiviſis, nectarii labio quadrifido crenulato; cornu obtuſo, petalis omnibus conniventibus H. CRANTZ. *Frantz*: Satyrion, Teſticule de chien. *Német*: Stendelkraut, Geilwurz, Knabenkraut, Kreutzblumen.

Terem vizes rétekben, halmokon, erdökben 's egyébütt: Egy araſzni magas e' fü; Virági ajakasſak, vereſellök, némellyek kékek, és tsuportoſſán a' ſzára tetején állanak; Levele fel-állok, ſzéleſſek, hoſzſzatskák, végeiken hegyeſſek.

BELSÖ HASZNA: 1) *Vér-folyásban* lévök, ez gyökér ételével meg-gyógyúlnak. 2) *Nyavalya törés* ellen (contra Epilepſiam) egy MUNTING névü Tudos commendálja.

406.

UGORKA, Buborka. *Deák*: Cucumer, Cucumis ſativus. *Frantz*: Concombre. *Olaſz*: Cocomero. *Német*: Cucumer, Gurken.

BELSÖ HASZNA: 1) *Forró betegségben* lévöknek nagy meg-hivésíttéſekre ſzolgál, hogy ha az Ugorka magvait vizben törik, és azt vélek itatják: A' kovászſzal ſavanyitott ugorkának a' leve-is ezen végre haſználatos. 2) *Hektikás* és *Száraz betegségben* lévö embereknek, a' zöld vagy nyers ugorka levét inni igen haſznos, a' mint-is ezt bizonyitja. Doct. és Prof. LUDWIG in Inſtitutionibus Medicinae Clinicae Part. II. Tr. 2. cap. 4. §. 789.

Nó-

Nóta: Kertekben terem más ugorka-is, melly a' neveztetett Havasi Ugorka, Szörös Ugorka vagy Erdei Ugorka: Cucumis sylvestris, Cucumis asininus. Ennek gyökere meg-reszeltettvén régi dagadásokat fel-köttetése által el-oszlat.

407.

ÜRÖM (fehér) Fehér üröm, Bárány üröm. *Deák:* Absynthium ponticum: Artemisia pontica foliis multipartitis, Subtus tomentosis, floribus subrotundis nutantibus receptaculo nudo HENR. CRANTZ. *Frantz:* Absinthe petite, Aluine pontique. *Olasz:* Assenzo petigo. *Német:* Wermuth, edler Wermuth.

A' Puszták-ban termö vékony levelü üröm-fü ez. Az Absynthium vulgare vagy közönséges üröm pedig, kertekben és árkok mellett terem. Az első sokkal kedvesebb illatú mint a' közönséges üröm, de nem-is olly keserü mint ez. Vagyon más igen alatson szabasú üröm-is, melly nésit fünek neveztetik: Absynthium Seriphium, ennek levelei ollyak mint a' levendulájé, de fehérellök: Igen hathatos jó illatú ez, 's azon erejü, ha nem nagyobb, mint az első ürmöknek ereje.

BELSÖ HASZNA: 1) *Tsömör* ellen az üröm sürü levét enni haszálatos. 2) Hideglelösök főzék ez füvet borban, és azon bort naponként egy üveg pohárral igyák.

KÜLSÖ HASZNA:) *Gyomor-fájásban* vagy hányásban az apróra vagdalt üröm leveleit fel-kötni igen-jó. 2) *Féne ellen* a' tagok öriztettnek, ez borban főzetett fünek fel-köttetése által, vagy pároltatással-is. 3)

Fe-

Fekélyek az ember testén ez üröm porával gyakran hinteteſſenek és meg-tiſztúlnak.

408.

ÜRÖM (fekete) Fekete üröm, Szent János füve, Seprö-fü. *Deák:* Artemiſia vulgaris: Artemiſia foliis planis ſemi pinnatis, pinnis rariter dentatis, floribus erectis denſe ſpicatis HALLER. *Frantz:* Armoiſe. *Oláſz:* Artemiſia, Amarella. *Német:* Beyfuß, St. Johannes Gürtel.

E' mindenütt termö és igen esméretes fü, melly ember magaſságára fel-nö; Szárai vaſtagok, kemények mint egy fának az ágai: Levelei felsö réſzeiken ſetét zöldek, alsó réſzeken pedig fehérek 's ſzöſzöſſek.

BELSÖ HASZNA: *Szülés után* tiſztuláſa nem lévén a' Betegnek igyék erröl a' füröl fött vizet.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Podagrás lábakat* jó ez füvel kötözni, mert a' fájdalmak töle meg-ſzünnek. 2) *Lábaknak fejér dagadását* el-oſzlatja e' fü, ha azok az égö fünek fuſtivel érdekeltettnek. 3) *Lövés által* meg-sértetett embernek épülésére ſzolgál, ha ez zöld füvet borban meg-töri, és azt az fejér bort jól ki-fatsárván fel-köti. 4) *Meg-állott hó-ſzámat* meg-inditja a' Ferdö, melly e' füböl kéſzittetett.

KÖZ HASZNA: Kehes marháknak e' fü porát sóval együtt meg-keverve eteſsék-meg, vagy a' tiſzta zöld füvet sóval jól meg-hintve hánnyák eleibe, és a' keh el-mulik rólok. Üröm taplot ezen a' földön a' puſztákban ebböl kéſzittenek: Tudni-illik a' ſzá-

száraz koroit meg-égetik, a' meleg tüzes hanvát a' tenyerek között, az előre meg dörsöltetett fekete üröm levelei közepiben tészik, és ismét azon módon dörsölik a' két tenyér között, mig a' levelek úgy öszve nem mennek, mint egy sodrott szösz vagy fonál.

409.

ÜRE-SZAB, Vad-zab. *Deák:* Aegylops, Avena sterilis, Brombus. *Frantz:* Coquiole, Avoine sauvage. *Olasz:* Egilope. *Német:* Gerstenwalch, Taubenhaber.

Terem kivált az Árpa között; levelei közel ollyak mint a' buzáé, de puhábbak.

KÜLSÖ HASZNA: *Szem szegeletiben* lévö *tsüves dagadást* (fistula lachrymalis) melly nyavalát Celsus Egylopsnak nevez, meg-gyógyíthatni, ha ez zöld füvet meg-zuzzák, és reá kötik.

410.

ÜSZÖG. *Deák:* Lolium, Lolium temulentum, spica aristata, spiculis compressis aristatis Henr. Crantz. *Frantz:* Luille, Zizanie, Yoraye. *Olasz:* Loglio. *Német:* Dorten.

Nóta: Igen ártalmas az üszögöt a' Gabonák között hagyni, és azokkal együtt liszté öröltettni: Mert a' kik az efféle lisztből kenyereket és készült eledeleket esznek, Galenus, Linnæus Camerarius és Crantz Ur tanúbizonyságaik szerént, Fö-fájásokban, Fö-szedülésekben esnek és szemeknek homályossága 's egyéb nyavalyák-is okoztattnak; A' honnét

Ovi-

Ovidius-is igy szollott: Et carent Loliis oculos vitiantibus agri. Az apró marhák pedig, vagy mint Dunán-túl nevezik a' Barom-fiak mint némellyek tartják az üszögös Gabonáktól jobban meg-hiznak.

411.

UTI-FÜ (széles) Széles levelü úti-fü, vagy közönséges úti-fü. *Deák:* Plantago major latifolia: Plantago officinarum foliis ovatis glabris, Scapo tereti, Spica floſculis imbricatis Henr. Crantz. *Frantz:* Plantain, *Olasz:* Piantagine, Peantana. *Német:* Wegerich, breiter Wegerich.

Uti-fünek igazán neveztetik, mert jobbára mindenütt útak mellett terem; Levelei széleſſek.

BELSÖ HASZNA: 1) *Fehér folyásban* lévök nyomják-ki a' zöld úti-fü levét és igyák azt.

KÜLSÖ HASZNA: *Régi folyó sebekre* ha köttettnek az úti-fü levelei, azok ki-tiſzúlnak és meggyógyúlnak.

412.

ÚTI-FÜ (keskeny) Keskeny levelü úti-fü, Hoſzszú úti-fü. *Deák:* Plantago anguſtifolia: Plantago lanceolata, foliis lanceolatis, Spica ſubovata nuda, ſcapo angulato. H. Crantz. *Frantz:* Plantain longe. *Német:* Schmaler Wegerich.

HASZNAI ennek hasonlok a' széles levelü úti-füéhöz.

413.

413.

UTI-FÜ, Tsipkés úti-fü, Kigyó-fü. *Deák:* Plantago ſerrata; Plantago luſitanica foliis lato-lanceolatis, trinerviis, ſubdentatis, ſubpiloſis, Scapo angulato, ſpica oblonga hirſuta. HENR. CRANTZ. *Német:* Geſpitzter Wegerich.

HASZNA: *Harmad napos hideglelést* el-hagyatatthatni, ez fü ki nyomott levének itala által.

Nóta: Ezt Dunán túl kigyó nyelvü-fünek nevezik. A' Duna Ligeteibe és rétes nedves partyain terem; Ugyan ott Harmad napos Hideglelések ellen a' köz emberek ſzerentséſſen élnek ezen zöld fünek ki-nyomott vagy préſelt levével. Ezen kivül meg-jedzésre való ez-is: hogy a' ſzéles levelü úti-fü levelein hét Erek (Nervi) lenni ſzoktanak; A' keskeny levelün öt erek; és a' tsipkés úti-fün tsak három erek vagynak.

414.

UTI-FÜ (vizi) Vizi úti-fü. *Deák:* Plantago aquatica: Ranunculus paluſtris plantaginis folio ampliori TOURNEFORTII. *Frantz:* Plantain d' eau, Plantain aquatique. *Német:* Waſſerwegerich, Froſchkraut.

Tókban és vizes árkokban terem; Apró fejérellö virági vagynak. A' egéſz fü magos.

BELSÖ HASZNARA nézve nem ditsérhetem, mert etetö ereje vagyon mint a' Boglár virágoknak; némellyek ugyan sárgaság ellen ditsérik.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Dagadozott* lábakra lehet kötni ez füvet. 2) *Régi sebeket-is* eképen megtiſztitt.

415.

UTI-FÜ (olaſz) Olaſz úti-fü. *Deák:* Arnica, Alisma, Ptarmica montana: Arnica montana foliis ovatis integris, caulinis geminis oppoſitis. H. CRANTZ. *Frantz:* Arnica, Plantain de montagnet. *Német:* Fallkraut, Wolverley, Arnick, Lucianskraut, Mutterwurz wird es nicht wohl genennet.

Hegyeken terem, sárga nagy virágokkal látſzató mint a' tüz virág, vagy mint a' ketske-fü virági, a' honnét némellyek nevezik igy: Doronicum plantaginis folio.

BELSÖ HASZNA: *Magasról el-eſteknek* haſználatos ez füröl vizet inni, melly okból igazán-is neveztetik Panacea lapſorum: De ennek három nagy virágát elég meg-önteni forró vizzel, mert a' ſoka hányást inditt.

416.

ZANOT: Ketske három levelü-fü. *Deák:* Cytiſus: Cityſus incanus filiquis falcatis C. BAUHINI. *Frantz:* Cytiſe. *Olaſz:* Cytiſo. *Német:* Geißklee.

Melly Magyar Orſzágban terem, erös kemény ſzárú, két vagy három araſzni magaſságú, három levelü, sárga virágú.

BEL-

BELSÖ HASZNA: 1) *Vizelletet indittanak* a' virági, ha borban főzik 's úgy iſzſzák. 2) *Követ ront* emberben ezen fünek levelein főtt bor.

KÜLSÖ HASZNA: 1) *Dagadáſokat* el-oſzlatnak a' meg-zuzott levelek, ha fel-köttettnek.

KÖZ HASZNA: Ez füvet a' méhek, ketskék és lovak igen ſzeretik.

417.

ZELLER. *Deák:* Apium hortenſe, Eleoſelinum. *Frantz:* Ache, Perſil de marais. *Olaſz:* Apio paluſtre. *Német,* Eppich, Garteneppich, Seeller.

BELSÖ HASZNA: *Melyben* lévö sürü nyálat el-oſzlatja, ha az fünek vagy gyökérének vizét mézzel iſzod.

KÜLSÖ HASZNA: A' ſebek e' fü levével moſatattván meg-tiſztúlnak és gyógyúlnak.

KÖZ HASZNA: Salyátának és leves ételekben jó izt ád ez fü.

Nóta: Korságos', az az: nyavalya-törös ſzemélyek ne éljenek véle.

KEDVES OLVASÓ.

Ezen rövid beſzédekkel tsak azt akarom meg-jelenteni, hogy az mindjárst ez után irott Elsö Mutató Táblát a' végre irtam; mivel az ezen Füves Könyvetskében meg-nevezett 417. rendbéli Füveknek nevei, némelly Vármegyékben vagy Helységekben, több külömbözö neveken-is neveztettnek, és igy az olly Helyekben lévö más Vármegybéli vagy Helységbéli Ember, az meg-hallott vagy kivántató 's javallott füvet, ez Füves Kertben fel-nem találhatná, ámbar Alphabeticus rendben irva álljon-is: Ez okra nézve a' fent emlitett négy-száz tizenhét ſzámú Füveknek, külömbözö több-féle neveit-is, mellyeknek ſzáma Hat-ſzáz negyven hat, ismét ſok munkával öſzve ſzedegettem, és Alphabeticus rendben helyheztettem, mellyeknek mindenike az Elsö Számú Füvekre mutató; és igy könnyü móddal innét az Olvasó, amoda igazgattatik.

AZ

AZ UJ FÜVES ÉS VIRÁGOS MAGYAR KERTNEK *ELSÖ MUTATÓ TÁBLÁJA.*

A.

ábruta *lásd*: abruta
ago-fü — rontó-fü
agár-fü — vitéz-fü
agármony-fü — vitéz-fü
alomhozó-fü — natragulya
aldott-fü — pápa-fü
alakor — tönköly
alleluja-fü — sóska
angyal rugta-fü — pénz levelü-fü
angyelika — angyal-fü
anya-fü — kigyótráng
- - - — mátra-fü
anya méh-fü — mádra-fü
apró katang — endivia
apró mezei saláta — galambbegy
apró fel-futó — harang fü
apró bojtorján — párló-fü
apró sármag — sár-fü
arany-fü — arany virág
- - - — fetske-fü
arannyal versengö-fü — fetske-fü
arany virág — gyópár
arva leány haja — aranyos paprád
arony szakálla — borjú láb-fü
arnyék szeretö-fü — tyukhur
atkozott tövisk — matska tövisk
atratzél — eb-nyelv
- - - — ökör nyelv-fü

B.

bak-fü — bak szakál
bak szarú — görög széna
balsam-fü — kakuk-fü
balha-fü — baratzk levelü-fü
- - - — száraz-fü
balha magu-fü — balha-fü
balha halál — száraz-fü
baraboly — bubolyitska
bafarofa — bafalrofa
baka — buzogány-fü
bay-fü — fürtös-fü
bab levelu-fü — köldök-fü

baldrián-fü matska gyökér
badian-fü matska gyökér
barátfejü-fü orozlán fogfü
bárſony virág ſzeg-fü
bárány nyelv uti-fü
betonika bak-fü
béka virág boglár virág
- - - egér fül-fü
- - - öllyw-fü
béka-fü sömör-fü
béka len lenlevelü fü
béka tarſoly paper ſzényefü
béka rokka tálmosó-fü
béka therjék tsillág-fü
bervén-fü börvény
bétsi mádra mádra-fü
bibinella tserlevelü-fü
béka tök öt levelü-fü
bóldog aſzſzonyhaja arany fonálfü
bóldog aſzſzony tenyére bóldog aſzſzony töviſe
bóldog aſzſzony köldöke köldök-fü
bóldog aſzſzony palástya: oroſzlántalpfü
boragó bárány nyelvfü
bólonditto-fü belénd-fü
bogántsvakaro bogátskoró
borjuláb-fü kigyótrang
borju fül öllyw-fü
boſzorkánkása harmatkása
bojtorján lapu
borſos-fü sása-fü
borserejü-fü sása-fü
boroſtyánlevelü-fü sása-fü
bubuitska bösövény
bujdosó tsallán peſzertze
burongó-fü tüz virág
buborka ugorka
burets bárány nyelvfü
börvei-fü börvény
bödök bürök
bösövény bürök
börög bürök
büdöske ſzeg-fü
büdös-fü borſotska-fü
- - - ſzeg-fü
bükkön lednek

C.

csap-fü baj-fü
csáb üröm csába ire
csáſzár gyökér meſter gyökér
csáſzár virág viola
csere komló ſzáraz-fü
csengö vállas nyak-fü torok-fü
cſitsoka árpa répa
cſitseri borsó bagoly borsó
cſillag-fü tzillár-fü hollólab
cſipke fa bóldog aſzſzony tsipkeje

csir-

csirköles lednek
- - - haidina
czitzfark-kor egér ſark-fü
czinadonia fetske-fü
czigány pe- koriandrom
treſelyem
czirok tönköly
czitrom-fü méh-fü
csorbáka kakits
csuklya-fü ſiſak-fü
chába ire csába ire
chyallan csallán
chyombor csombor

D.

darú orú-fü golya orú-fü
dantzia gyö- ſzent láſzló
kér király füve
demutka kakuk-fü
ditsöséges-fü veronika
diadalmas-fü báj-fü
diktamos ezerjó fü
dinnye-fü kalintza-fü
dinnye ſza- bárány nyelv-
gú-fü fü
- - - csába ire
diſznó-bab belénd-fü
diſznó - ke- diſznó-répa
nyér
Diſznó-paréj has lagyittó-
fü
diſznó - mo- lapu
gyoró
diſznó-kék oroſzlán fog-
fü
diſznó-orja portsin-fü
diſznó-páſit portz-fü
diſznó - por- portsin-fü
tsin
diſznó - tö- bábakaláts
vis

E.

eb-gyömbér baratzk leve-
lü-fü
eb-fejü-fü borjú orrú-fü
eb-kapor ſzék-fü
eb-ſzem ſzáraz-fü
édes gyöke- ſzent János
rü-fü füve
édes paprágy angyal édes
- - - gyökér
effraſia ſzem-fü
egetö langas- sömör-fü
fü
egér fül tyukhur
egy bojtos- aranyos pa-
fü prád
eke tartó-fü iglitze tövisk
élek halok paper ſzényе-
fü
el-forduló-fü farkas répa
embererö vitéz-fü
entziana ſzent láſzló
király füve
erösíttö-fü czim-nyelvü-
fü
erdei ſzeder bóldog aſz-
ſzony tsip-
kéje
erdei édes angyal édes
gyökér gyökér
erdei vad-re- borſotska-fü
tek
- - - sása-fü
erdei vad- diſznó kö-
köméný méný
erdei ſzölö ebſzölö

erdei matska menta — matska-fü
erdei csombor — matska-fü
erdei meſter — máj-fü
erdei répa — nyak-fü
erdei nagy ſaláta — tzikoria
- - - — öllw-fü
erdei sül-fü — falamon petséte
erdei ſzeg-fü — ſzent benedek füve
erdei ſállya — veronika
eſterparéj — paréj
eſzteragora — golya orú-fü
etzetes-fü — hollo-láb
ezustös hátú-fü — lud pásit
ezer levelü-fü — egérfark-fü
ezer jó-fü — fok-hagyma-ſzagu-fü

F.

fagy ökerü-fü — len levelü-fü
faj virág — balsamina
farkas nevetö-fü — tsomorika
farkas téj — ebtéj
farkas hézág gyökér — farkas-alma
farkas gyökér — farkas répa
farkas-bab — farkas répa
farkas méreg — farkas répa
farkas ſzölö — tzillár-fü
fehér hátu-fu — lud-páſit
fehér hátu tövisk — bóldóg aſzſzony tövisſe
fehér gyökerü-fü — ſalamon petséte
fehér tövisk — matska tövisk
fehér bogáts koró — bogáts koró
fekély-fü — ördög haraptа-fü
- - - — var-fü
fekete pemet-fü — peſzertze
fekete buza — tsor molya
fetske-fü — ſzent lörintz-füve
fel-futó — török-bab
festö-fü — ſzappan-fü
- - - — füréſz levelü-fü
- - - — buzér-fü
festö virág — rekettye
- - - — feſtö-fü
fige-bab — ibolya
fige-levelü-fü — fetske-fü
fodorka — tser levelü-fü
fogoly-fü — fal-fü
fogas levelü-fü — füréſz levelü
folyó-fü — borostyán
- - - — börvény
- - - — harang-ü
forduló-fü — matska gyökér
földitök — ló-körmü-fü
földi borostyán — baj-fü
- - - — börvény

földi fenyö-fü — tziprus
földi temjén-fü — tziprus
- - - — kalintza-fü
földi fenyö — kalintza-fü
földi kenyér — diſznó-répa
földi epe — ezerjó-fü
fülben farsaró-fü — fül-fü
füle mule-fü — gyekény-fü tüz virág

G.

gyapjú-fü — ökörfárk koró
gyapjú feſtö-fü — feſtö-fü
gamandor-fü — tser levelü-fü
gálna-fü — tüdö-fü
galambbegy — fetske-fü
galamb-fü — golya orú-fü
- - - — ſzapora-fü
galambláb — golya orú-fü
galambotz-fü — ſzapora-fü
geleſzta-fü — tzamoly fü
gelitze tüske — iglitze tövisk
gerény-fü — arany fonál fü
gyékény káka — gyékény fü
gyengye gyökér — ſalamon petséte
gyik-fü — t rok fü
golya varontó-fü — fetske-fü
görög bab — görög ſzéna
gyökere elfordúlt-fü — farkas répa
gyöngy köles — madár köles
gyújtóván-fü — len levelü-fü
gyürü virág — tüz virág

H.

harang virág — tzamoly-fü
harang-fü — nyak-fü
hanga-fü — muſtár
hajas-fü — rontó-fü
hajnevelö-fü — arany fonál-fü
has indittó-fü — has lágyittó-fü
- - - — sár-fü
has lágyittó-fü — málva
házi zöld — fül-fü
három levelü-fü — lóhere
hezag gyökér — farkas alma
hideglelést gyógyittó-fü — ezerjó-fü
higviritz — ſzent jánosfüve
horgas hüvelykü-ſzéna — görög ſzéna
holló láb — sömör-fü
holdruta — ruta
hold fü — ruta
hugyos-fü — len levelü-fü

I.

iglitze — rekettye
imer gyökér — koloka
imely gyökér — tárkony
infü — kalintza-fü
inereſztö-fü — balſamina

inny ujitó-fü
- - - fal-fü
iſzap harang-fü
indiai buza török buza
izetlen-fü laboda
iſten ſzakálla viola
- - - csíba ire
- - - borjú láb-fü
iſten nyila-fü miſe gyertya
iſten fája ſeprú ruta
iſten kenyere fürtös-fü

K.

kakuk ſaláta bakſzakál
kakuk terjék tyukſzem
kakuk virág gyöngy virág
kakuk pökte-fü kakuk virág
kakas tzimer kakas taréj
- - - ſzapora-fü
kalintz kakits
kalán-fü kalán lévelü-fü
káſa-fü ſzent antal virága
káſa virág kükörits
kankalin kükörits
kakas láb sömör-fü
kakas taréj skárlát-fü
kaſſai roſa ſzeg-fü
kaláris-fü ſpárga
kánna mosó-fü tálmosó-fü
kákabot buzogány-fü
kalap-fü mirigy-fü
kerti lednek bagoly borsó
kerti atratzél báránnyelv-fü
kerti bogánts bóldog aſzſzony tövíſe
ker fodorka tser levelü-fü
kerti temjén-fü kakuk virága
kerti berſeny sár-fü
kerti reptze muſtár
kerti bors török bors
kerek nádra boroſtyán
kék virág buza virág
kék tsillag virág tsillag-fü
keſelö-fü tzamoly-fü
kénköves gyökér diſznó kömény
keſztyü virág kükörits
kereſzt-fü rontó-fü
keserü-bab ibolya
keſerü három-levelü-fü vidra-fü
keſerü-fü ſzapora-fü
- - - baratzk levelü-fü
keſerü gyökerü-fü ſzent láſzló király füve
kereſztes-fü ſzent láſzló király füve
- - - téj hozó-fü
ketske ſzakáll-fü ſzilva levelü-fü
- - - ſzulok
ketske három levelü-fü zanot
ketske ſzarva-fü görög ſzéna
kenyérbél virág tüz virág

kelés-fü var-fü
kemény lapu lapu
kigyó gyökér-fü tekert gyökerü fü
kigyó-fü hunyor
- - - uti-fu
kigyó haraptafu holló láb
kigyó marást gyógyittófü bak-szakáll
kis sarlo-fü tser levelü-fü
kikeleti száta galambbegy
kirágott gyökeru-fü ördög haraptafü
kis hold-fü ruta
király-fü sárkerép
királyné aszszony kapoztája sárkerép
király virág sárkantyu virág
király szinü virág torma
király gyertya ökörfark koro
koldus tetü lapu
- - - sulyom
kopottnyakfü kapotnyak
kosz-fü var-fü
kosbor-fü vitéz-fü
kotsord-fü paszternak
kuklás-fü sisak-fü
kukoritza török buza
kutya laboda laboda
kövér-fü bab levelü-fü
köszvény-fü gerény-fü
- - - kalintza-fü
köszvény menta tsombor
körösfa levelü-fü ezer jo-fü
köronto-fü fal-fü
- - - páponya
- - - rontó-fü
kövi rosa fül-fü
kövi nadály nadály-fü
kökörtsin kukörits
- - - szent antal virága
kömagu-fü madár köles
kukirtz kükörits
kruppa haidina
kristus tenyere sár-fü

L.

láb-moso-fü szappan-fü
laboda paréj paréj
latorkoldus sömör-fü
légy-fü baratzk levelü-fü
leány kökörtsin kukörits
lép-fü szarvas nyelvü-fü
lemonya-fü körtvély-fa levelü-fü
lednek lentse
lestyán-fü kömény
- - - levestikon
likasir farkas alma
likas levelü-fü tsengö-fü
lokükerts kükörits
lososka lapu
lontz börvény
ló-nyelvü-fü baj-fü

ló-fark-fü tálmosó-fü
lorom lapu lapu
ludláb-fü öſtör
ludrettentö-fü ruta
ludhur tyukhur
löböſtök leveſtikon

M.

maria paputs maria tzipökje
mariá magdolna-füve bétsi-fü
mádra gyökér kapor
máj gyógyitó-fü kender
matska nádra matska-fü
matska paréj tsallán
matska mézfü matska-fü
mátra-fü matska fü
madár köröm-fü madár láb-fü
madár ſoska ſoska
madár hur tyukhur
mazola málva
málna-fa bóldog aſszſzony tsipkéje
manna kása harmat kása
mezei aranyos veſzſzö aranyos istap-fü
meteng börvény
méhek nevetése tsomorika
mettér-fü mádra-fü
meze süly-fü fetske-fü
mezei tziprus kalintza-fü
mezei tövisſes lapu matska tövis
mezei atratzél ökör nyelv
mezei torma kakuk virága
mezei dárdátska liliom
mendörgö-fü fül-fü
medve körröm medvetalpfü
mézelke méh-fü
mézgánts mék-fü
medve-fü sárkerép
mérges-fü farkas répa
mérges vadharapást gyógyittófü ökör nyelv
mérgölö-fü ſzent lörintz füve
meg-fü kakuk-fü
mély-fü eb-ſzölö
mindenkor zöld börvény
mindenkorélö fül-fü
mihálykamonya bubolyitska
mirha-fü fürtös-fü
momortika balsamina
mogyoró faláta bubolyitska
mogyoró allya kapotnyak
moh répa pasternak
moſo-fü tálmoſo-fü
mohar köles lednek

moli-

moli-fü	lohere
muhartz	paponya
murok répa	répa
muſtár-fü	sása-fü
muhar köles	börköles

N.

nagy ſarlos-fü	tserlevelü-fü
nagy ökör fark-fü	miſe gyertya
nagy dragulya	natragulya
nagy lóhere	sárkerép
nagyobb ſzázſzor ſzép virág	ökör ſzemvirág
napkása	madár köles
nap után nézö-fü	kattangkoro
nadra-fü	pénz levelü-fü
nátha-fü	tárkony
német gyömbér	borjuláb-fü
négy levelü-fü	tzillár-fü
- - -	farkas répa
nésit-fü	üröm
nöſzö-fü	vitéz-fü
nyaktsap-fü	baj-fü
nyelves-fü	baj-fü
nyulkék	kakits
nyul-fü	kakits
nyul paréj-ſaláta	kakits
nyulárnyéka	ſpárga

O.

olaſz tövis	artitsoka
olaſz ſalyáta	turbolya
olaſz úti-fü	úti-fü
oroſzlán ſzájú virág	borjú orrú-fü
oroſz virág	ſzeg-fü
orros fejü-fü	borjú orru-fü
ördög ſzekér	matska tövisk
ördög téj	ebtéj
ördög bordája	paprágy
ördög méz	ſzent láſzló király füve
öreg káka	gyékény káka
östör paréj	östör
östör	laboda
öſzve forraſztó-fü	nadály-fü
öt ujjú-fü	öt levelü-fü
- - -	sár-fü
ökörgus	iglitze tövisk

P.

paſzúly	bab
palatzk-fü	borſotska-fü
palatzk - féreg-fü	tziváz-fü
paplan a' len földben	gerény-fü
papſaitja	malva
paſztor erſzény	paper ſzényefü
patatz	papits
parlagi roſa	eb tsipke
parlagi-fü	tiſztes-fü
paprika	török bors

paprád aranyos paprád
páfrány paprágy
páfztor veſzſzeje bogátskoró
pera-fü baj-fü
pénz levelü-fü borostyán
pés makoró eger tövis
perjé fü fal-fü
peniz-fü molly-fü
perje paprágy
peremér tüz virág
pemet-fü peſzertze
pirósittó-fü buzér-fü
pipats pipantz
- - - papitz
- - - pappantz
- - - mák
pirittó-fü ökör nyelv
pipehur tyukhur
portzogó fü paper ſzénye-fü
portzogó páfit portz-fü
ports-fü portsin-fü
pogány ékesség rekettye
polé (vagy) polaj tsombor
Putnok-fü tsombor
ptrüfzſzentö-fü humyor
- - - tárkony

R.

ragadomány ragadvány
- - - ragadó-fü
ragadó-fü maj-fü
réti kender gyapjas-fü
reptze muſtár
reptsin-fü muſtár
- - - reptze
reptsén-fü téli zöld
rokafark gyapjas-fü
- - - tsormolya
romai nardus bétsi-fü
rhü-fü var-fü

S.

sárga kökörtsin humyor
sárga virág tüz virág
sárga hegyi liliom láb mosó-fü
sárga feſtö-fü rekettye
sárga fel-futó torma
sás-fü tzamoly-fü
salok-fü harang-fü
sátán-fü méh-fü
sarkas-fü nadály-fü
- - - ſarkantyú virág
sárfüz sár-fü
sár virág sömör-fü
sártök tök
ſanicula-fü ſzanitzor
ſarló-fu veronica
sárkány-fü kigyótrang
sárkány gyökér kigyótrang
ſeb-fü bak-fü
ſebesittö-fü sömör-fü
ſeb forraſztó-fü kánya-fü
ſeprü-fü var fü
- - - üröm
ſip-fü burök

ſiſak-fü	katika répá-ja-fü
ſidó tereſz-nye	paponya
ſimittó-fü	tálmosó-fü
ſombek	káka
ſobrák bori-fü	koriandrom
ſomkoró	sárkerép
ſok térdü-fü	falamon pe-tséte
ſos lorom	sóska
ſoorom	sóska
ſülak-fü	harang-fü
sömör-fü	boglár virág
ſpanyor viola	ibolya
ſpikinard	levendula
ſpanyor sar-kantyu vi-rág	torma
süly-fü	borjú láb-fü
- - -	fetske-fü
ſzáſz-fü	börvény-fü
- - -	matska tö-visk
ſzáſzfö-fü	matska tövisk
ſzarvas gyö-kér	ezerjó-fü
ſzamár tövis	iglitze tövis
- - -	rekettye
- - -	ſulyom
ſzamár koró	matska tövisk
ſzamár here	lóhere
ſzamár kö-röm-fü	ló-köröm-fü
ſzár-fü	öt levelü-fü
ſzalak-fü	ſulak
ſzakáll-fü	csába ire
ſzakallos ré-pa	répa
ſzáz bötké-jü-fü	portz-fü
ſzakadást gyógyittó-fü	portz-fü
ſzarkaláb vi-rág	ſarkantyú-virág
ſzappanozó-fü	ſzappan-fü
ſzáraz-fü	gyopár
ſzeges borſo	bagoly borsó
ſzerelem-fü	bárſony virág
ſzerelemta-ploja	köldök-fü
ſzerete tre-hajto-fü	tzim nyelyü-fü
ſzéna kék	tser levelü-fü
ſzép ſzölö	eb-ſzölö
ſzépittö-fü	sása-fü
ſzelentze	gyöngy vi-rág
ſzél-fü	haslágyittó-fü
- - -	cyprus
- - -	kalintza
ſzent-fü	ſzapora-fü
ſzem gyó-gyittó-fü	ſzem-fü
ſzeg-fü ſza-gu gyöke-rü-fü	ſzent bene-dek-füve
ſzelid ſiſak-fü	ſiſak-fü
ſziveröſittö-fü	ſziv-fü
ſzilva leve-lü-fü	ſzilva-fü
- - -	torok-fü
ſzomjuhozó lapu	bogátskoro

ſzurok-fü	gyopár
ſzu-fü	gyopár
- - -	ſzaraz-fü
ſzunyog tövisk	matska tövisk
ſzulak-fü	venitz
ſzörös-fü	egér fül-fü
- - -	ronto-fü
ſzöſzös-fü	ronto-fü
ſzölö-fü	furtös-fü
ſzüz mária-teje	bóldog aſzſzony töviſe
ſzükes-fü	paper ſzénye-fü
ſzü-fü	ſziv-fü
ſzent györgy virága	gyöngy virág
- - -	kükörits
ſzent györgy füve	kigyó nelvü-fü
ſzent györgy lova farka	ſpárga
ſzent háromság virág	viola
ſzent jakab virága	arany virág
ſzent János kenyere	angyal édes gyökér
- - -	varjú mogyoró
ſzent János virága	ökörſzem virág
ſzent János füve	tsengö-fü
- - -	skárlát-fü
- - -	üröm
ſzent ilona füve	aranyos paprád
- - -	ſzent lászló király füve
- - -	skárlát-fü
ſzent robert-füve	golya orú-fü
ſzent magdolna füve	matska gyökér
ſzent maria magdolna füve	nardus
ſzent péter kultsa	kükörits
ſzent ſimeon füve	málva
ſzent iván virága	ſzent antal virág

T.

takáts vakaró	bogatskoró
tatárka	hajdina
tátorján	karó répa
tavaſzi elsö virág	kükörits
tavaſz hozó-fü	ſzázſzor ſzép virág
tajtekozó-fü	ſzappan-fü
téli ſaláta	bakſzakáll
- - -	menta
téli zöld	börvény
- - -	ful-fü
téj-fü	bóldog aſzſzony töviſe
tejes-fü	eb-téj
tejet nevelö-fü	téj hozo-fü
temondád-fü	borsotska-fü
- - -	eb-ſzölö

ma-

tengeri köles — madár köles
tengeri buza — török buza
tetem toldofü — portz-fü
térd kötö-fü — portz-fü
timus-fü — kakuk-fü
torok-fü — baj-fü
torok öröme — torok-fü
turhás-fü — tárkony
tör-fü — mezei dárdátska
töviſses lapu — bogats koro lapu
- - - — bóldog aſzſzony töviſse
töviſses fehér hatu bogats koro — portz-fü
tökösség ellen való-fü — sár-fü
török mag — torok-fü
tüz-fü — matska gyökér
therjék-fü — kakuk-fü
thimian-fü — boglár virág
tyuk láb-fü — tiktara
tyuk taraj — madár téjfü
- - - — tyuk ſzem
tyuk begy — tyukhur
- - - — tyukhur
tyuk haraptafü

V.

vad-édes gyökér — angyal édes gyökér
vad-tur bolya — bubolyitska
vad-pésma — buza virág
vad-ruta — kalintza
vad-mezei ibolya — kalintza-fü
vad-ſzölö — eb-ſzölö
vad-ſzeg-fü — ſzent benedek-füve
vad-tzikoria — kattangkoro
vad-ſog hagyma — király dárdátskája
vad-hagyma — madár téj-fü
vad-petreſelyem — leveſtikon
vad-tzitromfü — méh-fü
vad-polaj — menta
vad-kék — öllyw-fü
vad-muſtár — paper ſzénye-fü
- - - — borſotska-fü
vad-torma — borſotska-fü
vad-méz-fü — petreſelyem
vad-ſalyáta — portſin-fü
vad-venyege — venitz
vad-murok — paſternák
- - - — kotsord-fü
vad-varadits — lud-páſit
vad-tsombor — ſzölzſzös-fü
vad-roſa — eb-tſipke
vad-len — len levelü-fü
varju-láb — golya orú-fü
varju-mogyoró — tsallán
- - - — fetske-fü
varju-borſo — lednek
- - - — lóhere
vargák-füve — gyopár
veres-fü — tsengö-fü
veres feſtöfü — veres-fü
- - - — buzér-fü

veres gyürü	aranyos istáp-fü
veresüllö-fü	festke-fü
vér-fü	tsengö-fü
- - -	tormatilla
vér gyökér	tormatilla
veres-fü	holló-láb
vérállato portsin	portsin-fü
vérállato-fü	tsengö-fü
- - -	golya orú-fü
- - -	paper fzénye-fü
vérehullo-fü	fetske-fü
venus ferdöje	bogáts koro
venus köldöke	köldök-fü
- - -	paponya
vizi bors	baratzk levelü-fü
vizi hunyor	baratzk levelu-fü
vizi lentse	béka lentse
vizi-méreg	tsomorika
vizi-fodorka	fok hagymafzagu-fü
vizi-gyopár	kender
vizi-forma	menta
vizi-nyil	nyil-fü
vizi-mogyoro	petrefelyem
vizi-dio	fulyom
vizi-geftenye	fulyom
vifzfza fordulo-fü	farkas répaj

U.

ugorka fzagu-fü	bárány nyelvfü
ugorka köfzö-fü	nyúlláb-fü
ugro gyökér	sár-fü
ujjos-fü	gyüfzü virág
uri virág	madártéj-fü
uti lapu	uti-fü

MÁSODIK MUTATÓ TÁBLA.

A.

abutilon 232
abrotanum 239
abſynthium 408
acanthium 32 99
acanthus 236
aconitum 96
acorſus 149
acetoſa 361
acetoſella 362
adianthum 4 313
adonis 29
agrimonia 291
alchimilla 279
alſine 390
allium aſcalonicum 130
allium urſinum 132
alliaria 103
alkekengi 287
althea 230
alcea 229 231
amaranthus 20
ampelopraſſum 129
angelica 1
antirrhinum 35
androſace 117
anthora 358
anacamſeros 358
anethum 151
anemone 289
anguria 80
anagallis 391
aniſum 181
anſerina 211
apium riſus 75
apium hortenſe 417
aparine 306
aquilegia 58
arum 36
ariſtolochia 95
artemiſia 331 407
armoracia 377
arnica 415
aſarum 196
after atticus 65
aſplenium 200
aſparagus 368
aſphodelus 272
atriplex 188
auricula urſi 237

B.

bardana 190
baſilicum 24
barbarea 351
betonica 16
beccabunga 76
belladona 248
bellis minor 338
beta 64
bidens 97
bifolium 168
biſtorta 373
blattaria 256
blitum rubrum 292
borrago 22
botrys 109
braſſica criſpa 154
braſſica cauliflora 158
branca urſina 235
bryonia 384
bugula 262
bugloſſum 273 274
bupthalmum 276
burſa paſtoris 286

C.

carlina 4
catanace 70
cardamine 146
cannabis 165
calamintha 214 246
carduus benedictus 285

carduus mariae 34
carthamus 316
calcatrippa 326
caryophyllata 350
caryophyllus hort: 340 341
caprifolium 366
cardaminum 380
capsicum 385
calendula 394
caltha palustris 404
cardiaca 359
centaurium minus 93
cervicaria 265
ceræfolium 389
cerinthe 400
chamædris 61 62 63
chelidonium 101 102
cheyrus 138
chamæpitis 148
chenopodium 182 189
chamomilla 343 344
chamæcistus 375
chrysanthemum 3
cicuta 49 50
cicuta odorata 45
cicer 14
cichorium 160
cyanus minor 46
cyperus 72
cynara 8
cynoglossum 83
cistus 416
cyclaminus 78
clinopodium 363
clematis alba 398
corona solis 263
corona imperialis 57
consolligo 113
convolvulus major 125
coronopus 134
cochlearia 147
coriandrum 176
cotyledon 179
colchycum 184
cotula foetida 345
conyza 336
crista galli 142
cruciata 167
crocus 315
cuscuta 115
cucumis 406

D.

damasonium 233
dipsacus 31
digitalis 124
doronicum 162
dracunculus 169
draba 379
dulcamara 85

E.

ebulus 105
echium 275
egylops 409
elatine 198
endivia 91
enanthe 300
epithimum 6
equisetum 369
eringium 212
erisimum 335
erica 374
esula 86
eupatorium 166
euphrasia 366

F.

fabaria 13
fellandrium 44
fëniculum 153
fenum græcum 121
filix 288
filipendula 397
flos tunetanus 342
flammula jovis 360
fraxinella 94
fragaria 92
fumaria 106

G.

galeopsis 54
galega 163
gallium 349
genista 308
gentiana 354
gladiolus segetalis 205
gnaphalium 114
gratiola 67
gramen mannæ 177
gramen parnassi 222
gramen canium 295

geranium 120 157

H.

haſtula regia 172
heliantheum 7
helenium 281
hedera terreſtris 41
hedera arborea 42
hemerocallis 187
heliotropium 264
helleborus 135 136 137
hepatica nobilis 220
hepatica ſtellata 221
hepatica fontana 222
herniaria 305
hyoſciamus 29
hiſpericum 59 60
hiſſopus 141
hyacinthus 133 387
hyeraceum 277
horminum 319

I.

jacobæa 252
iberis 39
imperatoria 249
imera pannonica 177
iris 204
iſatis 100
juncus 116

L.

lamium plinii 55
lathyrus 107
lathiris major 323
lapathum acutum 191 192
lavendula 201
lagopus 270
lepidium 328
lenticularia 28
leviſticum 202
lilium vulgum 203. 205
lilium convaliium 122
linum vulgare 195
linum catharcticum 196
linaria 197
lithoſpermum 215
lichen terreſtris 254
liquiritia 353
lycopodium 255
lychnis coronaria 66
lychnis noctiflora 159
lolium 410
lunaria 314
lupinus 139
lupulus 174

M.

matricaria 218 219
majoranna 224
malva 228
mandragora 267
marubium 296 267 298
melampyrum 74
melo 78
mercurialis 128
menm 152
meliſſa 238 239
meliſſophyllum 240
menta 241 usque 245
melilotus 324
mille folium 88
mirabilis peruviana 386
momordica 19
muſcus arboreus 253

N.

nardus celt. 27 265 356
narciſſus 266
napellus 161
napus 157
naſturtium aqu. 378
nepeta pannonica 247
nicotiana 81
nigella 177
nigellaſtrum 175
nymphea 383
nummularia 294

O.

onobrychis 209
ononis 140
ocymaſtrum 25

ophiogloſſum 171
oreoſelinum 299
origanum 118
orobanche 252
orobus 194
ornitogalum 216
ornitopodium 217

P.

parietaria 98
paris herba 68
papaver 225 226 227
panax heracleum 250
perfoliata 10
perſicaria 21
peonia 26
peucedanum 77
petaſites 25
pentaphyllum 283
pimpinella alba 12
pimpinella major 51
piloſella 87
pyrola 183
pyrethrum 370
polypodium 2
porrum ſectile 131
polium 301
portulaca 302 303
polygonum 304
polygala 372
potamogeton 325
plantago 411 ſque 414
primula veris 186
prunella 382
pſyllium 18
ptarmica 371
pulegium 73
pulmonaria macul. 392
pulmonaria arborea 393
pulſatilla 185

Q.

quinque folium vide pentaphyllum.

R.

ranunculus 30
rapunculus 307
reſeda 126
ricinus 322
roſa hortenſis 310
roſa ſylveſtris 82
rosmarinus 311
rorella 126
rubus vulgaris 329
rubus idæus 33
rubia tinctorum 47
ruſcus 89
ruta 322

S.

ſagittaria 269
ſalvia 318
ſanicula 332
ſalicaria 111
ſaponaria 333
ſatyrium 405
ſaxi fraga 182
ſatureja 38
ſcorzonera 9
ſcoparia 339
ſcophularia 56
ſcordium 104
ſcandix 155
ſcolopendrium 337
ſcabioſa 396
ſcarea 317
ſecuridaca 37
ſedum minus 23
ſedum majus 108
ſenecio 310
ſerratula 110
ſerpentaria pannonica 170
ſerpillum 144
ſeſeli montanum 180
ſtoechas citrina 119
ſtramoneum 234
ſtachis 320
ſidoritis 376
ſigillum ſalomonis 321
ſium 178
ſinapi 257 258
ſymphitum 260 261
ſolanum vulgare 84
ſolanum pomiferum 347
ſonchus 143
ſophia chyrurgorun 150

ſorgum 71
ſparganum 327
ſucciſa 280
ſmilax aſpera 367

T.

tanacetum 395
taraxacum 278
thymus 145
thlaſpi 284
typha 48
tragopogon 17
trifolium pratenſe 206. 308
trifolium fibrinum 401
tribulus terreſtris 365
tribulus aquat. 364
tormentilla 381
tulipa 388
tuſſilago 220

U.

ulmaria 164
unifolium 90
urtica 52 53
uvularia 15

V.

valeriana 213
valerianella 118
verbaſcum 271
verbena 334
veronica 399
vinca pervinca 43
vincetoxicum 385
virga aurea 5
victorialis longa 122
vitis 199
viola martia 402
viola tricolor 403

X.

xanthium 193
xyris 69

HARMADIK MUTATÓ TÁBLA.

A.

abbißkraut 280
ackerzwibel 6 21
agley 58
allraun 267
allant 281
aniß 181
andorn 296 297 298
artivien 8
aron 36
augentrost 346

B.

balsamäpfel 19
basilien 24 25
baumwinde 42 125 398
baummooß 253 254 393
baldrian 213
bachbungen 76
bathengel 61 62 63
baurensenf 40 335
beerendill 152
beerdistel 32 236
beereklaun 235
beersanickel 237
beerlappen 255
bertram 370
bergpeterlein 299
bergpoley 301
besenkraut 39 284 331
beyfuß 408
bibernel 12
biberklee 401
bilsenkraut 152
bingelkraut 128
binsen 116
blauer kohl 154
bocksbornkraut 121
bocksbart 17
bruchkraut 13
braunbeer 339
braunellen 382
brennkraut 360
burzelkraut 302 303
burtsch 22

C.

calmus 149
camillen 343 344
carviol 158
celtischer nard 27 356 265
cistenröslein 375
cypres 72
coriander 126 127
creuzwurz 167

D.

dill 151
dollkraut 29
donnerwurz 252
dorten 410
dosten 118
dotterblum 404
durchwachs 10
dürrwurz 336

E.

eberwurz 11
ehrenpreiß 198 399
eibisch 230
einbeer 68
einblatt 90
eisenkraut 334
eschlauch 130
engelwurz 1
engelsüß 2
entzian 354
endivien 91
eppich 417
erdnuß 365
erdperkraut 92
erdpin 148
erdrauch 106
erdfeigen 107
erven 194

F.

fallkraut 415
farenkraut 288
feldrosen 82
fenkel 153
feigwarzenkraut 102
feigbohnen 139
ferberröthe 47
ferberblum 100
filzkraut 115
freysamkraut 403
frauenstuhl 137
fünffingerkraut 283

G.

gauchblum 146
gauchheyl 391
geißbart 164
geißblatt 366
geißklee 416
geißkraut 163
gemsenwurz 162
gemsendistel 143
gensefuß 282
genserich 211
gerstenwalch 409
gifftheyl 358
gichtrosen 26
ginster 308
glaßkraut 98
gliedkraut 376
goldwiesenblum 3
goldwurz 172. 272
goldlilien 187
grindwurzelkraut 191
grindkraut 309 396
guldenwundkraut 5
gurken 406

H.

haberwurz 9
habichkraut 150
haarstrang 37
halskraut 268
hanf 165
hanenfuß 30
hanenkamm 142
hanenkopf 209
haselwurz 156
hasenklee 270
hauhechel 140
hauswurz 108
hechelkamm 155
hederich 155
herzgespann 359
heidenkraut 379
hirschkraut 85
hirschzung 337
hyacinth 133 387
hymber 33
hufflattich 210
hundszung 83
hundsknoblauch 129
hünerdarm 390
hopf 174

J.

indianische kerschen 287
indianische kreße 380
indianische veyel 386
johanneskraut 59 60
isop 141

K.

katzenkraut 214
kaiserskron 57
kerbelkraut 389
klapperrößlein 290
klebkraut 306
klette 190 192 193
kräyenfuß 134
knoblauchkraut 103
kornblume 46
kronrose 225 226 227
krebskraut 264
krottendill 345
kuchenschell 185

L.

lachenknoblauch 104
lauskraut 113
lavender 201
leberkraut 220 bis 223
leinkraut 197
leindotter 195 196
liebsapfel 347
liebstöckel 202
löffelkraut 147
lungenkraut 392

M.

mariendistel 34
marienschuh 233
mangold 64

manns-

mannsliebe 270 338
mannstreu 212
mannsharnisch 117
margenröslein 66
mausöhrlein 87
maustorn 89
mauerpfeffer 23
melte 188 189
melissen 238 239 240
melaune 79 80
meerhirsch 215
meerrettich 377
mettram 218 219
meyblume 122
meyran 224
meisterwurz 249
megerkraut 349
meyer 292
milzkraut 200
mondrauten 314
mohrenweitzen 74
mönckskopf 161
münz 241 bis 247

N.

nabelkraut 179
nachtschatten 84
narcissen 266
natterwurz 169 273
natterzünglein 171
nägelein 340 341
nägeleinkraut 350
negel 138
nessel 52 bis 56
niederholder 105
nießkraut 371
nießwurz 135 136

O.

ochsenzung 273 274 275
odermenig 291
orant 35
osterlucey 95

P.

pappeln 228 229 232
pasternack 293
peltschen 37
peperle 45
pestilenzwurz 251
pfaffenröhrlein 278
pfeilkraut 269
pfeningkraut 294
pfillenkraut 18
poley 73

Q.

quendel 144
queckengraß 295

R.

rade 175
ramsel 372
rapunzel 307
rauten 312 313
raucken 259
repkresse 112
rheinfarn 395
rheinblume 119
riedgraß 327
ringelblum 394
ritterspotn 326
rosen 310
rosmarin 311
rother steinbrech 397
ruhrkraut 14
ruhrwurz 381
rupertskraut 357

S.

salbey 318 319 320
samkraut 325
sametblume 20 342
sanickel 332
sanct barbarenkraut 351
sanct jakobskraut 352
saffran 315 316
saueramper 361
sedeney 38
seselkraut 180
senff 257
seiffenkraut 303
seeblume 383
siebengezeit 208
sigmarkraut 231
siegwurz 123
sinau 279
singrün 43
sonnentau 126
sonnenblume 263
sorgsamen 71
süßholz 353
schabenkraut 256
schafgarben 88
schaftheu 369
scharlachkraut 317
schartenkraut 110

schellkraut 101
schnittlauch 131
schierling 49 50
schwaden 127
schwalbenwurz 355
schlüsselblum 186
stabwurz 329
steckruben 157
stechende winde 367
stechapfel 234
stendelkraut 405
steinbrech 182
steingünsel 261 262
steinklee 324
sterkblum 70
sternkraut 65
stuhlwurz 384
storchenschnabel 120
studentenkraut 330
spanischer pfeffer 385
spargen 368
sperberkraut 51
spinnendistel 285
springkraut 323

T.

taback 81
tausendguldenkraut 93 94
täschelkraut 286
thymseiden 6
taubenkraut 109
tulipen 388
türkischer kreße 379

U.

ungarisch schlangenkraut 176

V.

veyelwurz 205 bis 206
violen 217
vogelklau 217

W.

wachskraut 400
wandlauskraut 69
waldknoblauch 132
waldruben 78
waldglocken 124
wallwurz 260
wasserdost 166
wasserpfeffer 21
wasserhanenfuß 75
wasserlinsen 28
wasserkolben 48
wassereppich 178
wasserkresse 378
wasserpeterlein 300
wasserrnuß 364
weberdistel 31
wiedertodt 4
weisser distel 99
weiderich 111
wegtritt 304 305
wegwarth 160
wegerich 411 bis 414
wermuth 407
weiswurz 321
wildaurin 61
wildebasilien 159
windrößlein 289
wintergrün 183
wicken 199
wiesenklee 207
wirbeldost 363
wolfsmilch 86
wolfswurz 95
wullkraut 271
wunderbaum 322

Z.

zapfenkraut 15
zehrkraut 16
zeitloßen 184
ziser 14
zitterrößel 338
zweyblatt 168
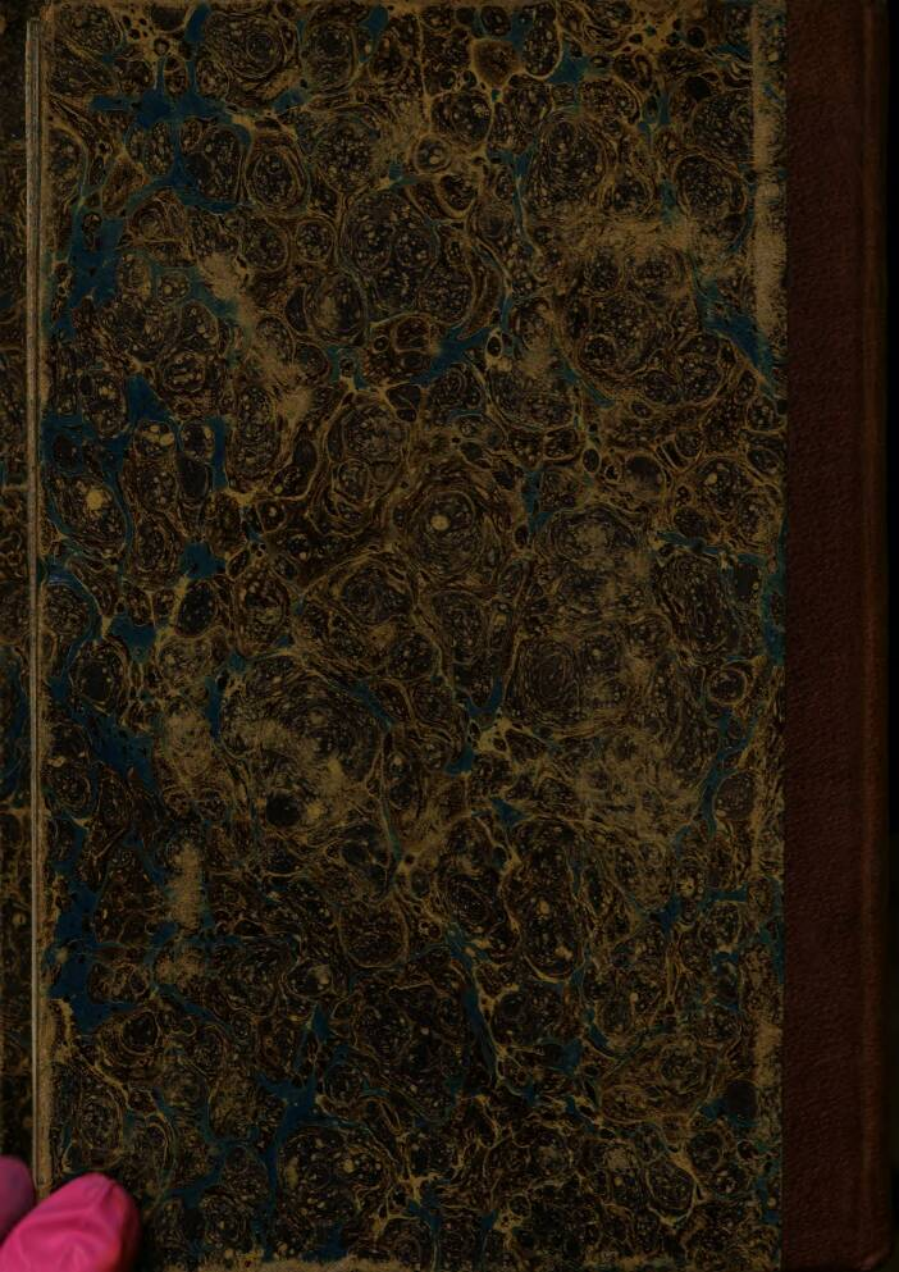
Österreichische Nationalbibliothek